

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
С. ТОРАЙҒЫРОВ АТЫНДАҒЫ ПАВЛОДАР МЕМЛЕКЕТТІК УНИВЕРСИТЕТІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
ПАВЛОДАРСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ С. ТОРАЙҒЫРОВА**

**ЖАС ҒАЛЫМДАР, СТУДЕНТТЕР
МЕН МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ
«XIII СӘТБАЕВ ОҚУЛАРЫ» АТТЫ
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ КОНФЕРЕНЦИЯСЫНЫҢ
МАТЕРИАЛДАРЫ**

**МАТЕРИАЛЫ
МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНОЙ КОНФЕРЕНЦИИ
МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ, СТУДЕНТОВ И ШКОЛЬНИКОВ
«XIII САТПАЕВСКИЕ ЧТЕНИЯ»**

XV ТОМ

2 Бөлім

**ПАВЛОДАР
2013**

УДК 001:378 (574)
ББК 72.4+74.58
Ж 33

Редакция алқасының бас редакторы:

Өмірбаев С.М., э.ғ.д., профессор, С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университетінің ректоры

Жауапты редакторлар:

Ержанов Н.Т., б.ғ.д., профессор, С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университетінің ғылыми жұмыс және инновациялар жөніндегі проректоры
Царенко Л.А., Ғылым және инновациялар департаментінің директоры.

Жауапты хатшы:

Сүлейменова Г.Н., Ғылыми-әдістемелік бөлімінің бастығы.

Ж 33 «Ғалымдардың, студенттер мен мектеп оқушыларының «ХІІІ Сәтбаев оқулары» атты халықаралық ғылыми конференцияның жинағы – Павлодар: Торайғыров атындағы ПМУ, 2013. XV Том, 2 бөлім. - 208 б.

ISBN 78-601-238-293-8

Жинақ көпшілік оқырманға арналады.
Мақала мазмұнына автор жауапты.

УДК 001:378 (574)
ББК 72.4+74.58

ISBN 78-601-238-293-8

© С. Торайғыров атындағы ПМУ, 2013

6 Секция жалғасы. Педагогика және психология
Продолжение 6 Секции. Педагогика и психология

ӘОЖ 37.02

ШАҒЫН ОРТАЛЫҚ ПЕН БАСТАУЫШ БУЫН АРАСЫНДАҒЫ САБАҚТАСТЫҚ

А.Н. ЖАРЫЛГАПОВА

шағын орталық тәрбиеші, №1 қазақ орта мектебі, Ақсу қ.

Білім беру және ғылым саласына елеулі өзгерістер енгізіп жатқан қазіргі кезеңде мектепке дейінгі және бастауыш білім беру ісін жаңа сапалық деңгейге көтеру міндеті бүгінгі күннің көкейкесті мәселесі. Осы өзгерістер білім саласының алғашқы сатысы болып саналатын шағын орталықтарда болашақ ұрпақтың дүниетанымын дамытуға, жеке тұлға ретінде қалыптастыруға, сәбилік шақтан бастап толық жағдай жасауды, тәрбиелеумен білім беруге аса жауапты қарауды басты міндет етіп қойып отыр.

Аталған міндетті шешуде кезек күттірмейтін мәселелердің бірі ретінде шағын орталықтағы тәрбие мен бастауыш білім берудің сабақтастығын қамтамасыз етудің жолдарын айқындаудың маңызы зор. Сабақтастық сақталу үшін шағын орталықта — жас ерекшелігіне сәйкес баланың өзін-өзі бағалауының сақталуы, танымдық және тұлғалық дамуы, қоршаған ортамен байланыс жасауға дайындығы қарастырылады. Бастауыш сатыда — мектепке дейінгі шақтағы жетістіктерінің барлық деңгейіне тірек болуды, қарқынды даму жағдайында жеке жұмыстарды, мектепке дейінгі қалыптасып болмаған қасиеттерін жетілдіруге арнайы өзара қарым-қатынас жасау формаларын дамытуды қамтамасыз етеді.

Сабақтастық даму кезеңдері мен сатылардың арасындағы ортақ мақсат-міндеттер, ортақ мазмұнды байланыс, бұл байланыс олардың толық және жеке жақтарының кейбір элементтерін сақтайтын тұтас жүйе. Жеке тұлғаның даму кезеңінің үздіксіз білім беру деңгейлері мен сатылары нақты мақсаттарды іске асыру жағдайлары мен талаптарының іске асырылуымен анықталады. Осының барлығы бір ғана түпкі мақсатқа — баланы жүйелі сатылы дамыту, бір буыннан екінші буынға неғұрлым сәтті өтуге бағытталуы тиіс.

Сабақтастық білім беруде:

балалардың жеке тұлғалық дамуын қалыптастырып, олардың одан арғы өмірлік қызметтерін қамтамасыз етеді; білім беру кезеңдерінде үздіксіз білім беру (шағын орталық-мектеп, мектеп жоғарғы оқу орны); біртұтас білім беру жүйесінде осы кезеңдердің және оқыту түрлерінің біртұтастығын ұйымдастыруға өз әсерін тигізеді.

Шағын орталық пен бастауыш сынып арасындағы сабақтастықтың негіздемесі:

балалардың білуге деген құмарлығын дамыту;
балалардың өздігінен шығармашылық жұмыс тапсырмаларын шеше білу қабілетін дамыту;
балалардың интеллектуалдық және тұлғалық дамуына бағытталған шығармашылық қиялын дамыту;
тілдік қарым-қатынасын дамыту (күрбы-құрдастарымен, ересектермен тіл табысып, сөйлесе білу)
Сабақтастық үрдісін 2 жақтан қарауға болады.

Мектепке дейінгі буын сатысында мектепке дейінгі балалық шақтың өзіндік құндылығы қысқартылады және балалардың жеке тұлғалық сапасының негізі қалыптасады.

Мектеп өз жұмысын жоқтан құрмайды. Мектепке дейінгі балалардың жетістігін қапсырып алып, балалардың жинақтаған әлеуетін педагогикалық практиканы ұйымдастыра отыра дамытады. Сабақтастықтың осындай түсінігі балалардың дамуы мен оқып үйренуін үздіксіз іске асырып отырады.

Бұл:

Шағын орталық пен мектептегі білім үрдісінің мақсатын, міндетін, мазмұнын, бағыттап отырады;
әр баланың дамуына жағдай жасайды (денсаулығын сақтау, эмоционалдық саулығы).

Шағын орталық пен бастауыш білім сатысының сабақтастығын тек баланы мектепке дайындау деп түсінбеу керек, мұнда педагогтар мектепке дейінгі ұйымдарда білім берудің формалары, әдіс-тәсілдерімен жете танысып, 6 жас пен 7 жас аралығындағы психологиялық ерекшелікті анықтай отырып мектепке біртіндеп жеңіл бейімделуіне жағдай жасау шарт.

Шағын орталықтың міндеттері:

салауатты өмір сүру салтының құндылығына балаларды қатыстыру;
эмоционалдық аман-саулығын қамтамасыз ету, әр түрлі көркемдік іс-әрекет түріне жағдай жасау;
талабын, білуге құмарлығын, еркіндігін дамыту;
айналадағы әлем жайында білімін қалыптастыру;

Бастауыш мектептің міндеттері:

салауатты өмір сүру салтының құндылығын қалыптастыру және өзінің тәртібін осыған сай реттеу;
қоршаған ортамен белсенді қарым-қатынас дайындығын дамыту. (эмоционалды, интеллектуалды, коммуникативті және іскери)
мектепте оқуға үйрену деген тілегін қалыптастыру;
әр түрлі әрекетте бірлесе жұмыс істей білуі мен өздігінен жұмыс істеуін дамыту;

мектепке дейінгі мекемедегі жетістігін жетілдіру, мектепке дейінгі мекемеде дамуында қалыптаспаған сапасына арнайы көмек көрсету;

Шағын орталық пен бастауыш сыныптың сабақтастық бойынша жұмысын ұйымдастыру:

мектепте оқып үйренуіне жағдай жасау;

мектепте оқуға психологиялық дайындығын қалыптастыру;

бала дамуының үдіксіз білім беру жүйесін құру.

Шағын орталықтың мақсаты:

денсаулығын сақтау, нығайту;

психологиялық дамуына жағдай жасау (есте сақтау, ойлау, қабылдау)

мектепте оқуға дайындау (мектеп, мектеп ережесі, қоңырау, үзіліс)

Бастауыш мектептің мақсаты:

денсаулығын сақтау нығайту;

қабілеттерін, ойлауын дамыту;

ерік, жігер сезімін дамыту.

Екі ұйым арасындағы әрекет:

Шағын орталық —танымдық әрекет —мағлұмат алады, талдайды, ойнайды, білім алып, тәжірибе жасайды. Бастауыш сынып —оқу әрекеті —оқи алуға үйренеді, оқығысы келеді, жаңа мазмұнды меңгереді, жаңа түсініктер қалыптасады.

Мектеп пен шағын орталықтардағы сабақтарды салыстыра отыра келесі ұқсастықтарды атап айтуға болады:

Бір маңыздылық: балалардың танымдық әрекетін басқару, білім және білікпен қаруландыру бірмезетте жан-жақты тәрбиелеу. Оқыту мектепте де, шағын орталықта да бағдарлама бойынша өткізіледі.

Айқын және қатаң ұйымдастыру: әрқашан, әр уақытта нақты сабақ кестесі, әр баланы оқыту міндеті, педагогтың барлық балалармен ұжымдық жұмыс жүргізуі.

Балаларды мектепке даярлау кезеңінде назардан тыс қалатын жағдайлар да болып жатады:

баланың дене бітімімен бірге, саусак сүйектерінің дамуы мен көру қабілеті т.б.

іс-әрекетін жүйелі ұйымдастыра білуі;

құрбыларымен, үлкендермен қарым-қатынасы;

қоршаған ортасын қабылдау бейімі т.б.

Сондықтан алты жасар балаларға жағдай туғызудың негізгі жолдарын алдын —ала жан-жақты талдап, нақты шешімдер қабылдауды қажет ететін талаптар бар. Олардың ең бастылары арнайы білім беру кеңістігін құратын орта:

оқу, ойын, жатын бөлмелері;

жас ерекшеліктеріне сай оқуға, жазу-сызуға арналған парталар;

гигиеналық талапқа сай асхана;

сынып бөлмесінде әр баланың оқу-ойын құралдары сақталатын арнайы орын;

баланың бойына ескеріліп құрылған сынып тақтасы.

Шағын орталық пен бастауыш мектеп сатысында мынадай жағдайлар туындайды: Бастауыш мектеп мектепалды дайындық тобында берілетін тәрбиелену, білім беру және дамыту моделінен оқытудың мектептік моделіне үздіксіз байланыста өтуін қамтамасыз ету керек. Бұл жерде білім, білік, дағдылардың сабақтастығынан да балалармен жұмыс істеудегі әдіс-тәсілдердің сабақтастығы жоғары рөл атқарады. Басты мақсат мектепалды дайындық тобынан бастауыш мектепке көшудегі балалармен жұмыс түрлерінің тығыз сабақтастығы.

Көбіне бастауыш мектепте мектепалды дайындық тобының әдіс-тәсілдерін, жұмыс түрлерін қолданғысы келмейді, ал даярлық тобы тәрбиешілері көбіне бастауыш мектеп моделін пайдалануға мәжбүр болады. Балаларды оқытудағы бастауыш мектеп моделі даярлық тобындағы балалардың мектеп талаптарына сай білім, білік, дағдылары қалыптасқан, ұйымдастырылған оқушыны алғысы келеді. Мұндай сабақтастықтың нәтижесінде мектепке дейінгі балалықты бағалау түсіністігі жоғалады және баланың даярлық тобына баруы мектепке дайындық ретінде ғана қарастырылады. Мектепалды дайындық тобының мұғалімдері мен тәрбиешілері «Баланы мектепке даярлау» мақсатында балаларды партаға отырғызып, мектептік типте сабақтар жүргізеді. Мұндай жерде көбіне балалардың негізгі қызметі ойын екені естен шығарылады. Тек танымдық, дамытушылық ойындардың көмегімен білім негізі қалыптаса бастайды. Осылайша, қазіргі заманда сабақтастықтың құрылымы табиғи жолмен емес, жасанды түрде жүзеге асады,себебі бастауыш мектептегі әдіс-тәсілдер, балалармен жұмыс түрлері мектепалды дайындық топтарында кен қолданылады. Сондықтан да бұл мәселені бірден 2 жақты қарастырған жөн. Ал, ұйымдастыру жоспарында мәселені шешудің мынадай жолдары қарастыруға болады:

Біріншіден, балалардың мектепалды дайындық тобында қалыптасқан білім, білік, дағдыларын бағалау қажет емес, олардың даму деңгейін бағалау қажет. Екіншіден, бастауыш мектеп мұғалімдері білім беру мен тәрбиелеу үрдісінде мектепалды дайындық тобына сай ойын әдістерін тиімді қолдана білсе.

Сонымен қатар бұл шақта баланың көрнекі-әрекеттік және бейнелі-ойлау түрлерін де жетілдіруді қажет етеді. Өкінішке орай, көптеген әріптестеріміз ойлаудың бұл екі түрін көп елемей, тез арада сөздік - логикалық ойлауды дамытуға кіріседі. Алайда, бала ойлауының жоғарғы формаларының жетік қалыптасуы нақ осы көрнекі-әрекеттік, көрнекі бейнелілік түрлерін берік қалыптастырып, сөздік логикалық ойлау түрлерін біртіндеп дамытуға байланысты жұмыстар жүргізілуі қажет.

Көрнекі-әрекеттік ойлау- нақты заттарды пайдаланып, белгілі мақсатты көздейді. Ойлаудың бұл түрін қалыптастыру арқылы баланың бойында өзінің іс-әрекетін саналы басқару және бақылау, бағыттап, ойластырып әрекет ету қабілеті дамытылады. Көрнекі-бейнелілік ойлау- заттардың бейнелерімен ойда әрекет ете отырып, белгілі бір мақсатты шешуді көздейді. Ойлаудың бұл түрін қалыптастыру арқылы баланың бойында мақсатқа жетудің әртүрлі жолдарын, бағыттарын, әдіс-тәсілдерін табу қабілеті дамиды.

Сөздік-логикалық ойлау — сөз немесе белгі арқылы бейнеленген ұғымдармен нақты ережелерге бағына әрекет ете отырып, белгілі мақсатты шешуді көздейді. Ойлаудың бұл түрін қалыптастыру арқылы баланың бойында пайымдау және сол пайымдау арқылы берілген шарттан ауытқымай нақты қорытынды шығара білу қабілеті дамиды. Осындай жұмыстарды бірлесе отыра атқаратын істер сабақтастық мәселесін шешудің тиімді бағыты деуге болады.

Шағын орталық, бастауыш буын мен ата-ана арасындағы сабақтастық сақталғанда баланың мектепке жалпы, арнай және психологиялық жағынан қамтамасыз етіледі. Сондай — ақ, бастауыш сыныптағы оқыту мен тәрбие беру жұмыстарының негізі қаланып, мектепке дейінгі балалық шақтан жүйелі оқытуға кедергісіз көшу үшін жағдай жасалады. Қорыға айтқанда, жоғарыда көтерілген мәселелер бойынша елімізде ауқымды іс-шараларды жүзеге асыру қолға алынуда. Тәрбие-білім беру әрбір баланың мектепке келуге және жетістіктерге қол жеткізуге деген қызығушылығын арттыру үшін жағдай туғызуға, білім алуға үнемі алға басуына кепілдік беріп отыруы қажет.

Білім беру әр бала, әр оқушы үшін тұлғалық мазмұндығын қамтамасыз етуге және ол үшін өз ісіне де, өз өмірінде жеке тұлғалық ойын, құруға, өзіндік қорғану, өзіндік тәрбиелеу механизмін қалыптастыруға және адамдардың адаммен, табиғат, өркениет, мәдениет пен қауіпсіз қарым-қатынас жасауын қамтамасыз етеді. Білім беру баланың жеке тұлғасында адамдық экологияны сақтап, тәрбиелеуге, өмір маңыздылығына, жеке бас бостандықтарына адамгершілікке тәрбиелеуде адамның қалыптасу функциясын қалыптастыру керек. Жарқын болашақтың тамырын терең, тұғырын биік жасаймыз деген игі мақсатымыз ізгі іспен көмкеріліп, үзіліссіз жүйемен өріліп жатса, еліміздің әрбір азаматының арманы орындалып жатыр деп ұғынуға болады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. «Бастауыш мектеп» журнал 2006 ж.
2. «Қазақстан» мектебі
3. «Ұлағат» журналы
4. «Ұлт тағылымы» журналы
5. Әбиев Ш., Бабаева С., Құдиярова Алматы «Дарын» 2004 ж.
6. Педагогика дәрістер курсы Алматы «Нұрлы әлем» 2004 ж.

УДК 37. 0365

ТЕАТРАЛИЗОВАННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ ДЕТЕЙ

М.В. ЖЕЛОБАНОВА
ГККП, «Ясли-сад №51», г. Павлодар

В наше время многие педагоги озабочены поиском новых гуманистических, личностно-ориентированных подходов к образованию. Не являются исключением и работники дошкольных учреждений. Что касается нас, то мы, вот уже более десяти лет, желая развить в наших детях данные им от природы таланты, все наши усилия направляем на театрализованную деятельность в самом широком смысле этого понятия. Именно в этом направлении в настоящий момент мы работаем уже с третьим поколением детей. Уверенность в нашей деятельности нам придаёт то, что мы знаем, как идут по жизни наши выпускники. Все они хорошо учатся в общеобразовательной школе, многие из них посещают музыкальные, художественные школы, занимаются в танцевальных кружках и спортивных секциях. Например, среди наших выпускников прошлого года восемь человек поступили в восьмой лицей для одарённых детей, четыре человека лицейские и гимназические классы и один в музыкальный интернат для одарённых детей.

Сейчас мы работаем с детьми средней возрастной группы. Эти дети у нас только второй год, мы набрали их во второй младшей. В настоящий момент они совершенно адаптированы. А, кажется, совсем недавно они пришли к нам. Кто-то плакал, не мог расстаться с мамой. Как же помогала нам в этот период наша театрализованная деятельность! Ведь репертуар наш настолько велик, что в течение всего дня он сопровождал детей во все режимные моменты – песенки, словесные игры, художественное слово, настольный, кукольный и пр. театры, игры-драматизации... Дети быстро привыкли, по утрам уже никто не плакал. Речь детишек стала развиваться день ото дня. Родители заметили, что дети заговорили! Особенно в расслабленном состоянии перед сном стали читать родителям стихи, потешки и петь песни. Уже во второй младшей группе на осеннем празднике мы смогли с ними показать свою первую музыкальную сказку «Катин зонтик», в которой дети не только имитировали движения Лисички, Муравья, Воробья и других персонажей, но вступали в диалог друг с другом.

К Новому году мы инсценировали сказку «Колобок» в стихотворной форме. Тут и родители загорелись нашим общим делом - смастерили детям очень оригинальные костюмы.

Ведущая в сказке была наша воспитанница Чирикова Карина, роль Колобка исполнил Хохлов Давид, в роли Волка мы увидели Рамазанова Асхата, также очень хорошо выступили Кирилл Древов (Медведь), Бучинский Дима и Жунусова Алема (Зайчата). Самая характерная роль Лисички досталась Хабибулиной Ангелине. Этот праздник украсили, не только сказка и хороводы, но и наши первые индивидуальные танцы – танец Кукол, танец Котиков и танец Снежинок.

К 8 Марта мы порадовали родителей очередным спектаклем, назывался он «Козлёнок Ру-ду-ду». Это тоже музыкальная сказка, музыку к которой написала наша родительница из прошлого выпуска, преподаватель музыкального колледжа Баронча О.В. В сказке была роль для каждого ребенка группы. В ней были и сольные вокальные партии, и общие песни. Пение благотворно сказывается на развитии речи детей, речь становится более четкой, дети учатся управлять силой голоса. В сказке много диалогов, которые дают возможность получить первый опыт актёрского мастерства. В танцах Пчелок, Лягушат, Жучков и Бабочек детям удалось передать пластику своих героев. Все дети прекрасно справились с поставленными перед ними задачами, а главная героиня трехлетняя Алема Жунусова всех просто восхитила.

В мае 2012 года у нас была ещё одна премьера – музыкальная сказка «Путешествие в Простоквашино». Сольные партии в этой сказке исполняли уже другие дети. Потенциал наших детей настолько велик, что мы даем возможность каждому проявить себя. Исполнительнице главной роли Алёнушки Милене Мартиросян на момент выступления исполнилось только три года, но в ходе подготовки к спектаклю у неё обнаружился уникальный музыкальный слух и голос, что дало ей возможность прекрасно справиться с поставленными перед ней непростыми задачами. Все остальные дети группы перевоплотились в Пчёлку, Лягушат, Муравьев. Когда Аленушка попала в беду, на помощь ей прилетел Дроздок - зоркий глазок (это роль прекрасно исполнил Алдияр Иман-Магзам). В сказке побеждает дружба и взаимовыручка.

К празднику «Золотой осени» в средней группе мы смогли с ними поставить музыкальную сказку «Гуси-лебеди», в которой роли ведущего воспитателя вообще нет. Сказку ведут сами дети Сказочники. Солисты - Алёнушка, Иванушка, Речка, Печка, Яблонька - каждый имеет свою вокальную партию, которую они исполняют даже не под фортепиано, а под оркестровую фонограмму. Эти фонограммы, как и все остальные для других спектаклей, сделали мы сами с помощью дяди нашей воспитанницы, преподавателя музыкального колледжа Никитенко М.Г. Все дети группы имеют слова в сказке, каждый имеет возможность себя проявить. Если дети не имеют сольной партии, то они заняты в танцах, а мальчики, так как их в группе мало, всего одна треть, то ещё и в двух с переодеванием по ходу действия. Приятно еще то, что во время репетиционного процесса, дети с удовольствием подменяют друг друга, если кто-то заболел. В итоге все знают и танцы, и слова друг друга.

К Новому году мы подготовили музыкальную сказку «В гости к Деду Морозу». В ней свои таланты смогли раскрыть Катыша Рьженко (Котёнок), Асхат Рамазанов (Щенок) и Томирис Ахметова (Лисичка) и еще многие другие дети.

Котёнок и Щенок отправляются на поиски Деда Мороза, чтобы вручить ему новогодние подарки и пригласить на праздник к детям. В лесу им встречаются разные зверята – Волчата, Зайчата, Бельчата, Мышата и Снегирь. Все помогают Котёнку и Щенку найти дорогу. Последней встречается Лисичка, но тут прилетает Ворона и уносит в клюве подарок, предназначенный Деду Морозу. Лисичке удаётся перехитрить Ворону и вернуть похищенный подарок. Друзья находят дом Деда Мороза и Снегурочки, вручают им подарки и приглашают на праздник в детский сад. Роль Снегурочки мы также поручили нашей воспитаннице Полине Семушенковой, с которой она прекрасно справилась.

Приближается праздник – 8 Марта. На этот раз для наших мам и бабушек мы подготовили новый спектакль «В лес за подснежниками». В роли ведущего четырёхлетняя Ариша Гурьянова, это её дебют. Дети отправляются в лес за подснежниками для своих мам, где их подстерегают опасности и приключения. Леший и Кикимора, хозяева леса, не позволяют детям рвать цветы, они знать не знают, кто такие мамы, что это за праздник – 8 марта и зачем в этот день кому-то что-то дарить. И в наказание, за то, что дети сорвали подснежник, Леший превращает девочек в цветы, а Кикимора – мальчиков в птиц. По ходу действия дети исполняют соответствующие танцы – цветов и птиц. На помощь детям приходит волшебница Весна, в роли которой воспитанница группы Баянбек Зарема. Весна разрушает злые чары хозяев леса, одаривает детей цветами. «Вот букет вам от Весны,- говорит она,- мам поздравить вы должны!».

Так как театр наш музыкальный, что подразумевает не только умение петь, но и танцевать, то мы уделяем большое внимание развитию у наших детей умения двигаться ритмично и пластично. Танцы мы ставим сами внутри группы, разучиваем их на прогулке и в группе во второй половине дня. Ежедневно по утрам у нас проводится ритмическая гимнастика, на которую ходят дети всей группы, так как не только детям, но и родителям очень нравится наша зарядка и, хотя она проходит рано, но все стараются на неё не опаздывать. А за лето мы научили всех прыгать через скакалку! До того способными оказались наши дети, что мы сами удивились.

Уже сейчас можно предполагать, каких успехов могут достигнуть наши дети, например, в подготовительной группе. Когда дети верят в свои силы, когда у них есть мотивация, когда в своих детей верят родители, то все кажется по силам. Театр развивает личность ребёнка, прививает устойчивый интерес к литературе, музыке, совершенствует навык воплощать в игре определённые переживания, побуждает к созданию новых образов, а главное побуждает к мышлению.

Одним детям театрализованная деятельность помогает преодолеть заторможенность, другим, наоборот, гиперактивность, несобранность. У детей часто отсутствуют навыки произвольного поведения, недостаточно развиты память, внимание, речь. Театр раскрепощает ребенка, оказывает благоприятное влияние на развитие речи, учит чувствовать и воображать, развивает коммуникативные навыки, ведь именно театр обладает огромной силой воздействия на эмоциональный мир ребёнка и его творческие способности.

ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ

А.Н. ЖИГУЛИН

преподаватель, колледж имени Жааяу Мусы, г. Аксу

Информационные технологии (ИТ) обладают сегодня колоссальными возможностями по использованию их в образовательном процессе. Со всеми своими ресурсами ИТ являются одним из существенных средств реализации целей и задач процесса обучения. Во второй половине 20 века, активно развивающиеся цифровые технологии предложили новый способ доступа и получения информации, новые виды коммуникации – электронную почту, чаты, конференции. Компьютеры вошли во все сферы современной жизни.

На сегодняшний день у любого преподавателя имеется в распоряжении целая гамма возможностей для применения в процессе обучения разнообразных средств ИТ. Это банки данных, информация из Интернета, многочисленные электронные учебные пособия, словари и справочники, дидактизированный материал, презентации, программы, автоматизирующие контроль знаний (тесты, зачеты, опросники, подготовленные с помощью языков программирования, MS Excel, MS PowerPoint др.), форумы для общения и многое другое. Благодаря этому актуализируется содержание обучения, возможен интенсивный обмен информацией с партнерами извне, в том числе, интеркультурный процесс обучения принимает динамический характер

При этом преподаватель не только образовывает, воспитывает и развивает студента, но с внедрением новых ИТ он получает мощный стимул для самообразования, профессионального роста и творческого развития. Владея ИТ, внедряя их в учебный процесс при подготовке будущих специалистов, которым предстоит реализоваться в новом, информационном обществе, преподаватель специальных дисциплин повышает качество образования, уровень подготовки специалистов, умножая при этом и свое профессиональное мастерство.

Безусловно, для педагога, профессиональное мастерство – это и есть мастерство педагогическое. ИТ в современном образовательном пространстве выступает как средство повышения профессионального мастерства. Для эффективного управления деятельностью студентов в области использования ИТ в будущей профессиональной деятельности преподавателю необходимо обладать ИТ-компетентностью, что является составляющей профессионального мастерства современного преподавателя.

«ИТ-компетентность учителя-предметника», понимается, «как его готовность и способность самостоятельно использовать современные информационные технологии в педагогической деятельности для решения широкого круга образовательных задач и проектировать пути повышения квалификации в этой сфере». Обладая ИТ-компетентностью, преподаватель специальных дисциплин должен не только стремиться к использованию ИТ в своей работе, но и моделировать и конструировать информационно-образовательную деятельность.

Для преподавателей специальных дисциплин необходимо обладать предметно-углубленной ИТ-компетентностью, соответствующей осознанному методически грамотному использованию ИТ в преподавании своего предмета. Преподавателям специальных дисциплин таких направлений, как экономика, коммерция желательно использование на своих занятиях профессионально ориентированных пакетов прикладных программ. Большое число таких программ создано для бухгалтерского учета, например «Турбо-бухгалтер», «Парус», «ABACUS», «Бэмби+», «Бэст». Формирование таких документов как, «Журнал-ордер», «Ведомость по счету», «Карточка счета», «Сводные проводки» и др. Будущие специалисты-бухгалтеры будут выполнять в программе «1С: Бухгалтерия». В этой же программе придется работать и будущим коммерсантам, применяя «1С: Торговля+Склад». Например, для проведения анализа финансового состояния и результатов деятельности предприятия на занятиях «Экономика и организация производства» можно использовать программный продукт Audit Expert. Используя программу Project Expert можно описывать деятельность предприятия, разрабатывать план развития предприятия, определять схему финансирования и т.д.

Так как современные реалии диктуют переход к информационному обществу, преподавателям специальных дисциплин необходимо подготовить специалиста, готового войти в это общество.

Под информационной культурой мы понимаем достигнутый уровень организации информационных процессов, степень удовлетворенности людей в информационном общении, уровень эффективности создания, сбора, хранения, переработки, передачи, представления и использования информации, обеспечивающей целостное видение мира, предвидение последствий принимаемых решений.

Для того чтобы преподаватели специальных дисциплин имели волю и желание к внедрению информационных и коммуникационных технологий в образовательный процесс, желание повышать свою информационную культуру возникает необходимость создания в учебном заведении «ИТ-насыщенной среды, то есть образовательной среды, насыщенной аппаратными и программными средствами информационно-коммуникационных технологий». Возможности этой среды должны использоваться преподавателями специальных дисциплин для развития у студентов информационной компетентности и информационной культуры, для собственного профессионального развития. Это важно, так как информационная компетентность обучаемых является одной из ключевых компетентностей, которые призвана формировать образовательное учреждение.

История развития образования позволяет заключить, что педагогика всегда использовала в своей деятельности информационные средства: средства хранения, обработки и передачи информации. Задача

методики обучения во все времена состояла в постоянном совершенствовании средств информатизации с целью повышения эффективности процесса освоения знаний. Вряд ли можно представить себе развитие информационных средств без мониторинга образовательных услуг, качества обучения, подготовки кадров, их последующего обучения и переподготовки.

Главным лицом в информационной образовательной среде является преподаватель. Именно преподаватель решает, в каком качестве, в каком объеме и для каких целей могут быть использованы средства информатизации в учебном процессе. Рассмотрим проблему становления информационно-образовательной среды – место и роль педагога как субъекта этой среды, его профессиональных способностей и личных возможностях.

«Информационная образовательная среда предметного обучения (дидактическая информационная среда) – это комплекс системных адаптированных информационных воздействий, моделирующих влияние источников естественной информационной среды соответствующей предметной области, и направленных на формирование компетенций, необходимых для самостоятельного взаимодействия с естественной информационной средой предметной области».

Развитие информационно-образовательной среды (ИОС) в учебном заведении и включение в нее преподавателя специальных дисциплин сегодня представляет собой необходимый процесс для развития среднего профессионального образования. Информационно-образовательная среда не может возникнуть стихийно. Ее формирование – это целенаправленный управляемый процесс. Действительно, сегодня в системе повышения квалификации предприняты серьезные шаги, стимулирующие стремление преподавателей к овладению компьютерными технологиями: организуются на базе центров информатизации курсы; методические службы проводят различного рода конкурсы компьютерных уроков по предметам школьного курса; в перечень вопросов для прохождения аттестации педагогических и руководящих кадров включен вопрос об использовании компьютерных технологий на уроках; оформление методических разработок, программ элективных курсов, аттестационных и курсовых работ предполагается осуществлять в печатном виде с приложением электронной версии материала. Преподаватели специальных дисциплин, деятельность которых ранее не была связана с необходимостью работы на компьютере, знакомятся с новыми информационными технологиями. Происходит постепенное формирование ИТ-компетентности преподавателей, работает целая система в этом направлении. Хотелось бы отметить, что функциями этой системы являются не только обучающая, просветительская, методическая, разъяснительная, но и функция психологической поддержки педагога.

Исследование ИОС как средства обучения позволяет раскрыть совершенно неожиданные стороны новой структуры. И главным образом здесь необходимо отметить полифункциональный характер новообразования: обучающий, развивающий, вариативный, коммуникативный, диагностический, общекультурный, рефлексивный и др.

Нынешнее развитие информационных технологий позволяют преподавателю использовать в процессе обучения не только печатные издания – книги, журналы, но и – мультимедиа ресурсы: аудио- и видеокассеты, электронные учебники и энциклопедии, записанные на CD-дисках или хранящиеся на образовательных серверах в Интернете.

В новых условиях профессиональная карьера любого педагога зависит от того, насколько он способен своевременно находить и получать, воспринимать и использовать новую информацию в учебном процессе. А для этого современный учитель должен развивать в себе умение управлять образовательным процессом и самооценивать (рефлексировать) получаемую информацию. Важно отметить возможность непрерывного образования человека в течение всей жизни, в рамках которого педагог может при желании самостоятельно увеличивать недостающие профессиональные, общекультурные знания и другие, востребованные жизнью.

В данном аспекте информационно-образовательная среда приобретает еще одно ранее не заявленное качество – она становится своего рода индикатором уровня сформированности отдельных элементов профессиональных качеств педагога, и тем самым, став мотивом, актуализирует потребность в совершенствовании преподавателей своих профессиональных компетентностей, которые могут рассматриваться сегодня как определенный гарант профессионального успеха и профессиональной значимости личности педагога.

«Создание информационно-образовательной среды и ее успешное функционирование обеспечивает современному педагогу осуществление индивидуальной информационной деятельности, направленной на его профессиональное и личностное развитие», развитие профессионального мастерства. В условиях информатизации общества и развития новых наукоемких технологий научная концепция системы образования должна обеспечить подготовку высокообразованных людей и высококвалифицированных специалистов, способных обеспечить социально-экономическое развитие государства. Проблема информатизации находится в числе приоритетных направлений модернизации всех уровней образования. Информатизация образования – комплекс социально-педагогических преобразований, связанных с насыщением образовательной системы средствами информационных и коммуникационных преобразований, обеспечивающими оперативную возможность взаимодействия и доступа к информационным ресурсам локальных и глобальных сетей, использованием электронно-вычислительной техники как средства управления образовательными структурами. Информатизация образования требует создания в учебных заведениях организационно-педагогических, финансово-экономических, программно-методических условий внедрения информационных технологий. Кроме технического оснащения процесса информатизации необходимо изменение привычных методик обучения, становление информационно-технологической компетентности преподавателей. Становление и развитие ИТ-компетентности педагогических кадров должно осуществляться в интегративной связи с развитием их профессиональной педагогической компетентности, в условиях, способствующих профессиональному росту педагогических работников.

В заключение хотелось бы подчеркнуть, что активное внедрение ИТ в образовательный процесс позволяет обеспечить переход к качественно новому уровню педагогической деятельности, значительно увеличивая ее дидактические, информационные, методические и технологические возможности, что в целом способствует повышению качества подготовки специалистов, повышению профессионального мастерства преподавателей специальных дисциплин.

ӘОЖ 373.31004

АҚПАРАТТЫҚ КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ

Р.М. ЖОМАРТОВА

мемлекеттік мекемесінің бастауыш сынып мұғалімі, №18 жалпы орта білім беретін мектеп, Екібастұз қ.

Оқытудың ақпараттық технологиясы – бұл ақпаратпен жұмыс жасау үшін арнайы тәсілдер, педагогикалық технологиялар, бағдарламалық және техникалық құралдар (кино, аудио және видеокұралдар, компьютерлер, телекоммуникациялық желілер).

Оқытудың ақпараттық технологиясы – білімді жаңаша беру мүмкіндіктерін жасау (педагогикалық іс-әрекетті өзгерту), білімді қабылдау, білім сапасын бағалау, оқу-тәрбие үрдісінде оқушының жеке тұлғасын жан-жақты қалыптастыру үшін ақпараттық технологияның қосымшасы деп түсіну керек.

Білімді ақпараттандырудың негізгі мақсаты – «оқушыларды ақпараттық қоғам жағдайында тұрмыстық, қоғамдық және кәсіби салалардың іс-әрекетіне толық, тиімді араластыру» болып табылады.

Төмендегі қасиеттер білім жүйесінің өзіндік ерекшелігі болып саналады.

Тұтынушының қолдану сапасында;

Нәтижесінде әр түрлі салаларда қолданылатын, ақпараттық технологияларды жасаушы сапасында.

Бірақ компьютер мүмкіндіктерін асыра бағалауға болмайды, өйткені ақпарат беру – бұл білім мен мәдениетті беру емес, сондықтан ақпараттық технологиялар педагогтарға тек қосымша тиімді құрал ретінде қызмет атқарады.

Оқытудың ақпараттық технологиялары осы ақпараттық білім жүйесінің шегінде жүзеге асырылатын болғандықтан, осы білім технологиясына ақпараттық және бағдарламалық қолдаумен көрсететін құралдар бір ғана компьютермен, оған енгізілген бағдарламамен шектеліп қалмауы керек. Шын мәнінде бәрі керісінше, оқытудың ақпараттық технологияларының бағдарламалық құралдары және білім технологияларының өздері ақпараттық білім ортасына – ақпараттық білім жүйесінен бөлінген жүйешелер түрінде қосылады.

Оқытудың ақпараттық технологиясында қолданылатын бағдарламаны қамтамасыз етуді бірнеше категорияға бөлуге болады:

Оқытатын, бақылайтын және үйрететін жүйелер;

Ақпарат іздеу жүйесі;

Модельдеу бағдарламалары, микромирлер;

Танымдық сипаттағы инструменттік құралдар;

Әмбебап сипаттағы инструменттік құралдар;

Коммуникацияны қамтамасыз етуге арналған инструменттік құралдар.

Инструменттік құралдар деп – жаңа электрондық ресурстар жасауды қамтамасыз ететін бағдарламаларды атайды:

әр түрлі форматты файлдар;

мәліметтер қоры;

бағдарламалық модульдер;

жекелеген бағдарламалар мен бағдарламалар жиыны.

Мұндай құралдар пәндік-бағытта болуы мүмкін, сол секілді нақты міндеттер ерекшелігі мен қолдану саласына тәуелді болмауы да мүмкін. Білім үрдісінде қолдануға негізделетін бағдарламалық құралдарда сақталатын негізгі талаптар – бұл жеңілдік пен табиғилық, оқушының оқу материалымен жеңіл танысуына мүмкіндік жасау.

Қазіргі заман талабына сай адамдардың мәлімет алмасуына, қарым-қатынасына ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың кеңінен қолданысқа еніп, жылдам дамып келе жатқан кезеңінде ақпараттық қоғамды қалыптастыру қажетті шартқа айналып отыр. Ақпараттық қоғамның негізгі талабы – оқушыларға ақпараттық білім негіздерін беру, логикалық ойлау-құрылымдық ойлау қабілеттерін дамыту, ақпараттық технологияны пайдалану дағдыларын қалыптастыру және оқушы әлеуметінің ақпараттық сауатты болып өсуі мен ғасыр ағымына бейімделе білуге тәрбиелеу, яғни ақпараттық қоғамға бейімдеу.

Ақпараттық технология – қазіргі компьютерлік техника негізінде ақпаратты жинау, сақтау, өңдеу және тасымалдау істерін қамтамасыз ететін математикалық және кибернетикалық тәсілдер мен қазіргі техникалық құралдар жиыны.

Коммуникация – ақпаратты тасымалдап жеткізу әдістері мен механизмдерін және оларды жазып жинақтап жеткізу құрылғыларын қамтитын жалпы ұғым.

Ақпараттық-коммуникативтік технология жағдайындағы жалпы оқыту үрдісінің функциялары: оқыту, тәрбиелеу, дамыту, ақпараттық болжамдау және шығармашылық қабілеттерін дамытумен анықталады.

Оқытудың ақпараттық-коммуникативтік және интерактивтік технологиялары бағыттары:

- а) электронды оқулықтар;
- ә) телекоммуникациялық технологиялар;
- б) мультимедиялық және гипермәтіндік технологиялар;
- в) қашықтықтан оқыту (басқару) Интернет.

Ақпараттық-коммуникативтік технологияны оқу-тәрбие үрдісіне енгізуде мұғалім алдына жаңа бағыттағы мақсаттар қойылады:

- Өз пәні бойынша оқу-әдістемелік электронды кешендер құру, әдістемелік пәндік Web –сайттар ашу;
- Жалпы компьютерлік желілерді пайдалану;
- Бағдарламалау ортасында инновациялық әдістерді пайдаланып, бағдарламалық сайттар, құралдар жасау.

(мультимедиялық және гипермәтіндік технологиялар).

• Қашықтықтан оқыту (Internet желісі) барысында өздігінен қосымша білім алуды қамтамасыз ету. Интерактивтік оқыту технологиясы – бұл коллективтік, өзін-өзі толықтыратын, барлық қатысушылардың өзара әрекетіне негізделген, оқу процесіне оқушының қатыспай қалуы мүмкін болмайтын оқыту процесін ұйымдастыру.

Интерактивтік оқыту – бұл, ең алдымен оқушы мен мұғалімнің қарым-қатынасы тікелей жүзеге асатын сұхбаттасып оқыту болып табылады. Сабақтағы интерактивтік әрекет өзара түсіністікке, өзара әрекетке, қатысушының әрқайсысына қажет есепті бірлесіп шешуге алып келетін - ұйымдастыру және сұхбаттасып қарым-қатынас жасауды дамытуды ұсынады. Оқытудың ақпараттық-коммуникациялық және интерактивтік технологияларын пайдалану – педагогикалық іс-әрекеттердің мазмұны мен формасын толықтыру негізінде оқыту үрдісін жетілдірудің бірден бір жолы. Компьютерлік желілерді, интернет жүйесін, электрондық оқулықтарды, мультимедиялық технологияларды, қашықтан оқыту технологиясын пайдалану оқу орындарында ақпаратты-коммуникациялық технологиялар кеңістігін құруға жағдай жасайды. Ақпараттық-коммуникациялық технологияны дамыту білім берудің бір бөлігі. Соңғы жылдары заман ағымына сай күнделікті сабаққа компьютер, электрондық оқулық, интерактивті тақта қолдану жақсы нәтиже беруде. Білім беру жүйесі электрондық байланыс, ақпарат алмасу, интернет, электрондық пошта, телеконференция, On-line сабақтар арқылы іске асырылуда.

Бүгінгі күні инновациялық әдістер мен ақпараттық технологиялар қолдану арқылы оқушының ойлау қабілетін арттырып, ізденушілігін дамытып, қызығушылығын тудыру, белсенділігін арттыру ең негізгі мақсат болып айқындалады.

Әсіресе қашықтан оқыту жүйесі жедел қарқынмен дамуда, бұған бірнеше факторлар, ең бастысы – білім беру мекемелерінің қуатты компьютер техникасымен қамтылуы, оқу пәндерінің барлық бағыттары бойынша электрондық оқулықтар құрылуы және Интернеттің дамуы мысал бола алады. Бүгінгі таңда білім беруді ақпараттандыру формалары мен құралдары өте көп. Оқу процесінде ақпараттық және телекоммуникациялық құралдар мүмкіндігін комплексті түрде қолдануды жүзеге асыру көп функционалды электрондық оқу құралдарын құру және қолдану кезінде ғана мүмкін болады. Білім беруді ақпараттандыру жағдайында оқушылардың ақпараттық сауаттылығын, ақпараттық мәдениетін және ақпараттық құзырлығы сияқты қабілеттіліктерді қалыптастыру мәселесі бүгінгі күннің өзекті мәселесіне айналып отыр. Ақпараттық-коммуникациялық құзырлық дегеніміз не?

Ақпараттық құзиреттілік: - сын тұрғысынан ұсынылған ақпараттар негізінде саналы шешім қабылдауға;

- өз бетінше мақсат қоюға және оны негіздеуге, мақсатқа жету үшін танымдық қызметті жоспарлауға және жүзеге асыруға;

- ақпаратты өз бетімен табуға, талдауға, іріктеу жасауға, қайта қарауға сақтауға, түрлендіруге және тасмалдауға, оның ішінде қазіргі заманғы ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың көмегімен жүзеге асыруға;

- логикалық операцияларды (талдау, жинақтау, құрылымдау, тікелей және жанама дәлелдеу, аналогия бойынша дәлелдеу, моделдеу, ойша эксперименттеу, материалды жүйелеу) қолдана отырып, ақпаратты өңдеуге;

- өзінің оқу қызметін жоспарлау және жүзеге асыру үшін ақпаратты қолдануға мүмкіндік береді. Ақпараттық-коммуникациялық құзырлығы – бұл оқу, тұрмыс және кәсіби бағыттағы міндеттерді шешуде ақпараттық-коммуникациялық технологияның мүмкіндіктерін жан-жақты қолдану қабілеті. Коммуникативтік құзиреттілік:

- нақты өмір жағдайында өзінің міндеттерін шешу үшін қазақ және басқа тілдерде ауызша және жазбаша коммуникациялардың түрлі құралдарын қолдануға;

- коммуникативтік міндеттерді шешуге сәйкес келетін стилдер мен жанрларды таңдауға және қолдануға;

- әдептілік ережелеріне сәйкес өзіндік пікірін білдіруге;

- нәтижелі өзара іс-әрекетті, түрлі көзқарас және әртүрлі бағыттағы адамдармен сұхбат жүргізе отырып, шиелініскен ахуалдарды шешуді жүзеге асыруға;

- жалпы нәтижеге қол жеткізу үшін түрлі көзқарастағы адамдар тобымен қатынас (коммуникация) жасауға мүмкіндік береді.

Оқушылардың ақпараттық құзырлығы мен ақпараттық мәдениетін қалыптастыру қазіргі таңда үздіксіз педагогикалық білім беру жүйесіндегі ең көкейтесті мәселелердің біріне айналып отыр.

Сабақта ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдаланудың тиімділігі:

• оқушының өз бетімен жұмысы;

• аз уақытта көп білім алып, уақытты үнемдеу;

• білім-білік дағдыларын тест тапсырмалары арқылы тексеру;

• шығармашылық есептер шығару;

• қашықтықтан білім алу мүмкіндігінің туындауы;

• қажетті ақпаратты жедел түрде алу мүмкіндігі;

• экономикалық тиімділігі;

• іс-әрекет, қимылды қажет ететін пәндер мен тапсырмаларды оқып үйрену;

• қарапайым көзбен көріп, қолмен ұстап сезіну немесе құлақ пен есту мүмкіндіктері болмайтын табиғаттың таңғажайып процестерімен әр түрлі тәжірибе нәтижелерін көріп, сезіну мүмкіндігі;

• оқушының ой-өрісін дүниетанымын кеңейтуге де ықпалы зор.

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар жеке тұлғаның құзыреттілігін дамыту құралы: Қазіргі білім беру ісінің басты шарттарының бірі болып оқушының өзіне керекті мәліметті өзі іздеп табуына үйретіп, олардың өз оқу траекторияларын өзінің таңдай білуі есептеледі. Біздің ойымызша, ақпараттық-білім беру ортасын жобалаудағы басты мақсат оқушының өздігінен оқуға талаптандыру, яғни ізденімпаздыққа үйрету болып саналады.

Ақпараттық технологияларды пайдаланудың артықшылықтары мынадай:

1. Олар оқытудағы тақырып шеңберіндегі немесе белгілі бір уақыт аралығында айтылуға тиіс мәліметтер көлемін ұлғайтады.

2. Білімге бір – бірінен үлкен ара қашықтықта орналасқан әр түрлі оқу орнында отырып қол жеткізуге болады.

3. Оқытудың жүйесінің көп деңгейлі жетілдіруі олардың таралымдалуы мен оқу сапасын арттырады.

4. Оқушы өз бетінше немесе өзге оқушылармен топтасып бірге жұмыс істеуге мүмкіндік алады.

5. Оқушының танымдық іс-әрекеттері күшейіп, өзіндік жұмыстарды тез орындау мүмкіндіктері артады.

Осылайша оқыту құралдарының бірі – электрондық оқулық. Ол оқушыларды даралай оқытуда жана информацияларды жеткізуге, сондай-ақ игерілген білім мен біліктерді тесттік бақылауға арналған программалық құрал.

Білім беру жүйесінде электронды оқулықтарды пайдаланып, үлкен табыстарға жетуге болады. Электронды оқулықтарды пайдалану барысында оқушы екі жақты білім алады: біріншісі - пәндік білім, екіншісі - компьютерлік білім. Электронды оқулықтарды пайдалану оқушының өз бетінше шығармашылық жұмыс жасауына, теориялық білімін практикамен ұштастыруына мүмкіндік береді. Электронды оқулық арқылы оқушы көптеген қосымша материал ала алады, осы алған мәліметтерін компьютерден көргендіктен есінде жақсы сақтайды, өз бетінше жұмыс жасау қабілеті қалыптасады. Осылайша жас ұрпақты оқытуда инновацияны пайдаланудың – шығармашылық жетістіктің негізгі көзі. Ақпараттық технологиялар орталарын пайдаланудың мақсаттары:

1. Ақпараттық технологияларды қолдану негізінде оқу-тәрбие процесінің барлық деңгейін жетілдіру:

- оқыту процесінің ықпалы мен сапасын арттыру,

- пәнаралық байланысты тереңдету,

- қажетті ақпаратты іздеуді оңайлату және көлемін ұлғайту.

2. Оқушы тұлғасын дамыту, ақпараттық қоғамда өмір сүруге даярлау.

- коммуникативтік қабілеттерді дамыту,

- күрделі жағдайда оңтайлы шешім немесе шешу нұсқаларын қабылдау дағдыларын қалыптастыру.

- компьютерлік графика, мультимедиа технологиясын пайдалану арқылы эстетикалық тәрбие беру,

- ақпараттық мәдениетті қалыптастыру, ақпаратты өңдей білу:

. Қоғамның әлеуметтік тапсырысын орындау:

- Ақпараттық сауаты бар тұлғаны даярлау;

- компьютерлік орталарды пайдаланушыны даярлау;

Оқыту үрдісінде компьютерлік технологияларды пайдалану келесі мақсаттарға бағытталады:

компьютерлік технологиялардың мүмкіндіктерін іске асыру арқылы оқыту үрдісінің ықпалдығы мен сапасының деңгейін көтеру:

танымдық әрекеттердің белсенділігін арттыратын ынталарды қамтамасыз ету:

қазіргі заманғы ақпарат өңдеу орталарын пайдалану негізінде пәнаралық байланысты тереңдету.

Білім беру процесінің барлық қатысушыларының үздік білім беру ресурстары мен технологияларына қол жеткізуін қамтамасыз ету мақсаты негізінде білім беру ұйымдарында 2015 жылы – 50 %, 2020 жылы – 90 % «E-learning» электрондық оқыту жүйесі қолданыла бастайды. Бұл жобаның негізгі мақсаты «E-learning» - ақпараттық коммуникациялық технологиялардың көмегімен өркеске және өрқашан білім алу. Қазақстанда электрондық білім беру жүйесін енгізудің басты мақсаты – ауыл мен қала оқушыларына әлемдік білім беру қорларын бірдей қолжетімді ету.

Барлық білім беру ұйымдарында арнайы инфрақұрылым құрылады. Ондағы барлық компьютерлер Интернетке шығатын жергілікті немесе сымсыз желілерге біріктірілетін болады. Жоба аясында 4-10 мбит/сек. жылдамдықтағы кең жолақты Интернет әр білім беру ұйымында қызмет көрсететін болады. Білім беру ұйымдарының материалдық-техникалық базасы ең жаңа жабдықтармен, оның ішінде планшетниктермен нығайтылатын болады. Оқу процесін автоматтандыру (электронды журнал, электронды күнделік, жоспарлау) мұғалімдердің есеп беру мен жоспарлауды құру кезіндегі еңбегін айтарлықтай жеңілдетеді.

Электрондық оқытуды енгізу оқушы мен оқытушының өзара ынтымақтастығы үлгісін оқу процесінде қалыптастыру мен әртүрлі оқу-іс-әрекетін қамтитын оқыту әдістерінің үйлесімділігін, оқу сапасын, білімді басқарудың тиімділігін, сыртқы ортамен ақпараттық кірігуін арттырады.

Мектептегі оқу-тәрбие үдерісінің құзырлылық тәсілдерінің негізгі бағыттарының бірі - ақпараттық күзiреттiлiк. Бiлiм беру үрдiсiнiң сапасына бақылау жүргiзу, оқу-тәрбие үрдiсiндегi мәселелерге талдау жасауда ақпараттық-коммуникациялық технология құралдарын қолдану тиiмдiлiгi жоғары. Осы бағытта оқушылар автоматтандырылған жүйеде жеке портфолиосын, күнтізбесін, күнделігін жүргізеді. Мұғалім күнтізбелік-тақырыптық жоспары бар электрондық дәптерді, сынып журналын, хабарландыру қызметін (алда болатын жоспарлы және жоспардан тыс жиналыстар мен кездесулер туралы оқушылардың ата-аналарына e-mail немесе sms-хабарламалар, есептілік және т.б. жіберу) толтырады.

орытындылай келе төмендегідей ұсыныстарға тоқталамын:

- білім беретін оқу орындарын қазіргі заманға сай жаңа ақпараттық құрал-жабдықтармен жабдықтау, интерактивті тақталар мен мультимедиялық кабинеттермен және арнаулы пәндер бойынша электрондық оқулықтармен қамтамасыз ету;

- кәсіптік білім саласында оқытудың жаңа ақпараттық-технологияларын пайдалану бойынша білім жетілдіру курстарын жиі ұйымдастыру;

Ақпараттық күзiреттiлiктi қалыптастырудан күтілетін нәтиже жаңа заманға сай ақпараттық мәдениеті мен күзiреттiлiгi қалыптасқан, теориялық білімдерін іс жүзінде қолдана алатын, информатика пәнін басқа пәндермен байланыстыра алатын жеке тұлға қалыптастыру. Олай болса, қоғамның әрбір мүшесі ақпаратты сауатты, ақпараттық мәдениеті мен ақпараттық күзiреттiлiгi дамыған тұлға болуы қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Бөрiбаев Б, Балапанов Е. Жаңа ақпараттық технологиялар. – Алматы, 2001.
2. Информационные технологии. – Москва, 2005.

УДК 37.013.77

ЗДОРОВЬЕСБЕРЕГАЮЩИЕ ТЕХНОЛОГИИ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Г.С. ЖУМАБЕКОВА
средняя школа №27, г. Павлодар

Состояние здоровья подрастающего поколения - важнейший показатель благополучия общества и государства, не только отражающий настоящую ситуацию, но и дающий прогноз на будущее. Здоровье подрастающего поколения – это, прежде всего, процесс сохранения и развития психических и физических качеств, оптимальной работоспособности и социальной активности в школе и дома. Педагогические исследования последних лет показывают, что за период обучения детей в школе у многих состояние здоровья ухудшается в четыре – пять раз. В создавшейся обстановке естественным стало активное использование педагогических технологий, нацеленных на охрану здоровья школьников. Поэтому, на наш взгляд, сегодня профессиональная подготовка учителей требует глубокого реформирования. Одним из самых травматичных факторов для здоровья школьников является общая стрессогенная система организации образовательного процесса и проведения уроков. На этом фоне снижается успеваемость учащихся, ухудшается их дисциплина, усиливается состояние тревожности. Все это обуславливает необходимость в формировании особой, щадящей среды, где учитываются все трудности учащихся в процессе обучения и предлагается квалифицированная педагогическая поддержка. Здоровьесбережение реализуется через оптимизацию содержания и целенаправленной организации урока английского языка. Так что же такое современные здоровьесберегающие технологии? Существует множество определений термина «здоровьесберегающие технологии». Один из известных в России авторов работ по здоровьесберегающим технологиям в школе, Н.К. Смирнов, дает следующее определение здоровьесформирующим образовательным технологиям – «... это все те психолого-педагогические технологии, программы, методы, которые направлены на воспитание у учащихся культуры здоровья, личностных качеств, способствующих его сохранению и укреплению, формирование представления о здоровье как ценности, мотивацию на ведение здорового образа жизни». Ученый В.Д. Сонькин, дает еще более обширное определение. Здоровьесберегающая технология, по мнению В.Д. Сонькина, - это:

«1. условия обучения ребенка в школе (отсутствие стресса, адекватность требований, адекватность методик обучения и воспитания);

2. рациональная организация учебного процесса (в соответствии с возрастными, половыми, индивидуальными особенностями и гигиеническими требованиями);

3. соответствие учебной и физической нагрузки возрастным возможностям ребенка;

4. необходимый, достаточный и рационально организованный двигательный режим»

В процессе повседневной работы в школе здоровьесбережение реализуется через оптимизацию содержания и целенаправленной организации урока. Перегрузка учащихся на уроке, которая вызывает повышение уровня утомляемости и невротизации, зависит не столько от количества, сколько от качества работы. Если процесс получения знаний интересен и мотивирован, то усвоение материала не создаст эффекта перегрузки. И наоборот,

то, что вызывает у учащихся отторжение или кажется бесперспективным, бессмысленным и бесцельным, приводит к перегрузке даже при относительно небольших объемах материала. Так каким же должен быть урок английского языка с позиции здоровьесбережения?

Как показывает практика, английский язык в школе - сложный предмет. На уроках учащимся приходится выполнять несколько видов деятельности: говорение, письмо, чтение, аудирование и анализ информации, поэтому, учитель должен уделять особое внимание здоровьесберегающим технологиям. На уроках можно использовать методы позитивной психологической поддержки ученика на уроке, учет индивидуальных особенностей учащегося и дифференцированный подход к детям с разными возможностями, поддержание познавательного интереса к изучению английского языка, и также принцип двигательной активности на уроке. В результате введения в урок видов деятельности, поддерживающих положительное отношение ребенка к себе, уверенность в себе, в своих силах и доброжелательное отношение к окружающим, изменяется микроклимат на уроке. Каждый учитель знает, как важно уйти от формальной зубрежки, ввести в учебный процесс игровые, развлекательные моменты, активизировать познавательные мотивы обучения. В этом отношении иностранный язык – особый предмет. Обучение через развлечение и игру – цель учителя английского языка. Перспективы поиска новых путей повышения двигательной активности школьников связаны с новыми подходами к организации учебного процесса с учетом динамической составляющей урока. Чтобы повысить динамическую составляющую необходимо внести изменения в традиционную структуру урока, совместить образовательный компонент с динамической нагрузкой на всех этапах учебного процесса.

Учитель должен строить урок в соответствии с динамикой внимания учащихся, учитывая время для каждого задания, чередуя виды работ.

Какие же приемы должен использовать учитель на уроке, чтобы сохранить и укрепить здоровье учащихся:

- положительный эмоциональный настрой на урок (снимает страх, создает ситуацию успеха)

- пальчиковая гимнастика (снимает нервно-психическое напряжение, напряжение в руке и скованность, развивает мелкую моторику, что способствует развитию речи),

- дыхательная гимнастика (помогает повысить возбудимость коры больших полушарий мозга, активизировать детей)

- физкультминутка, динамическая пауза (снимают напряжение общей моторики);

- смена видов деятельности (разнообразие заданий: читаю, слушаю, говорю, думаю, рассуждаю, пишу и т.д., направленных на поддержание интереса и снятия повышенной утомляемости);

- игра, игровые моменты (преобладающая форма деятельности у младших школьников, через которую ребенок познает мир, учится анализировать, обобщать, сравнивать);

- оптимальный темп ведения урока;

- подача материала наиболее доступным рациональным способом (предполагает воздействие на все каналы);

- нестандартное размещение учебных рабочих мест в классе;

- чередование горизонтальных (работа за столом) и вертикальных рабочих плоскостей;

- нетрадиционная система опроса;

- музыкальное сопровождение;

- групповой метод обучения.

Интересным и полезным в этом отношении стало знакомство с опытом работы наших зарубежных коллег на педагогических сайтах в Интернете. Организация уроков обучения второму иностранному языку проходит с привлечением большого количества active songs and games, fingerplays, role plays, chants. Целесообразно процитировать их мнение о вышесказанных видах учебной деятельности:

When children repeat fingerplays and rhymes, they are learning and practicing many important language skills: building vocabulary, rhyming, rhythm, memory, matching words with actions - just to name a few. Verses can also help develop children's muscle coordination and listening skills as well as strengthen children's understanding of concepts such as counting, colors, and spatial positioning (up, down, behind, etc.). In this collection, we have included fingerplays with a variety of concepts and movements. We have also included some suggestions for related activities. Children learn best when they can experience or practice new concepts in several different ways. We hope these fingerplays and verses will become favorite.

Здесь уместно вспомнить В.А. Сухомлинского утверждавшего, что «ум ребенка находится на кончике пальцев». Развитие мелкой моторики пальчиков полезно не только само по себе, в настоящее время много говорят о зависимости между точным движением пальцев рук и формированием речи ребенка. Сложенная и умелая работа пальчиков помогает развиваться речи и интеллекту, оказывает положительное воздействие на весь организм в целом, готовит непослушную ручку к письму. Обратимся ещё к одному положительному аспекту динамических пауз в форме пальчиковых игр. Остроумно весёлое, удачно подобранное маленькое стихотворение, прочитанное и динамически обыгранное хором, способствует снижению нервно-психического напряжения на уроке, повышению эмоционально-положительного фона учебной деятельности и совершенствованию коммуникативных навыков. Приведём несколько примеров пальчиковых игр.

1. A Family Fingerplay

This is a family (hold up one hand, fingers spread)

Let's count them and see,

How many there are,
 And who they can be (count 1, 2, 3, 4, 5)
 This is the mother (touch pointer finger)
 Who loves everyone
 And this is the father (touch big finger)
 Who is lots of fun.
 This is my sister (touch ring finger)
 She helps and she plays,
 And this is the baby (touch little finger)
 He's growing each day.
 But who is this one? (touch thumb)
 He's out there alone,
 Why it's Jackie, the dog,
 And he's chewing a bone (wiggle thumb)

2. Five little gentlemen
 Going for a walk.
 Five little gentlemen Stop for a talk.
 Along came five ladies
 They stood all together (5 пальчиков – джентльмены, 5 пальчиков – леди, они встречаются и начинают танцевать).
 And they began to dance.

3. Pairs
 Two things make a pair. (hold up two fingers.)
 And on me, I'll show you where. (point to self.)
 I have two ears, and I have two eyes. (point to ear and eyes.)
 Both are important to make me wise!
 I have two holes in my nose. (point to nose.)
 That lets me smell a beautiful rose. (pretend to smell a rose.)
 I have two hands that clap a beat. (clap hands to underlined words.)
 I have two feet that are really neat! (jump when saying the word neat!)

Необходимо помнить, что при проведении релаксации не нужно ставить перед учащимися цель запомнить языковой материал. На начальном этапе обучения английскому языку целесообразно использование различного вида движений, рифмовок, песен, танцев. Вот примеры такой зарядки:

Clap, clap, clap your hands,
 Clap your hands together.
 Stamp, stamp, stamp your feet,
 Stamp your feet together.
 Turn, turn, turn around,
 Turn around together.
 Clap, clap, clap your hands,
 Clap your hands together.
 Touch your shoulders,
 Touch your nose,
 Touch your ears
 Touch your toes.
 Raise your hands
 High up in the air,
 To the sides
 On your hair.

1 Ребенок должен постоянно ощущать себя счастливым, и надо помочь ему в этом. Каждый урок должен оставлять в душе ребенка только положительные эмоции. Дети должны испытывать ощущение комфорта, защищенности и, безусловно, интерес к уроку. Этому не научит ни один учебник. Одним из важных средств создания благоприятного микроклимата является похвала ученика. Она может быть вербальной: «Well done!», «How clever you are!», «Goodboy/girl!» и т. д. Невербальные методы поощрения: улыбка, жесты, мимика, аплодисменты и т.д. Вспоминается высказывание К.Д. Ушинского: «Учитель! Помни, твоя улыбка стоит тысячи слов». Похвалу учителя можно выразить в раздаточных жетонах, карточках. Нет никакого сомнения в том, что компьютер быстро внедряется в преподавание и занимает важное место на уроках английского языка в частности, и использование его является целесообразным. Но повсеместное проникновение средств ИКТ в общее среднее образование делает актуальной задачу, разрешение которой должно иметь наивысший приоритет. Речь идет о задаче сохранения здоровья учащихся в процессе обучения с использованием компьютерной техники и иных средств информатизации, которые могут отрицательно сказываться на здоровье школьников. Любой учитель может рассказать о мерах, которых он придерживается при обучении школьников, используя средства ИКТ. И

практически в каждом случае без особого труда можно найти достаточное количество неучтенных факторов, отрицательно сказывающихся на здоровье обучаемых. Многих проблем в этой области удалось бы избежать, если бы каждый учитель организовал бы процесс обучения с использованием средств ИКТ не по своему усмотрению, а работал бы в строгих и четко определенных рамках единой выверенной и апробированной здоровьесберегающей среды школы.

Таким образом, проблема здоровья детей сегодня как никогда актуальна. В настоящее время можно с уверенностью утверждать, что именно учитель, педагог в состоянии сделать для здоровья современного ученика больше, чем врач. Это не значит, что педагог должен выполнять обязанности медицинского работника. Деятельность учителя строится на своих принципах здоровьесберегающей педагогики, главными из которых являются принцип не нанесения вреда и принцип приоритета. Использование здоровьесберегающих технологий в совокупности с охранительными педагогическими режимами обучения играет большую роль в жизни каждого школьника, позволяет легче и успешнее овладеть необходимыми знаниями на уроке, преодолеть трудности, позволяет достичь цели, решить задачи обучения. Учить детей жить без стрессов, укреплять, сохранять свое и ценить чужое здоровье.

Исходя из всего вышесказанного, хочется подчеркнуть следующее:

использование здоровьесберегающих технологий на уроке английского языка является необходимым в условиях современной действительности. Грамотное применение здоровьесберегающих технологий позитивно сказывается на микроклимате урока, способствует лучшему овладению материалом и повышению мотивации, снимает трудности и сводит к минимуму учебный стресс.

ЛИТЕРАТУРА

1. Смирнов Н.К. Здоровьесберегающие образовательные технологии в современной школе. - М.: АПК и ПРО, 2002.
2. Здоровьесберегающие технологии в общеобразовательной школе: методология анализа, формы, методы, опыт применения. / Под ред. М.М. Безруких, В.Д. Сонькина. – М., 2002.
3. festival.1september.ru/articles/412411/.
4. <http://www.nccc.org/Literacy/fingplus.html>.

ӘОЖ 327.5 (075.8)

ДАУ – ДАМАЙ ДИНАМИКАСЫ ЖӘНЕ ДАУ-ДАМАЙДЫ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ

А.Б. ЖҮСІПОВА

Л. Н. Г умилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің 2 курс магистранты

Дау-дамай кез-кезген әлеуметтік-психологиялық құбылыс ретінде белгілі бір уақытта өтетін құрылым және процесс болуы мүмкін. Сәйкесінше, онда фазалар, даудың пайда болу кезеңдері және ағымы мен нәтижесі болады. Айтылып отырған жағдайлар конфликт динамикасында қарастырылады. Қазіргі әдебиеттер талдауының көрсетуінше, конфликттерді кезеңдерге және формаларға жіктеудің бірнеше нұсқасы бар. Конфликттің даму кезеңдері мен сатыларын білу, оған қатысушылар мен сол процеске қосылған күштердің дауды алдын-алуға көмектеседі.

Батыс әлеуметтік-психологиялық әдебиетінде конфликт динамикасы екі мағынада түсіндіріледі: кең және тар түрде. Кең мағынадағы конфликт динамикасы нақты кезеңдер мен этаптардың біртіндеп ауысымын, пайда болуы мен аяқталу кезеңіне дейінгі процесстерді түсіндіреді. Тар мағынадағы конфликт динамикасы тек қана шешуші кезеңді – конфликттік өзара әрекеттесуді қарастырады [1].

Кеңестік және Батыс зерттеушілері конфликттің даму кезеңдерін әр түрлі түрде бөліп көрсетеді.

1969 жылы Е.Е.Вендров конфликт дамуының келесі сатыларын ұсынады:

Дау-дамай себептерінің пайда болуы;

Қанағаттанбаушылық сезімінің пайда болуы (решіштер, ашу);

Дау-дамайды аяқтау ұсынысы;

Аталған талаптың орындалмауы;

Конфликт кезеңі

Бұл жағдайда конфликттердің тек қана бастамасы ғана, конфликт динамикасының аяқталу кезеңдері көрсетілмеді.

А.Д. Сергодеев конфликттің сатылары мен фазаларын келесі түрде жіктеді:

1-ші конфликт алды кезеңі – ішкі жасырын ашудың, қарама-қайшылықтардың пайда болу мен асқыну фазаларынан тұрады. 2-ші конфликт кезеңі – қарсыласу және ашу фазасы. 3-ші кезеңде конфликт зардаптарының көріну фазасы.

В.В.Бойко және А.Г.Ковалев конфликт динамикасын келесі ұғымдармен сипаттайды: «конфликттік жағдайдың пайда болуы мен саналау, дау-дамайдың болуы, конфликтті аяқтау әрекеті мен оның шешілуі». Осығдай жақын позицияларды Л.А.Петровская, В.А.Кузнецов және В.Ф.Сафин ұстанған [2].

Н.Ф.Феденко және В.П.Галицкий дау-дамайдың келесі кезеңдерін бөліп қарастырды:

- Конфликттік жағдайдың пайда болуы;

- Конфликттік шиеленістің күшеюі;
- Дау-дамай түртікінің пайда болуы мен оны құрайтын жағдайлар үшін сылтаудың болуы;
- Конфликт кезеңі;
- Конфликттің шешілуі немесе конфликттік жағдайдың ушығуы;
- Конфликттен кейінгі кезең [3].

Әр түрлі авторлардың конфликт динамикасына деген көзқарастарын талдай келе, олар келесідей конфликт сатыларын ұсынады:

- Объективті конфликттік немесе конфликт алды жағдайлардың пайда болуы;
- Жағдайды даулы деп саналауы;
- Конфликттік өзара әрекеттесу немесе дау-дамайдың өзі;
- Конфликтті шешу.

Конфликт динамикасы формаларының әртүрлілігіне қарамастан, оның негізгі 3 формасы белгілі:

Дау-дамай **циклдық** сипатта болады және конфликт кезеңдері алдын-ала болжанған тізбек түрінде өтеді. Конфликт пайда болады, дамиды, қарама-қайшылықтардың интенсивтілігі өседі, кейін қабылданған шаралардың нәтижесінде бірігіп немесе тез арада шиеленіс түседі.

Дау-дамай – бұл **фазалық** процесс. Субъекттердің өзара әрекеттесуінің нәтижесі әлеуметтік жағдайдың өзгерісіне алып келеді. Тұлғаның тіршілік әрекетінің шарты, сипаты, қоғамдық қатынастардың мазмұны, тұлғаның мінез-құлық ережелері мен принциптері, әлеуметтік құрылым мен тұлғаның немесе әлеуметтік топтардың статусы өзгеріске түседі.

Дау-дамай – бұл екі субъектін **өзара әрекеттесуінен** туындайтын, бір жақтың екінші бір қарама-қарсы жағының әрекетіне реакциясы болып табылады. Себебі, субъекттердің өзара әрекеттесуі бихевиоризмнің негізгі формуласы: стимул реакция (S R) түрінде жүреді. Бұл жағдайда әрбір тарап қарама-қарсы жақтағы қолайлы позицияны алуға бағытталған [4].

Қоғамдық өмірде мұндай конфликт формалары таза күйінде әлі кездеспейді, яғни, олар аралас формада болады. Конфликт динамикасында А.Я.Анцупов пен А.И.Шипилов келесі кезеңдерді бөледі:

Дау-дамай алды (латентты кезең). Ол келесі сатылардан тұрады:

Объективті мәселелі жағдайдың пайда болуы. Бұл саты конфликт саналанбаған және конфликттік әрекеттер жоқ қарама-қайшылықтардың пайда болуынан тұрады.

Объективті мәселелі жағдайды саналау. Мәселе шынайылықпен қабылданып, қарама-қайшылықтарды шешуде шараларды қолдану қажеттілігі туындайды. Нақты және жеке себептердің қатары қабылданатын ахуалдың бұрмалануына мүмкіндік туғызады.

Екі тараптың объективті мәселелі жағдайды дау-дамайлық емес тәсілдермен шешуге талпынысы. Олар қарсы жақты ақпараттыңдырудың келесі түрлерін таңдайды: сендіру, түсіндіру және өтініш жасау, т.б. Бұл сатыда тараптар өз қызығушылықтарын алға қояды және позицияларда орнайды.

Дау-дамай алды жағдайдың пайда болуы. Тараптар бірлерінің қауіпсіздігіне немесе қызығушылықтар түріне қауіп төндіреді.

Дау-дамай (ашық кезең) келесі сатылардан тұрады:

Инцидент – мәселені өз пайдасына шешу үшін, оны күш көрсету арқылы шешудің, тараптардың алғашқы соқтығысуы.

Эскалация – оппонеттер күресінің қатты интенсификациясы: бұл инциденттен басталып, күрестің әлсіреуі мен дауды аяқтау кезеңін қамтиды.

Балансталған қарсы әрекет. Мұнда күш көрсету әдістері нәтиже бермейді, күрестің интенсивтілігі төмендейді, бірақ бір шешімге келушілік әрекеті жүзеге аспайды.

Конфликтті аяқтау кезеңі – қарсы көрсетілген әрекеттен дау-дамайдың шешімін табу және әр түрлі себепке байланысты конфликтті тоқтату.

Дау-дамайдан **кейінгі жағдай** (латентты кезең). Ол келесі сатылардан тұрады:

Қатынастардың жартылай қалыпты деңгейге келуі: негативті эмоциялар әлі жойылмай, өз позицияларын қайта саналау, өз-өзін бағалау, қарсыласқа қатынасын коррекциялау жұмыстары жүреді.

Қатынастардың толық қалыпты деңгейге болуы: Аталмыш кезең екі жақтың да конструктивті өзара әрекеттестігінің маңыздылығымен байланысты [5].

Кесте 1.– Дау-дамайдағы «Қарсылас бейнесінің» қалыптасуы

Қазіргі кезде дау-дамай типологиясының құбылмалылығы мен біртекті болмауының нәтижесінде, конфликтті шешудің нақты формалары мен жолдарын ұсыну қиын.

Ең алдымен, дау-дамайдың басталу және аяқталу ұғымдарын анықтап алу қажет.

Американдық зерттеуші Р.Даль конфликтті аяқтаудың 3 түрлі альтернативасын бөліп көрсетті: тұғырық, зорлықты қолдану және конфликтті бейбіт жолмен шешу. Басқаша айтқанда, конфликттің аяқталуы екі жақтың бірінің жеңілуіне алып келеді немесе «қолайлы кезеңдерге» дейін тоқтатылады. Егер де конфликттің аяқталуы белгілі бір себептермен тоқтатылса, онда конфликттің шешілуі қарсыластардың бір жақты келісімге келуінен немесе үшінші жақтың көмегімен бейбіт немесе күш көрсету құралдары арқылы жүзеге асады.

Дау-дамайды аяқтаудың негізгі алғышарты болып, конфликттік жағдайды туғызған объективті себептерді жою болып табылады. Сәйкесінше, пайда болған объективті-субъективті сипаттағы конфликт, оның шешілуінің объективті-субъективті сипатынан көрінеді.

Осындай ойды дамыта отырып, Л. А. Петровскаяның көрсетуінше: «біріншіден, конфликттің шешілуі конфликттік жағдайдың өзгеруінен, екіншіден, екі жақтың жағдайлар түрінің өзгеруінен туындауы мүмкін». Сонымен қатар, автордың көзқарасы бойынша, дау-дамайдың толығымен немесе жартылай шешілуі объективті, сол сияқты субъективті деңгейді жүреді.

Көптеген зерттеушілердің көрсетуінше, конфликтті реттеу немесе шешу үшін, оның негізгі шарттарын анықтап алу қажет:

Шешу үшін қажетті, институционализация және конфликтті реттеу;

Конфликтке қатысушылар тарапынан дау-дамайды реттеуге деген мүмкіндіктерін;

Дау-дамай бәсекелестік немесе ұжымдық түрде шешу жолдарын;

Дау-дамайды реттеудің негізгі алғышарттары:

Дау-дамайлы екі жақ та өз алдында ұйымдастырылған болу қажет;

Қарсыластардың екі жағы конфликтті реттеу барысында өз қызығушылықтарының шеттетілуі мен қабылданбауын біліп, оны мойындауға дайын болуы қажет. Егер де мұндай дайындық болмаса, онда олардың конфликтті реттеуге шамасы болмай, әрқайсысы өз позицияларын ұстанады.

Даулы тараптар бір әлеуметтік қауымдастыққа кіріуі қажет. Бұл жағдайда бірдей нормативті жүйелер, құндылықтар мен дәстүрлер қарсылас топтардың қарым-қатынасын жеңілдетіп, дау-дамайдың шешілуін тездетеді [6].

С. Е. Аксененко конфликтті шешудің 2 тәсілін көрсетеді: «жалпылау», яғни «конфликт барысындағы ақпарат алмасудың продуктивті шарты» және «үшінші бір жақтың араласуы». Конфликтті мұндай жолмен шешу ұйымдастырушылық және педагогикалық жұмыстарда өнімді болып келеді.

А.Б. Добровичтың ойынша, адамдардың конфликттік жағдайға түсуі, олардың психологиялық үйлемсіздігінен немесе рөлдерінің қабылданбауынан болады. Автор конфликтті шешудің келесі нақты әдістерін ұсынады:

Басқарушы қарсы топтарды жекелей өзіне шақырып, қарама-қайшылықтың себебін түсіндіруді сұрайды, фактілерді анықтайды және шешім шығарады.

Педагог немесе басқарушы қарсылас жақтарға топтың алдында бір-біріне өз наразылықтары мен шағымдарын білдіруге ұсынады. Келесі шешім топ мүшелерінің мәселеге қатысты сөз сөйлеуінің нәтижесінде шығарылады.

Егер де жүргізілген шаралардың нәтижесінде конфликт аяқталмаса, онда педагог немесе басқарушы конфликт түсінулеріне санкцияларды жүктейді (критикалық ескертулерден бастап, әкімшілік жазалауға дейін)

Егер бұл өткізілген шаралар өз нәтижесін бермесе, басқарушы дау-дамай мүшелерін бөлек класстарға, цехтарға орналастырады.

Сонымен қатар, автор конфликтті шешудің жанама принциптарын ұсынады:

«Сезімдерді шығару» принципі бойынша, адам өзінің жағымсыз эмоцияларын шығарып, бара-бара олар жағымды түріне ауысады; «сезімдерді шығарғаннан» кейін адам педагогтың ақылға сай қорытындыларын жеңіл қабылдайды.

«Эмоционалды орын толтыру» принципі бойынша, сіз дау-дамай мүшелерін оның конфликт «құрбаны» болғандығын мойындайсыз (олай болмаса да), нәтижесінде оның санасына әсер ету жеңіл және бір ымыраға келуге мүмкіндік болады.

«Үшінші жақтың беделділігі» принципі. Арашы адам қарсы жақтың бір мүшесіне екінші жақтың ол туралы жақсы көзқараста екендігін айтып жеткізеді. Автордың айтуынша, мұндай тәсіл – қарсыластар арасында компромиссті іздеуге көмектеседі.

«Агрессияны көрсету» принципінде психолог немесе педагог қарсыластарға бір-біріне деген наразылығын, өшпенділігін көрсетуге, оның көзінше бір-бірімен пікірталасуға мүмкіндік береді.

«Оппонентті тындауға мәжбүрлеу» принципі. Автордың айтуынша, дау-дамай барысында адамдар бір-бірінің сөзін жетік түсінбейді, тіпті мүлдем тындамайды. Керісінше, олар дауыс тонын көтеріп, небір жағымсыз сөздерді айта бастайды. Ал бұл принцип бойынша қарсыластар өз оппоненттің сөзін толық түсініп тындаса, мәселеге қатысты емес субъективті пікірлердің болуын көреді. Ол шешім табудың жолын жеңілдетеді.

«Позицияларды ауыстыру» принципі. Дауға түрткі болатын жағдайға оппонент көзімен қарау. А.Б.Добровичтың ойынша, бұл принциптің эффективтілігі неғұрлым үлкен және кез келген конфликт түрін шешуде қолданылады.

«Рухани кеңістікті кеңейту» принципінде дау-дамай мүшелерін қарама-қайшылық аргументтерінің объективті емес жанжалдың ұсақ түрін екендігін көрсету болып табылады. Қарсыластарға олардың рухани тәртіпте бірдей екендігін мойындау [7].

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Леонов Н.И. Основы конфликтологии. - Ижевск. Изд-во УдГУ., 2000
2. Парыгин Б.Д. Основы социально - психологической теории. - М.: Мысль, 1971
3. Социально-психологический климат коллектива. - М.: Наука, 1979
4. Морозов А.В. Деловая психология. СПб.: Союз, 2000
5. Корнелиус Х., Фэйр Ш. Выиграть может каждый. М.: Стрингер, 1992
6. Кох И.А. Конфликты и их регулирование. - Екатеринбург, 1997
7. Мириманова М.С. Конфликтология: Учебник для студентов средне-учебных заведений. М.: Академия, 2003.- 320 с.

ӘОЖ 371.263.004.12

АУЫЛ МЕКТЕБІ ЖАҒДАЙЫНДА ОҚЫТУ САПАСЫН БАҒАЛАУ ЖҮЙЕСІ

Б.Ш. ЖҰМАБЕКОВА

директор, № 3 Успен жалпы орта білім беру мектебі, Павлодар облысы

Қазақстанда білім беру сапасын бағалау жүйесі білім беру стандарттарын енгізу және бүкіл ел масштабында білім беру жетістіктерін бағалау қажеттілігі туындаған кезде іске асып отыр. Осыған байланысты басқару шешімдері қабылданатын деңгейде білім беру стандарттарына сәйкес оқыту нәтижелері туралы нақты ақпарат алу жүйесін құру міндеті (оның ішінде критерийлер кешенін анықтау, бағалау процедурасы мен технологиясы, педагогикалық мониторингті ұйымдастыру мен білім беру сапасын басқарудың ажырамас құралы ретінде оны пайдалану) туындайды. Қазіргі кезде педагогикалық тәжірибе мектеп туралы дәстүрлі мәлімет жинаудан педагогикалық мониторингке көшуді қажет етіп отыр. Білім беру үрдісін немесе оның жекелеген элементтерін мақсатты түрде үздіксіз бақылау, соның нәтижесінде жиналған ақпарат пен педагогикалық болжау негізінде дер кезінде тиісті шешімдер қабылдау бүгінгі күні аса маңызды болып табылады.

Білімді бағалаудың кеңес мектебі кезеңінде қалыптасып, оқыту нәтижелерін бақылау саласында бай тәжірибеге ие болған дәстүрлі жүйесі өзінің технологиялық және ұйымдастырушылық ерекшеліктеріне қарай қазіргі күні

талаптарға сай болмай отыр. Оның нәтижелерін білім беру сапасын анықтауда объективті сандық және сапалық көрсеткіш ретінде пайдалануға болмайды. «Мониторинг» ұғымының пайда болуы қандай да бір объект немесе құрылымның жағдайы туралы объективті және субъективті мәліметтерге мұқтаж ақпараттық қоғамның пайда болуы мен дамуына байланысты [1]. Мұндай мектептің білім беру сапасын, әсіресе, ауыл мектебі жағдайында объективті бақылай алатын жүйені бірден құра салу біздің білім беру жүйесіміз үшін өте күрделі еді.

Еліміздің білім беру жүйесінде ауыл мектебінің орны қашан да ерекше. Мұны ауыл және қала мектептерінің жүйелік-әлеуметтік сапасындағы айырмашылықтар арқылы түсіндіруге болады. Ауыл мектептерінде қала мектептеріне қарағанда білім сапасы төмен деп есептеу қалыптасқан, бірақ ауыл мектебінің өзіндік артықшылықтары да жоқ емес: ауыл мектебінің мұғалімі әр оқушының отбасы жағдайы мен жекелеген ерекшеліктерін терең біледі, яғни, әрбір оқушының отбасымен жеке таныс, бұл әр оқушыны оқытып-тәрбиелеуде сол оқушыға ғана тиімді болатын жеке әдіс-тәсіл табуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ауыл мектебі табиғат аясына жақындығымен ерекшеленеді, табиғат аясында өмір сүру ауыл социумының, ауыл мәдениетінің онымен тығыз байланыста болуын қамтамасыз етеді. Сөйтіп, табиғат білім берудің қосымша ресурсына айналады. Бұл өскелең ұрпақты еңбекке баулуда, еңбексүйгіштікке тәрбиелеуге өте қолайлы жағдай; ауыл мектебін бітірген түлектер өмірге бейім болып шығады [2]. Бұл ерекшеліктер оқу-тәрбие үрдісін жоғары дәрежеде ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Оқыту нәтижелерін бағалау жүйесі

Оқыту нәтижелерін бағалау жүйесінің негізгі мақсаты – мектептің білім беру жүйесі қызметі туралы объективті ақпарат алу.

Оқыту нәтижелерін бағалау жүйесін мақсаты мен объектілеріне қарай бірнеше түрге бөлуге болады:

аттестаттау мақсатында оқушылардың білімдегі жеке өз басының жетістіктерін (жағдайы мен өсу динамикасын) бағалау (білімнің нақты бір деңгейіне ие болуын растау үшін), оқушылардың жекелеген нәтижелерін түзету, жекелеген пәндерді игеру деңгейін анықтау;

оқыту және сабақ беру үрдісін жетілдіру, мектеп пен мұғалімдердің қызметін бағалау мақсатында мектептің, сыныптың білімдегі жетістіктерінің деңгейін бағалау;

даму тенденциясын және оқыту сапасын бағалау мақсатында оқушылардың аудан, мектеп көлемінде білім жетістігін мониторингтеу.

Оқушылардың білім алуындағы жеке жетістіктерін бағалауға бастауыш, негізгі және орта мектеп білім алушыларына қузырға бағытталған бақылаушы-өлшеуіш материалдар (БӨМ) негізінде жалпы білім берудің сапасын мониторингтеу кіреді.

I кесте – Білім беру жетістіктері сапасын бағалау рәсімі

рәсімі	құралы
жалпы білім жетістіктері	
Ағымдық бақылау	Оқу материалын игеру деңгейін бағалау үшін тікелей оқу барысында жүргізілетін тексеру жұмыстарының сан алуан түрлері (жазбаша және ауызша)
Аралық бақылау	Білім алушылардың білім, білік пен дағдының барлық мөлшерін игеру және оны өз бетінше пайдалану қабілеті деңгейін бағалауға мүмкіндік беретін жазбаша бақылау жұмыстары
Әкімшілік бақылау	Оқушының оқудағы жетістіктерінің кез-келген параметрін бағалау үшін тікелей оқу барысында жүргізілетін тексеру жұмыстарының сан алуан түрлері (жазбаша және ауызша)
Қорытынды бақылау	9 сынып бітірушілерді жана формада қорытынды бақылау және 11 сынып бітірушілер үшін ҰБТ

Мониторинг мақсаты: жедел түрде және мезгілінде мектеп қызметі аясында болып жатқан өзгерістерді анықтау. Алынған нақты мәліметтер басқаруға байланысты шешімдер қабылдауға негіз бола алады.

Педагогикалық мониторингтің субъектілері мен объектілері

Оқу үрдісінің барлық қатысушылары мониторинг субъектілері болып табылады. Тек олардың қатысу деңгейі әртүрлі, барлығы да (мұғалімдер, оқушылар, ата-аналар және қоғам) ақпараттар алады және оны талдайды.

Білім беру үрдісі мен оның нәтижелері, білім беру үрдісіне қатысушылардың тұлғалық сипаттары, олардың білім беру мекемелеріне деген қажеттіліктері мен қарым-қатынасы мониторингтің объектісі болып табылады.

Педагогикалық мониторинг жүйесін жасау және апробация

Мониторинг жүйелерін келесі бағыттар бойынша топтауға болады:

I топ – білім алушылардың білім, білік, дағды деңгейінің мониторингі («мақсат – нәтиже»);

II топ – ақпарат жинау және оны жіктеуге байланысты мониторинг;

III топ – «ену – шығу» моделін пайдалануға құрылған мониторинг жүйесі;

IV топ – мектеп деңгейіндегі мониторинг жүйесі. Оның көмегімен оқытудың қандай да бір технологияларының тиімділігі анықталады.

2 кесте

топтар	мониторинг объектілері	Әдістер, бағыттар
I	Оқу-тәрбие үрдісінің нәтижелілігі	- тестілеу (әр деңгейдегі тестік тапсырмалар, қорытынды аттестатау БӨМ-ы); - үлгерім деңгейі мен білім сапасын талдау; - білім алушылардың ағымдағы үлгерімі мен сабаққа қатысуының ақпараттық картасы; - тәрбие үрдісінің нәтижелілігі; - инновациялық әдістемелік қызмет.
II	Оқытушылар туралы, оқу үрдісінің материалдық-техникалық қамтамасыз етілуі туралы ақпараттың жинақталуы мен құрылуы	- педагогикалық кадрлар, олардың біліктілігі; - жалпы көрсеткіштер, материалдық-техникалық база; - оқу үрдісін кешендік-әдістемелік тұрғыдан қамтамасыз ету; - білім беру мекемесі қызметінің сапасын мониторингтеу (кесте және т.б.)
III	«ену – шығу» моделі	- оқушылардың психологиялық-педагогикалық мінездемелері (оның ішінде I сыныпқа дайындық деңгейі қоса), оқытылу және оқыту деңгейі; - оқушылардың негізгі құзырлығының дамуын анықтау (бақылау және бағалау картасы); - жоғары және орта кәсіптік оқу орындарына оқуға түсуі, еңбекке орналасуы.
IV	Мектеп деңгейінде	- сабақтың талдауы; - мұғалімнің, сынып жетекшісінің, әдістемелік бірлестік жетекшісінің қызметінің рейтингтік бағасы; - үздік мұғалім, сынып жетекшісі, әдістемелік бірлестік жетекшісі туралы ереже және т.б. (қызмет нәтижелері және ынталандыру жүйесі); - білім беру үрдісіне қатысушылардың барлығының қажеттіліктерін зерделеу.

Педагогикалық мониторингті жүргізуде жүйелеу үрдісі циклограммаларды жасағанда ғана іске асады. Успен жалпы білім беру мектебі педагогикалық мониторингінің жылдық циклограммасы

3 кесте

Мониторинг пәні (мониторинг объектісі)	Мониторинг мақсаты	жиілігі	Жауаптылар (мониторинг субъектісі)	нәтиже
Білім беру мекемесінің жалпы көрсеткіштері материалдық-техникалық базасы	Оқу үрдісінің қамтамасыз етілуі, педагогикалық қызметкерлердің біліктілік деңгейі, білім алушылардың сандық және сапалық құрамындағы өзгерістер туралы статистикалық мәліметтер	Жылына 2 рет	Әдістемелік бірлестік жетекшілері, директордың оқу және тәрбие ісі жөніндегі орынбасарлары	Талдау жасалған анықтамалар, диаграммалар
Оқу үрдісінің оқу-әдістемелік тұрғыда қамтамасыз етілуі	Оқу үрдісінің оқу және әдістемелік әдебиеттермен, көрнекі құралдармен қамтамасыз етілуі туралы және т.с.с ақпарат	Жылына 1 рет (қыркүйек)	Әдістемелік бірлестік жетекшілері, кітапханашы	Мәліметтер кестесі, диаграммалар
Мектептің әдістемелік жұмысы	Әдістемелік бірлестіктің әдістемелік қызметі туралы мәліметтер базасын жасау, әдістемелік жұмысты талдау үшін жағдай жасау	Жылына 2 рет (қыркүйек, мамыр)	Әдістемелік бірлестік жетекшілері, директордың оқу және тәрбие ісі жөніндегі орынбасарлары, мектептің әдістемелік кеңесінің мүшелері	Талдау жасалған есеп, мұнда кестелер, графиктер және диаграммалар бар

Мұғалімнің іс-әрекеті	Мұғалімдердің кәсіптік шеберлігі, олардың әдістемелік тұрғыда дамуы мен жетілуі туралы ақпарат жинау	Ай сайын	директордың оқу және тәрбие ісі жөніндегі орынбасарлары	кестелер, анықтамалар, диаграммалар
Сынып жетекшісінің іс-әрекеті	Сынып жетекшісінің кәсіптік құзырлығы деңгейін анықтау, сынып жетекшісінің оқушылардың мәліметтер базасын құруы, олардың оқу, тәрбие сапасы, сынып ұжымының даму деңгейі, негізгі құзырлықтардың қалыптасуы туралы ақпарат	Ай сайын	директордың оқу және тәрбие ісі жөніндегі орынбасарлары, әлеуметтік педагог	анықтамалар, кестелер, диаграммалар
Құқықтық-жоспарлаушы құжатнама	Жасалған жұмыс бағдарламалары мен күнтізбелік-тақырыптық жоспарлардың сапасын талдау	Жылына 2 рет (қыркүйек, қаңтар)	Әдістемелік бірлестік жетекшілері, директордың оқу және тәрбие ісі жөніндегі орынбасарлары	хаттамалар
Оқушылардың іс-әрекеті	Оқушылардың білім деңгейін (сапасын) анықтау	Ай сайын	Сынып жетекшілері, директордың оқу және тәрбие ісі жөніндегі орынбасарлары, пән мұғалімдері	Талдау жасалған есептер, диаграммалар, кестелер

Білім беру сапасының мәселелерін шешу білім беру мекемелерінің сыртқы ортаның өзгерістерін, қоғамның қажеттіліктерін, әлеуметтік тапсырысты дер кезінде зерттеп-зерделеп, оларды іске асыруда таңдалған әдістер мен технологиялар педагогикалық тұрғыдан қаншалықты тиімді және дұрыс, білім беру мекемесі қызметін сараптау қаншалықты жүйелі, тәуелсіз және объективті болуына тікелей байланысты [3].

Білім сапасы ең алдымен педагогке тікелей байланысты. Бұл – бұлжымас ереже [4]. Ал біздің ауылдық мектептерде тек жақсы мұғалімдер ғана жұмыс істейді.

Мектеп ұстаздары, өйткені шағын ауылда мектеп тек жеткіншектерге арналған білім ордасы ғана емес, ауыл тұрғындарының мәдени ошағы да болып табылады. Міне, сөйтіп, мұғалімдер тек мектеп оқушыларының ғана емес, олардың ата-аналарының да мәдени тәрбиесімен айналысады. Мектеп педагогтері әдістемелік жұмыспен бірге шығармашылық жұмысты да қатар алып жүреді, үнемі біліктілікті көтеру курстарында дайындықтан өтеді, семинарларға, түрлі конкурстарға белсене қатысады, білім беру сапасын көтеру мәселелерін қарастырады, білімдерін үнемі жетілдіріп отырады.

Ауылды сақтап қалу үшін ауыл мектебінің беретін білімі ауыл тұрғындарының, қоғамның, әрбір нақты отбасының, әрбір адамның әлеуметтік қажеттіліктеріне, әлеуметтік тапсырысына сай болу керек.

Ал ата-аналардың білім беру мекемесіне әлеуметтік тапсырысы – өз балаларының білімді, жан-жақты дамыған, еңбекқор, эрудициясы жоғары, талғампаз, қажырлы, білімге құштар, мейірімді, ілтипатты, шығармашылық қабілеті дамыған, өз бетімен жұмыс істей алатын тұлға ретінде өсіп-жетілуі, мұндай тұлға өмірдің түрлі жағдайларында өз бетімен шешім қабылдай алатын, табысқа ұмтылғыш болып өседі.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Симонов В.П. Педагогикалық менеджмент. – Москва: Просвещение, 1997. – Б.40-41.
2. Білім берудегі менеджмент. 2002. – №3. – Б.12-15.
3. Рысбаев Е. Ж. Қазіргі ауыл мектебінде оқушылардың танымдық іс-әрекетін басқару жолдары //Ізденіс. – 2006. – №3. – Б.56-58.
4. Тлегенова К. А. Қазақ тілі – Қазақстан Республикасының белгісі// «Шоқан тағылымы – 10»: халықаралық конф. матер., Көкшетау, 2005. – Б.165-169.

РУЧНОЙ ТРУД, КАК ЭФФЕКТИВНАЯ ФОРМА КОРРЕКЦИОННО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ РАБОТЫ С ДОШКОЛЬНИКАМИ, ИМЕЮЩИМИ НАРУШЕНИЯ ЗРЕНИЯ

Н.В. ЗАХАРОВА

воспитатель, ГККП, «Ясли-сад № 82 специализированного типа для детей с нарушением зрения», г. Павлодар

На улучшение здоровья детей, их благоприятное физическое и психическое развитие влияет весь уклад жизни ребенка в детском саду, заботливое и внимательное отношение к нему взрослых. В целях реализации индивидуальных интересов, склонностей и потребностей дошкольников предметно-пространственная среда обеспечивает право и свободу выбора каждого ребенка на любимое занятие. Изготовление детьми игрушек и предметов из различных материалов составляет одну из важнейших сторон трудового воспитания дошкольников. Приобщение ребенка к трудовой деятельности складывалось веками. Для того чтобы сформировать у ребенка положительное отношение к труду чрезвычайно важно, чтобы он стал на позицию создателя, ощутил удовольствие и гордость от результата своего труда. Поэтому труд ребенка обязательно должен быть направлен на изготовление реального, осязаемого продукта, который может быть использован им по своему усмотрению. Именно этим требованиям отвечает ручной труд. Формирование у ребенка определенной позиции «Я сделал сам» важно для его развития. В этом труде дошкольники уточняют свои представления об окружающих предметах, развивают свои конструктивные способности, полезные практические возможности, стремясь выполнить работу как можно лучше. Труд формирует мировоззрение, эстетические взгляды, культуру человека и сегодня ручной труд рассматривается, как необходимый элемент нравственного, умственного, эстетического воспитания детей.

Дети, страдающие содружественным косоглазием и аблиопией, имеют разную этиологию, но их всех объединяет поражение зрительной и глазодвигательной системы, что влечет за собой трудности пространственной ориентировки, недостаточность развития мелкой моторики, они чаще других, подвержены психологическим проблемам. Происходит это потому, что дети с частичной потерей зрения полностью полагаются на визуальную ориентировку и не осознают роли осязания как средства замещения недостаточной зрительной информации. Из-за недостатков зрения дети не могут спонтанно, по подражанию окружающим, овладеть различными предметно-практическими действиями. Вследствие малой двигательной активности, мышцы рук детей с нарушениями зрения оказываются вялыми или слишком напряженными. Все это сдерживает развитие тактильной чувствительности и моторики рук и отрицательно сказывается на формировании предметно-практической деятельности детей. Нарушение глазодвигательных функций вызывает ошибки выделения детьми формы, величины, пространственного расположения предметов.

Используя опыт моей педагогической деятельности, я пришла к выводу о том, что технология «Ручной труд» наиболее актуальна в работе с детьми с нарушением зрения и является эффективной формой коррекционно-педагогической работы с дошкольниками. Эта форма работы способствует развитию сенсомоторики-согласованности в работе глаза и руки, совершенствованию координации движений, гибкости, точности в выполнении действий, получению точной сенсорной информации. Кроме того, данная форма применяется для развития и коррекции в решении следующих проблем у ребенка:

- трудности в общении;
- взаимоотношения детей и родителей;
- расстройства настроения.

Во многих случаях ручной труд выступает в качестве ведущего метода коррекционного воздействия. Таким образом, ручной труд не только развивает творческий потенциал ребенка и улучшает его зрительные возможности, активизирует пространственное воображение и образно-логическое мышление, тренирует мелкую моторику руки, но ненавязчиво, исподволь настраивает детей на постижение моральных истин добра и зла, строит гармоничный образ мира. Целью исследовательской деятельности является совершенствование процесса коррекции и компенсации зрительных нарушений у дошкольников посредством внедрения в образовательный процесс разных видов ручного труда, помощь при социальной адаптации у детей с нарушением зрения. Задачи на занятиях по ручному труду ориентированы на то, чтобы помочь ребенку:

- Развить самооценку;
  - Обрести веру в себя;
  - Стать более ответственным в своих действиях и поступках;
  - Научить способам самовыражения.
- При организации занятий ручным трудом, ставлю следующие задачи:
- Формировать у детей представления о свойствах различных материалов.
  - Учить приемам работы с различными материалами.
  - Формировать знания об окружающем мире.
  - Поддерживать положительный тонус и самочувствие.
  - Облегчить ребенку принятие решений.

Новизна опыта заключается в комбинировании и систематизации педагогических технологий в коррекционно-образовательном процессе и разработке рекомендаций по организации ручного труда с дошкольниками со зрительными нарушениями. Исследовательскую работу по использованию ручного труда в коррекционно-педагогической работе с дошкольниками я начала с изучения психолого-педагогической и специальной методической литературы, отбора педагогических технологий. Также на данном этапе работы был подобран диагностический материал: методика оценки уровня развития зрительного восприятия (М.Безруких, Л.Морозова); методика «Домик» (Н.Н. Гуткина). В начале исследовательской деятельности мною была проведена диагностика с детьми 5 лет, которая показала, что 50% детей имеют низкий уровень развития зрительно-моторной координации; 35% детей испытывают трудности в фигурно-фоновом различении; 40% детей слабо ориентируются на плоскости, затрудняются в определении положения предмета в пространстве.

Для того чтобы поддержать интерес по изготовлению поделок, в группе были созданы определенные условия. Создание таких условий предполагает следующее: наличие разнообразных материалов для ручного труда, с которыми дети смогут самостоятельно действовать; обеспечение свободного доступа к материалам; наличие образцов поделок. Такие образцы ребенок может воспроизводить точно или в измененном виде, во всяком случае, они будут способствовать появлению новых идей и целей. Дети с удовольствием работают с бумагой, поскольку она легко поддается обработке. Развитием мелкой моторики способствуют и такие действия с бумагой, как: сгибание, вырезание, разрывание и обрывание, склеивание и т.д. Если ребенку предлагать различные сорта бумаги, он получит представление о том, что бумага бывает мягкой, жесткой, различной толщины и прочности, значит с ней можно по-разному действовать. При этом ребенок узнает не только свойства бумаги, но и учится согласовывать свои действия и усилия. Работая с плотной бумагой, детям приходилось затрачивать значительно большее напряжение, что положительно сказалось на моторных функциях руки. Маленькими цветными комочками мы украшали шапочку кукле, красивую бумажную птицу, овечку. Эти работы доставляли детям большую радость, они видели ее результат. В подготовительной группе применяли фольгу. Она легко сминается и красива. Делали интересные игрушки для новогодней елки. Сворачивая, сминая и переплетая более крупные куски фольги, делали разнообразных животных. Учили детей сгибать лист бумаги прямоугольной формы, добиваясь, чтобы дети совмещали углы и стороны. Полученная поделка у нас превращалась в альбом. Для развития у детей слухового внимания, чувствительности проводили игру «Что шуршит» (сминали сильно шуршащие сорта бумаги – калька, папиросная бумага, целлофан – и слабо шуршащие и дети по шуму определяли сорт бумаги).

В коррекционно- педагогической работе с детьми 5-7 лет использовались следующие техники: оригами, изонить, поделки из природного материала. Совершенствуя и координируя движения пальцев и кистей рук, оригами влияет на общее интеллектуальное развитие ребенка, развивает произвольное внимание и память. Складывая фигурки из бумаги, дети знакомятся с различными геометрическими фигурами: треугольником, квадратом, трапецией, ромбом и т.д, учатся ориентироваться на листе бумаги.

Изонить – техника, напоминающая вышивание. Она заключается в создании художественного образа путем пересечения цветных нитей на картоне. К занятиям изонитью проявляют устойчивый интерес не только девочки, но и мальчики: при выборе тематики работ важно учитывать гендерный подход. Например, мальчики выполняют работы на такие темы: «Корабль», «Парашют», «Мяч», «Фонарик», разные виды транспорта, предметы спорта, а девочки – «Ваза», «Снежинка», «Солнышко», разнообразные цветы, птицы, листья и т.д. Занятия изонитью способствуют развитию у детей тактильного восприятия, мелкой моторики пальцев рук, логического мышления, волевых качеств (усидчивости, терпения, умения доводить начатую работу до конца).

Следующее направление в организации ручного труда – это работа с природными материалами – метод «Экопластики». Данный метод в первую очередь развивает у детей наблюдательность, умение видеть характерные признаки окружающих предметов, что является трудностью у детей с нарушением зрения, дает детям дошкольного возраста возможность максимально реализовать игровые интересы и желания, при создании забавных игрушек, фигурок, скульптур, сувениров и подарков для близких людей. Эта работа оказала стимулирующее влияние на развитие творческих способностей детей.

С целью привлечения внимания родителей к данному виду детской деятельности и ознакомления их с различными технологиями, мною был организован ряд тематических выставок и консультаций. Выставки: «Чудеса своими руками», «Осенние фантазии», «Картины из теста». Консультации: «Организация ручного труда с детьми дома», «Была бы охота – заладится любая работа». Итогом работы с семьями воспитанников явилась выставка совместных поделок детей и родителей «Новогодняя игрушка нашей семьи».

Проведенная коррекционно-педагогическая работа имела свои положительные результаты: у 40% детей улучшилась зрительно-моторная координация; на 25% вырос уровень фигурно-фоновое различия и на 35% увеличились показатели сформированности у детей пространственных отношений.

Занимаясь разными видами ручного труда, дети с различными дефектами зрения раскрывают свои творческие возможности. Происходит коррекция познавательной сферы ребенка, а именно сенсорных эталонов цвета, формы, величины, пространственной ориентировки; развивается аналитико-синтетическая способность, возможность сравнивать и обобщать, развивается зрительно-двигательная координация и мелкая моторика рук. Этот вид деятельности является мощной арт- и психотерапией, когда увлеченный творчеством ребенок забывает о раздражающих его факторах, полностью посвящает себя интересному делу. Дети радуются, что их поделки

нравятся другим, у них развивается интерес к ручному труду, формируются навыки учебной деятельности. Опыт успешной деятельности придает ребенку уверенность в себе, стремление к новым достижениям, к положительным результатам в новой социальной роли.

ЛИТЕРАТУРА

1. Р.А. Сулейменова «Типовая специальная программа воспитания и обучения детей дошкольного возраста с нарушением зрения». Алматы, 2010.
2. Программа воспитания и обучения детей старшего дошкольного возраста. «Біз мектепке барамыз» – Астана, 2009.
3. Гульянц Э.К., Базик И.Я. «Что можно сделать из природного материала».
4. Дружинина Л.А. «Коррекционная работа в детском саду для детей с нарушением зрения».
5. Кашенко В.П. «Педагогическая коррекция» Издательство «Экзамен» 2006.
6. Лыкова И.А. «Лепим, фантазируем, играем».
7. Нагаева Т.И. «Нарушение зрения у дошкольников: развитие пространственной ориентировки».
8. Плаксина Л.И. «Развитие зрительного восприятия у детей с нарушением зрения».
9. Ханаева И.В. «Соленое тесто».

УДК 376

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННО – КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В КОРРЕКЦИОННОЙ РАБОТЕ УЧИТЕЛЯ – ЛОГОПЕДА.

Н.С. ЗЕМАН

учитель – логопед, ясли – сада № 13 «Алтынай», г. Экибастуз

З.З. КАСЕНОВА

учитель – логопед, ясли сада № 13 «Алтынай», г. Экибастуз

Мы живем в век информации, в век, когда происходит компьютерная революция. Мы являемся свидетелями того, что компьютеры, уже занявшие прочные позиции во многих областях современной жизни, быстро проникают в школы и дома. Научно-техническая революция расширила понятие грамотности: теперь грамотным считается тот человек, который не только пишет, читает, считает, но и «общается» с компьютером. Компьютер, являясь самым современным инструментом для обработки информации, может служить мощным техническим средством обучения и играть роль незаменимого помощника в воспитании и обучении ребенка, а также в формировании речевого и общего психического развития дошкольников. Следовательно, компьютерные программы вполне можно использовать в деятельности логопеда для повышения эффективности коррекционного процесса.

Психологи отмечают: чем раньше ребенок познакомится с компьютером, тем меньше психологический барьер между ним и машиной, так как у ребенка практически нет страха перед техникой. Почему? Да потому, что компьютер привлекателен для детей, как любая новая игрушка, а именно так в большинстве случаев они смотрят на него. Процесс обучения ребенка с нарушением речи требует длительного времени и отнимает у него много сил. Интерес к занятиям с логопедом у ребенка со временем утрачивается, так как эти занятия часто носят монотонный характер, теряется желание говорить «правильно и красиво». Тем более что в настоящее время возросло количество детей, у которых к нарушениям речи присоединяется и синдром дефицита внимания и гиперактивности. В работе с такими детьми требуется особый индивидуальный подход, так как они нуждаются в постоянной эмоциональной поддержке на занятиях.

Используя в своей деятельности информационно-коммуникативные технологии с целью повышения эффективности процесса коррекционно-логопедического воздействия, логопед при этом решает следующие задачи:

- повышение мотивации детей к логопедическим занятиям;
- формирование сотрудничества и новых форм общения между ребенком и логопедом;
- адекватная (осознанная) оценка ребенком своих действий во время занятий с компьютерной программой;
- положительное эмоциональное состояние ребенка в процессе занятий, как залог успеха.

Осознанное отношение ребенком своему речевому дефекту, а, следовательно, и желание его исправить, т.е. мотивация – одна из центральных задач в логопедической работе. Часто одного опыта владения методикой коррекции речи и желания логопеда не достаточно для успешного логопедического воздействия. Ребенок часто не хочет заниматься, ему просто надоедает ежедневное проговаривание слогов и слов, называние картинок с целью автоматизации звука. В этом случае одним из средств оптимизации процесса коррекции могут служить компьютерные программно-методические средства. Общение детей дошкольного возраста с компьютером начинается с компьютерных игр, тщательно подобранных с учетом возраста и учебной направленности.

Специально разработанные компьютерные программы, которые может в своей работе использовать логопед, несут обучающий и развивающий характер.

Для работы с дошкольниками прекрасно подойдут следующие компьютерные программы:

- компьютерная программа «Фабрика игр», где 10 логических игр на развитие пространственной ориентации, мелкой моторики, внимания, реакции, цветового восприятия и логического мышления;

- специально разработанная программа «Развивайка для малышей» из серии «Обучение с приключением», которая рассчитана на развитие творческих способностей в непринужденной форме: пазлы с изображением животных, звуковые картинки-загадки, волшебные картинки-раскраски и др.;

- компьютерная программа «Маленький искатель» дает возможность создавать самостоятельно тексты, рисунки, задачи, строить музыкальные логические цепочки, отгадывать загадки и находить предметы-отгадки на рисунке, ненавязчиво научиться классифицировать под руководством веселого и внимательного «компьютерного героя» в игре «Обручи»;

- серия компьютерных программ «Гарфилд: малышам, дошкольникам, первоклассникам, второклассникам и т.д.», где ребенок вместе с мультяшным котом Гарфилдом учится читать, писать, познает лексику и орфографию, изучает алфавит, но все это обучение носит игровой характер, постоянно звучит похвала и подбадривание, а неудача не несет негатива;

- программа «Веселая азбука» представляет собой мультфильм-путешествие по волшебному лесу вместе с зайчиком, у которого пропала азбука, при этом необходимо выполнять интересные задания обучающего характера, а в награду получить различные неожиданные эффекты, которые очень нравятся детям;

Детские компьютерные игры составлены так, что ребенок может представить себе не только единичное понятие или конкретную ситуацию, но и получить обобщенное представление обо всех похожих предметах или ситуациях. Таким образом, у него развиваются такие важные операции мышления как обобщение и классификация. В процессе занятий детей на компьютере у них улучшаются память и внимание. Дети в раннем возрасте обладают произвольным вниманием, то есть они не могут осознанно стараться запомнить тот или иной материал.

Работая с компьютером, ребенок рано начинает понимать, что предметы на экране - это не реальные вещи, а только знаки этих реальных вещей. Таким образом, у детей начинает развиваться так называемая знаковая функция сознания, то есть понимание того, что есть несколько уровней окружающего нас мира - это и реальные вещи, и картинки, схемы, слова или числа и т.д.

Занятия детей на компьютере имеют большое значение не только для развития интеллекта, но и для развития мелкой моторики. В любых играх самых простых и сложных детям необходимо учиться нажимать пальцами на определенные клавиши, что развивает мелкую мускулатуру рук. Не зря бытует такое выражение «наша речь на кончиках наших пальцев». Существует даже простой мини-тест речевой готовности ребенка: его просят поочередно показать один, два, затем три пальца руки. Если ребенок делает это свободно, это говорит о том, что артикуляционная моторика практически сформирована. Ученые отмечают, что чем больше мы делаем мелких и сложных движений пальцами, тем больше участков мозга включается в работу, это относится и к работе зрительного анализатора.

Чем внимательнее мы всматриваемся в то, над чем работаем, тем больше пользы нашему мозгу. Мозг ребенка одновременно выполняет несколько видов деятельности: следит за изображением, отдает команды пальцам рук и при этом еще и думает над заданием. Вот почему так важно формирование моторной координации и координации совместной деятельности зрительного и моторного анализаторов, что с успехом достигается на занятиях детей на компьютере.

Компьютер является особым средством ТСО – современной, мощной, более совершенной техникой, реализующей процесс обучения в режиме диалога «компьютер – учащийся». При этом наглядно реализуется дидактический принцип индивидуального подхода, позволяющий каждому ученику при усвоении учебного материала достигнуть такого уровня, который бы соответствовал бы возможностям обучаемого. Ребенок в диалоге с компьютерной программой углубляет и расширяет свои знания, «дружественное отношение» компьютера к учащемуся является стимулом в работе и не только повышает уровень знаний по определенной теме, но и демонстрирует потенциальные возможности использования компьютера в дальнейшей педагогической деятельности. Правильное использование компьютера приводит к повышению мотивации детей к занятиям с логопедом, к адекватной оценке ребенком своих действий, к формированию сотрудничества между ребенком и логопедом. Ребенок воспринимает логопеда как помощника, к советам которого необходимо прислушиваться. При этом формируется такая форма общения между ребенком и педагогом, которая необходима как дошкольнику, так и младшему школьнику для обучения в школе. Общаясь с компьютерным героем во время занятия, ребенок начинает спрашивать логопеда о том, что нужно сделать, чтобы выполнить то или иное задание. Он радуется, когда «независимый» компьютерный герой «дарит» ему подарки. Ребенок при этом постоянно стремится исправить свои ошибки, чтобы его «компьютерный друг» и логопед похвалили его.

При использовании компьютерных программ на занятиях логопеду необходимо знать правила безопасной работы с компьютером, кроме того, не использовать не апробированных и научно необоснованных программ, что может привести к замене живого речевого общения с машиной, нанести вред зрению и нервной системе ребенка. Рассмотрим вопрос об организации логопедических занятий с использованием компьютера.

Дети с нарушением речи часто имеют ослабленную нервную систему, чтобы ее не перегружать работа с компьютером на одном занятии не должна превышать 5-15 минут, в зависимости от возраста ребенка и степени

истошаемости его нервной системы. До начала занятия для предупреждения переутомления глаз рекомендуется провести с ребенком зрительную гимнастику: движения глазами вправо-влево, вверх-вниз в течение 8-10 секунд, круговые движения глаз по часовой стрелке и против часовой стрелки по 8-10 раз. Логопед должен следить, чтобы при этом голова ребенка находилась в покое, а не поворачивалась. Во время работы с компьютером необходимо периодически переводить взгляд ребенка от компьютера в сторону каждые 2 минуты на несколько секунд. По окончании занятия зрительную гимнастику необходимо повторить.

Недопустимо использовать в работе с детьми старые модели компьютеров, так как на экране старой модели невозможно достичь нормальной четкости, яркости и стабильности изображения, необходимого для нормальной работы зрительного анализатора. Несоблюдение гигиенических правил может привести к прогрессированию уже существующих нарушений зрения. К тому же это приводит к большему переутомлению, что недопустимо при занятиях с детьми с дизартрией или заиканием. Важную роль в уменьшении физической нагрузки на ребенка при работе с компьютером играет правильно подобранная мебель, соответствующая возрасту и росту ребенка. Компьютер должен устанавливаться в хорошо проветриваемом помещении, где регулярно проводится влажная уборка. Комната должна иметь хорошее, равномерное освещение, не допускающее бликов на экране монитора.

Использование компьютерных программ может оказаться неэффективным вследствие имеющихся недостатков компьютера. Необходимо четко различать недостатки, обусловленные неопытностью разработчиков той или иной компьютерной обучающей системы, а также недостатки, возникающие ввиду неполной реализации потенциальных возможностей компьютера. Необходимо учитывать недостатки, обусловленные самой природой компьютера как определенной технической системы, а также незнанием логопеда основных принципов работы той или иной программы.

Используя на своих занятиях компьютер, логопед должен помнить, что главная цель его работы – это коррекция речи для реализации полноценного общения ребенка с другими людьми. Поэтому основная часть занятия должна быть посвящена непосредственному общению логопеда и ребенка. Поэтому компьютер рекомендуется использовать только как дополнительное средство работы в течение недлительного времени. Для того чтобы ребенок стремился на занятие не только ради работы с компьютером, но и ради присутствия на традиционном занятии, полезно использовать компьютерную программу как часть общего сценария всей работы логопеда с ребенком.

На первом занятии необходимо познакомить ребенка с машиной, мышью, клавиатурой. Целесообразно сесть рядом, положив свою руку на руку ребенка, дать попробовать ему поработать с мышью. Замечено, что хватает практически 10 минут, чтобы ребенок с первого раза освоил мышь (что взрослому дается труднее и за большее время). Рекомендую первый раз поработать с ребенком в программе Paint, где ему предоставляется возможность порисовать (желательно сначала карандашом) любые фигуры по своему желанию или по заданию логопеда. Вначале дети бывают недовольны своими «каракулями», так как движения мышью еще неловкие, а зрительный анализатор еще никак не желает выполнять совместные действия с моторным. Дети часто при этом говорят, что «голова устала» (что как раз подтверждает, что мозг заведует всеми функциями движения глаз, руки). Возможность быстро очистить лист их успокаивает, и они снова принимают рисовать. Затем необходимо добиваться более точных линий, а также показать возможность раскрасить свой рисунок, причем назвать и выбрать цвет. При этом между логопедом и ребенком постоянно идет диалог и сотрудничество. Ребенок видит, что если движение карандаша было неточным, то краска «проливается», закрашивая весь рисунок. Желание получить красивую картинку и похвалу логопеда помогает достичь лучшего результата. По желанию ребенка картинку можно хранить в отдельной именной папке, а можно выпустить на цветном принтере.

Ребенок с удовольствием показывает свои рисунки родителям или друзьям. Рисовать готовыми фигурами (квадраты, круги, прямоугольники) на начальном этапе работы с компьютером я не предлагаю, если целью занятия является формирование мелкой моторики рук. Рисование готовыми геометрическими фигурами в программе Paint можно использовать в графическом диктанте, например: в центре листа помести круг, слева от него – квадрат, ниже квадрата нарисуй треугольник, справа от треугольника – прямоугольник; раскрась квадрат красным цветом, а треугольник ...и т.д. Задания могут быть интересными и разнообразными, все зависит от фантазии и опыта логопеда.

Логопед сам может готовить задания в электронном виде, используя такие программы как MS Excel, Power Point, Krbtest. Для проведения логопедического занятия по коррекции звукопроизношения использую «Комплекс речевой гимнастики» (Power Point). При закреплении пройденной темы использую тестовые задания с выбором ответа (Krbtest).

В течение каждого занятия определяется уровень знаний, психических процессов, эмоционально-волевых качеств, уделяется больше внимания робким, неуверенным, застенчивым детям. Корректируется индивидуальная работа с ребенком в группе, предлагается ряд консультаций для родителей, включающих вопросы дополнительных занятий дома, а также рекомендации по разучиванию и проведению упражнений для глаз и пальчиковой гимнастики в домашней обстановке.

Например, при проведении логопедического занятия в группе можно использовать презентацию, выполненную в Power Point, где все задания демонстрируются на экране с помощью проектора. Использование программы создания презентаций MS PowerPoint представляется очень удобным. На слайдах можно разместить необходимый картинный материал, цифровые фотографии, тексты, размеры которых можно варьировать.

При желании и умении можно добавлять музыкальное и голосовое сопровождение к демонстрации презентации. Данная программа удобна для совместной проектной деятельности учащихся и учителя-логопеда.

Предполагается, что результаты деятельности ребенка в ходе каждого занятия, коррекционная работа для устранения пробелов в знаниях, а также результаты диагностик заносятся в индивидуальную тетрадь. Оценки ребенку за работу логопед не ставит. Родители имеют право свободного доступа к этим тетрадям.

На тех занятиях, где используется компьютер, дисциплина всегда лучше. В результате занятий у многих детей сглаживается негативизм. Если на замечания логопеда ребенок часто реагирует негативно, то на замечания компьютерного героя дети не обижаются, ведь после каждого успешно выполненного задания они получают «приз», при этом ребенок эмоционально реагирует на такое поощрение и радуется виртуальным подаркам, чуть ли не больше, чем настоящим.

Таким образом, использование компьютера позволяет индивидуализировать процесс коррекции речи, способствует положительному эмоциональному состоянию детей в процессе занятий, значительно повышает эффективность работы логопеда. Использование интерактивных форм обучения в образовательном процессе повышают его эффективность, открывают для педагогов новые горизонты и обеспечивая возможность адаптации процесса образования к специфическим особенностям отдельных индивидуумов. Интерактивное образование на базе достижений в технологии телекоммуникаций и телевидения позволяет существенно улучшить использование имеющихся источников учебного материала, значительно уменьшить расходы на перестройку инфраструктуры и обеспечивают ее эффективное использование в процессе обучения.

ЛИТЕРАТУРА

1. Лынская М.И. Организация логопедической помощи с использованием компьютерных программ // Логопед в детском саду. – 2006. № 6.
2. Кутепова Е.Н. Оптимизация процесса школьного обучения с помощью программно-методических средств // Логопедия: методические традиции и новаторство. – М., 2003.
3. Степанова М. Ребенок и компьютер // Директор школы. – 2000. № 5.
4. Машбиц Е.И. Психолого-педагогические проблемы компьютеризации обучения. – М., 1988.

УДК 372.881.151.212.2

РОЛЬ НАЦИОНАЛЬНЫХ ИГР В ФОРМИРОВАНИИ ГРАЖДАНСКОГО ПАТРИОТИЗМА И НАЦИОНАЛЬНОЙ ТОЛЕРАНТНОСТИ

С. С. ИБРАГИМОВА
учитель биологии, СОШ № 23, г. Павлодар

Роль национальных игр в формировании национальной толерантности в качестве примера приводится толерантность местного населения, берущая начало в национальных традициях кочевников, которая формировалась и проверялась многими веками. Многонациональные государства, сформировавшиеся в силу объективных исторических причин, неизбежно на том или ином этапе своего развития сталкивались с проблемой взаимоотношения этносов внутри страны. Межэтнические взаимодействия не всегда складывались гладко, но в современном цивилизованном обществе в большинстве полинациональных взаимодействия этносов на почве обмена наиболее ценными элементами материальной и духовной культуры эти позитивные процессы в многонациональных государствах и других полиэтнических общностях соотносятся с современными этнопсихологическими тенденциями - в виде кросс культурных взаимодействий, усиления взаимовлияния материальной и духовной культуры различных этноса в рамках единой мировой культуры, активного обмена элементами традиционной культуры и современными научно-технологическими достижениями [1, 2]. Возрождение национальных игр, элементов этнического быта и народного искусства состоит в предупреждении шовинистических и националистических проявлений. самая большая ошибка в попытке осуществить дружбу и единство народов в советский период состояло в уравниловке, стирании этнических различий, объединении всех народов в рамках унифицированного быта-а это, по сути, было лишение каждого народа его этнокультурного багажа, нажитого веками. Как известно, действие рождает противодействие, и попытка отнять национальные ценности, Как правило, заканчивалась волной шовинистических настроений. «При этом национализм зарождался на бытовом уровне - в виде этнопсихологической регрессии, когда лишение этнических ценностей (а также социально-материальные проблемы) связывались с людьми других национальностей труднее остановить, чем межэтнические конфликты, спровоцированные определенными политическими силами «извне» или «сверху» [2].

Народные игры являются неотъемлемой частью интернационального, художественного и физического воспитания дошкольников. Радость движения сочетается с духовным обогащением детей. У них формируется устойчивое, заинтересованное, уважительное отношение к культуре родной страны, создается эмоционально положительная основа для развития патриотических чувств: любви и преданности к Родине.

Толерантность рассматривается нами уважение и признание равенства, отказ от доминирования и насилия, признание многообразия человеческой культуры. Толерантность допускает готовность принять других такими, какие они есть, и к взаимодействию с ними на основе согласия.

Первичное проявление нетерпимости - это непринятие других за то, что они выглядят, думают и ведут себя иначе. Нетерпимость может проявляться в широком диапазоне: насмешки, игнорирование (отказ в общении), запугивание, национализм, осквернение религиозных и культурных символов и памятников и др.

В нашей школе с 1996 года работает центр «Содружество», необходимость организации центра была продиктована самой жизнью, согласно мониторингу национального состава учащихся нашей школы, оказалось, что у нас национальный состав многообразен и среди них много детей кавказской национальности. Следует отметить, что в прошлом столетии человечество неоднократно стояло на грани мировой войны, обострились религиозные отношения между отдельными группами людей и странами. Мир стал более конфликтным. Это требовало поиска путей осмысления проблем существования в условиях взаимодействия культур. Центральным вопросом здесь является толерантность детей и подростков, адаптация прибывших детей из Чеченской Республики вызывала у нас тревогу.

Толерантность - это не уступка, снисхождение ли притворства, а активная жизненная позиция на основе признания иного.

Толерантность являет собой новую основу педагогического общения учителя и ученика, сущность которого сводится к таким принципам обучения, которые создают оптимальные условия для самовыражения личности.

Казахстан является примером уникального многонационального государства, в котором – при его унитарном, а не федеральном устройстве - сосуществуют более 130 национальностей. Уникальность Казахстана в социально-политическом плане состоит также и в длительном мирном сосуществовании этих этносов на территории Казахстана ещё не было ни одного межнационального и межрелигиозного конфликта, и тем более – войны.

В качестве основной причины этого можно назвать толерантность местного населения, берущую начало в национальных традициях кочевников, которая формировалась и проверялась многими веками.

Многонациональные государства, сформировавшиеся в силу объективных исторических причин, неизбежно на том или ином этапе своего развития сталкивались с проблемой взаимоотношения этносов внутри страны. Межэтнические взаимодействия не всегда складывались гладко, но в современном цивилизованном обществе в большинстве полинациональных взаимодействия этносов на почве обмена наиболее ценными элементами материальной и духовной культуры. Эти позитивные процессы в многонациональных государствах и других полиэтнических общностях соотносятся с современными этнопсихологическими тенденциями - в виде кросс культурных взаимодействий, усиления взаимовлияния материальной и духовной культуры различных этноса в рамках единой мировой культуры, активного обмена элементами традиционной культуры и современными научно-технологическими достижениями.

Возрождение национальных игр, элементов этнического быта и народного искусства состоит в предупреждении шовинистических и националистических проявлений. Самая большая ошибка в попытке осуществить дружбу и единство народов в советский период состояла в уравниловке, стирании этнических различий, объединении все народов в рамках унифицированного быта-а это, по сути, было лишение каждого народа его этнокультурного багажа, нажитого веками. Как известно, действие рождает противодействие, и попытка отнять национальные ценности, как правило, заканчивались волной шовинистических настроений. При этом национализм зарождался на бытовом уровне- в виде этнопсихологической регрессии, когда лишение этнических ценностей связывались с людьми других национальностей. «Такой «ползучий» бытовой национализм труднее остановить, чем межэтнические конфликты, спровоцированные определенными политическими силами «извне» или «сверху» [3].

С давних пор в досуге народов большое место отводилось национальным играм. Подвижная игра-естественный спутник жизни ребенка, источник радостных эмоций, обладающий великой воспитательной силой. Народные подвижные являются традиционным средством педагогики. Испокон веков в них ярко отражался образ жизни людей, их быт, труд, национальные устои, представления о чести, смелости, мужестве, желании обладать силой, ловкостью, выносливостью, быстротой и красотой движений, проявлять смелку, выдержку, творческую выдумку, находчивость, волю и стремление к победе. Передовые представители культуры (К.Д.Ушинский, Е.А. Покровский, Д.А. Колодца, Г.А. Виноградов и др.) «...еще до Великой Октябрьской социалистической революции, заботясь о просвещении, образовании и воспитании широких народных масс, призывали повсеместно собирать и описывать народные игры, чтобы донести до потомков национальный колорит обычаев, оригинальность самовыражения того или иного народа, своеобразие языка, формы и содержания разговорных текстов»[4]. Так возвращаются к жизни замечательные образцы многонационального народного творчества.

Народные игры являются неотъемлемой частью интернационального, художественного и физического воспитания дошкольников. Радость движения сочетается с духовным обогащением детей. У них формируется устойчивое, заинтересованное, уважительное отношение к культуре родной страны, создается эмоционально положительная основа для развития патриотических чувств: любви и преданности Родине.

По содержанию все народные игры классически лаконичны, выразительны и доступны ребенку. Они вызывают активную работу мысли, способствуют расширению кругозора, уточнению представлений об окружающем мире, совершенствованию всех психических процессов, стимулируют переход детского организма к более высокой ступени развития. Именно поэтому игра признана ведущей деятельностью ребенка-

дошкольника. Все свои жизненные впечатления и переживания малыши отражают в условно-игровой форме, способствующей конкретному перевоплощению в образ «Гуси-лебеди», «Коршун и наседка», «У медведя во бору», «Чепена», «Олени и пастухи» и т.д. «Игровая ситуация увлекает и воспитывает ребенка, а встречающиеся в некоторых играх зачины, диалоги непосредственно характеризуют персонажей и их действия, которые надо умело подчеркнуть в образе, что требует от детей активной умственной деятельности»[5]. В играх, не имеющих сюжета и построенных лишь на определенных игровых заданиях, также много познавательного материала, содействующего расширению сенсорной сферы ребенка, развитию его мышления и самостоятельности действий. Так, например, в связи с движениями водящего и изменением игровой ситуации ребенок должен проявить более сложную, т.е. мгновенную и правильную реакцию, поскольку лишь быстрота действий приводит к благоприятному результату («Палочка-выручалочка», «Пятнышки» и др.). Большое воспитательное значение заложено в правилах игры. Они определяют весь ход игры, регулируют действия детей, их взаимоотношения, содействуют в формировании воли, т.е. они обеспечивают условия, в рамках которых ребенок не может не проявить воспитываемые у него качества. Например, казахская игра в игре «Коршун и наседка» коршун должен ловить лишь одного цыпленка, стоящего в концы всей вереницы цыплят, и только после слов наседки: «Не дам тебе своих детей ловить». Игра требует внимания, выдержки, сообразительности и ловкости, умение ориентироваться в пространстве, проявление чувства коллективизма слаженности действий, взаимопомощи

(«Один -за всех и все -за одного» - цыплята), ответственности, смелости, находчивости (наседка).

В народных играх много юмора, шуток. Соревновательного задора, движения точны и образны, часто сопровождаются неожиданными веселыми моментами, заманчивыми и любимыми детьми считалками, жеребьевками, потешками. Они сохраняют свою художественную прелесть, эстетическое значение и составляют ценнейший, неповторимый игровой фольклор. Так, например, зачины. Которые по определению русского фольклориста Г.А. Виноградова: «...являются как бы игровой прелюдией, дают возможность быстро организовать игроков, настроить их на объективный выбор водящего, безоговорочное и точное выполнение правил» [6].

Толерантность рассматривается нами как уважение и признание равенство, отказ от доминирования и насилия, признание многообразия человеческой культуры. Толерантность допускает готовность принять других такими, какие они есть и к воздействию с ними на основе согласия.

Первичное проявление терпимости – это напряжение других зато, что они выглядят, думают и ведут себя иначе. Нетерпимость может проявляться в широком диапазоне, насмешки, игнорирование (отказ в общении), запугивание, национализм, осквернение религиозных и культурных символов и памятников и др.

В нашей школе с 1996 года работает центр «Содружество», необходимость организации центра была продиктована самой жизнью, согласно мониторингу национального состава учащихся нашей школы, оказалось, что у нас национальный состав многообразен и среди них много детей кавказской национальности. Следует отметить, что в прошлом столетии человечество неоднократно стояло на грани мировой войны, обострились религиозные отношения между отдельными группами людей и странами. Мир стал более конфликтным. Это требовало поиска путей осмысления проблем существования в условиях взаимодействия культур. Центральным вопросом здесь является толерантность детей и подростков, адаптация прибывших детей из Чеченской Республики вызывала у нас тревогу.

Толерантность - это не уступка, снисхождение ли потворства, а активная жизненная позиция на основе признания иного.

Толерантность являет собой новую основу педагогического общения учителя и ученика, сущность которого сводится к таким принципам обучения, которые создают оптимальные условия для самовыражения личности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Асмолов А.Г. На пути к толерантному созданию.-М.: Просвещение, 1990.
2. Тишков З.А. Толерантность и согласие. – М. 1998.
3. Фопель К. Как научит детей сотрудничать.
4. Стефаненко Т.А. Этнопсихология: Учебник для вузов. -М.: Академический проект, 2000. -320 с.
5. Киньябузова А.С. Современное образование как основа формирования поликультурного создания личности (через призму евразийских идей) // Материалы Всероссийской научно-практической конференции с международным участием. Уфа, февраль 2010 г. Том VII. Часть 1.-Уфа:РИЦ БашГУ, 2010.-С.296-274.
6. Ишмуллина Г.И. Роль особенностей полинациональной среды в развитии этнопедагогической культуры будущих педагогов //Материалы Всероссийской научно-практической конференции с международным участием. том VII. Часть 1.-Уфа:РИЦ БашГУ, 2010.-С.239-242.

МЕМЛЕКЕТТІК РӘМІЗДЕРГЕ ҚҰРМЕТ СЕЗІМДЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Б.Ш. ИБРАЕВА

мұғалім, дарынды балаларға арналған мамандандырылған гимназия, Павлодар облысы, Ақсу қ.

Біздің елімізде мемлекеттік нышандарды құрметтеу конституциялық нормаға жатады. Қазақстан Республикасы Конституциясының 34-бабында: «Әркім республиканың нышандарын құрметтеуге міндетті» -деп жазылған.

Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Туы, Елтаңбасы, «Менің Қазақстаным» деп шырқалған Әнұраны Қазақстан халқының бақытты болашағын, мемлекетіміздің гүлденуін, әлемдік өркениеттік биігіне жетсін деген арман-аңсарын білдіреді. Біздің мемлекеттік рәміздеріміз 20 жыл ішінде Қазақ елін әлемдік қоғамдастыққа лайықты ұсынып қана қоймай, ондағы абырой тұғырына төрлеті білді [1].

Көк аспан түсті Туымыз, айбынды Елтаңбамыз, асқақ Әнұранымыз – біздің баға жетпес құндылықтарымыз. Ал осы құндылықтарға деген жас ұрпақтың құрметін қалыптастыру, отаншылдық сезімді сіңіру, патриоттық аңсарды тәрбиелеу - басты мақсатымыз болу керек. Ата-бабаларымыз «Тәрбие тал бесіктен басталады» дейді. Ел тәуелсіздігінің ең басты белгілерін құрметтеу сезімі балабақша мен мектептен бастау алу керек. Оқушылардың бойында жоғары азаматтық қасиеттерді қалыптастыруда жалпы білім беретін оқу орындарында еліміздің мемлекеттік рәміздерін оқып-үйренудің орны ерекше.

«Қазақстан Республикасының мемлекеттік нышандары туралы» конституциялық заңының 13-бабында: «Қазақстан Республикасының мемлекеттік нышандарын құрметтеуді қалыптастыру, сондай-ақ олардың мәні мен маңызын түсіндіру мақсатында оларды оқыту негізгі жалпы білім беру бағдарламаларына енгізіледі.» деп атап көрсетілген. Сонмен қатар әрбір отандасымызға жоғары оқу орындарында, өндірісте, мекемелерде ұдайы тәрбиелік іс-шаралар жүргізілуі керек.

Елдік белгілерді қадірлеп, қасиеттеу үшін алдымен мемлекеттік рәміздер туралы терең түсінік болуға тиіс. Үнемі жүргізілетін тәлімдік, тәрбиелік, үгіт-насихат жұмыстары болашақ ұрпақтың жалпы адамзат құндылықтарын қастерлеумен қатар, өз халқы туралы, ел туралы түсініктерін кеңейтіп, сезімдерін күшейте түседі. Отаншылдыққа тәрбиелеуге, халқымыздың өткенін, арман-аңсарын жақсы білуге көмектеседі [2].

Елдік нышандарға патриоттық сезімді, оларға құрметпен қарауды мақсатты түрде қалыптастырып отырған дамыған елдер аз емес. Мемлекеттік рәміздерді бөрінен де жоғары қоюдың шынайы үлгілері Жапония, Ұлыбритания, АҚШ-та қалыптасқан. Біз үшін олардың тәжірибесі мемлекеттік нышандарды насихаттау мен халықты патриотизмге тәрбиелеу тұрғысынан қызығушылық тудырады [3,6].

Мемлекеттік Әнұран көпшілік алдында орындалған кезде қатысушылар оны орнынан тұрып айтады, бұл ретте Қазақстан Республикасының азаматтары оң қолын жүрек тұсына қояды. Қазақстан Республикасының мемлекеттік туын салтанатты жағдайда көтеру және тігу кезінде Мемлекеттік гимн орындалады, бұл ретте қатысушылар жүздерін туға қарай бұрады [4]. Біздің тәуелсіз еліміздің ең қасиетті де, қастерлісі де Ту. «Ту – халықтың намысы мен арманы. Ол – мемлекеттің ең қысқа жазылған конституциясы. Сондай-ақ, бұл рәміз елдің биік тұғырнамалық қасиеті», - дейді мемлекеттік тудың авторы Шәкен Ниязбеков.

Халықаралық конференцияларда, ресми кездесулерде және халықаралық спорт жарыстарының жеңімпаздары құрметіне мемлекеттік туларды көтеру дәстүрге айналған. 1994 жылы Лиллихаммердегі (Норвегия) қысқы олимпиадада даңқты қазақстандық шаңғышы Владимир Смирновтың құрметіне тұңғыш рет біздің еліміздің жаңа Туы көтеріліп, Мемлекеттік Әнұраны орындалды. Бұл миллиондаған отандастарымыздың патриоттық сезімін оятты.

Еліміздің бар аймағында мемлекеттік мекемелерде еліміздің рәміздері көзге айрықша шалынып тұр. Облыс, аудан орталықтарында Тәуелсіздігімізді ұлықтайтын «Мемлекеттік рәміздер алаңы» ашылууда. Астананың қақ ортасында биіктігі 115 метрлік (ұзындығы 30м., ені – 15м.) ғажап Көк Туымыз желбіреп тұр. Мұны мемлекеттік туымызға айрықша құрметтің белгісі деп білген жөн. Дәл осындай Туға қойылған тірі ескерткіш әлемнің көптеген елінде жоқ [5]. Биылғы жылы 4 маусымда қаламыздың мәдениет және демалыс бағында Мемлекеттік рәміздерге арналған алаң ашылды. Әрқайсысы 8 метрлік 8 бағанадан тұратын кешен аясында 25 метрлік биіктікте ені – 4 метр, ұзындығы 8 метр болатын Ту, оның төменгі жағында Елтаңба және Әнұран мәтіні орналасқан. Алаңның ашылу салтанатында аймақ басшысы Ерлан Мұхтарұлы: - Рәміздер алаңы ақсулықтардың тек қана демалыс орны ғана емес, қаланың қасиетті де қастерлі орнына айналуы тиіс, - деді [6].

«Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздері туралы» Заңға сәйкес рәміздердің тарихын, мән-маңызын, атрибуттарының белгілері мен ерекшелігін түсіндіру негізінде біршама игі іс шаралар атқарылуда. Рәміздерді насихаттауға арналған кездесулер, елдік белгілердің айбынын асқақтатқан әңгімелер өтуде. Пікірталастар ұйымдастырылып, оған көпшіліктің қатысуы назарға алынған. Мемлекеттік рәміздер күні жалпыхалықтық сүйікті мерекелердің біріне айналды. Бұл күні жыл сайын біздің жастардың патриоттық акциялары мен шаралары өткізіледі. «Бұл біздің туымыз!», «Бұл біздің гимніміз!» атты акциялар жастардың биік азаматтық ұстанымын танытады. Мемлекеттік рәміздер күні белгіленгеннен бері елімізде «Менің Қазақстаным» атты Республикалық патриоттар форумын өткізу дәстүрге айналған. Әр кез форумға қатысушылар мемлекеттік нышандар Тәуелсіз Қазақстанның басты құндылықтары болып табылады дейді [7].

Қазақстандағы мемлекеттік рәміздердің қолданыс және насихат ауқымын жан-жақты жүргізу ел тәуелсіздігін, оның болашаққа басқан нық қадамын нығайтары сөзсіз.

Ел тірегі - елжанды ұрпақ. Отаншылдық сезімнің жарқын көріністері гимназия оқушыларының бойында да ұялаған.

Қазақстан Республткасының мемлекеттік рәміздерінің туған күніне орай ұстаздар, жоғары сынып оқушылары, ата-аналардың қатысуымен «Мемлекеттік Рәміздерді - құрметтеу баршамыздың міндетіміз» атты конференция өтті. Мемлекеттік рәміздер туралы оқушылар: Г.Бейсебаева: «... Әнұранды айтқанда тұла бойында өз еліңе деген ерекше бір сезім, мақтаныш жаулап алады. Сені барлық дүние жүзі халықтары естісе деп ойлайсың.» десе, Ә.Әйтпишева: «Елтаңбаның әрбір белгісі – еліміздің әрбір азаматында патриоттық сезімді оятатын айрықша рухани құндылықтардың көрінісі.» деп тереңнен ой қозғайды.

Еліміздің егемендігі мен тәуелсіздігін паш ететін нышандардың бірі Әнұранға арналған 1-11 сыныптар арасында «*Әнұраным – бойтұмарым !*» атты патриоттық акциясы өтті. Акцияның мақсаты оқушы бойында «Қазақстан менің Отаным, ол мен үшін жауапты болса, мен де ол үшін жауаптымын» деген карапайым ойды сіңіру. Акцияның барысында әнұранды кенінен насихаттау мақсатында «Әнұран жайлы не білеміз?» деген тақырыпта 1-8 сыныптар арасында ағарту жұмыстары жүргізілді. Төмендегідей сұрақтар қойылды:

Мемлекеттік рәміздерге не жатады?

Әнұран қай уақытта орындалады?

Біздің Әнұран қашан қабылданды?

Әнұран мәтінінің авторлары кімдер?

Әнұранның музыкасын жазған кімдер?

Елімізде Мемлекеттік рәміздер күні қашан аталып өтеді?

Сен үшін әнұранның қандай маңызы бар?

«Әнұраным – асқақ рухым» тақырыбында өлең, шығармалар сайысында Мұхитов Қ. «Ән жүрегінді қыздырып, өзіңе жігер береді. Бойыңды мақтаныш кернеп, шаттыққа бөлейді. Оны естігенде орныңнан қалай ұшып тұрғаныңды, әуенге қалай ілесіп кеткеніңді байқай алмай қаласың. Ән күдіретінің өзі осында емес пе?...» деп жазады. Сурет сайысында балалар өздерінің Әнұран жайлы терең толғаныстарын көркемсурет арқылы айшықтады.

Акция «Менің Қазақстаным» атты ұлы Гимн әрбір қазақстандықты бірлік пен татулыққа үндей бергей деген қорытынды кешке ұласты. Кеш Әнұраным - асқақ рухым, айбыным, жыр дастаным, ұлттық қасиетім, ұлысымның ұйтқысы, тарихым мұратым деген ұрандармен аяқталды.

«*Мен – Қазақстанның патриотымын*» атты бірінші облыстық форумда гимназия оқушылары мультимедиялық жобалар сайысында жүлделі үшінші орынды иеленді. Б. Абельдинова форумнан алған әсерін былай деп жеткізді: «Байқаудың жабылу салтанатында мемлекеттік туды енгізу сәті – мені ерекше сезімге бөледі. Еліме деген мақтанышым, жеріме деген махабатым сезімді, рухымды көтерді. Айналамдағы патриоттық жастарды көріп, болашағыма сеніммен қарайтын болдым».

Жас ұрпақты еліміздің рухани үш тірегі арқылы елін сүйуге тәрбиелеу алдағы уақытта да жалғасын таба бермек.

Мемлекеттік рәміздер - елдің белгісі, халықтың мәдениеті мен тарихының бір бөлігі. Әлемге елдің қандай екендігін, онда қандай халық тұратынын және олардың ойы мен талпынысы қандай екендігін білдіреді [8]. Ендеше елдік нышандарға ерекше ілтипат таныту қажеттігі қазіргі таңда айрықша орында.

Алайда күнделікті өмірде рәміздерге байланысты әртүрлі келеңсіз жағдайлар да ұшырасып жатады. Бұл келеңсіз оқиғалардың басты себебі Мемлекеттік рәміздердің елімізде әлі де болса тиісті деңгейде насихатталмауының нәтижесі. Парламент мәжілісінің депутаты Н. Сабильянов «Рәміздерге байланысты қадағалау жұмыстары жүйелі түрде жүргізілуі тиіс» дейді [3,6]. Тарих ғылымдарының докторы Ә. Құдайбергенов «Бүгінде рәміздерді насихаттау мен қолдану мәселесі және осы бағыттағы жұмыстардың барысы мемлекеттік қатан бақылауда болуға тиіс» деп түйіндейді [5,9].

Еліміздің Әнұранына қатысты кейбір тұлғалардың теріс әрекеттерін сынаған аймақ басшысы Ерлан Мұхтарұлы: - Мемлекетте қызмет істейтін кез келген азамат Мемлекеттік рәміздерге қатысты барлық талаптарды білуге міндетті, - деді [9].

Мемлекеттік рәміздер – біздің мақтанышымыз. Бұл белгілер тарихтың тылсым тереңінен сыр тартып, бүгінгі азат елдің асқақ келбетін айшықтайды. Ел Президентінің «Менің Қазақстаным» атты Республикалық бірінші жастар форумында сөйлеген сөзінде «Отан сезімі, өз еліңе деген мақтаныш, оның рәміздеріне деген құрметтен басталады» деген сөзін басшылыққа алуымыз қажет. Өз елін шынайы сүйген адам оның тыныштығын қорғайтыны, ұстанған саясаты мен игі істерін жалғастыратыны даусыз.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Шөкеева Г. Биік тұғырымыз бен өшпес рухымыз.//Егемен Қазақстан – 2011 жыл, № 236-237- 4 маусым -3 бет.
- 2.. Шаймерденов Е. Қазақ елінің рәміздері. Алматы «Балауса» 1993жыл,66 бет.
3. Сабильянов Н. Мемлекеттік рәміздер мәртебесі. // Қазақстан тарихы: әдістемелік журнал. 2012 жыл, № 9 – 6 бет.
- 4.Қазақстан Республикасының Конституциялық Заңы «Қазақстан Республикасының мемлекеттік нышандары туралы» //Егемен Қазақстан -2007 жыл, №152-156 -5 маусым- 3бет.

5. Ә. Құдайбергенов. Мемлекеттік рәміздер – елдігіміздің егемендігінің ерекше белгілері. // Қазақстан тарихы: әдістемелік журнал – 2012жыл, № 7- 6 бет.

6. Е. Нұмағанбетұлы. Мемлекеттік Рәміздерге 20 жыл. // Ақжол – 2012 жыл, № 7 (1041)- 6 маусым - 1 бет

7. Ж. Төкенұлы Рәмізіммен рухтан. // Дала мен қала - 2011 жыл, № 22- 6 маусым - 6 бет.

8. Азаматтылық және басқаруға қатысу, 1-бөлім. Алматы, IFES, 2006 жыл, 143 бет.

9. Ж. Амантайұлы // Мемлекетті рәміздер алаңы ашылады. / Сарыақа самалы -2\ 2012 жыл № 40 (14827) – 10 сәуір – 1 бет.

ӘОЖ 552.2

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ӘРЕКЕТІН БЕЛСЕНДІРУ

Г.К. ИБРАЕВА, А. БАЙМҰЛДИН
оқу ісі меңгерушісі, ЖОББМ

Бүгінгі таңда ұрпақ алдында “Қазақстан-2030” бағдарламасындағы “Барлық қазақстандықтардың өсіп-өркендеу қауіпсіздігі мен әл-ауқатының артуы” деген мерзімдік міндетін үшінші мыңжылдықта іске асыру жауапкершілігі тұр. Ұлттың болашағы, тәуелсіз мемлекетіміздің ертеңгі ұрпағының рухани байлығы, мәдениеті саналы ұлттық ойлау қабілеті мен біліміне, іскерлігіне байланысты. Сондықтан да егеменді еліміздің білім беру жүйесінде әлемдік деңгейге жету үшін жасалынып жатқан талпыныстар оқытудың әр түрлі әдіс-тәсілдерінде шығармашылық бағыт ұстанатын, сол тұрғыда өз болмысын таныта алатын жеке тұлғаны қалыптастыру ісіне ерекше мән берілуде. Бұл жерде жоғары сынып оқушыларының дүниетанымын кеңейтіп, танымдық белсенділігін арттырудың, білім, біліктерін жетілдірудің қоғамдық мәні зор.

Дарынды, білімді жастар ғана егемендігіміздің ертенін баянды етіп, қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуына үлес қоса алады. Сондықтан мектептердегі оқушылар мұғалім берген білімді, іс-әрекет тәсілдері мен бағалау өлшемдерін қамтитын қоғамдық және ұжымдық тәжірибе талғамдарын игеріп қана қоймай, оны әрі қарай өзінің белсенді, нысаналы, зерделі танымдық іс-әрекеттерімен сабақтастыруы тиіс. Мектептердегі жоғары сынып оқушыларының танымдық белсенділігін қалыптастыруды арнайы ұйымдастыру оқу үрдісін жетілдірудің негізгі шарты болып табылады. Оны жүзеге асыру мектептерде оқушылардың танымдық белсенділігі мен іздемпаздығын ынталандыруға септігін тигізетін оқу үрдісін ұйымдастырудың тәсілдерін, әдістерін мен нысаналарын іздестіруге өзекті сипат береді.

Оқушыларда оқу-танымдық іс-әрекеттерді өз бетінше жүргізу дағдысын қалыптастыру – оқытудың аса маңызды мақсаттарының бірі. Мұны жүзеге асыру оқушыларды жинақтылыққа, өзін-өзі дұрыс басқаруға үйретеді, білімді саналы түрде игеріп, оны танымдық-шығармашылық және қарапайым тапсырмаларды шешуде дұрыс қолдана білуге жетелейді, білімін өз бетінше жетілдіру қабілетін дамытады. Өз бетінше оқып үйрену үшін қажетті мінез-құлықтың, ерік-жігер мен ақыл-ой қабілетінің даму дәрежесі, әсіресе, жоғары сынып оқушыларымен жүргізілген жұмыстарда айқын білінеді. Сондықтан мұғалім оқушылар өзінің қызығуын толық түрде қанағаттандыратындай, өзінің танымдық белсенділігі мен дербестігін жүзеге асыратындай жағдай туғызуы тиіс.

Оқу әрекетінің өзге әрекет түрлерінен ең басты ерекшелігі оқушының үнемі “жаңа дүниеге енуімен, әрбір жаңа әрекеттерді игеруімен, әрдайым оның бірінен екіншісіне ауысып отырумен байланысты. Сондықтан оқу үрдісінде баланың білім алуға, өз бетімен әрекет етуге деген құлшынысын оятып, ақыл-ойының дамып жетілуіне түрткі болатын танымдық белсенділікті арттырудың маңызы жоғары.”

Танымдық белсенділік жеке адамның орнықты қажеттілігіне, мінезіне айналу үшін оның бойында өз күші және білім игеру қабілетімен қатар дербес танымдық іс-әрекетке оң көзқарас қалыптастыру керек. Т.Шамова “Біз танымдық белсенділікті шәкірттің ақыл-ой және дене қуатын жай ғана жұмылдыруына жатқызбаймыз, қайта оны жеке тұлға әрекетінің сапасы ретінде қарастырамыз, бұл сапа шәкірттің әрекет мазмұны мен үрдісінде, көзқарастырында, оның білімді және іс-әрекет тәсілдерін оңтайлы қысқа мерзімде тиімді игеруге ұмтылуында, мінез-құлық, ерік-жігерін оқу-танымдық мақсаттарға жұмылдыруында көрініс табады” деп көрсетсе, В.Крутецкий “Шығармашылықпен ойлау өз бетінше және белсенді ойлау болады, бірақ кез келген белсенді ойлау өз бетінше ойлау емес және кез келген өз бетінше ойлау шығармашылықпен ойлау емес” дейді. Оның пікірінше, “белсенді ойлау,” “өз бетінше ойлау” және “шығармашылықпен ойлау” деген ұғымдар әр түрлі ұғымдар болып табылады.

Танымдық белсенділік немесе ізденімпаздық, оқушының берілген тапсырманы басқаның көмегінсіз орындаумен ғана шектелмейді. Ол алдына саналы түрде мақсаттар қойып, соған сәйкес өзінің іс-әрекетін бағыттап отыру мүмкіндігіне ие болуы керек. Оқушылардың танымдық белсенділігін қалыптастыру мәселесінің сан қырлылығын ескеріп және компьютерлік техниканың көмегімен оқу үрдісін жекелеуге мүмкіндік беретін, тұлға мен оқу іс-әрекет теориясының негізгі қағидаларына сүйене отырып біз оған мынадай анықтама береміз. Танымдық белсенділік деп мотивациялық-тұлғалық, мазмұндық-амалдық және процессуалды-жігерлік бөліктерінен тұратын тұлғаның интегралдық құрылымын, сипаттамасын айтамыз.

Мотивациялық-тұлғалық (өзін-өзі тану, өзіне-өзі сену, дамыту, өзінің танымдық қабілетін дамытуға және қызығуын қанағаттандыруға ұмтылу)

Мазмұндық-амалдық (тіректік білім, жалпы дидактикалық және арнайы дидактикалық дағдылар, білімін жетілдіру дағдысы)

Процессуалды-жігерлік (танымдық іс-әрекет үрдісінде кездесетін қиындықтарды жеңуге дайындық, өз бетінше жұмыс істей алу дәрежесі, танымдық белсенділікке ұмтылыс)

Мотивациялық-тұлғалық бөлік оқушылардың оқу үрдісіне ынталылығын қамтамасыз ететін қажеттіліктен, қызығудан, ізденімпаздықтан құралады.

Мазмұндық-амалдық бөлік негізгі білім жүйесі мен жаңа білімді өз бетінше жетілдіру мүмкіндігін ашатын басты білімдер жүйесінен және оқу-танымдық іс-әрекеттер тәсілдерінен құралады.

Процессуалды-жігерлік бөліктің негізін оқушыларда таным кезіндегі кездесетін қиыншылықтарды жеңу үшін жұмсалатын ерік-жігердің болуы және оны өзінің дербес іс-әрекетінде жүзеге асыру дайындығы құрайды.

Оқушылардың танымдық әрекеті білім алу қажеттілігімен ұштасып жатады. Олардың дербестігі белсенділікке байланысты, ал белсенділік дербестікті қажет етеді және оқушының өздігінен істейтін әрекеті оның белсенділігін арттырады.

Оқушы белсенділігі оқушының ой дербестігіне сүйенеді. Оқыту үрдісінде оқушылардың белсенділігін арттыруды мақсат еткен мұғалім сабақтың барлық кезеңдерінде олардың ой дербестігін дамытуға тырысады. Оқушының белсенділігі әр түрлі болады.

Оқудағы белсенділік оқып-үйренетін тақырыпқа, пайда болған мәселеге, міндетке тұрақты ынтаның пайда болуымен, назар мен ойлаудың бағыттылығымен, оқып жатқан материалды түсінуімен бейімделінеді.

Т.Сабыров оқыту үрдісінде оқушының белсенділігі, негізінен, екі түрлі сипатта болатындығын алға тартады. Олар - сыртқы және ішкі белсенділік.

Сыртқы белсенділік дегеніміз – оқушы әрекетінің сыртқы көріністері. Бірақ, осы кезде ол басқа нәрсені ойлап отыруы да мүмкін.

Оқушының ішкі белсенділігіне оның белсенді түрде ойлау әрекеті жатады. Белсенділік жеке басқа тән және маңызды бір қасиет болып саналады.

В.Лозовая жеке тұлғаның мәні мен осы ұғымның әрекет ұғымына қатынасын ашуда әртүрлі көзқарастың орын алып отырғанын атап өтеді.

Белсенділікті тірі жүйелердің ерекше қасиет ретінде жалпы категория түрінде қарастырды. Әрекет әлеуметтік нысан үшін айрықша белсенділік ретінде көрініс табады.

Белсенділік пен әрекет ұғымдары теңестіріледі.

Белсенділік әрекеттің сапалық сипаттамасы деген анықтама берілді.

Белсенділік дегеніміз- жеке адамның сипаты, оның қасиеті.

Белсенділік адамның әрекетке қатысын өз бетінше әрекет етуге дайын болуға ұмтылысынан, алға қойылған мақсаттарға жету үшін оңтайлы жолдарды таңдай білуден көрініс табатын жеке тұлғаның сипаты ретінде айқындалады. Оқушының танымдылық белсенділігі өз кезегінде қабылдау, есте сақтау, ойлау, қиялдау үрдістері мен зейіннің тұрақты күйін қажет етеді. Оқу барысында оқушының таным белсенділігін арттыруда олардың өз бетінше танымдық ықылас ынтасын, шығармашылық әрекетін дамытатындай етіп ұйымдастыру керек.

Танымдық белсенділіктің үш дәрежесі бар.

1-дәрежеде – жаңғыртушы белсенділік – шәкірттің материалды жадылап, қайта жаңғыртуға, оны үлгі бойынша қолдануға, меңгеруге ұмтылысымен сипатталады. Белсенділіктің бұл сатысына тән көрсеткіш – оқушының бойында білім тереңдетуге деген ұмтылыстың болмауы.

2-дәрежеде – түсіндіруші белсенділік – оқушының оқығанын зерделеуге, оны өзіне белгілі ұғымдармен байланыстыруға, білімін жаңа жағдайларда пайдалану жолдарын меңгеруге ұмтылысынан көрінеді. Мұнда оқушының бастаған істі аяғына дейін жеткізуге ұмтылуынан, қиындыққа тап болғанда оны жеңудің жолдарын қарастыруынан байқалатын дербестігі.

3-дәрежеде – белсенділіктің шығармашылық дәрежесі – оқушының тапсырманы шешудің тың жолдарын іздестіруге деген ұмтылысымен сипатталады. Мұнда мақсатқа жетудегі табандылық, танымдық ынтаның негіздері мен әр алуандығы.

Сонымен қатар оқушылардың танымдық белсенділігін қалыптастыруда төмендегідей дидактикалық шарттар орындалуы тиіс деп есептейміз:

оқытудың алдыңғы қатарлы әдіс-тәсілдерін қолдану арқылы қалыптасатын теориялық білімнің болуы;

компьютерлік технология мен модельдеуді қолдану арқылы жүргізілетін оқу және оқудан тыс өзіндік жұмыстарының арнайы жүйесін жасауға оқушылардың белсенді араласуы;

компьютерлік техниканың мүмкіндіктерін пайдалану арқылы оқушылардың оқу және оқудан тыс жұмыстарының жасалғаны үнемі қадағалануы, білім сапасының анықталуы.

Сөйтіп, оқудағы белсенділік оқушының іс-қимыл жағдайы ғана емес, осы іс-қимылдың сапасы, онда оқушының қызмет мазмұны мен сипатына қатынасымен, өзінің рухани-ерік, күш-жігерін оқу-танымдық мақсаттарға жетуге жұмылдыруға деген ұмтылысымен айқындалатын тұлғасы көрінеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақстан мектебі журналы. 2004ж. №3.
2. Қазақстан мектебі журналы. 2004ж. №2.
3. Қазақстан мектебі журналы. 2006ж. №12.

РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ СТУДЕНТОВ

Н.Е. ИБРАЕВА, С.К. ТОЛЕУБАЙ
преподаватели, колледж ПГУ имени С. Торайгырова, г. Павлодар

Большую роль в развитии творческих способностей студентов играет внеаудиторная деятельность. Внеаудиторная работа носит для студентов добровольный характер и призвана удовлетворять их познавательные и творческие запросы.

Конкурсы и выставки студенческого творчества организуются для повышения познавательной активности студентов по учебным дисциплинам и развитию их творческих способностей. К ним идет заблаговременная подготовка: составляется план проведения конкурсов, выставок, проводится серия подготовительных мероприятий, разрабатываются условия конкурсов, студентам предлагаются задания, открыто проводится выявление лучших студентов.

Роль преподавателя в развитии творческой активности студента.

Важна роль преподавателя в творческом процессе. Он является организатором творческой деятельности. От его личных качеств, от уровня развития его творческого потенциала зависит развитие творческого потенциала студентов. Профессия педагога - творческая профессия.

Современный преподаватель:

- должен быть творческой личностью, способной к социальному взаимодействию;
- обладать творческим мышлением, индивидуальностью, готовностью ставить задачи;
- принимать решения и отвечать за них;

-уметь развивать у студентов творческие начала и способность ориентироваться в современной экономической обстановке;

-должен уметь учить и организовывать учебный процесс, обеспечив его всем необходимым.

В процессе работы можно отметить желание студентов принимать участие во многих мероприятиях, проводимых в соответствии с планом внеаудиторной деятельности по преподаваемым мною дисциплинам. Участие в конференциях, конкурсах, научно-практических конференциях, олимпиадах, проектах требует дополнительного времени и усидчивости во время подготовки. Результатов этих творческих и исследовательских мероприятий студенты ждут и искренне волнуются за участников, радуются их победам. Наблюдается удовлетворение собственной деятельностью студентами, так как каждый определяет для себя личный уровень ожидаемого результата.

Творческая активность студентов - это сформированное качество, выражающее интенсивность её деятельности по созданию нового продукта или совершенствованию существующего.

Развитие творческих способностей

Говоря о творчестве в процессе обучения необходимо иметь в виду творчество преподавателя и творчество студента. Творческий подход педагога может проявиться в создании новых, интересных процессов обучения, в руководстве самостоятельной и творческой деятельностью студентов.

В первую очередь преподавателю необходимо развивать у студентов фантазию, нестандартное мышление, воображение. При этом преподавателю необходимо сохранять доброжелательное отношение, желание помочь в развитии способностей студента. Сделать всех творческими личностями нельзя, но учить этому нужно!

Используя методику коллективной творческой деятельности, удается научить студентов умению слушать и слышать друг друга. Постепенно даже самые нетворческие студенты начинают предлагать свои идеи.

Студенты не только должны знать дисциплину, но и уметь думать, искать и находить собственное отношение к творческому приложению этих знаний.

Жизнь в изменчивом мире предполагает творческое отношение человека к происходящему в этом мире. Возрастает спрос на творческую личность во всех сферах общественной жизни.

Выпускники учебных заведений должны быть подготовлены к самостоятельной творческой деятельности, созданию новых продуктов, машин, технологий, услуг, методов организации производств. Поэтому весь учебный процесс следует ориентировать на мотивацию творчества. Студент должен отчетливо представлять роль творчества в развитии человека и общества.

Сегодня даже для того, чтобы просто выжить, не говоря уже о том, чтобы вести более или менее достойное человека существование, мы должны смело идти навстречу новому; должны быть способными проектировать наше взаимодействие с непрестанно и непредсказуемо изменяющимся миром. Это означает, что нам нужно учиться непрерывно и безостановочно.

Творческая деятельность выступает средством интенсивного развития интеллектуальных способностей и личностных качеств студента.

Развитие творческих способностей выступает своеобразной гарантией того, что будущий специалист сможет ориентироваться и находить решения в нестандартных ситуациях и вопросах профессиональной деятельности. Он будет востребован, более защищён от безработицы.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ МАТЕМАТИКА ПӘНІНЕ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚТАРЫН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Э.М. ИБРАЕВА
математика пәнінің мұғалімі, Бірлік жалпы орта білім беру мектебі, Павлодар облысы, Баянауыл ауданы

Қазақстан Республикасының «Білім туралы заңында» білім беру жүйесінің басты міндеті – ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау, оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, білім беру жүйесін одан әрі дамыту міндеттері көзделеді. Оқушылардың оқу – танымдық қабілетінің оянуына ықпал етіп, ізденісін, талабын ұштауға білім деңгейін жетілдірудің маңызы ерекше.

Оқушының пәнге қызығушылығын, ынтасын арттыру - мұғалімнің негізгі мақсаты болып табылады. Оқушының пәнге қызығушылығын арттыру мақсатында сабақта проблемалы жағдай туғызып отыру да маңызды. Мәселенің шешімін табу арқылы оқушының ойлау қабілеті нығайып, кез келген проблеманы шешуге үйренеді. Дамыта оқыту технологиясының жүйесі 3 негізгі құраушыдан:

Оқу мақсаттарының қойылуы;

Оны шешудің жолын бірлесе қарастыруы;

Шешімнің дұрыстығын дәлелдеуден тұрады .

Сабақта жақсы оқитын оқушылармен ғана белсене жұмыс істеп қоймай, барлық баланың дамуы үшін қолайлы жағдай туғызып, қабілеті жеткен жерге дейін еңбек етуі ойластырылса, әр оқушының оқуға деген қызушылығы артады.

Бұл пікір педагогикалық әдебиеттерде көрсетіліп, нақтыланған, әрі бірнеше ғалымдар пікірімен үндесіп отырады. Сондықтан, қандайда бір пән болмасын, сол пәнге оқушының қызығушылығын арттырудың бірнеше шарттары мен қолданылатын жұмыс түрлеріне тоқтала кетсек:

1. Берілген білімнің мазмұны мен оқушының жас ерекшелік ақыл – ой даму деңгейінің сәйкестігі.
2. Берілетін білім мазмұнының қызықты болуы.
3. Оқу әрекеті әдісінің, міндетінің, мақсатының айқындылығы.
4. Мұғалімнің кәсіби және мәдени құзырлығының жоғары деңгейлігі.
5. Оқушылардың мінез – құлық, қабілет ерекшелігінің ескерілуі.
6. Оқушылардың өз бетінше және шығармашылық жұмысының тиімді ұйымдастырылуы.
7. Оқытудың көрнекілікке, бақылау әрекетіне негізделе жүргізілуі.
8. Проблемалық ситуация тудыра оқыту тиімділігі .

Сабақтың тиімділігін арттыру және оқушылардың математика пәніне қызығушылығын тудырудың жолдарының бірі сабақ барысында оқушылардың алған білімін баяндауға ынталығын және математика тарихының элементтерін енгізе отырып, есептің текстік мазмұнының тартымдылығын арттыру керек. Оқушы назарын аударатын, ойына түрткі болатын математика туралы қызықты материалдар, әр түрлі қызықты, тартымды есептер, математикалық софизмдер мен ойындар сабақ үстінде өзінің орнын табу керек. Мұндай есептер оқушылардың математикаға деген ынта – ықыласын арттырып, есептерді өздігінен шешуге итермелейді, логикалық ой-өрісін дамытады. Мұғалімнің негізгі мақсаты – математикалық ойынды қалыптастыру арқылы оқушыны өздігінен оқытуға үйрету. Ол үшін оқшылар білім негіздерін мұғалімнің басшылығымен іздестіре отырып, өздері жаңадан ашулары керек. Оқу процесі осылай ұйымдастырылған жағдайда оқушылардың ойлау қабілеті кенейіп, оқушылардың сабаққа деген ынтасы артады. Сабақ барысында оқушыларды біліммен ғана қаруландырып қоймай, олардың қисынды ойлауын, есте сақтау қабілеттерін, өз ойларын жүйелі түрде жеткізе алатындай тіл шеберлігінің болуына да көңіл аударуы қажет. Оқушылардың математикалық білімін байыту олардың математикаға деген сүйіспеншілігін тудыру дұрыс ұйымдастырылған жұмыстарға тікелей байланысты екені белгілі [2].

Сонымен қатар оқушының логикалық ойлауын және таным белсенділігін қалыптастыру барысында шығармашылық ізденістің тиімді жолдарын үйрету, сабақта берілетін оқу материалдарын оқушыларға жеткізу үшін әртүрлі оқыту әдістерін қолдану мұғалімнің басты шеберлігі болып табылады.

Қызықты жаттығу жұмыстарын жүйелі түрде жүргізіп отыру – сол тиімді әдістердің бірі. Қызықты жаттығулар балалардың ойлау белсенділігін арттырып, оларды есептеуге деген үлкен қызығушылық тудырады, осындай жұмыстар кезінде оқушылардың есте сақтау қабілеті арта түседі, математикалық тілі жетіледі. Мұғалім қызықты жаттығулар арқылы аз уақыт аралығында көлемі жағынан көп жұмыс тындырып, оқушылардың жаңа материалды меңгеруге дайындығын және қандай мәселелерге көбірек көңіл бөлу керектігін анықтай алады. Сабақтың басында өткізілетін жаттығулар оқушыларды бірден жұмысқа кірістіретіндей қызықты болуы тиіс. Сабақтың ортасында немесе соңында, балалар жазбаша немесе практикалық жұмыстан шаршаған кезде, қызықты есептеулер оларды сергітеді, жұмыс қабілетін арттырады [1].

Мысалы:

Үш үйрек қатар тізіп ұшып келеді екен. Бірінші үйрек “Менің артымда екі үйрек бар” депті. Екінші үйрек “менің артымда бір үйрек бар” депті. Үшінші үйрек “Менің артымда үш үйрек бар” депті. Бұл қалай болғаны? Жауабы: Үшінші үйрек өтірік айтқан

Олар қандай баға алды? Әсем, Ардақ, Анар үшеуі математикадан бақылау жұмысынан қандай баға алғанын сұрағанда, мұғалім: “Ешқайсысың жаман баға алған жоқсыңдар, бірақ әрқайсыңның бағаң әр түрлі. Әсемнің бағасы «3» емес, ал Анардың бағасы «3»-те «5»-те емес”, – деді. Сонда әркім қандай баға алған?

Жауабы: Әсем – «5», Анар – «4», Ардақ – «3» алған

Қарапайым логикалық, яғни әртүрлі мазмұндағы стандартты емес есептерді ауызша шығара білудің білімділік және тәрбиелік мақсаты зор. Бұндай есептер оқушылардың математика пәніне қызығушылығына және ойлау қабілетінің дамуына әсерін тигізеді сөзсіз.

Мысалы:

Шопанның барлық қойларының 320-сы су ішіп жатыр. Қалғаны жайылып жүр. Жайылып жүрген қойлар су ішіп жатқан қойлардың ширегіндей. Шопанда барлығы қанша қой бар екенін анықтаңыз.

Шешуі: $320 + 320 : 4 = 320 + 80 = 400$

42 қызыл шар, 54 көк шар және 78 сары шарды әр түсті шарлардың сандары бірдей болатындай неше топқа бөлуге болады?

Шешуі: ЕКОЕ (42, 54, 78) = 6

Зеректілікке берілетін арифметикалық есептерді шешудің өзіндік жолы бар екендігін түсіндіру керек. Бұл қиынға түссе де, ойлау қабілетін дамытуға көп әсерін тигізеді.

Мысалы:

Ауладағы қаздар мен қояндардың бастарының саны 24, ал аяқтары 66. Аулада неше қаз және неше қоян бар?

Шешуі: Бас – x, аяқ – y. Енді теңдеулер жүйесін құрамыз:

$$\begin{cases} x + y = 24 \\ 2x + 2y = 66 \end{cases} \quad \text{Жауабы: (15, 9)}$$

Осыдан үш жыл бұрын ағасы мен қарындасының жастарының қосындысы 15 жас болды. 9 жылдан соң олардың жастарының қосындысы қанша жыл болатынын анықтаңыз?

Шешуі: ағасы – x, қарындасы – y. Осы белгілеудің негізінде теңдеу құру әдісімен шығарамыз:

$$(x - 3) + (y - 3) = 15 \quad x + y - 6 = 15 \quad x + y = 21$$

$$(x + 9) + (y + 9) = ? \quad x + y + 18 = 21 + 18 = 39$$

Жауабы: 39

Оқушылардың білім деңгейін арттырудағы мұғалімнің іс-әрекеті дегеніміз – оқушының білімін жетілдірудегі, түрлі қажеттерді өтеуге байланысты белгілі мақсатқа жетуге бағытталған процессті айтамыз. Яғни мұғалімнің сабақ үстінде оқушыға білім беру мақсатымен жүргізілетін жұмыс түрлері. Оқушылардың білім деңгейін арттырудың жолдары:

Ауызша есептеуге үйрету тәсілдері:

Есеп шығаруға үйрету алғашқы сабақтардың өзінде-ақ басталып, сынып ілгерілген сайын бірте-бірте сәйкес шеберлікте қалыптаса бастайды. Ауызша есептеуге үйрету уақыт үнемдеу тұрғысынан тиімді. Бір ғана мысалдың нәтижесін бірнеше тәсілмен есептегенде берілетін түсіндірмелер, аралық нәтижелердің қалай шығатыны, ақтық нәтижеде не болатыны ауызша айтылады да, оларды жазуға уақыт жұмсалмайды. Оған қоса қай тәсілді қолдану оқушының өз еркінде болғанымен, олардың барынша тиімдісін іріктеп алуды үйретуге де мүмкіндік мол. Ауызша есептеуге үйретуде оқушылардың білімі мен дағдысын тексеру кезінде математикалық диктант ретінде қолдануды ескеру қажет. Математика сабағында ауызша есептеу дағдыларын қалыптастыру жұмыстарын жүргізудің маңызы зор. Сабақта оқушылардың ойлау қабілетін дамыту үшін есеп шығарғанда орындайтын амалдарды ойша шешіп алуды дағдыландырған жөн.

Сабақтарда балалардың математикаға деген ынтасын арттыруға, олардың өз бетінше жұмыс істей білу дағдысын тәрбиелеуге ерекше назар аударылады. Пәнге деген ынтасы мен өз бетінше ойлай білу өзара тығыз байланысты. Сабақ балалар үшін қызықты өткенде, олардың оқу жұмысында да белсенділігі артып, өз бетінше жұмыс жасап, белсенділігін арттырғандығынан олардың пәнге деген ынтасы өседі. Оқудың белсенді әдістерінің бірі – оқушыларға өз бетімен жұмыс істете білу. Өзіндік жұмыстарды жүргізгенде тапсырмаларды карточкалар бойынша ұсынған тиімді. Мұнда оқушылардың жеке дара ерекшеліктері және үлгерім деңгейлерін барынша ескеру мүмкін болады. Оқушыларды жалықтырып жібермес үшін, өзіндік жұмыс түрлерінің өзгермелі болғаны жөн. Мұғалім тапсырманың орындалуын қарап шығуға уақыт бөлуі және өз бағасын айтып, жақсы жұмыстарды атап көрсетіп, қатесін табуға көмектесуі тиіс [3].

Мектеп оқушыларының өз бетінше жұмыстарын ұйымдастырудың басты формасы – жұмыстарды орындау, ептілік, іскерлік, шеберлік дағдысын дамыту. Бұл үшін төмендегідей тиісті талаптарды орындауға тура келеді:

Өз бетінше істелетін кез-келген жұмыстың нақты мақсаты болу керек. Әрбір оқушы жұмыстың орындалу тәртібін жетік білу керек.

Өз бетінше жұмыс оқушылардың бойындағы танымдық қабілетін, шығармашылық ойлау жүйесін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Жұмыстың мазмұны оқушының қызығуын, талпынысын оята білуі тиіс. Яғни оның тілегі жұмыстың соңына дейін бәсеңдейтіндей болуы керек.

Өз бетінше жұмысты оқушылар еңбек дағдылары мен әдістерін жетік игеріп түсетіндей етіп ұйымдастыру қажет.

Жалпы оқушылардың өз бетімен орындайтын жұмыстары: карточкалар, өздік жұмыстар, есептер шығарту, кестелер толтыру арқылы жүзеге асады. Өз бетімен орындайтын жұмыстары біріншіден, олардың ақыл-ойын таным белсенділігін, екіншіден сабаққа ынталарын, қызығушылығын, үшіншіден ешкімнің көмегінсіз дербес жұмыс істеу қабілеттерін дамытады.

Осы орайда 9 сыныпта өткізілген бір сабақ үлгісін ұсынып отырымын:

Сабақтың тақырыбы: «Арифметикалық прогрессияның алғашқы n мүшесінің қосындысы» тақырыбына есептер шығару

Сабақтың мақсаты:

1. Білімділік: Оқушылардың сандар тізбегі, прогрессия тақырыбынан алған білімдерін тұжырымдап, есептер шығару біліктілігін арттыру, жекелеген оқушылардың білімдерін практикалық жағдайда тексеру.

2. Дамытушылық: Оқушылардың іскерліктерін, ауызша тез есептеу дағдысын және ойын элементтері арқылы логикалық ойлау қабілеттерін, өз бетімен еңбектену дағдыларын қалыптастыру және пәнге деген танымдық қызығушылығын ояту.

3. Тәрбиелік: Сабаққа оқушылардың өз еркімен белсене араласуына, білімдерін көрсете алуына ықпал ете отырып, топпен ұйымдасып жұмыс істеуде өзара жауапкершілік қатынасты сезіне білуге тәрбиелеу.

Сабақтың түрі: ойын арқылы оқыту

Сабақтың оқыту әдістері: топтық жұмыс, есептер шығару, деңгейлеп оқыту технологиясын қолдану

Көрнекілік: плакаттар, карточкалар

Сабақтың барысы:

Сыныпты «Тізбектер» және «Прогрессия» топтарына бөлдім.

Ұйымдастыру кезеңі (2 мин)

Сайыстың кезеңдері:

1. Қайталау: (сұрақ-жауап түрінде) «Біз нені білеміз?» (5 мин)
2. “Зерделілер” сайысы. Топтық жұмыс (8 мин)
3. “Тез есепте, уақытыңды үнемде” (Деңгейлік тапсырмалар ұсыну) (10 мин)
4. Сергіту сәті (логикалық есептер шығару) (5 мин)
5. «Білім биржа» ойыны (Тест тапсырмалары) (8 мин)
6. Сабақты қорытындылау, оқушылардың білімін бағалау (7 мин).
7. Үйге тапсырма беру

Сабақ барысы

«Біз нені білеміз?»

Сан тізбегі, тізбектің мүшелері деген не?

Сандар тізбегі қандай тәсілдермен беріледі?

Қандай тізбекті арифметикалық прогрессия деп атайды?

Арифметикалық тізбектің айырмасы деп қандай санды айтады?

Арифметикалық прогрессияның n мүшесінің формуласын жаз.

“Зерделілер” сайысы. Топтық жұмыс

«Тізбектер» тобы:

№1 карточка: Арифметикалық прогрессияның 8-ші мүшесін тап: 21; 18; 15;..

№2 карточка: Егер $y_1 = -32$ және $d = 5$ болса, онда $\{y_n\}$ арифметикалық прогрессияның алғашқы a) он мүшесінің; ә) жиырма мүшесінің қосындысын табындар.

«Прогрессия» тобы:

№1 карточка: Арифметикалық прогрессияның 11-ші мүшесін тап: $a_1 = 3$, $d = 2$

№2 карточка: $\{c_n\}$ арифметикалық прогрессияның бірінші мүшесі 25-ке, айырымы - 4,5-ке тең. Осы прогрессияның алғашқы a) он алты мүшесінің ә) қырық мүшесінің қосындысын табындар.

3. “Тез есепте, уақытыңды үнемде” (Деңгейлік тапсырмалар ұсыну)

Деңгейлік тапсырмалар:

«Тізбектер» тобы:

I – деңгей: Арифметикалық прогрессияның 15-ші мүшесін табындар. $a_1 = 3$; $d = 4$

II – деңгей: Арифметикалық прогрессияның $a_{11} = 6$; $a_{16} = 5,5$ мүшелері белгілі болса, онда a_1 мен d -ны табындар.

III – деңгей: Егер $a_4 = 4,2$ және $a_{10} = 15,9$ болса, онда алғашқы он бес мүшесінің қосындысы неге тең.

«Прогрессия» тобы:

I – деңгей: Арифметикалық прогрессияның 8-ші мүшесін табындар. $a_1 = 10$, $d = -0,1$

II – деңгей: Егер арифметикалық прогрессияда $a_1 = 32$, $d = 7$, $a_n = 242$, онда n-ді табындар.

III – деңгей: Арифметикалық прогрессияның үшінші, бесінші мүшелері сәйкесінше 11-ге және 19-ға тең.

Осы прогрессияның алғашқы он мүшесінің қосындысын табындар.

4. Сергіту сәті (логикалық есептер шығару)

5. «Білім биржа» ойыны: ұяшықтарда орналасқан тест тапсырмаларын оқушыларға ұсыну, әрбір ұяшықта есептің күрделілігіне орай ұпай саны белгіленген.

6. Қорытынды.

Рефлексия түрінде (Сұрақ-жауап)

Нені білдің? Нені Үйрендің?

Топ басшылары өз топ мүшелерін бағалайды.

Жалпы қорытындылай келе, математика сабағында қызықты тапсырмалар мен жаттығулар түрлері қазіргі кездегі математиканы терең меңгеруге, жаңа тәсілдерді қолдануға мүмкіндік береді, білімді меңгерумен қатар, оқушылардың танымдық, ойлау қабілетін күшейтеді, күрделендіреді, соның әсерінен ойлау жүйесін дамытады, оқушылардың алған білімдерін тереңдетеді, сабақтың сапасын жақсартады, оқушылардың пәнге деген қызығушылығы, сүйіспеншілігі артады.

Білім саласындағы реформаның жаңаруы мен жаңғыруының куәсі болып қана қоймай, қолдаушысы да, сынаушысы да, белсенді жауынгері болу ұстаз қауымының парызы. Егеменді елімізді дүние жүзі елдерімен терезесі тең болатын дәрежеде өркендететін, негізгі тұтқасын ұстайтын, дүние әлемін шарлайтын біздің дарынды да, қабілетті ұландарымыз екенін ұмытпайық. Олардың бойындағы дарынын, қабілетін дамыту - ұстаздар қауымының міндеті. Әр ұстаз – ХХІ ғасыр мұғаліміне сай болу үшін – ізденімпаз ғалым, нәзік психолог, жан-жақты шебер, тынымсыз еңбекқор, терең қазыналы білімпаз, кез-келген ортаның ұйытқысы болу керек. Белгілі халық ағартушысы, Ахмет Байтұрсынов айтқандай: ... «Мұғалім қандай болса, мектеп те сондай болмақшы. Яғни, мұғалім білімді болса, ол мектептен балалар көбірек білім алып шықпақшы. Солай болған соң, ең әуелі мектепке білімді, педагогикадан, методикадан хабардар, жақсы оқыта білетін мұғалім керек». Олай болса, жас ұрпаққа үйретері мол аға ұрпақтың ісі өрге жүзіп, еңбектері үстем болсын.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Логикалық ойлау қабілетін дамыту //Қазақстан мектебі. Республикалық ғылыми-педагогикалық журнал. – Алматы, 2008, №11.
2. Монахов В.М. Педагогическая технология проектирования учебного процесса.-М., 1996 г.
3. «Математика» журналдары 2012 ж.

УДК 37.013

ОЦЕНИВАНИЕ ДЛЯ ОБУЧЕНИЯ И ОЦЕНИВАНИЕ ОБУЧЕНИЯ

А.У. ИДРИСОВА

учитель начальных классов, Караобинской СШ, Ақтоғайский район

Тот, кто правильно указывает на мои ошибки,- мой учитель; тот, кто правильно отмечает мои верные поступки,- мой друг; тот, кто мне льстит, - мой враг.
Сюнь Цзы

Оценивание для Обучения (далее – ОДО), находится в центре внимания решения проблемы усовершенствования преподавания и обучения. Оценивание - неотъемлемая часть процесса обучения. (Руководство для учителя стр. 162).

В моем понимании, оценивание степени понимания, основной аспект применения на уроке формативного оценивания. На протяжении всей серии последовательных уроков, проведенных мною на практике, прослеживается формативное оценивание.

Оценивание	1 урок	2 урок	3 урок	4 урок	5 урок
форма	-формативное оценивание - взаимное оценивание в группах - взаимное оценивание в группе по образцу - формативное оценивание (техника «20 секунд»).	-формативное (похвала) -самооценка (обратная связь) - взаимное оценивание в группах в парах	-формативное оценивание (техника «20 секунд») - взаимное оценивание по критериям; - оценка работы в группе; - словесная оценка (обратная связь)	- оценка работы в группе; -формативное оценивание - формативное (похвала) - взаимопроверка - самооценка в группе по образцу	суммативное оценивание

На первом уроке, на этапе стадии вызова для выхода на тему урока «Имя существительное как часть речи», прочитала стихотворение, после мною было проведено оценивание степени понимания изученного материала. Для этого учащимся задавала вопросы разного уровня и применила технику «20 секунд». Цель применения данной техники - вовлечь в диалог как можно большее количество детей, оценить степень понимания теоретического материала. Мне удалось оценить учащихся на основе их ответов на мои вопросы.

Многие были заданы вопросы уровня знания, анализа, синтеза, оценки:

Как вы думаете, о чем говорится в стихотворении?

А по каким признакам вы определили, что это имя существительное (ИС)?

Сегодня мы будем говорить про ИС. А как вы думаете, чему мы должны научиться на уроке?

Вот теперь если вы перечислили признаки чему мы должны научиться или вспомнить. Что вы должны уметь?

Что есть у ИС? (вопроса на прогнозирование)

В данном задании использовала формативное оценивание, используя технику «20 секунд». Задавая ключевые вопросы, я предложила обдумать свои ответы. Начала опрос в первую секунду после того, как прозвучал вопрос. Никто из детей не остался в стороне, каждый пытался ответить на вопрос. Даже «слабая» Вика приняла участие в ответе. Похвалила учащихся за хорошие ответы и таким образом провела обратную связь, для того чтобы показать что детьми усвоен данный материал.

Чтобы осуществить цель второго этапа «получение новой информации по теме», я организовала работу по осмыслению содержания новой темы, через непосредственный контакт посредством картинок. Цель задания является анализ процесса критического мышления учеников по отношению к доказательствам. В данном задании оценивались навыки аналитического мышления учеников. С первых минут выполнения задания, вторая группа под руководством Кати пришла первой к решению расстановки картинок. Катя четко стала распределять и анализировать свой выбор выполнения задания. За проведенную работу, я похвалила Катю, а ученики поддержали меня аплодисментами.

Для закрепления освоения новой информации я задавала следующие задания: Обсудить в паре и выписать в тетрадь только те слова, которые обозначают указанные названия (по данными ученикам ресурсам). Определить, какую роль играет слово «дерево» в приведенных предложениях. Учащиеся выполняли задания по карточкам, обсуждали в группе, оценивали себя по составленным критериям. Результат работы вынесли на интерактивную доску. Высказывался каждый член группы относительно одного предложения. Для развития навыков оценивания друг друга я провела взаимное оценивание в парах по пройденному материалу. Дала ребятам время для того, чтобы они оценили работы друг друга, но оценивание прошло не в полной мере, здесь дети учитывали, как мне кажется, личные симпатии. При последующих занятиях я учла данный момент и провела дополнительные занятия по оцениванию в группе, в паре.

На втором уроке для отработки навыков по чистописанию дети сначала нашли: буквы, которые поставили между словами и образовали новые. После прописали в тетради. Большой неожиданностью для меня было, когда в данной работе проявила себя Вика. Всегда тихая, неуверенная в себе девочка. Я дала ей возможность раскрыть круги и удостоверится в правильности ответа. Я похвалила девочку, а класс похлопал, проявляя радость.

На стадии осмысления, на этом же уроке, я провела взаимооценивание в паре. Задание было индивидуальным. После выполнения ученики обменялись тетрадями в группе и проверили по ключу, используя критерии оценивания. На полях в тетрадях выставили карандашом отметку друг другу. Оценки были озвучены детьми. Все согласились с тем, что оценивание было объективным, так как ученики мотивировали каждую отметку. Я сказала ученикам, что моя оценка будет решающей, свою оценку я поставлю после проверки работы. Я обнаружила, что на 93% процентов наша оценка совпала. Два ученика (Андрей и Вова) занизили оценку своему партнеру, обосновав свой выбор.

Работая с таблицей, на третьем уроке, учащиеся учились: как различать родительный и винительный падежи у существительных 2 склонения. Самостоятельно сделали выводы. Ребята справились с заданием, полученные ключевые слова помогли им определить тему и цели урока, уложились в выделенное время, получили словесную похвалу.

На этапе осмысления содержания первое задание было направлено на развитие речи. Я попросила подумать и поставить вопросы к выделенным существительным, указать их склонения и падежи. Дала 20 секунд на обдумывание, а затем дети записали на ИД предложенные свои варианты. После этого мы вместе обсудили полученные результаты. В конце задания дети произвели взаимооценку в группе, а также оценивание по формативному тесту. Учащиеся подошли к оцениванию объективно, выставив заслуженную в работе оценку, чем порадовали меня.

В ходе диалогической беседы, на третьем уроке, я задавала учащимся открытые вопросы (Какие существительные, какого склонения имеют одинаковые окончания в винительном и родительном падежах?). При озвучивании работы я попросила каждую группу прочитать выполненные задания. После того, как каждая группа ознакомилась со своей работой, дала ученикам время для того, чтобы они оценили друг друга.

На последующих уроках я организовала: оценивание вклада отдельного ученика при групповой работе, самооценивание и оценивание ученика учителем, самооценивание при помощи формативного теста, оценивание работы групп. В ходе работ я часто хвалила учеников, говорила ученикам «хорошо», «молодец», «умница»; аплодисменты спикерам групп, улыбка.

Каждый урок должен завершаться оценкой своей деятельности, для определения каких образовательных целей достигли учащиеся на уроке, я провела рефлексию в форме свободного письменного задания.

В течение уроков обязательно поощряла работу каждого ребенка, выслушивала всех, никогда не критикуя личные мнения детей. Проведение такой работы создаёт ситуацию успеха для учеников. Даже «слабые» ученики становятся уверенными в том, что могут справиться с заданием. Повторное его выполнение закрепляет полученные знания ещё раз и стимулирует к учению.

Кроме формативного оценивания я использовала суммативное оценивание. Когда учителя используют оценку для обучения (формативное оценивание), в равной степени как и оценку обучения (суммативное оценивание), то оценивание становится инструментом весьма полезным в обучении. Оценивание для обучения – это процесс, в ходе которого ученики сами оценивают уровень своих знаний за период времени, а затем вместе с учителями определяют следующие шаги на пути самосовершенствования. На уровне отдельного ученика, суммативное оценивание используется для определения уровней достижений и последующих уровней, задаваемых как цель для дальнейшего развития ученика (из Руководства для учителя).

Для объективной оценки уровня овладения знаниями, на пятом уроке я провела тест достигнутого уровня мастерства. Тестовые задания по русскому языку выражались заданиями соответствующими государственному общеобразовательному стандарту по русскому языку по разделам «Лексика», «Части речи. Правописание» блок «Существительное». Работа состояла из 20 заданий. Они расположены по нарастанию трудности и разделены на 3 блока.

Блок А содержит 10 заданий, к каждому из которых даны варианты ответов. При выполнении этих заданий учащиеся из предложенных вариантов выбирали правильные ответы. Блок Б содержит 5 заданий, при выполнении которых, требовалось дописать в определении. Блок В содержит 5 заданий практического характера.

Тест имеет следующую структуру:

Раздел «Лексика» включает 7 заданий, проверяющих:

знание однозначных и многозначных слов

умение подбирать слова, близкие и противоположные

знание прямых и переносных значений слов

Раздел «Части речи. Правописание» Блок «Существительное» включает 13 заданий, проверяющих:

знание склонений имен существительных

умение различать определять тип склонения

знание правописаний безударных падежных окончаний существительных

знание о несклоняемых имен существительных

Я составила технологическую матрицу, распределении заданий по содержанию и видам учебно-познавательной деятельности:

При выполнении этой работы учащиеся должны были показать свои знания по разделам, изученным в период практики. Выполняли работу 7 учащихся. Результаты работы следующие:

Оценка	Интервал набранных баллов	Численность учащихся, набравших указанное количество баллов.
«2»	0-11	
«3»	12-15	1
«4»	16-18	3
«5»	19-20	3

Что составило 85% качества. По сравнению с предыдущей работой, я увидела, что качество знаний возросло на 15%. Думаю, что уроки, которые я провела, учитывая новые подходы в образовании, помогли успешнее справиться учащимся с заданиями.

Для формативного оценивания серии последовательных уроков я проводила рефлексию, взяв интервью. Учащиеся дали свою оценку о процессах урока. Например:

Катя: « Мне очень понравилось работать в группе. Я была руководителем и помогала другим в группе».

Вова: « Понравилось составлять буриме и загадки».

Коля: « Уроки мне понравились, так как нравится работа в коллективе с интересными темами».

Андрей: « Уроки прошли хорошо, понравилось работать в группе, сделали все быстро и правильно, обсуждали в группе вопросы. Оценивали работы в паре, в группе».

Чему научилась я и мои дети:

Обеспечивать обратную связь с учениками;

Создавать атмосферу сотрудничества;

Ученики научились оценивать сами себя и понимать, как улучшить свое обучение;

У учащихся повысилась их самооценка, а как следствие мотивация к процессу обучения.

Оценивание помогает учителю:

- обнаружить пробелы в знаниях;

- понять, на сколько усвоен материал учащимися;

- стимулировать учеников к дальнейшей работе на уроке, на следующих уроках;

- способствовать развитию учеников;

- осуществлять целенаправленный непрерывный процесс наблюдения за учением ученика;

- определять уровень сформированности знаний, умений, навыков и компетентностей при завершении изучения темы, раздела.

В дальнейшей своей педагогической практике планирую использовать разнообразные техники формативного оценивания на своих уроках, так как заметила интерес учащихся к самооцениванию, взаимооцениванию, где они четко понимают за что, ставят оценки себе или своему однокласснику. Потому что когда ученики знают четкие критерии оценивания, которые дал им учитель или они разработали их вместе на уроке, тем самым видя эталон ответа, начинают совершенствовать свои устные ответы, делать их более полными, доказательными, учатся рассуждать.

ӘОЖ 373.3:004

АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНА ОТЫРЫП, ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУЫ

А.С. ИКЛАСОВА

бастауыш сынып мұғалімі, Жайылма ауылы, Шідерті негізгі мектебі, Екібастұз қ.

*«Біз осы заманғы білім беру жүйесінсіз,
әрі алысты барлап, кең ауқымды
ойлай білетін осы заманғы мұғалімдерсіз
инновациялық экономика құра алмаймыз»
Н.Ә. Назарбаев*

Қазақстан Республикасының бәсекеге қабілетті даму стратегиясы Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауында атап өтілгендей, қоғамымыздың басым міндеттерінің бірінің жүзеге асырылуы – халықтың компьютерлік сауаттылығын қалыптастырумен байланысты. Компьютерді және басқа да ақпараттық – коммуникациялық технологияларды пайдалану дағдыларды менгеру қазіргі өмірдің ажырамас бөлшегіне айналып отыр. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2006 жылғы 13 қазанындағы №995 қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасындағы ақпараттық теңсіздікті төмендетудің 2007-2009 жылдарға арналған бағдарламасы қабылданды. Бұл бағдарламаның мақсаты Қазақстанда халықтың және Internet желісін пайдаланушылардың 20% компьютерлік сауаттылығына қол жеткізу болып табылады.

Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың 2007 жылғы 28 ақпанындағы «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» атты жолдауында «Әлемдік шаруашылық байланыстарына белсене кіріккен барлық осы заманғы байқауатты мемлекеттер «парасатты экономикаға» сүйенген болатын. Ал ондай экономиканы жақсарту үшін, ең алдымен, өз қаруымыздағы адами капитализмды дамытқанымыз жөн», - деп атап көрсетті.

Қазіргі ақпараттық қоғам орта білім беретін мектеп мұғалімдері алдында төмендегідей міндеттер қояды. өз бетінше білім алу, өмір жағдайларына тез бейімделу, сыни тұрғыдан ойлай білу;

жаңа технологияларды пайдалану, ақпаратпен сауатты жұмыс жасау, өзін - өзі дамыту.

Ел президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың 2008 жылғы «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» атты халыққа жолдауындағы «Оқыту үрдісінде – ақпараттық технологияларды білім беру сапасын жақсартуда қолданыс аясын кеңейту керек» деген сөзін басшылыққа ала отырып, өз сабақтарымда жаңа ақпараттық технологияларды пайдаланып жүрмін.

XXI ғасыр – бұл ақпараттық қоғам дәуірі, технологиялық мәдениет дәуірі, айналадағы дүниеге, адамның денсаулығына, кәсіби мәдениеттілігіне мұқият қарайтын дәуір.

Компьютерлік технологияны қолдану оқытуға арналған программалық жабдықтарды (электрондық оқулықтар т.б.) сабақта тиімді қолдану мұғалімдердің мол тәжірибесін, ізденісін, әдістемелік шеберлігін қажет етеді.

Ақпараттық қоғамның негізгі талабы - оқушыларға ақпараттық білім негіздерін беру, логикалық – құрылымдық ойлау қабілеттерін дамыту, ақпараттық технологияны өзіндік даму мен оны іске асыру құралы ретінде пайдалану дағдыларын қалыптастырып, ақпараттық қоғамға бейімдеу.

Оқытуда ақпараттық технологияны қолданудың түрлі әдістері бар. Бірақ бастысы, әр оқушыға ақпаратты толық жетілдіре білу. Бұл жерде компьютер әрі тақта, әрі оқулық, әрі дидактикалық материалдың ролін атқарады. Көрмелер кез келген ақпаратты өңдеп берудің үлкен мүмкіндіктерін береді.

Жаңа технологиялар оқушыларды оқытуда инновациялық әдістер мен құралдарды пайдалану есебінен білім сапасын көтеруге, жұмылдыруға, ойлау қабілетін негіздеуге септігін тигізеді. «Мұғалім – оқушы», «оқушы – мұғалім» қарым – қатынасы бір – біріне сыйластық, қысылмай еркін отыруға құрылады. Слайдтар арқылы

неше түрлі көрнекіліктермен жұмыс жасауға, тапсырмалар орындау, сөзжұмбақтар шешу, т.б. оқушылардың сабаққа деген ынтасын оятады, танымдық қабілеттерін арттырады, тіпті нашар оқитын оқушы да жұмысқа құлшына кіріседі. Олар слайдтарға қызыға қарап, сұрақтарға жауап береді. Сабақ көтеріңкі көңіл күймен өтеді. Тексеру және өз - өзін тексеру жүзеге асады.

Ақпараттық технологияларды сабақта пайдаланудың негізгі мақсаты: Қазақстан Республикасында біртұтас білімдік ақпараттық ортаны құру, жаңа ақпараттық технологияны пайдалану, Қазақстан Республикасындағы ақпараттық кеңістікті әлемдік білім беру кеңістігімен сабақтастыру; Ақпараттық технологиялардың негізгі міндеттері:

- Сабақта ақпараттық технологиялар құралдарын қолдану;
- Практикалық шараларды анықтап, жүзеге асыру;
- Ғылыми-ізденушілік және оқу-әдістемелік жұмыстар жүргізу;

Жаңа ақпараттық технология құралдары:

Біріккен Ұлттар Ұйымының шешімімен «XXI ғасыр-ақпараттандыру ғасыры» деп аталды. Әр сабағымда ақпараттық технологияларды пайдалана отырып, оқушылар бойынан төмендегі қабілеттерді дамытуды мақсат етіп қойдым:

1. Жан – жақты танымдық қабілеттерін дамыту;
2. Білім, білік дағдыларын дамытуға қызығушылығын арттыру;
3. Жауапкершілік пен міндеттерін қалыптастыру;
4. Логикалық және ақпараттық ойлау қабілеттерін дамыту;
5. Өз бетінше ізденуге үйрету және компьютерлік сауаттылыққа тәрбиелеу;
6. Алған білімдерін өмірде қолдана білуге тәрбиелеу;

Ақпараттық технологияларды (мысалға электронды оқулықтар, аудио, видео, интербелсенді тақтамен жұмыс, АСТIV studio бағдарламасында флипчарттармен жұмыс) ана тілі, қазақ тілі, математика сабақтарында жиі қолданамын. Сондай-ақ сабақ өтуде интербелсенді тақтаны қолдануда сабақ тиімділігін арттырады. Өртүрлі сызбаларды көрсетуде, сызғыш, транспортир, қажетті кескін суреттерді тез тауып сызып қолдану және құстардың, судың т.б. дыбыстары оқушылардың қызығушылығын арттырады.

Ақпараттық технология оқушылардың жан – жақты танып білуіне септігін тигізеді. Мысалы интернет желісі арқылы барлық қала, облыс туралы мәліметтер алуға, қызықты ақпараттар жинауға, суреттер қарауға т.б. мәліметтер жинауға болады.

Сонымен ақпарат құралдарын сабақ барысында қолданудың тиімділігі:

Оқытушы мен оқушының ынтымақтастық қарым – қатынаста болуына ықпалын тигізеді, өйткені компьютерді жетік меңгерген оқушы өзін еркін сезінеді.

Оқушылардың белсенділік, жауапкершілік, ізденіс шығармашылық қабілеттері қалыптасады. Өз еңбектерінің жемісін көріп, рахат табады, өзара және өз жұмысын бағалауға мүмкіндік алады.

Мұғалім тек бағыттаушы, бақылаушы болады, оқушы тапсырманы өз бетінше орындайды.

Тапсырмаларды әр оқушы құрастырғаннан кейін орындауда іш пыстырар, біркелкі түрлері болмайды, керісінше қызықты өтеді.

Қазіргі заманның ақпараттық технологиясын оқушыға игерту - бүгінгі басты міндет болып тұр. Мектепті ақпараттандырамыз десек, мына міндеттерді шешіп алуымыз керек:

1. Мектепте қашықтан оқыту технологияларын әзірлеу және өмірге енгізу;
2. Мектептерді білім беру бағдарламаларына сәйкес электрондық оқулық басылымдарымен қамтамасыз ету;
3. Дарынды балалардың қабілетін дамытып, олардың шығармашылықпен жұмыс жасауына педагогикалық-әлеуметтік қолдау көрсету;
4. Оқыту және тестілеу бағдарламаларының жаңа үлгілерін жасақтау;

Инновация (латын тілінен аударғанда) - жаңарту, жаңалық, өзгеріс деген түсінікті білдіреді. Инновация – оқу-тәрбие процесінің ағымы мен нәтижесін жақсартуда педагогикалық жүйедегі өзгеріс. Қазіргі күні инновация деп көбінесе жаңа технологияларды, әдістер мен құралдарды жасау және қолдануды айтса, сонымен бірге жаңа идеяларды, процесстерді бірлікте жетілдірудің де жүйесі. Сондықтан, оқыту мен тәрбиедегі жаңа технология инновациялық идеяларды енгізу, жаңарту нысаны болып табылады.

Жаңа педагогикалық технологияны енгізу 4 кезең арқылы жүзеге асады: 1 кезең – оқып, үйрену, 2 кезең – меңгеру, 3 кезең - өмірге ендіру, 4 кезең – дамыту. Инновацияның, жаңа енгізулердің екі жағы бар: пәндік және процессуалдық.

Инновациялық үрдістерді ендіру үш өзара байланысты күшпен анықталады:

1) Енгізілген технологияның ерекшеліктерімен; 2) Жаңашылдардың инновациялық әлеуетімен; 3) Жаңалықты енгізу жолдарымен. Сондықтан бұл уақыт ағымына байланысты дамиды, бірқалыпты өзгеріске ұшырайды, жағдайына байланысты тәрбиеші мен тәрбиеленушілердің өзара байланысы болып саналады.

Оқушылардың танымдық белсенділігін дамытуды мынадай өлшемдер арқылы анықтауға болады:

- 1) педагогикалық технологияларға қызығушылығы, сезіммен қабылдауы;
- 2) ақпараттық технологияларды пайдалануда танымдық дербестігі, шығармашылық іс-әрекеті;
- 3) инновациялық технологияларды тәжірибе жүзінде пайдалана білуі.

Жоғарыда көрсетілген өлшемдер негізінде оқушылардың танымдық белсенділігін дамытудың үш деңгейі (төменгі, орта, жоғары) анықталды.

Төменгі деңгей: педагогикалық технологияларды танып-білуге қызығушылық танытпайды; танымдық тапсырмаларды орындауға ынта-ықылас қоймайды; ақпараттық технологияларды өз бетінше ізденіп оқымайды; өзін-өзі бақылауға көңіл бөлмейді.

Орта деңгей: педагогикалық технологияларды танып-білуге қызығушылық танытады; білімді игеруге ынталы жұмыс істейді; оқу-танымдық іс-әрекетте қиындықты жеңуге белсенділік танытады; ең басты нәрсені ажыратады, осы негізде мақсат қояды, бірақ оны міндеттерде нақтыламайды; ақпараттық технологияларды пайдаланудың ерекшелігін әрқашанда ескере бермейді;

Жоғары деңгей: педагогикалық технологияларды танып-білуге қызығушылығы басым, оны шынайы сезіммен қабылдайды; берілген тапсырманы орындауда қиындықтарды жеңуге ұмытылысы жоғары; мақсаттар мен міндеттерді анықтай біледі; шығармашылық жұмыстарды жоғары дәрежеде атқарады; өз бетінше білім алады; жұмыстың мақсаттары мен міндеттеріне сәйкес өзін-өзі бақылайды.

Оқушылардың танымдық белсенділігінің көрінісі туралы төмендегідей сауалнама беруге болады.

1. Сабақта тапсырманы орындаған кезде белсенділік таныта аласыз ба?
2. Танымдық тапсырманы орындағанда мұғалімнің көмегі қажет пе?
3. Өзіңіздің танымдық іс-әрекетіңіз өз дәрежесінде дамыған деп ойлайсыз ба?
4. Өзіңіздің танымдық іс-әрекетіңіз өз дәрежесінде дамыған деп ойлайсыз ба?
5. Өз бетіңізше біліміңізді жетілдірудің әдіс-тәсілдерін білесіз бе?
6. Орындалатын жұмыстың мақсаты мен мәнін анықтай аласыз ба?
7. Ақпараттық технологияларды өз бетіңізше талдауға, салыстыруға, қортынды шығаруға, ой қортындысын жасауға мүмкіндіктеріңіз бар ма?

Сондай-ақ оқушылардың танымдық белсенділігін дамытуда оқушылардың алған ұғымдарын нақтылау, абстрактілі ойлауға көшу, заттарды жіктеу, жинақтау, ұқсастықтары мен айырмашылықтарын табу арқылы дербес іс-әрекеттер орындап, зерттеу және бақылау жүргізу, салыстыру дағдылары қалыптасады. Оқушылардың маман ретінде қалыптасуына ең алдымен оның оқып білуі, саналы білім алуы басты негізгі күш болады. Сабақ беру нысандарын таңдау кезінде оқушылардың танымдық мүмкіндіктерін ескеру қажет. Дәстүрлі әдістерден гөрі іздемаздық жұмысты неғұрлым кеңірек пайдалануда танымдық қызығушылықты, оқушылардың танымдық белсенділігін қалаптастыруға септігін тигізеді. Сондай-ақ оқушылардың танымдық белсенділігін дамытуда жалпы орта білім беретін оқу орындарында проблемалық оқытуды ұйымдастырудың, проблемалық жағдайларды жасау мен шешудің, пән бойынша танымдық міндеттерді кеңінен пайдаланудың, оқу үрдісінде оқушылардың ғылыми ізденістерін ұйымдастырудың, өзіндік жұмысқа баулудың, оқып-үйрену барысында тақырыптық ойындарын және т.б. кеңінен қолданудың маңызы ерекше.

Осыдан келіп, оқушылардың танымдық белсенділігін дамытуды арнайы ұйымдастыру – оқу үрдісін жетілдірудің негізгі шарты болып табылады. Оны жүзеге асыру мектептерде оқушылардың танымдық белсенділігін мен іздемаздығын ынталандыруға септігін тигізетін оқу үрдісін ұйымдастырудың тәсілдерін, әдістері мен нысандарын іздестіруге өзекті сипат береді.

Жалпы оқушылардың танымдық белсенділігін дамыту өзекті мәселелердің бірі болуы тиіс, себебі қоғам мүшелерінің білімдарлығы, түрлі жағдайларға бағдарлануы, алдына қойған міндеттерді шешудің қолайлы тәсілдерін таңдай білуі көбінесе олардың дайындығына байланысты болады.

Қорытындылай келгенде төмендегідей ұсыныстар жасауға мүмкіндік берді:

- қазіргі кезде қоғамның, ғылым мен техниканың дамуы оқушыларға берілетін білімнің сапасы жоғары деңгейде болуды талап етеді;

- оқушылардың танымдық белсенділігін дамыту арқылы қоғам талабына сай рухани дүниесі бай, ой-өрісі кең, жан-жақты дамыған, білімі-біліктіліктің тірегі болатын, жауапты да, жігерлі маман даярлауымызға болады;

- оқушылардың танымдық белсенділігін дамытуда өзіндік жұмыстарды жүйелі түрде ұйымдастыру, семинар және практикалық сабақтарды проблемалық сипатта жүргізу, қажетті әдіс-тәсілдердің тиімділігін арттыру міндетін жүзеге асыруды қажет етеді;

- оқушылардың танымдық белсенділігін дамыту мақсатында ақпараттық технологияларды бағдарлама мазмұнына енгізу оқу үрдісінің тиімділігін арттырады.

Әрине, оқушылардың танымдық белсенділігін дамытудың мәселелерін толық қарастыру мүмкін емес. Сондықтан біз осы тақырыпты ары қарай дамытуда мынадай ұсыныстар айтамыз:

1) Ақпараттық технологияларды қолдану негізінде пән сабақтарында оқушылардың ойлау мәдениетін қалыптастыру.

2) Ақпараттық технологияларды қолдану негізінде оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту.

Сабақта ақпараттық технологияларды тиімді пайдалану оқушылардың танымдық әрекеттерін, белсенділігін дамытып, оларды шығармашылыққа жетелейді. Ізденушілігін арттырып өз ісіне белсенділігі күшейеді. «Балаға сеніммен қарау баланы тек қуаттандыра түседі», - деп белгілі педагог Ш. Амонашвили айтқандай, баланың жүрегіне жол тауып, көңіліне адамгершілік рухын себе білу әр ұстаздан шеберлікті қажет етеді. Егер де ақпараттық технологияларды сабақта өз дәрежесінде ұйымдастыра білсек, оқушылардың жан – жақты танымдық қабілеттерін арттырып, өз нәтижесін береді.

1. Жаңа информациялық технологиялар; Информатикадан 30 сабақ.
2. Алматы, ЖТИ, 2003ж.
3. Қазақстан Республикасында ақпараттық теңсіздікті төмендету бағдарламасы бойынша халықты компьютерлік сауаттылыққа оқыту жүйесіндегі оқу әдістемелік құрал, Алматы, ҰАО АҚ, 2007ж.
4. Қазақстан мектебі. 2008ж №6 «Ақпараттық технологиялардың тиімділігі».

УДК 373.31

ИГРА КАК СПОСОБ ПОВЫШЕНИЯ МОТИВАЦИИ В ОБУЧЕНИИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

А.Б. ИСИМОВА

учитель начальных классов, СОШ № 18, г. Павлодар

*Человеческая культура возникла и разворачивается в игре, как игра.**Й. Хейзинга*

Проблемы методов обучения сегодня приобретают всё большее значение. Этой проблеме посвящено множество исследований в педагогике и психологии. И это закономерно, т.к. учение - ведущий вид деятельности школьников, в процессе которого решаются главные задачи, поставленные перед школой: подготовить подрастающее поколение к жизни, к активному участию в научно-техническом и социальном процессе. Общеизвестно, что эффективное обучение находится в прямой зависимости от уровня активности учеников в этом процессе. Одним из постоянных сильнодействующих мотивов человеческой деятельности является интерес. Применительно к процессу обучения наиболее важным является познавательный интерес.

В настоящее время дидакты пытаются найти наиболее эффективные методы обучения для активизации и развития у учащихся познавательного интереса к содержанию обучения. В связи с этим много вопросов связано с использованием на уроках и во внеклассной работе занимательного материала. И среди них особое значение уделяется игре.

Игра – это мощное стимулирующее средство. О результатах применения развивающих игр в целом свидетельствуют многочисленные исследования отечественных специалистов, которые отмечают, что эта технология позволяет повысить эффективность обучения в среднем в 3 раза. Интересная игра повышает умственную активность ребенка, и он может решить более трудную задачу, чем на занятии. Но это не значит, что занятия должны проводиться только в форме игры. Игра - это только один из методов, и она дает хорошие результаты только в сочетании с другими: наблюдениями, беседами, чтением и другими. Играя, дети учатся применять свои знания и умения на практике, пользоваться ими в разных условиях. Нередко игра служит поводом для сообщения новых знаний, для расширения кругозора. Таким образом, игровая деятельность является актуальной проблемой процесса обучения.

Актуальность проблемы определила выбор темы моей работы. Анализ работ Пидкасистого П.И., Хайдарова Ж.С.[2], Эльконина Д.В.[6], Менджерицкая Д.В.[1], Хейзинга Й.[3] и других позволили определить цель и задачи исследования.

Цель: рассмотреть особенности использования игры в процессе обучения, как средства повышения учебной мотивации.

Большие возможности в процессе воспитания содержит в себе игра. В педагогической литературе существуют различные виды игр, и каждая имеет свою характеристику и классификацию. Наиболее важными играми в учебно-воспитательном процессе являются дидактические, ролевые, подвижные (Приложение 2).

Приобретенные через игру знания, умения и навыки намного дольше остаются в памяти учащихся, что является необходимым условием возникновения внутренней мотивации учащихся к применению информации в своей жизнедеятельности. Таким образом, игра - это то средство, где воспитание переходит в самовоспитание.

Среди игр, используемых на уроках начальной школы, особенно выделяются *познавательные*. Благодаря *подвижным* играм, можно проводить на уроках в начальной школе ненавязчивые динамические паузы, помогающие не только расслабиться и отвлечься детям, но и имеющие профилактическое значение.

Исходя из вышесказанного, необходимо подбирать такие формы игры, которые отвечали бы следующим требованиям:

- Иметь познавательное значение;
- Обеспечивать мыслительную активность ее участников;
- Иметь профилактическое значение;
- Создавать условия для детского творчества;
- Формировать мотивацию на здоровый образ жизни.

Основная цель игры - поднять интерес учащихся к учёбе, и тем самым повысить эффективность обучения. В процессе игры у детей вырабатывается привычка сосредотачиваться, мыслить самостоятельно, развивается внимание, стремление к знаниям, оценить роль знаний и увидеть их применение на практике, ощутить

взаимосвязь разных наук. Важно помнить, что игра влияет на развитие обеих частей мозга. Ибо за грамматику, логику, лексику, анализ и математику отвечает левое полушарие, а за интуицию, мелодику, ритм, фантазии и эмоции - правое. Таким образом, игра стимулирует лучшее запоминание и понимание изучаемого материала, а также способствует повышению мотивации и позволяет обучаемому комплексно использовать органы чувств при восприятии информации, а также самостоятельно и неоднократно воспроизводить её в новых ситуациях.

Современная дидактика, обращаясь к игровым формам обучения на уроках, усматривает в них возможности эффективной организации взаимодействия педагога и учащихся, продуктивной формы их общения с присущими им элементами соревнования, непосредственности, неподдельного интереса (Приложение 1). Идея соревнования по балльной системе заложена во многих играх, которые мы смотрим по телевизору с большим удовольствием.

Игра – вид деятельности, мотив которой заключается не в результатах, а в самом процессе. Для ребёнка игра – средство самореализации и самовыражения. Она позволяет ему выйти за пределы ограниченного мира детской и построить собственный мир.

В игре ребёнок получает и опыт произвольного поведения, учится управлять собой, соблюдая правила игры, сдерживая свои непосредственные желания ради поддержания совместной игры.

Долгое время единственной развёрнутой формой существования игры была – детская игра. Однако в настоящее время игра вновь приобрела значительный вес и довольно высокий статус в подготовке и переподготовке взрослого населения, в решении инновационных проблем в жизни общества.

Игра в педагогическом процессе может «сливаться» с другими видами деятельности, обогащая их. Так, например, общеизвестно, что положительный эффект даёт слияние трудовой и игровой деятельности в детском возрасте. Кроме того, отдельное место в педагогике занимают дидактические игры, существенно обогащая процесс обучения.

Место игры должно соответствовать ее сюжету, содержанию, подходить по размеру для количества играющих; быть безопасным, гигиенически нормативным, удобным для детей; не иметь отвлекающих факторов (не быть проходным местом для посторонних, местом иных занятий взрослых и детей и т.п.).

Любой микромир игры в квартире, во дворе, в школе требует своего архитектурного и смыслового решения. Под архитектурной игровой площадью мы понимаем такую ее разработку, которая соответствует конструктивным основам детских игр, имеет игровой эстетический план, отвечающий требованию возраста детей, их стремлению к яркому, необъятному, героическому, романтическому, сказочному.

Все игры, которые используются в дидактических целях, можно разделить на два вида в зависимости от основного содержания игровых действий.

В одном случае основу дидактической игры составляет дидактический материал, действия с которым облачаются в *игровую форму*. Например, дети, разделившись на команды, соревнуются, отвечая на вопросы, выполняя задания по закреплению учебного материала. Они выполняют обычные учебные действия, но выполняют эти действия в игре.

В другом случае дидактический материал вводится как элемент в игровую деятельность, которая является *как по форме, так и по содержанию основной*. Так в *игру – драматизацию* со сказочным сюжетом, где каждый играет свою роль, может быть внесён дидактический материал.

В современных условиях на уроках кроме *игр-соревнований* и *драматизации* проводят *игры-имитации*, моделирующие определённые отношения реального мира. Например, урок – конференция, где берётся определённая проблема, и по ней готовятся доклады, ведутся дискуссии и в конце подводятся итоги.

1) Каждая игра имеет близкий результат (окончание игры) и стимулирует учащегося к достижению цели (победе) и осознанию пути достижения цели (нужно знать больше других).

2) В игре команды или отдельные ученики изначально равны (нет отличников и троечников, есть игроки). Результат зависит от самого игрока, уровня его подготовленности, способностей, выдержки, умений, характера.

3) Обезличенный процесс обучения в игре приобретает личностные значения. Учащиеся примеряют социальные маски, погружаются в заданную обстановку и ощущают себя частью изучаемого процесса.

4) Ситуация успеха создает благоприятный эмоциональный фон для развития познавательного интереса. Неудача воспринимается не как личное поражение, а поражение в игре и стимулирует познавательную деятельность (реванш).

5) Состязательность – неотъемлемая часть игры – притягательна для детей. Удовольствие, полученное от игры, создает комфортное состояние на уроках истории и усиливает желание изучать предмет.

6) В игре всегда есть некое таинство – неполученный ответ, что активизирует мыслительную деятельность ученика, толкает не поиск ответа.

Для выяснения целей и задач игры как способа повышения мотивации обучения, в каких случаях и на каких этапах она проводится, остановлюсь на собственном опыте организации игровой деятельности. Стаж работы в школе – 14 лет. Последние годы применяю дидактические игры. Исследования проходили на уроках начальной школы, а также во внеклассной работе. На уроках мною используются различные формы игр: индивидуальная, групповая, коллективная. Выбор формы зависит от целей и задач игр. Цель выбирается в зависимости от результата, которого необходимо добиться. Предпочтение отдаю такому виду игры как игра-драматизация.

На мой взгляд, использовать игру предпочтительно на этапе проверки или закрепления учебного материала. Анализ результатов проведённых игр показывает, что происходит закрепление и улучшение знаний, развитие психологических качеств учеников, воспитание у учащихся речи, умение правильно и логично излагать свои мысли, развитие умения находить оптимальные решения.

Для того, чтобы понять, как сделать использование игр более эффективным для обучения и воспитания учащихся, как использовать игры и на каких этапах предпочтительнее, было проведено исследование среди учащихся 2 класса, которым было предложено ответить на вопросы анкеты (Приложение 3).

Анализ ответов учащихся этого класса дал следующие результаты:

1. Игры на уроках нравятся всем учащимся без исключений.
2. Большинство учащихся хотели бы играть чаще, если игра интересна.
3. Дети больше всего любят групповую форму игр. По-видимому, это объясняется стремлением к общению со сверстниками, стремлением поделиться с ними своими мыслями, фантазиями, а также утвердить свой авторитет среди товарищей.
4. Первое место по играм занимает игра-драматизация, где дети делают инсценировки сказок.
5. Большинству учеников нравится в игре побеждать. По-моему мнению, это стремление к победе обеспечивает обучение и развитие учащихся в игровой деятельности.

В игре ребёнок полностью раскрывается и материал, который ему нужно усвоить, становится интереснее и легче. В процессе игры педагоги учат детей быть добрее, слушать других людей, уважать чужое мнение, стремиться к знаниям – к постижению нового. Это всё так необходимо во взрослой жизни.

Игра, по мнению Шмакова, (автора одной из наиболее значимых монографий по проблемам игры: «Игры учащихся – феномен культуры») является, с одной стороны, моделью, образом жизни, социальной взрослости, а с другой – источником веселья, бодрости, радости, мажорного тонуса жизни.[4]

Воспитательное значение игры, её всестороннее влияние на развитие ребёнка трудно переоценить. Игра органически присуща детскому возрасту и при умелом руководстве со стороны взрослых способна творить чудеса. Ленивого она может сделать трудолюбивым, незнайку – знающим, неумелого – умельцем. Игра имеет значение и для формирования дружного детского коллектива, и для формирования самостоятельности, и для формирования положительного отношения к труду, и для исправлений некоторых отклонений в поведении отдельных детей, и ещё для многого другого. Если дети в коллективе будут обладать всеми этими качествами, то процесс обучения пойдёт интереснее, быстрее, качественнее. Не нужно будет детей заставлять что-то делать, учить, им это будет самим интересно, они станут стремиться к знаниям.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Менджерицкая Д. В. «Воспитателю о детской игре», М.-82;
2. Пидкасистый П. И., Хайдаров Ж. С. «Технология игры в обучении и развитии», М.96;
3. Хейзинга И. «Человек играющий», М.-92;
4. Шмаков С. А. «Её величество игра», М.-92;
5. Штерн В. «Психология раннего детства», М.-93;
6. Эльконин Д. В. «Психология игры», М.-78.

УДК 37.015.324.2

МЕКТЕПКЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ДАЙЫНДЫҚТЫ ДИАГНОСТИКАЛАУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

К.Г. ИСИНБАЕВА

психология кафедрасының аға оқытушысы, ПМПИ, Павлодар қ.

Мектепке психологиялық дайындықты анықтаудың негізгі мақсаты - мектепке бейімделе алмаудың алдын алу болып табылады. Осы мақсатқа сәйкес, соңғы уақытта түрлі сыныптар құрылуда. Олардың міндеті - оқытуда мектепке дайын және дайын емес балалармен жеке қатынас жасауды іске асыру.

Мектептегі оқуға психологиялық дайындықты анықтай отырып, балалар практикалық психологы мұны не үшін жасап жатқанын анық білуі керек.

Баланың мектепке психологиялық дайындығын диагностикалауда мынандай мақсаттар болады:

Оқу-тәрбие үрдісінде балаға дара қатынас жасаудың жолын анықтау үшін олардың психикалық дамуының ерекшеліктерін түсіну;

Мектептегі оқуға дайын емес балаларды айқындау: бұл баланың мектепке бейімделе алмаушылығы мен үлгермеушілігінің алдын алуға бағытталған дамыту жұмыстарын жүргізу мақсатын көздейді;

Болашақ бірінші сынып оқушыларын оладың «таяудағы даму аймағына» сәйкес сыныптарға бөлу: бұл әрбір балаға өзіне тиімді режимде дамуға мүмкіндік беру мақсатын көздейді;

Мектепте оқуға дайын емес балаларды бір жылға кейін оқуға шегеру: бұл тек алты жастағы балаларға қатысты.

Баланың мектепте оқуға дайындығын анықтауға арналған әдістердің көптігіне қарамастан, психологтар бірқатар талаптарға жауап беретіндей, неғұрлым жетілген диагностикалық бағдарламаларды іздеуде. Олар:

- тексеру өте ұзақ болмауы керек;

- әдістемелер балалардың мектепке мотивациялық дайындығы туралы мәліметтер беруі керек;

- тексеру бағдарламасында баланың мектепке дайындығы туралы қажетті және жеткілікті компоненттер болуы керек.

Мектептің оқушыға қоятын талаптары мен оқу бағдарламаларын талдау мектепке дайындықтың мотивациялық, еріктілік, зияттылық және тілдік сфералардан көрінетінін растайды. Мектепке аяқ басқан шағында баланың аффективті-қажеттілік сферасында оқудың танымдық та, әлеуметтік те мотивтері дамыған болуы қажет. Бұл екеуінің жиынтығы баланың оқу субъектісіне айналып, өзінің алдындағы міндеттерді саналы қабылдауына және орындауына мүмкіндік береді. Оқу мотивациясын жеті жастағы дағдарыстың нәтижесінде пайда болған жаңа құрылым ретінде қарастыруға болады.

Баланың жаңа жетекші іс-әрекеті – оқу іс-әрекетін анықтайтын оқу мотивациясы оның психикасы едәуір қалыптасқан ойын іс-әрекеті екінші жоспарға ауысқанда пайда болады. Мектепке дейінгі шақтың соңында ойын «таяудағы даму аймағын» құрудағы өзінің мүмкіндігін (психикалық даму механизмі болып табылатын) жояды. Алайда бұл бала ойынның барлық сатыларынан – айналы әрекет ету ойындарынан ережелі ойындарға дейінгі сатыларынан өткенде көрініс береді. Егер бала ойынның дамуының барлық сатысынан өтпесе, мектепке аяқ басар алдында оның психикалық дамуында жеті жастағы дағдарыс байқалмайтынын толық айтуға болады. Ал бұл дағдарыс мектепке психологиялық дайындықты білдіретін оқу мотивациясының пайда болуынан туындайды.

Сондықтан да диагностикалау бағдарламалары негізінен ережелі ойындар мен ойын тапсырмаларынан тұрады. Оларда жақсы нәтижеге жету үшін бала мұндай ойындарға жаттыққан болуы керек. Ал бұл зерттеліп отырған психикалық процестердің ойын іс-әрекетінде жеткілікті қалыптасқандығын дәлелдеп, оқу мотивациясының пайда болғанын болжауға мүмкіндік береді.

Баланың мектепке психологиялық дайындығын айқындауды ұйымдастыру әртүрлі болады. Оның неғұрлым сәтті жағдайы балаларды сәуір-мамыр айларында балабақшада тексеру. Өйткені бұл уақытта болашақ І-сынып оқушыларына 5 жас 6 ай болады және ұсынылған тексеру бағдарламасын осы жастан ерте жүргізуге болмайды.

Балабақша немесе мектептің хабарландыру тақтасына күні бұрын психологпен әңгімелесуде балаға қандай тапсырмалар берілетіндігі туралы хабарлар жазылған қағаз ілінеді. Бұл тапсырмалар төмендегідей формада болуы мүмкін. Бала білуі керек:

үлгіні елестете алу;

ереже бойынша жұмыс істеу;

желілі суреттерді бірізді орналастырып, олар бойынша әңгіме құрастыру;

сөздердегі жекелеген буындарды ажырату.

Балабақшада тексеру бір рет қабылдағаннан іске асырылады немесе бала өте баяу жұмыс істеп, тез шаршаса екі рет қабылдағаннан аяқталады. Мектепте де осылай жасауға болады.

Әңгімелесудің бірінші кезеңінде 1) «Үйшік» әдістемесін жүргізеді. Оны 5 баладан топтармен жүргізеді. 2) Әр баламен жеке жүргізетін әдістемелер: «Оқушының ішкі ұстанымын» айқындауға арналған эксперименттік әңгіме, «Иә және жоқ», «Дыбыстық жасырынбақ», «Танымдық немесе ойын мотивтерінің басымдылығын анықтау».

Бұл әдістемелерді мектеп психологымен қатар, арнайы дайындалған бастауыш сынып мұғалімдері де жүргізе алады. Бұл тексеру процедурасын айтарлықтай жылдамдатады. Айталық, мектепке 150-дей бала келуі керек. 1-сәуірден бастап балаларды тексеру аптасына 3 рет жүргізіледі. Мектепке хабарландыру ілініп, онда ата-аналар көрсетілген мерзімде (наурыздың ортасынан сәуірдің басына дейін) келіп, балаларын әңгімелесуге жаздырып кетуі керектігі айтылады. Бір күнге 25 баланы жазуға болады. Оларды әр жарты сағат сайын 5 баладан қабылдап, 3 сағатта жұмысты аяқтауға болады.

Әрбір балаға алдын ала әдістемелер бланкісі мен таза парақтар дайындалады. Бұлар зерттелушілерге сурет салу және оның жауаптарын тіркеу үшін керек.

Бірінші тексеру процедурасында 5 бала түрлі сыныптарға тарайды. Әр сыныпта психолог немесе бастауыш сынып мұғалімі «Үйшік» әдістемесінен басқа әдістемелерді жеке-жеке жүргізеді. Бір кабинет қана баланың аффективті-қажеттілік сферасындағы танымдық немесе ойын мотивінің басымдылығын анықтауға бөлінеді. Бұл кабинет әдістемеді көрсетілгендей, арнайы ойыншықтармен жабдықталады. 5 баланың бәрі жеке әңгімелесуден өткен соң, бір класқа кіріп, топпен «Үйшік» әдістемесін орындайды.

Осы тексерудің бірінші кезеңінен кейін ата-аналар өздеріне ыңғайлы уақытқа балаларын тексерудің екінші кезеңіне жаздырып қояды. Бірінші және екінші рет тексеруде ата-аналар қатысып отырады. Тек екі әдістемеге: «Үйшік» пен «Танымдық және ойын мотивінің басымдылығын анықтауға» қатыспайды. Өйткені олар үйшіктің суретін салуда балаларды алаңдатуы мүмкін, ал мотивтердің басымдылығын зерттеуде кездейсоқ немесе әдейі айтып жіберу арқылы (репликамен) баланың таңдауына әсер етуі мүмкін. Ал қалған әдістемелерді жүргізуде ата-ананың қатысуы қажет те. Әсіресе бұл мектеп таңдауда өте керек (гимназия немесе тіл мектептерін).

Екінші әңгімелесудің алдында ата-аналарға балаларының суретін (үйшіктің) және үлгіні салыстыра отырып, жіберген қатесін көрсетеді. Содан соң бірінші кезеңдегі өзге тапсырмаларды орындау нәтижесін естеріне салады. Тек осыдан кейін балаға «Етіктер» және «Оқиғалардың жүйесі» әдістемелері беріледі.

Баламен әңгімелесу кезінде достық, мейірімді, еркін байланыс орнату керек. Барлық тапсырмаларды балалар ойын ретінде қабылдаулары керек. Ойын атмосферасы балаға босаңсып, стресстік жағдайдың төмендеуіне көмектеседі.

Барлық тапсырмаларды орындап біткен соң, қажет болған жағдайда ата-аналарға қалған уақытта баланы мектепке қалай дайындау керектігі туралы ұсыныстар беріледі.

Мектеп психологы мен дайындықты тексеру нәтижесі баланың психикалық даму картасына, қысқаша айтқанда, психологиялық картаға енгізілуі керек. Оның бірінші бетіне баланың фамилиясы, аты, туған жылы, айы, күні, отбасы, сыныбы туралы мәліметтер жазылады. Содан соң «баламен жүргізілген жұмыс туралы жинақталған мәліметтер» кестесі беріледі. Ол баланың мектепке келуінің бүкіл уақыты бойына толтырылады. Бұл құрама кесте келесі тарауларға бөлінеді:

- 1) айы/күні (датасы);
- 2) тексерудің немесе жұмыстың басқа түрлерінің жүргізілу себебі;
- 3) іс-шараның мақсаты мен нәтижесі;
- 4) алдағы жұмыс үшін мәселелер.

Әрі қарай баламен жүргізілген жұмыстың нақты нәтижесі көрсетілген бөлімдер басталады.

Картаны тек психолог және кәсіби бағыттағы оның басшылары ғана көруге рұқсат алады. Ал әкімшілік пен педагогтар ондағы мәліметтермен тек психологтың келісімін алғаннан кейін ғана пайдалана алады. Бала басқа оқу орнына ауысса, оның картасы сол мекеменің психологына беріледі.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Готовность к школе / Под ред. И. В. Дубровиной. -М., 2005.
2. Гуткина Н.И. Психологическая готовность к школе. - М., 2003.
3. Гуткина Н.И. Диагностическая программа по определению психологической готовности детей 6-7 лет к школьному обучению. - М., 1993.
4. Кравцова Е.Е. Психологические проблемы готовности детей к обучению в школе. - М., 1991.

УДК 373.3:371.3.001.76

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА «STEP BY STEP» ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ

К.С. ИСКАКОВА

№17 жалпы орта білім саралап оқытудың бағдарды мектебі, Павлодар қ.

Бастауыш мектептің негізгі міндеті - баланың жеке басының алғашқы қалыптасуын қамтамасыз ету, оқуға деген ықыласын, іскерлігін қалыптастыру. Баланың оқу әрекеті - күрделі, әрі жан - жақты болуы керек. Оқу жұмысының мақсат-міндеттеріне сай, баланың өз бетімен жұмысын жоспарлай білуге, уақытын дұрыс пайдалануға, өз әрекетін қадағалауға, бағалауға, яғни өзін-өзі басқаруға дағдыландырудың маңызы зор. Бұл мәселені нәтижелі шешуде бізге «Step by Step» («Тәй-тәй») бағдарламасы арқау болып отыр.

«Step by step» технологиясының басты міндеті: бастауыш сыныпта білім берудің демократиялық қағидаларын дамыту, оқушылардың қоғам өміріне сай тәрбиелеу болып табылады.

«Step by Step» («Тәй-тәй») технологиясының әдістемесі - оқушыға сыныпта іс-әрекетін таңдауына еркіндік беріп, тұлғалық қабілеттерінің дамуын көздейді. Нәтижесінде оқушылардың өз бетімен, ұйыммен жұмыс істеу, сын тұрғысынан ойлау дағдыларын, өз істерін ұғыну қабілеттерін қалыптастырады, өз пікірін дәлелдей білуді әдетке айналдырады.

«Step by Step» («Тәй-тәй») технологиясының міндеті – оқушылардың бірегей қабілеттерін дамытуға бағытталған айрықша әдістерді пайдалану арқылы оқушыларды тәрбиелеу мен білім беру істерін қолдау әрі дамыту, оқушыларды құбылмалы әлемдегі өмірге бейімдеу, олардың өз бетінше оқып үйренуге үнемі талпынысын қалыптастыру.

«Step by Step» («Тәй-тәй») технологиясын көрнекті психологтар Жан Пиаженің, Эрик Эриксонның, Лев Выготскийдің және т.б. ғылыми зерттеу теорияларына негіз еткен. Әлемде «Step by Step» технологиясы 28 елдің оқу-тәрбие үдерісінде қолданылады. Технологияның басты ерекшелігі – оқушылар өз тәжірибесіне сүйеніп, мүмкіндіктеріне сай білімді меңгеріп, белсенді түрде топ мүшелерімен әрекет жасайды.

«Step by Step» («Тәй-тәй») технологиясының авторлары оқытудың жаңа формасын құрастыруды ұсынады. Оның мақсаты: оқушылар алған ақпаратты тез арада қабылдап, оны тәжірибе жүзінде байланыстыра білу дағдыларын қалыптастыру. Бұл технология оқушының қоғаммен өзара байланысын түсінуге мүмкіндік береді.

Оқытудың жаңа формасы бойынша әр оқушыға өз ой-пікірін ғылыми тұрғыда білдіруге мүмкіндік береді. Мұнда мұғалім ғана емес, оқушы да өзі байқаған тәжірибесімен, ақпаратпен бөлісе алады. Егер оқушы оқу үдерісінде алған білімін тәжірибе жүзінде қолдана, салыстыра алмаса, онда ол ешқашан ештеңені түсінбейді. Жаңадан берілетін ақпараттардың барлығы оқушының өмір тәжірибесіне сай негізделуі керек.

Қорыта келгенде, К.Д. Ушинскийдің пікірі бойынша: «сабақта мүмкіндігіне қарай оқушылардың өздігінен еңбектенуге, ал оқытушының еңбекке қажетті материалдар беріп, жетекшілік етіп, талап қоя білуі қажет» [1]. «Step by step» технологиясының басты міндеті: бастауыш сыныпта білім берудің демократиялық қағидаларын дамыту, оқушылардың қоғам өміріне қатысты білімді меңгеруге тәрбиелеу болып табылады.

«Step by step» технологиясының артықшылығы – бастауыш сынып оқушылары оқу үдерісінде жеке жол таба білуге үйрету.

«Step by step» технологиясының ерекшелігі – мұғалім өз білімімен шектемей, заман талабын ескеруі тиіс. Нәтижесінде, «Step by step» технологиясын қолдану барысында саналы, жан-жақты дамыған, шығармашыл, білімді азамат қалыптасады.

«Step by step» технологиясын оқу-тәрбие үдерісінде қолдануда оқушылармен жүргізілетін жұмыстар төрт орталыққа негізделген:

- Біріншісі – ұжымдық жұмыс «Өнер» орталығы;
- Екіншісі – топпен жұмыс «Ғылыми ізденіс» орталығы;
- Үшіншісі – жұппен жұмыс «Ақпарат» орталығы;
- Төртіншісі – дербес жұмыс «Әдебиет» орталығы.

Аталған орталықтардың жұмыс істеу қағидасы:

1) «Өнер» орталығында оқушылар ұжыммен бірлесе отырып әрекет етеді. Ұжымдық жұмыс кезінде, оқушылар оқып, саралап, талдаған мәтіндер мазмұнын суреттеп, әр түрлі бейнелер жасайды. Бұл оқушылардың логикалық ойларын, арман-қиялын шыңдауға, ұқыптылыққа баулып, шеберлігін ұштауға әсер етеді.

2) «Ғылыми ізденіс» орталығында оқушылар топтаса жұмыс істейді. Бұнда, оқушылар өз қабілетін әр қырынан көрсете отырып, танымдық белсенділігін дамыту арқылы білімдерін қалыптастырады. Топтық жұмыс кезінде, оқушылар қызықты ғылыми кітаптарды оқып, өз ойларын айтып, талдап, берілген тапсырмаларды орындап, өз пікірін жүйелеуге үйренеді.

3) «Ақпарат» орталығында оқушылар жұппен жұмыс істейді. Жұппен жұмыс істеу ережесін белгілеп, бекітіп алу қажет. Жұппен жұмыс істеу ережесі:

- оқушылар бір-бірімен тілектес болу;
- мұғалімнің берген тапсырмасын мұқият тыңдау;
- ұсынылған белгілер бойынша алмасу;
- дауысын бәсеңдетіп сөйлесу;
- серіктесін тыңдау;
- меңгерген білімді тексеру.

Жұппен жұмыс істеудің ерекшелігі, оқушылардың білімін бақылау, өзара бақылау дағдылары қалыптасады.

4) «Әдебиет» орталығында оқушылар дербес жұмыс істейді. Оқушылар дербес жұмыс барысында мұғалімнің рөлі өзгереді. Жұмыстан бос кезінде оқушы мұғаліммен дербес әрекет жасайды. Мұғаліммен оқушы динамикалық жұпты құрап, онымен дербес жұмыс жасап, меңгерілген білім нәтижесін тексереді.

Бастауыш сыныпта «step by step» технологиясын қолдану үдерісінде ұсынатын төрт орталықтың беретін нәтижесі, сабақ барысында оқушылардың ешқайсысы бос отырмайды, себебі, әрқайсысы алған білімдерін тексеріп, орындалу тәртібіне бақылап, берілген тапсырманы орындап, оның дұрыс шешімін іздеп, меңгерген материалдарды бағалауға үйренеді. «Мұғалім» мен «оқушы» арасындағы пікір алмасу әрекеті оқушылардың белсенділігін арттырады.

«Step by step» («Тәй – тәй») технологиясы орталықтармен жұмыс істеу оқу-тәрбие үдерісінде кең қолданылады. Басты өзгешілігі – әрбір оқушының нәтижелі оқуына жағдай туғызады. Орталықтардың жұмысының негізіне білім берудің ынтымақтастығы жатады. Білім беру ынтымақтастығы оқушылар логикасын дамытады. Орталықтар жұмысы оқушылар өзара қарым-қатынаспен қатарлас пікірсайыс ойыны арқылы өз ойларын дәлелдеп, тексеруден тұрады.

Бастауыш сыныптың оқу-тәрбие үдерісінде «Step by Step» технологиясын пайдаланғанда жеке, жұппен, топпен, ұжыммен жұмыс түрлерін ескеру қажет. Оқушылардың ой-өрісін жұмыстың топтық түрлері ойлаудың дамуын ынталандырады және шығармашылық идеяларды қалыптастыруға көмектеседі. Сондықтан, «Step by step» технологиясы нәтижелі әдіс деп саналады. Бұл әдіс үш негізгі кезеңнен тұрады:

- 1 кезең. Мұғалім-оқушы іс-әрекеттерін ұйымдастыру – әлеуметтік қарым-қатынас дағдыларын жетілдіреді.
- 2 кезең. Оқушылар іс-әрекетін ұйымдастыру – мұғалім мен оқушылардың өзара әрекеттің қалыптастыру.
- 3 кезең. Өткен материалды бекітуді ұйымдастыру – оқушылардың дербес әрекеті жатады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. К.Д. Ушинский. Избр. соч. М.: Л., 1950.
2. «Step by Step». Образовательный центр. 1998.
- 3 «Тәй - Тәй» Қазақстанда. Соровский образовательный центр. 2001.

УДК 373.3.036.5

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Н.Н. ИСКАКОВА

бастауыш сынып мұғалімі, Қараоба орта мектебі, Павлодар облысы, Ақтоғай ауданы

Бүгінгі күні мемлекетіміздің өркениетке жету жолындағы өр талабына тұғыр боларлықтай ұрпақ оқыту, тәрбиелеу ісін жана сапалық өзгерістер деңгейіне көтеруді талап етіп отыр. Мектеп құрылымында болып жатқан

өзгерістер, білім беру мақсаттарының алмасуы, оның дамытушылық сипаттарының бекітілуі, көпнұсқалық оқытуға көшу сияқты мәселелер орындаушылардан шығармашылық бастамалық, жұмыстың жоғары сапасын және кәсібилікті талап етеді.

Шығармашылық - бұл адамның өмір шындығында өзін-өзі тануға ұмтылуы, ізденуі. Өмірде дұрыс жол табу үшін адам дұрыс ой түйіп, өздігінен сапалы, дәлелді шешімдер қабылдай білуге үйренуі қажет. Адам бойындағы қабілеттерін дамытып, олардың өшуіне жол бермеу, оның рухани күшін нығайтып, өмірден өз орнын табуға көмектеседі. Өйткені, адам туынды ғана емес жаратушы да.

Бұл үлкен жауапкершілік артатын күрделі мақсат. Оны шешу үшін ең алдымен оқыту мазмұны жаңартылып, әдіс-тәсілдің озығы өмірге келуі, олар әрбір азаматтың жеке басының қасиеттерін, қабілеттерін дамытып, шығармашылығын, талантын ұштайтындай болып ұйымдастырылуы қажет. Сонда ғана мектептерден өз өміріне өзгеріс енгізе алатын, өз бетінше өмір сүру жолдарын таңдай алатын азаматтар тәрбиеленіп шығады.

Баланы бастауыш сыныптардан бастап шығармашылық ойлауға, қалыптан тыс шешімдер қабылдай алуға, практикалық әрекеттерге дайын болуға әкелудің жолдарын көрсету керек. Шығармашылық - бүкіл тіршіліктің көзі. Адам баласының сөйлей бастаған кезінен бастап, бүгінгі күнге дейін жеткен жетістіктері шығармашылықтың нәтижесі. Бұған бүкілхалықтық, жалпы және жеке адамның шығармашылығы арқылы келдік. Әр жана ұрпақ өзіне дейінгі ұрпақтың қол жеткен жетістіктерін меңгеріп қана қоймай, өз іс-әрекетінде сол жетістіктерді жаңа жағдайға бейімдей, жетілдіре отырып, барлық салада таңғажайып табыстарға қол жеткізеді.

Ал бүгінгі күрделі әлеуметтік-экономикалық жаңарулар тұсында шығармашылық қабілеттер басты нысана болып, керісінше, оқушыда шығармашылық қабілеттің болмауы үлкен проблема саналып, ойландыруы тиісті деп ойлаймыз. Себебі өмірдегі сан алуан қиыншылықтарды шешу тек шығармашыл адамдар ғана қолынан келеді. Тек шығармашылық қана қандай түрде, қандай деңгейде болмасын адамға өмірдің мәнін түсінуге, бақытын сезінуге мүмкіндік әпереді. Мұндай күрделі мәселені шешуде үздіксіз білім беру ісінің алғашқы сатылары болып саналатын бастауыш мектептің орны ерекше.

Баланың шығармашылық қабілеттерін дамытудың жолдарын, құралдарын анықтау психология мен педагогика ғылымдарында өте ертеден зерттеліп келеді. Шығармашылық әлемдік мәдениеттің барлық дәуіріндегі ойшылдардың назарында болғандығын «шығармашылық теориясын» жасауға деген көптеген ізденістердің болғандығынан байқауға болады. Бұл әрекеттер өзінің логикалық шегіне жеткен деп айтуға болмайды. Сондықтан шығармашылық педагогикасының негізгі мақсаты -бүгінгі күн талаптарынан туындаған, озық қоғамға лайықты жаңа сана, рухани сапа қалыптастыру және дамытуда тың жолдар мен шешімдер іздестіру болып табылады.

Баланың шығармашылық қабілетін дамыту мәселесін талдау ең алдымен «қабілет» ұғымының мәнін терең түсініп алуы қажет етеді. Философияда «қабілеттерді» тұлғаның белгілі бір әрекеті орындауға жағдай жасайтын жеке ерекшеліктері дей келе, олар қоғамдық-тарихи іс-әрекеттердің нәтижесінде қалыптасып, әрі қарай дамып отыратындығын атап көрсеткен.

Демек, бастауыш сынып оқушыларының тұлғалылығын тәрбиелеу үшін, ең алдымен олардың қабілеттерін дамытудың мәні зор. Қабілеттер мәселесін қорытындылай келе, педагогикалық практика үшін мәні ерекше мына жағдайларға айрықша тоқталу жөн. Бірінші - адамдардың қабілеттер деңгейі жағынан тең дәрежеде болмауы. Қабілеттердің бірдей емес екендігін сыныпта отырған оқушылардың әрқайсысының әр пәнге және әр деңгейде қабілетті болатындығымен дәлелдеуге болады. Бірі есепке жүйрік болса, екіншісі тілге бай, ал енді біреулері сурет салғанды тәуір көреді. Олардың қабілеттерінің құрлымы да, оны құрайтын компоненттер де әр түрлі болады. Мәселен: математикалық қабілеті басым балаларда ойлау операциялары тез, дәл болады да, бейнелеу өнеріне қабілетті балаларда нақты заттардың бөліктерінің арақатынасын жылдам анықтай білу сияқты белгілер басым болады. Музыкаға қабілетті бала есту, ритмді түсіну, сезімталдық сияқты сапаларымен ерекшеленеді.

Екінші - адамдар бойында қабілеттің бір түрі ғана бола ма, әлде әр түрлі қабілеттің белгілері бола ма деген сауал төңірегіндегі пікірлер жайлы. Ғалымдар керісінше көзқарастардың бар екендігіне қарамастан, адам бойында әрекеттің бірнеше түрін орындай алу мүмкіндіктерін бар екендігін дәлелдейді. Мысалы ақындығымен қатар музыкаға, суретке қабілетті адамдар.

Психологтар қабілеттердің екі түрлі деңгейінің болатындығын дәлелдейді.

1. Репродуктивті - іс-әрекетті, білімді берілген үлгі бойынша қабылдай алу деңгейі.

2. Шығармашылық - жаңалық ойлап табуға бағытталған қабілеттер деңгейі.

«Шығармашылық» сөзінің төркіні этимологиясы «шығару», «ойлап табу» дегенге келіп саяды. Демек жаңа нәрсе ойлап табу, сол арқылы жетістікке қол жеткізу деп түсіну керек. Философиялық сөздікте «шығармашылық қайталанбайтын тарихи-қоғамдық мәні бар, жоғары сападағы жаңалық ашатын іс-әрекет», - деп түсіндіріледі. Ал көрнекті психолог Л.С. Выготский «шығармашылық деп жаңалық ашатын әрекетті атаған».

Шығармашылық - өте күрделі психологиялық процесс. Ол іс-әрекеттің түрі болғандықтан тек адамға ғана тән. Ұзақ жылдар бойы шығармашылық барлық адамның қолынан келе бермейді деп қарастырылып келсе, қазіргі ғылым жетістіктері қабілеттің мұндай дәрежесіне белгілі бір шарттар орындалған жағдайда кез келген баланы көтеруге болатындығы жайлы көп айтуда.

Бастауыш сынып оқушыларының қабілеттері екі түрлі әрекетте дамиды. Біріншіден, кез келген бала оқу әрекетінде адамзат баласының осы кезге дейінгі жинақталған тәжірибесін меңгерсе, екіншіден, кез келген оқушы шығармашылық әрекеттер орындау арқылы өзінің ішкі мүмкіндіктерін дамытады. Оқу әрекетінен

шығармашылық әрекеттің айырмашылығы - ол баланың өзін-өзі қалыптастыруына өз идеясын жүзеге асыруына бағытталған жаңа әдіс-тәсілдерді іздейді. Проблеманы өзінше, жаңаша шешуге талпыныс жасайды. Біздің ойымызша, бүгінгі бастауыш сынып оқушыларының кез келгені шығармашылық тапсырмалар шешуді табыспен меңгере алады. Тек ол жұмысқа дұрыс басшылық, шебер ұйымдастырушылық қажет.

Осыған орай, ғалымдар жүргізілген тәжірибе барысында, барлық пәндердегі білім мазмұнында оқушының шығармашылық қабілеттерінің дамуы басты нысана болып алынуымен байланысты, оқулықтарда берілген тапсырмалардан басқа өздігінен бақылау жүргізу, қарапайым тәжірибе, эксперимент қою, мәтінмен, сызбамен, суретпен, диаграммамен жұмыс істеу, жекеден жалпыны шығару, жалпыны жекелей қолдану т.б. сияқты оқушыны іскерлікке, дербестікке баулитын, ойына түрткі болып, шығармашылыққа жетелейтін, өздігінен ізденіске салатын, айналадағы дүниемен қарым-қатынысқа түсіретін, «жаңалық ашып», оның нәтижесінің «қызығына» бөлейтін әдіс-тәсілдер мен мазмұндық ойындар, қызықты тапсырмалар тұрақты жүргізіліп отырылуы біз көтеріп отырған мәселені нәтижелі ететіні нақтыланды.

Қазіргі таңда шығармашылық тапсырмалар әр сабақта өтілетіндей ұйымдастыру қажет. Ал қазір дәстүрлі сабақ пен шығармашылық сабақтың айырмашылығын көрсете кетейін:

Шығармашылық сабақтың ерекшеліктері

Дәстүрлі сабақ	Шығармашылық сабақ
Сабақ мақсаты: А) мұғалім үшін: жаңа материалды беру; Ә) оқушы үшін: жаңа білімді меңгеру.	Сабақ мақсаты: А) мұғалім үшін: оқушылардың жаңа нәтижеге бағытталған іс-әрекетін ұйымдастыру; Ә) оқушы үшін: шығармашылық «өнім» ойлап табу
Сабақтағы іс-әрекет түрі А) мұғалім үшін: жаңа сабақты түсіндіру; Ә) оқушы үшін: жаңа материалды тыңдау, есте сақтау.	Сабақтағы іс-әрекет түрі А) мұғалім үшін: оқушының шығармашылық іс-әрекетін ұйымдастыру; Ә) оқушы үшін: жаңа нысанды зерттеу, құбылысты талдау.
Сабақ құрылымы жоспар бойынша өтілуге міндетті.	Сабақ құрылымы жағдайға байланысты жоспардан ауытқиды, өзгермелі.
Сабақ тақырыбына көзқарас - кітапта баяндалған идеяға негізделген бір көзқарас.	Сабақ тақырыбына көзқарас - мәселеге мамандардың түрлі көзқарасы.

Енді сіздерге бастауыш сыныпта математика пәнінен жүргізілетін шығармашылық жұмыс түрлері ұсынылады.

Математика сабағында оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту

Қазіргі замандағы ұстаздар қауымының алдындағы үлкен мақсат: өмірдің барлық саласындағы белсенді, шығармашылық іс-әрекетіне қабілетті, еркін және жан-жақты жетілген тұлға тәрбиелеу. Өмірдегі сан алуан қиындықты шеше білу тек шығармашыл адамның қолынан келеді. Шығармашыл адамның бойында батылдық, еркіндік, ұшқырлық, сезімталдық сияқты қасиеттер мен қатар ерекше ой қызметі, қайшылықтарды түсіну, заңдылықтарды анықтау, шығармашылыққа деген күштарлық болу керек. Оқушының шығармашылық қабілетін дамыту үшін бірнеше шарт орындалу тиіс. Олар:

Шығармашылық қабілетін дамытуды ерте бастан қолға алу;

Жүйелі түрде шығармашылық әрекет жағдайында болуы;

Ойлау мүмкіндігінің ең жоғарғы деңгейіне жету;

Оқушының шығармашылық іс-әрекетіне жағдай туғызу;

Оқушының шығармашылық іс-әрекетіне жағдай туғызу дегеніміз - оқушыны ойлай білуге үйрету екені сөзсіз.

Мектеп табалдырығын жаңа аттаған бүлдіршіннен шығармашылық қабілетті талап етпес бұрын, оны соған үйреткен жөн. Оқушының зейінін, есін, қиялын, интеллектісін дамыта отырып, ойлау қабілетін, шығармашылық іс-әрекетін жоғары деңгейде көтеруге болады. Оқушының математика сабағындағы шығармашылық қабілетін дамыту.

Бірінші сынып оқушыларымен осы бағытта жүргізілген жұмыстарға тоқталайық.

1. Оқушылардың зейінін жаттықтыруға жеке дамытуға берілген тапсырмалардың кейбіреулерін таныстыра кетейік.

2. Зейін тұрақтылығын дамыту және жаттықтыруға арналған тапсырмалар Шульте кестесінің көмегімен жүргізіледі.

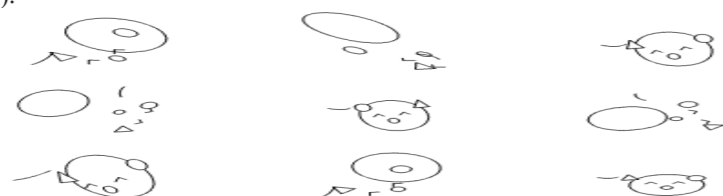
Шульте кестесі

Зейінді дамытуға бірнеше шығармашылық тапсырмалар орындауға болады.

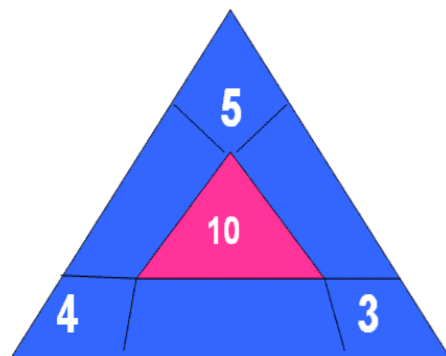
1. Цифрларды өсу ретімен тауып, атау.
  2. Кему ретін атау.
  3. Тақ және жұп сандарды өсу және кему ретімен атау.
  4. Цифрларды кезектесіп санау. 1, 3, 5, 7... (жұптасып) 2, 4, 6, 8...
  5. Топпен жұмыс істеу. 1–5 тура және кері сана. 6-10 санау.
- Осы кесте бойынша бірнеше шығармашылық жұмыс т. б.

5	14	12	23	2
16	25	7	24	13
11	3	20	4	18
8	10	19	22	1
21	15	9	17	6

Оқушылардың байқағыштығын дамытуға арналған тапсырма. Мұнда, пішіндері мен орналасу ыңғайына қарай артық үш фигураны (басты) табу. Артық үш фигураның оң құлағы үшбұрыш, ал сол құлағы «Сопақша» пішінді. (жауап 1, 6, 8).

Сикырлы үшбұрыштағы бос орынды толтыр. Мақсаты: оқушылардың жылдам есептеу дағдыларын дамыта түсу.

Өз іс-тәжірибиемді қорыта келіп, мынадай түйін түйге болады.

1. Осы шығармашылық тапсырмаларды пәндерге бейімдеп қолданудан, оқушылардың пәнге қызығушылығы артады.
2. Оқушылардың білім сапасы көтеріледі.
3. Оқушылардың логикалық ойлауы, шығармашылық іс-әрекетке қабілеті артады.
4. Әр мұғалім болашақ үшін қызмет істейді. Ол әр оқушыны жеке тұлға ретінде көріп, оның өміріндегі өз орнын табуына, сынып ұғымын қалыптастыруға, ата-аналармен ынтымақтасуға, оқытуда қиындық көріп жүрген оқушыға көмегі тиері сөзсіз.

Ол үшін жалықпай жаңа инновациялық технологияларды өз жұмысымызда пайдаланып, сонымен қатар оқушыларды мадақтап, ынталандырып отырған орынды. Баланың қиялын дамыта отырып, ойын дамытамыз. Ойы дамыған шәкіртіміздің танымдық қызығушылығы арта отырып, шығармашылық әрекеті жоғары деңгейге көтеріледі.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Ұстаздық шығармашылық Б.А. Тұрғынбаева Алматы, 2007 ж.
2. Шығармашылық қабілеттер және дамыта оқыту Б.А. Тұрғынбаева Алматы, 1999 ж.
3. Математикадан қызықты тапсырмалар Ш.Х. Құрманалина, С.Ш. Сәрсенбаева, Р.Қ. Өміртаева
4. Бастауыш білім журналы № , 2004 ж.
5. Математиканы оқытудағы методикалық көмек М. Сәтімбаева
6. Бастауыш сыныпта оқыту журналы № 1, 2, 2008 ж.
7. Мен және бәрі, бәрі, бәрі Алматы, «Аруна», 2006 ж.

8. Әрекеттегі RWCT философиясы мен әдістері, Алматы, 2004 ж.

9. Бастауыш мектеп журналы, № 1, 2006 ж.

10. Что такое развивающее обучение Н.В. Репкина «Пеленг», 1993.

11. Педагогическая риторика Пермь, 1995.

12. Оқушыларға тіліді меңгерту жолдары Алматы «Ана тілі», 1997 ж.

13. Шешендік сөздер С. Негимов Алматы, «Ана тілі» 1997 ж.

УДК-355.233.231.1

ЖАС ҰРПАК БОЙЫНДА ОТАНСҮЙГІШТІК СӨЗІМДІ КАЛЫПТАСТЫРУ ПРОБЛЕМАЛАРЫ

Д.М. ИСМОИЛОВА

мұғалім, №35 Б.Садиков атындағы негізгі орта мектебі, Оңтүстік Қазақстан облысы, Сайрам ауданы

М. Жұмабаевтың «Жалпы педагогика» ғылыми еңбегіндегі «Әр тәрбиешінің қолданатын жолы - ұлт тәрбиесі. Әрбір ұлттың бала тәрбие қылу тұлғалы ескіден келе жатқан жеке-жеке жолы бар. Ұлт тәрбиесі баяғыдан бері сыналып, көп буын қолданып келе жатқан тақтай жол болғандықтан, әрбір тәрбиеші, сөз жоқ, ұлт тәрбиесімен таныс болуы тиісті. Және әрбір ұлттың баласы өз ұлтының арасында, өз ұлты үшін қызмет қылатын болғандықтан, тәрбиеші баланы сол ұлт тәрбиесімен тәрбие қылуға міндетті» - деген ойлары жаңа білім беру жүйесінде ұлттың рухты жоғалтпаудың айқын жолын сілтейді.

Қазіргі уақыт талабына сай жаңа идеологияның жалпы негіздемесі (тәрбиенің негізі) отансүйгіштік және азаматтық идеялармен тұжырымдалады. Қай кезде болмасын халық, қоғамға қарағанда мемлекетке көп сенім артқан. Ал қызмет етуді Отанға қатысты байланыстыра білген. Демек, отансүйгіштік сөзім азаматтықты құрайтын маңызды құндылық болып табылады. Адамның маңызды азаматтық бағдарын — оның еліне, өз Отанына, тұрған мекеніне деген қарым-қатынасы құрайды. Ал жаңа ұрпақты тәрбиелеу мәселесі негізгі базалық құндылықтар арқылы әзірленеді. Жалпы қазақстандық отансүйгіштіктің негізін сала, көп ұлтты және көп конфессиялы қоғамымызда өмір сүретін азаматты тәрбиелеу жаңа білім беру жүйесінде ерекше орын алады.

Жастарға отансүйгіштік тәрбие берудің бағдарлы идеяларын Елбасымыз Н.О.Назарбаевтың «Қазақстан — 2030» Қазақстан халқына Жолдауының «Қазақстан мұраты» ден аталатын бөлімінен көруге болады. Мұнда: «... біздің балаларымыз бен немерелеріміз... бабаларымыздың игі дәстүрін сақтай отырып қазіргі заманғы нарықтық экономика жағдайында жұмыс істеуге даяр болады. Олар бейбіт, абат жылдам өркендеу үстіндегі күллі әлемге әйгілі әрі сыйлы өз елінің отансүйгіштері болады»,- деп үміт артылады.

Қазақстан Республикасы «Білім туралы» заңында «Білім беру жүйесінің міндеттері:...азаматтық пен отансүйгіштікке, өз Отаны Қазақстан Республикасына сүйіспеншілікке, мемлекеттік рәміздерді құрметтеуге, халық дәстүрлерін қастерлеуге, Конституцияға қайшы және қоғамға жат кез келген көріністерге төзбеуге тәрбиелеу» - деп көрсетілген. Орта білім берудің мақсаттары Қазақстан Республикасының Конституциясында бекітілген еліміздің білім беру саясатындағы негізгі ұстанымдарға, Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңына, қазақстан халқының ұлттық — тарихи және этникалық дәстүрлеріне, кең ауқымды ойлауды қалыптастыруға бағытталған жалпы адамзаттық құндылықтарға сәйкес анықталды.

12-жылдық мерзіммен оқытатын орта білім берудің жалпы ұлттық деңгейдегі басты мақсаты - Қазақстан Республикасының әлеуметтік, экономикалық және саяси өміріне белсене қатысуға дайын, құзыретті, интеллектуалды және рухани дамыған тұлғаның қалыптасуына мүмкіндік туғызу[1].

Қазіргі уақыт талабына сай демократиялық әдістермен отансүйгіштік сөзімі мен отаншылдық рухы жоғары, жан-жақты тәрбиеленген адамды қалыптастыруға мүмкіндіктер жасалмақ. Рухани жағынан дамыған тұлғада адам өмірінің құндылығы мен тұрмысы туралы түсінік қалыптасады.

Демек, ұлттық құндылықтарымыздың ұрпақ тәрбиесінде алатын орны ерекше болмақ. Қазақтың шешендік сөздері, жыраулық поэзия, жыр-аңыздар мен лироэпостық батырлық дастандардағы даналық сөздердің мағынасын түсінудің ерекше маңызы бар. Біздің заманымызға дейінгі VII- VI ғасырлардан, сақ дәуіріндегі әдеби көркем шығармалардан басталып, XX ғасырдағы рухани игіліктерімізден жалғасын тапқан патриотизм идеяларын көруімізге болады.

Қазақ ұтының даналық ой-толғамдарын ерекше сапалық жақтарын түрлі салалар арқылы байқаймыз. Олар: философия, тарих, әдебиет, өнер, музыка, т.б. болып жалғасын табады. Демек, 12-жылдық мектептегі осы салалардағы пәндер мазмұнында рухани игіліктеріміздің көрніс табуы ойландыратын мәселе. Ал оқу мен тәрбие арқылы патриотизм идеялары жүзеге асырылу керек.

Адам тәрбиесі-үдемелі қозғалыспен жүріп отыратын мәнгілік үдеріс. Қазақтық тәлім тәрбиесі теңдесі жоқ даналық, қасиетті мектеп десек, артық емес.

Ежелгі грек жерінде пайда болған грек сөзі (patkotes — жерлес, отандас) дүниежүзілік қауымдастықтың даму тарихына және мемлекеттердегі саяси жағдайларға байланысты сан алуан сипат пен мағынаға ие болып отырған. Ежелгі грек ғұламалары Аристотель, Платон, Цицерон, XVIII г. француз материалистері, неміс философтары, орыс революционер—демократтары, қазақ ағартушылары Ш .Уалиханов, Ы.Алтынсарин,

Ер жігітке жарасар

Қолына алған найзасы,

Би жігітке жарасар

Халқына тиген пайдасы - деген екен [17].

Өз халқына, ұлтына деген отансүйгіштік сезімді қазақ ағартушылары Ш.Уәлиханов, Ы.Алтынсарин, А.Құнанбаев шығармаларынан да көруге болады.

Қазақ тарихын тұңғыш зерттеуші ғалым Ш.Уәлиханов өзінің отансүйгіштік сезімін білдіре келіп, «Менің отансүйгіштік сезімін ірбіт сандығындай (матрешка сияқты бір сандықтың ішінде бір сандық, оның ішінде тағы бір сандық) мен ең алдымен өз отбасымды, туған-туыстарымды қадірлеймін, одан соң ауыл-аймақ, ел-жұртым, руластарымды, одан соң халқымды, одан соң Сібір орыстары, Ресей жұртын қадірлеймін», - деген екен [18].

Қазақта ең алғаш қазақ балалары үшін халық мұрасына, салт-дәстүріне, ерлік, адамгершілік тәрбиесіне негіздей отырып, оқулық жазған Ы.Алтынсарин болды. Ол көшпелі елдің баласына ғылым-білім, өнер үйретуді армандады.

«Ұлттық тағылым деген ұғым әр халықтың ғасырларға ұласып жатқан тәрбие үлгісі, бала тәрбиесіне қолданылатын әдіс-тәсілі, үлгі-өнегесі, сондықтан да ұлттық тәрбие деген сөздің мағынасы әлдеқайда кең», дейді «Педагогикалық тағылымдар» да. Себебі, ол бүкіл ұлтқа тән қасиеттердің бірін қамтиды. Оған әлеуметтік, тұрмыстық, шаруашылық, салт-сана, әдет-ғұрып, дәстүрлер, тағы басқа ұғымдар кіреді.

Тәрбиенің негізі, оның максаты, міндеті, мазмұны, түрі, құрылымы, әдісі, тәсілі, заңдылықтары, принциптері, құралдары болу керек. Бұл қағида классикалық педагогикаға тән және ол ұлттық педагогикаға да тиісті. Егер тәлім-тәрбиемізде осы негіздер болмаса, ол жай сөз болып қалуы мүмкін. Өзін-өзі білмеген адам өзінің кім екенін түсінбейді. Ұлттық тәрбие бүгінгі өмірден оқшауланбайды, қайта жаңа өмірмен қауышып, ұлттық тәрбиеге жаңа мән береді. Ұлттық тәрбие дегеніміз ол оқшаулану емес, керісінше ұлттық тәрбие үлгілерімен әлемдік идеяларды қабылдап, ненің тозық, ненің озық екенін тани білу, өрісі, дүниетанымы кең азаматтарды тәрбиелеуге мүмкіндік болады деп түсіну қажет және солай да.

УДК 371.686

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНОЙ ДОСКИ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ

Е.Г. ИФАНДОПУЛО

учитель информатики и физики, Областная многопрофильная школа-лицей для одаренных детей

Я слышу и забываю.

Я делаю и понимаю.

Я вижу и запоминаю.

Конфуций

На чем только люди не писали, и каких методов не применяли за всю историю человечества, пытаюсь объяснить друг другу законы мироздания и воспитания нового поколения: и на песке, и на скалах, на глиняных плитах и вошечных дощечках. Наконец, появилась меловая доска. Она помогла расширить коммуникацию, т. е. смысловой аспект взаимодействия, сделать ее массовой, позволила преподавателям и ученикам вырабатывать новые стратегии поиска, раскрывая их творческий потенциал. Доска стала окном в мир знаний и воспитания.

Со временем и обычная школьная доска изменилась: она стала шире, у нее появились «крылья», изменился цвет. Даже писать на ней стали по-другому: сначала цветными мелками, а затем фломастерами. На доске начали демонстрировать диафильмы, слайды, учебные фильмы. Чем больше возможностей появлялось у доски, тем легче и увлекательнее становилось учиться. Процесс обучения перестал быть однообразным и скучным. Возникли технологии, в которых учитель оставался за кадром, становился скрытой фигурой, методистом, организовывавшим подачу материала. Ученик доходил до всего сам.

Но и этого оказалось мало! Общество продолжало искать более эффективные методы познания. Как помочь учащимся лучше усвоить материал? как заставить их не отвлекаться? как повысить их успеваемость? - вот что всегда волновало преподавателей всего мира. Создание интерактивной доски помогло ответить на этот вопрос.

В 1991 году канадские преподаватели Дэвид Мартин и Нэнси Ноултон впервые представили интерактивную демонстрационную доску, которая позволяла с помощью прикосновений к жидкокристаллическому экрану работать на компьютере и делать пометки поверх изображений, демонстрируемых в стандартных приложениях Windows. И на сегодня существуют разные виды таких рабочих поверхностей, которые используются при проведении семинаров, презентаций. В 2006 году в Великобритании и США на правительственном уровне принято решение о замене обычных меловых школьных досок на интерактивные. Они широко используются в школах Бельгии, Германии, Италии, Франции, Японии, Китая, ведущих арабских стран. В Казахстане же массовое внедрение интерактивных досок в образовательный процесс началось в 2007 году.

Современное образование несколько изменилось по сравнению с образованием конца прошлого века. Педагогическая практика стала использовать новые педагогические технологии. Эти технологии направлены на

обеспечение развития личности всех учащихся. Учебное заведение закладывает в каждого определенный набор знаний, и чем применим эти знания на практике, тем полезней функции образования. А чтобы учащиеся захотели применять на деле полученные знания, необходимо сделать и сам процесс обучения увлекательным действием.

Школа, являясь зеркальным отражением процессов, происходящих в обществе, сегодня не может существовать без использования информационно-коммуникационных технологий.

Мир становится все более зависимым от информационных технологий, которые широко, интенсивно и эффективно используются во всех сферах человеческой деятельности. Для миллионов людей компьютер стал привычным атрибутом повседневной жизни. Появилось новое поколение молодых людей, которым столь же невозможно представить мир без компьютера, как и без телефона или телевизора. Информатизация всех сфер жизни общества привела к появлению новой категории культуры – информационной. Овладение этой культурой начинается с раннего детства. Поэтому сегодня главными задачами школьного образования являются подготовка учащихся к быстрому восприятию и обработке больших объемов информации, вооружение их современными средствами и технологиями работы, формирование у них информационной культуры.

Внедрение и использование в современной школе информационных, коммуникационных, мультимедийных технологий становится делом привычным, ни у кого не вызывающим сомнений в целесообразности и неизбежности этого процесса.

Вопрос использования интерактивной доски учителями продолжает оставаться достаточно популярным и активно обсуждается. Существуют различные мнения, из них можно выделить два:

Использование интерактивной доски неэффективно и дорогостоящее:

большая затрата времени учителя при подготовке к проведению мультимедийного урока;

дорогостоящее оборудование;

недостаток методических разработок по использованию интерактивной доски в образовании;

нежелание учителей уходить от стандартных уроков.

Применение интерактивной доски в образовании эффективно:

мотивация, наглядность, иллюстрирование, интерактивность;

доступность сложного материала, оперативность;

моделирование эксперимента;

индивидуальная работа;

окупаемость времени, затраченного на подготовку к уроку;

систематизация знаний, умений и навыков при малом количестве времени;

упрощение объяснения схем, графиков и их наглядность;

наглядное иллюстрирование при объяснении абстрактных идей и теорий;

высокая плотность, динамичность и мобильность урока;

возможность выхода за рамки школьной программы;

повышение мотивации учащихся к обучению;

оперативный контроль знаний, умений и навыков и наличие обратной связи.

организация новых форм работы с обучающимися.

Обобщая вышесказанное, следует отметить, что методы и приемы использования компьютерных технологий различны и в настоящее время являются предметом многочисленных исследований. Применение информационных технологий на уроках направлено на совершенствование существующих технологий обучения. Они приносят в известные методы обучения специфический момент за счет усиления исследовательских, информационно-поисковых и аналитических методов работы с информацией. Использование средств информационных технологий расширяет стандартные методы обучения.

Работа с интерактивной доской открывает принципиально новые возможности в обучении и в достаточной мере оправдывает первую причину «против» интерактивной доски.

Включая интерактивные устройства в процесс образования, преподаватели заинтересовывают своих учащихся, тем самым улучшая показатели посещаемости и успеваемости. Новые темы на уроках преподносятся непринужденно и легко усваиваются детьми. Однако использование новых возможностей в обучении требует и от самих преподавателей творчества и новый подход к урокам.

Интерактивность – это одно из слагаемых мультимедиа. Люди запоминают только 20% того, что видят, 30% того, что слышат, 50% того, что видят и слышат, и целых 80% того, что они видят, слышат, и делают одновременно. На основе этих данных можно сказать, что применение интерактивных технологий может улучшить во много раз качество знаний учащихся.

Когда урок приобретает динамику, он становится более действенным инструментом обучения. Применение на уроках интерактивной доски помогает создать действие и динамику. Обучение с помощью интерактивных досок – абсолютно новый метод преподавания, хотя основы успешного проведения урока одни и те же. Главное, чтобы преподаватель вел занятие по четкому плану, намеченной структуре, достигал определенных целей. А интерактивность – это дополнительный инструмент, при умелом пользовании которым можно добиться глобальных результатов.

Для того чтобы эффективно проводить занятия с использованием интерактивной доски разработан

алгоритм, следуя которому преподаватель может успешно подготовиться к занятию с использованием интерактивной доски.

Алгоритм подготовки к уроку.

Определить тему, цель и тип занятия;

Составить временную структуру урока, в соответствии с главной целью наметить задачи и необходимые этапы для их достижения.

Продумать этапы, на которых необходимы инструменты интерактивной доски;

Из резервов компьютерного обеспечения отбираются наиболее эффективные средства.

Рассматривается целесообразность их применения в сравнении с традиционными средствами.

Отобранные материалы оцениваются во времени: их продолжительность не должна превышать санитарных норм; рекомендуется просмотреть и хронометрировать все материалы, учесть интерактивный характер материала;

Составляется временная развертка (поминутный план) урока.

При недостатке компьютерного иллюстрированного или программного материала проводится поиск в библиотеке или Интернете или составляется авторская программа.

Из найденного материала собирается презентационная программа. Для этого пишется ее сценарий.

Апробация урока.

Из всего вышесказанного следует: ввиду обстоятельств, продиктованных современными условиями, необходимо увеличивать наглядность, доступность и в то же время эффективный объем предоставляемой учащимся в рамках обучения информации, что представляется практически невыполнимой задачей без привлечения современных технологий, особенно в преподавании точных наук. С помощью интерактивных досок, без привлечения больших финансовых, а также временных затрат, вполне возможно решить эти и многие другие проблемы. Решения на базе подобного оборудования помогают использовать выделенное для проведения обучения время максимально эффективно и увеличить эффективность образования в целом.

Применение интерактивных досок в сфере физического образования открывает множество дополнительных возможностей. Преподаватель может сделать процесс обучения физике значительно более наглядным и интерактивным. Этому способствуют красочные, логично структурированные обучающие программы по физике, позволяющие моделировать опыты и эксперименты, а также возможности тестирования аудитории с моментальным выводом на доску полученных результатов, демонстрации тематических видеоматериалов и многие другие полезные функции интерактивных досок.

Предлагая различные задачи, например, о движении и взаимодействии тел, можно подобрать фон из реальных объектов совершающих эти движения, что вызывает больший интерес у учащихся при решении задач. Например, при решении задач на движение с ускорением фоном может служить улица твоего микрорайона, при решении задач на закон всемирного тяготения фоном можно сделать планеты и другие космические объекты. Фантазиям учителя здесь нет преград.

При отработке навыков решения задач удобно использовать замечательный инструмент Шторка, который используется для скрытия части доски. На закрытой части доски можно поместить план решения задачи, которым должны пользоваться обучающиеся и открывать его по мере выполнения каждого пункта, можно спрятать уже готовое решение задачи и также открывать постепенно, чтобы учащиеся могли сверить своё решение с решением преподавателя и т. д. При выполнении тестов эта функция доски также может быть использована для скрытия правильных ответов и последующей их проверки.

Во время объяснения по заранее подготовленному конспекту можно путешествовать с помощью инструмента Проектор, который затемняет неважный в данную минуту материал и высвечивает на доске именно тот участок, который должен привлечь внимание.

При объяснении материала иногда требуется вернуться к началу или середине своего объяснения, на обычной доске предугадать такой возврат бывает трудно, ведь могут возникнуть различные ситуации: что-то забыли, кто-то прослушал, кто-то не успел дописать. Интерактивная доска позволяет быстро вернуться к тому месту объяснения, которое вызвало затруднение или непонимание материала, т. к. все записи на ней сохраняются. Кроме того, при подготовке конспектов занятий можно сделать ссылки на другие файлы (Word, Excel, PowerPoint), звуковые файлы, видео-файлы, конспекты предыдущих занятий, на веб-страницу.

При работе с интерактивной доской эффективно использовать компьютерные интерактивные модели, представляющие собой схемы, графики, имитации процессов и экспериментов, задания, игры, исходные параметры которых задаются пользователем, протекание процессов рассчитывается с использованием физических законов. Результат расчетов представляется в виде статичной или динамичной картины. На основе моделей можно вести изложение материала, составлять задания для тренинга по усвоению понятий и физических законов.

Использование интерактивной доски при изучении физики - это ещё один шаг к повышению интереса к предмету, т. к. благодаря именно этой науке развиваются новейшие технологии.

Однако важно помнить, что интерактивная доска не самоцель, а всего лишь средство, ведь подача материала и построение урока зависит от учителя, от его творческого настроения и мастерства.

В ряде случаев важно отдавать предпочтение традиционным методам обучения, средствам наглядности. Современные компьютерные технологии должны помогать обучению предмету, а не заменять его.

Большее разнообразие учебных ситуаций достигается на традиционных уроках с самостоятельными построениями с помощью карандаша и линейки и переосмыслением изученного. Никакая модель или видеофрагмент о математическом маятнике не заменит реального физического эксперимента. Компьютер никогда не заменит общения с настоящим, реальным учителем.

В центре любого образовательного процесса стоит учащийся, ведомый педагогом к знаниям. И если ученик от мотива «надо» придет к мотиву «мне интересно, я хочу это знать», то путь этот будет более радостным и плодотворным. Решению этой задачи как раз и способствует использование в процессе обучения интерактивной доски.

ЛИТЕРАТУРА

1. Совершенствование содержания высшего профессионального образования в целях подготовки конкурентоспособного специалиста // Под ред. Г.К.Ахметовой. – Алматы, 2008. – 154 с.
2. Галишикова Е. М. Использование интерактивной доски в процессе обучения // Учитель. - 2007. - № 4. – с. 8 – 10.
3. Интерактивные технологии в образовании// учебно-методический комплекс// Российский государственный гуманитарный университет. – Москва, 2005. – 21с.
4. Артюшина, И. А. Бинарное ведение лекции как форма интерактивного взаимодействия в проблемном информационном поле: / Артюшина И. А. // Специальное образование. - 2008. - № 10.
5. Бочкин А.И. Методика преподавания информатики - МН: Высшая школа, 1998 г.

УДК 372.881.151.212.2

БАСТАУЫШ СЫНЫПТАРЫНДА СӨЗДІК ЖҰМЫСЫ

М.И. ҚАБЫШЕВА, С.А. ӘБІЛЕВА

қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімдері, №11 МҰЖОБББМ» ММ, Павлодар қ.

«Ойдың тілі – сөз» (мақал)

Орыс мектебінде оқитын балаларға қазақ тілін үйренудің негізгі мақсаты – өз ойын сол тілде жеткізе білуге және халқымыздың мәдениетін, әдет-ғұрпы мен әдебиетін түсіне білуге үйрету. Қазақ тілі оқытудың негізгі элементтердің бірі – сөздік жұмыстарын жүргізу. Сабақта сөздік жұмысы арнайы сабақ болып өтілмейді. Бірақ та сабақтан орын алады.

Сөздік жұмыстың мақсаты – оқулықта берілген көркем шығарманы балалардың аудармасыз түсінуіне жағдай жасау. Мақсатқа жетуде мұғалім бірқатар дидактикалық әдіс-тәсілдер қолданады.

Жаңа сөздерді меңгерте отырып, байланыстырып сөйлеуге үйрету үшін оқушылардың ең алдымен ойлана білуге баулу керек. Әр сабақта олардың логикасын дамыту, ұғымдарын кенейту жұмыстары үнемі жүргізілуі тиіс. Ол үшін орындалатын жаттығулар мен тапсырмалар қызықты, мақсатты, дұрыс таңдаулы қажет. Адам айналасындағылармен пікірлеседі, өзінің күнделікті сөйлеу тәжірибесінде тілдің мағыналық жағын меңгереді, біртіндеп сөздік қоры молаяды. Сөздік қоры молайған сайын ойын тура, нақты жеткізеді. Оқушылардың сөздік қорын тақырыптық сөздер арқылы байыта отырып, оларды сөйлем құрауға, сөйлеуге үйретуге болады.

Оқу орыс тілінде жүретін мектептердің бастауыш сыныптарында қазақ тілін оқыту, оның сан қырлы сырларын алғашқы қадам жасалынады. Бағдарламасында оқушыны ауызекі сөйлеуге үйрету басты мақсат етіліп қойылған. Бастауыш сыныптарда оқушыны ауызекі сөйлеуге үйрету, сөйлету, жана сөздерді меңгерту, сөз және сөз тіркесін үйрету көзделеді. Мынадай мақсаттар қойылады:

1. Әр сабақта белгілі мөлшерде оқушыға жаңа сөз үйретіп отыру, яғни, оқушының қазақша сөздік қорын молайту.
2. Оқушыны қазақша сөзді тыңдауға жаттықтыру. Оқушының қазақша сөзді тыңдай білуі оның басқаның сөзін түсінуі үшін керек.
3. Оқушы меңгерген сөздермен сөз тіркесін, 3-5 сөзден тұратын сөйлем құрай алатын болуға тиісті. Бұл сөйлеуге үйрету үшін қажет.
4. Қазақша сөздері дұрыс айта білуге дағдыландыру керек.
5. Оқушылар өлең, мақал-мәтелдер, жұмбақтар мен жаңылтпаштар жаттап үйренуі керек. Оның қазақ тіліндегі дыбыстардың дыбысталу ерекшеліктеріне тілдерін жаттықтыруда үлкен пайдасы бар. Әсіресе, қазақ тіліндегі ерекше тоғыз әріптердің артикуляциялық мәніне ерекше көңіл бөлу қажет.

«Қазақ тілі» пәнінің мазмұндық желісі үш аяға бөлініп ұсынылады: әлеуметтік-тұрмыстық ая, әлеуметтік-мәдени ая, оқу-еңбек аясы. Әрбір аяда қамтылған тақырыптар мектептің негізгі және бағдарлы сатыларында бірізділікті сақтай отырып, бірте-бірте күрделінеді.

Бастауыш сынып бағдарламасында мынадай тақырыптарды оқытумен орай сөздік жұмысы ұйымдастырылады:

1-сынып

1. Киімдер
2. Дене мүшелері
3. Жануарлар
4. Сандар
5. Тағамдар
6. Оқу құралдары
7. Отбасы

3-сынып

1. Отбасы
2. Бөлме
3. Сағат қанша?
4. Азық-түлік дүкенінде
5. Қазақстан картасы
6. Спортзалда
7. Сыныпта
8. Оқу құралдары

2-сынып

1. Отбасы
2. Киімдер
3. Дене мүшелері
4. Үй жануарлары
5. Ойыншықтар
6. Тазалық бұйымдар
7. Апта күндері
8. Оқу құралдары
9. Дүкенде

4-сынып

1. Отбасы
2. Тағамдар
3. Менің елім – Қазақстан
4. Астана
5. Мерекелер
6. Спортзалда
7. Мектебім
8. Демалыс

Оқушылар белгілі бір тақырып бойынша сөздерді жетік меңгерсе, сол тақырып бойынша айқын сөйлеуге үйренеді. Оқушы сөздерді саналы түрде меңгеріп, есінде ұзақ сақтап, оны сөйлеу барысында дұрыс пайдалана білуге үйрету үшін мұғалім қызықты, пайдалы тапсырмаларды дайындау керек. Ол үшін мынадай жұмыс түрлерін жүргізуге болады: әр түрлі ойындар, перфокартамен, суреттермен жұмыс, интерактивтік тақтамен жұмыс, т.б.

Жаңа сөздерді көрнекті құралдар арқылы көрсетсек, меңгерудің тиімділігін көруге болады. Әр сабақта 4-5 сөздің суреті салынып үйретілсе, жаңа сөздер оқушылардың естерінде сақталады. Оқушылар көрнекті құралдың қай жерге ілінгенін, суретте не салынғанын, оның астына қандай сөз жазылғанын ойша көз алдарына елестетеді, заттын қазақша атын сонан кейін барып естеріне түсіреді. Сондықтан қазақ тілі сабағында бұл жұмысқа көңіл бөлуге тиіс.

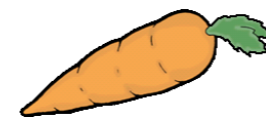
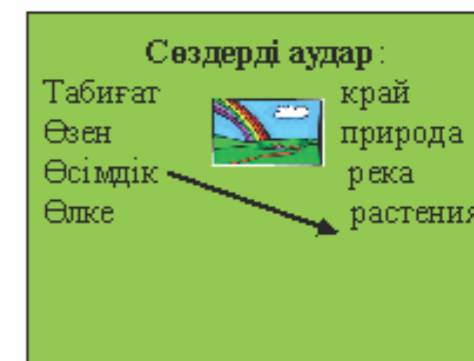
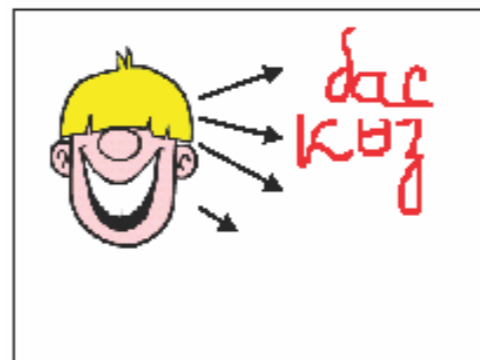
«Жабайы аңдар» тақырыбы бойынша:

«Оқу құралдары» тақырыбы бойынша:

Қазіргі кезде интерактивтік тақтаның рөлі айырықша. Осы тақта арқылы көрнекілік пайдалану оқушылардың жаңа сөзді саналы түрде меңгеруіне ықпал жасайды және ойлау қабілеттерін арттырады. Интерактивтік тақтамен жұмыс істегенде бейне слайдтар және компьютерлік анимациялар жасауға мүмкіндік аламыз, сонымен қатар, тақтада борсыз жазуға болады.

Әр түрлі ойындар арқылы сөздік жұмысты өткізуге болады. Осы әдіс балалар үшін аса қызық.

«Бұл қандай зат?» ойыны

Ойын мақсаты: өтілген тақырып бойынша сөздік қорын тексеру.

Ойын мазмұны: Суреті бар қағаздарды теріс қаратып қоямыз. Қағаздар белгілі бір тақырыптарда топталған. Мысалы: жеміс, аң, өсімдік, қимыл атаулары т.б. суреттері болады. Ойыншы соның бірін таңдайды және сол сөзге қатысты сын есімдерді айтады. 5-7 сын есімнен суреттің атауын тапқан женеді. Мысалы, «сәбіз» сөзіне қатысты сын есімдер: сары не қызыл, сопақ, ұзын, тәтті, қатты т.б. сияқты сөздер айтуға болады.

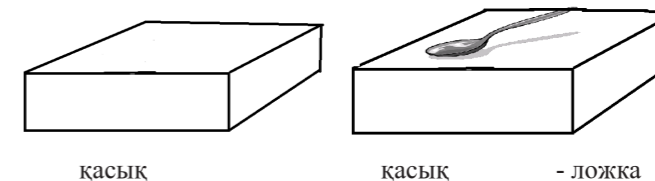
Керек заттар: суретті қағаздар

«Аудармашы» ойыны

Ойын мақсаты: өтілген тақырып бойынша сөздік қорын тексеру

Ойын мазмұны: күкірт(сіріңке) қорабының үстіне сурет салынады және астына сөз жазылады. Ойыншы қораптарды үстелге тастайды. Сурет түссе, қазақша атайды, сөз түссе, орысша баламасын атайды.

Керек заттар: үстіне сурет салынған, астына сөз жазылған күкірт қораптары

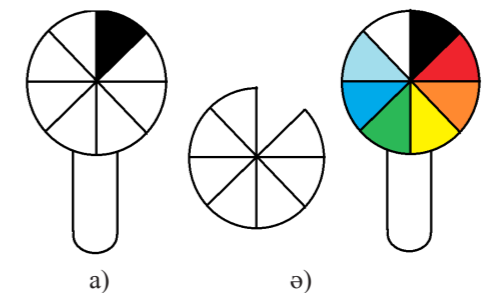

«Кемпірқосақ» ойыны

Ойын мақсаты: өтілген тақырып бойынша сөздік қорын тексеру

Ойын мазмұны: әрбір оқушының қолына дөңгелек кеспеқағаз болу керек. Мұғалім түстердің атауын қазақша атайды. Оқушылар дөңгелек кеспеқағазды көтеріп, керекті түсті көрсетеді.

Керек заттар: дөңгелек кеспеқағаздар (түрлі түсті дөңгелек жасау(а), оның үстіне екінші дөңгелек орнату (ә), ортасын ғана сыммен қосып тастау, осындай дөңгелек кеспеқағаз болып шығады(б).

және т.б.

Сөздікпен жұмыс жасау – мұғалім әрекетіндегі тек бір ғана эпизод емес, ол жүйелі, дұрыс ұйымдастырылған, педагогикалық мақсатқа құрылған жұмыс.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Оқыту қазақ тілінде емес жалпы білім беретін мектептің 1-4 сыныптарына арналған оқу бағдарламасы., Астана, 2010.
2. Н.Оралбаева, Қ.Жақсылықова. Орыс мектептерінде қазақ тілін оқыту әдістемесі. Алматы, «Ана тілі», 1996.
3. Қ.Сейталиев. Жалпы психология. Алматы, «Білім», 2007.
4. А.Байтұрсынұлы. Тіл тағылымы. Алматы, «Ана тілі», 1992.

ЖАҢА ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР-БІЛІМ САПАСЫН АРТТЫРУДЫҢ НЕГІЗГІ ШАРТЫ

А.Д. КАБЫШЕВА

казак тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі, №21 жалпы орта білім беретін мектебі, Екібастұз қ.

Қазіргі қоғам жеке адамнан прогрессивті ойлай алатын белсенді әрекетті, жан-жақты болуды талап етеді. Қоғамда «орындаушы» адамнан гөрі «шығармашыл» адамға деген сұраныстың көп екендігін қазіргі өмір дәлелдеп отыр.

Бүгінгі заман талабы білімді, білікті өздігінен тығырықтан шығар жол таба білетін іскер және өмірге икемді адам тәрбиелеуді қажет етіп отырғандықтан мұғалімнің басты міндеттерінің бірі – жеке тұлғаның күзінеттілігін қалыптастыру.

«Қыран түлегіне қайтпас қанат сыйласа, ұстаз шәкіртіне талап сыйлайды» деген халқымыздың қанатты сөзі ұстаз арқылы дарыған талаппен ұрпақтың алысқа ұшатынын меңзеген. Олай болса, мұғалім әрдайым бала жанының тамыршысы болып, бала жүрегінің пернелерін дәл тауып, оны ойната білуі керек. Сондықтан «Мұғалім әрдайым ізденісте болса ғана, шәкірт жанына нұр құя алады» деп Ахмет Байтұрсынұлы айтқандай, мұғалім әрдайым ізденіс үстінде болуы маңызды.

Қазіргі оқу үрдісінде түрлі инновациялық технологиялар – білім сапасын арттырудың кепілі. Жаңа педогогикалық технология ұғымы тың, белгісіз, жаңа оқыту амалдарды іс-әрекеттермен ізденуді, яғни, білім мен тәрбие берудегі ғылымның нәтижеге қол жеткізуі, жаңа ізденістерін оңтайлы пайдалану, сол арқылы жоғары көрсеткіштерге жету деген сөз. Жоғары көрсеткіш білім деңгейін шығармашылық деңгейге жеткізу болып саналады. Бала білімін оқушы деңгейінен шығармашылық деңгейге жетуде В.П.Беспальконың еңбегі бойынша оқушының білімді меңгеру сатысы төмендегі үлгіде былай көрсетуге болады.

Шығармашылық деңгейге жету жолдары оңай емес. Шығармашылық тұлға қалыптастырудың бір жолы – оқушылардың танымдық ізденістерін дамыту.

Конфуций былай деген екен: «Танымның үш жолы бар: ең оңайы – еліктеу, ең ащысы – тәжірибе, ең мәртебелісі- ойлау». СТО бағдарламасы бойынша сабақты өту кезеңдерінің де үш сатысы бар:

1. Қызығушылықты ояту
2. Мағынаны ажырату
3. Ой толғаныс

Ал, оқушылардың танымдық ізденістері сабақ кезеңдерінің үш сатысын тиімді ұйымдастырумен жүзеге аспақ. Қазақ тілі мен әдебиеті пәндерін технологияландыруда интербелсенді тәсілдер пайдаланудың маңызы зор. Ол – өнімді білім беру іс-әрекетінде, оқушылардың белсенділігін өз бетінше, топтық, ұжымдық жұмыс істеуінде пайдалы. Ең бастысы, қандай тәсілді сабақтың қай кезеңінде қалай қолдану керектігіне баса назар аудару керек. Төменде сабақ кезеңдерінде интербелсенді тәсілдерді тиімді қолдану үлгісінің кестесін ұсынып отырмын.

Сабақ кезеңдеріндегі қолдануға тиімді интербелсенді

ТӘСІЛДЕР

Сабақ кезеңдері Сабақ кезеңінің негізгі мақсаттары Қолдануға тиімді тәсілдер

Сабақ мақсатын айқындау кезеңі Сабақтың бұл кезеңінде оқушылар сабақ мазмұмының өздерінің бұрынғы білімдерімен салыстырып, байланыстырады. Оқушының бұл кезеңде басты мақсаты – оқушыларды жаңа білім қабылдауға және игеруге белсенділендіру. Оқушылар тақырып бойынша сұрақтар қалыптастырып, өз мақсаттарын айқындайды. Сабақтың бұл кезеңінде оқушылар «Не білемін?», «Не білгім келеді?», «Жаңа білімнің маған берер пайдасы қандай болмақ?» деген сұрақтарға жауап беруге ұмтылады. Ой-қозғау.Болжау. Оңай және қиын сұрақтар кестесі. Ойлан, жұптас, пікірлес. Алдын-ала берілген атаулар. Үлкен шеңбер.

Жаңа білімді іздену мен зерттеу кезеңі

Сабақтың бұл кезеңінде оқытушы оқушыларға білім алудың белсенді тәсілдерін ұсынып, олардың өздігімен жаңа мәліметті жан-жақты қарастырып, зерттеп, игерілуіне мүдделі. Оқушылар жекелей, жұппен, топпен, жаңа ақпаратпен танысып, ол туралы өзіндік пікір қалыптастырады. Оқушылар бұл кезеңде «Қалайша жаңа білімге үйренемін, түсінемін, игеремін?», «Бұл мәлімет туралы менің ойым, түсінігім, қатысым қандай?» деген сұрақтарға жауап іздейді. Атаулар туралы үш сұрақ. Еркін жазу. Кең ауқымды лекция. Сұрақ қою. Қайтадан сұраққою. Бірін-бірі оқыту. Қол жазба күнделігі. Білемін, білгім келеді, білдім. Белгі қойып оқу. Жигсо. Миға шабуыл. Рөлдік ойындар. Пікір-талас.

Үйренгенді айқындау және бағалау кезеңі Бұл кезеңде оқытушы оқушылардың жаңа мағлұмат бойынша ойланып, ол жөнінде өзара пікір алмасу мен талқылауды ұйымдастырады. Оқушылар осы сабақта білгендері мен үйренгенін тұжырымдайды, олардың қолданысы туралы пікірлесіп, өзінің жаңа біліміне баға береді, оны проблема шешуде қолданады. Бұл кезеңде оқушы «Не білдім, не үйрендім?», «Бұл білім маған не үшін керек?», «Бұл білімнің қолданысы қандай?», «Бұл білімді ары қарай қалай дамытамын, жалғастырамын?» деген сұрақтарға жауап беруі керек. Білемін, білгім келеді, білдім. Дөңгелек үстел. Үш қадамды сұхбат. Пікірталас. Топтық зерттеу. Эссе. Жеңілдетілген анықтама (түсіндірме)

«Интерактив» деген сөз ағылшынның «interact» («inter» - «өзара», «act» - әрекет ету) деген сөзінен шыққан. Яғни, интеракция – жеке тұлғалардың топтың, жұптың өзара біріккен әрекетте бір-біріне алма кезек әсер етуі. Интерактивті оқыту бұл таным әрекетін ұйымдастырудың арнаулы формасы. Интерактивті оқыту 1990 жылдары интернет желісінің дамуымен байланысты пайда болды. Осыған орай, көптеген ғалымдардың түсіндіруінше, интерактивті оқыту компьютер және интернет желісін пайдалану арқылы оқыту дегенге саяды.

Қазіргі білім мен ғылымның түрлі инновациялық технологиялар мен дүниежүзілік интернет жүйесінің дамыған заманында бүкіл әлемде ақпарат ағымының шектен тыс көбеюі байқалуда. Сондықтан ұстаздарға жүктелетін міндет өте ауыр. Сонымен қатар, мұғалім өзінің әрбір ісінде әйтеуір жаңалықты пайдалану осы екен деп, бейберекет пайдаланбай, оқыту мен тәрбиелеуде оның орнын білуі керек. Яғни, ұлттық тәрбиені білім негіздерімен ұштастыра, сабақтастыра отырып баланың жеке қабілеті мен дарынын ояту, шығармашылыққа баулып, танымдық қабілеттерін арттырып, күзінеттілігін қалыптастыру көзделуі тиіс.

Ұстаздық жолымда, оқыту мен тәрбие беру барысында алдыма қойған мақсатым – танымдық, шығармашылық қабілеті дамыған жеке тұлғаның күзінеттілігін қалыптастыру, яғни оқушылардың оқудағы іс-әрекеті арқылы ойлау дағдыларын жетілдіріп, шығармашылыққа жол салу.

Міне, осы мақсатқа жету жолында қазіргі кездегі оқытудың педагогикалық технологияларын меңгеріп, тиімдісін орынды қолданып келемін. Әсіресе «Сорос - Қазақстан» қоры арқылы келген «Оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамыту» бағдарламасының, Қ. Бітібаеваның «Жаңа сабақты меңгерту» технологиясының, В.Шаталовтың «Сызба және белгілер моделі негізінде оқыту» технологиясының маған берген ұтымды жақтары мол.

Педогогикада оқытудың бірнеше моделі ажыратылады: 1) пассивті – оқушы оқытудың «нысанасы» ретінде көрінеді (тындайды, қарайды); 2) активті – оқушы оқытудың «субъектісі» ретінде көрінеді (өздік жұмыстарды, шығармашылық тапсырмаларды орындайды); 3) интерактивті – өзара әрекетте болады.

Интербелсенді (интерактивті) оқыту кезінде оқушының істі ұйымдастыра білу қабілеті де көрінеді. Интербелсенді әдістермен сабақ өткізу кезінде мұғалім тек кеңесші, серіктес рөлін атқарады. Мұғалім жаңа біліммен бірге оқушыларды өз беттерінше ізденуге жетелейді. Мұғалім белсенділігі белсенділікті қамтамасыз ететін оңтайлы жағдай тудыру ғана болып қалады.

Сонымен қатар, мұғалім ұйымдастырушы, бақылаушы деңгейінде ғана көрінеді де, оқушы белсенділігі арта түседі.

Өз іс-тәжірибемде ұлттық тәрбиені білім негіздерімен ұштастыру, оқушылардың сабаққа қызығушылықтарын арттыру мақсатында сабақ кезеңдерінде интербелсенді тәсілдерді әр түрлі лингвистикалық ойындар түрінде («Көкпар», «Атажұрт», «Алтын сақа», «Алтын қақпа», «Сөзмерген» т.с.с.) жүргізу арқылы жақсы нәтижелерге қол жеткізуге болатындығын байқадым. Ең бастысы, оқушылардың сабаққа деген көзқарасы, қызығушылықтары, өз ойларын еркін жеткізу дағдылары қалыптаса бастады. Ал өздеріне сенімсіздік білдіріп, бұйығы отыратын оқушылар өз ойларын аз да болса жүйелеп, еркін айта бастады.

Оқушының білім деңгейін іс-әрекеттің ең өнімдісі деп саналатын шығармашылық сатыға жету жолындағы тәжірибемді 5-сыныптан 11-сыныпқа дейінгі аралықта бір сынып оқушыларына жүргіздім.

Мұндағы басты міндетім – оқушының шығарма мазмұны арқылы образдар жүйесі, ондағы көтерілген негізгі жағдаяттармен оқушының сана-сезіміне қозғау салу, бала білімін оқушы деңгейінен шығармашылық деңгейге жетелеу.

Осылай басталған жұмыс сыныптан сыныпқа жалғасып, сонымен қатар сыныптан тыс шаралар арқылы да жүргіздім.

Тәжірибемде оқушыны білім деңгейінің өнімдісі шығармашылық деңгейге бірден емес, сатылай жететінін байқадым. Оқушылар 5-сыныптарда, яғни оқушы деңгейінен алгоритмдік сатыға мұғалім жетелеуімен алдындағы мақсатқа жететінін, 7-8 сыныптарда өз еңбектерімен жаңа мәлімет, білім алып, эвристикалық деңгейге, ал 9-11 сыныптарда ғана тың мәлімет, терең білім игеріп, шығармашылық деңгейге жететінін байқадым.

Демек, белгілі бір нәтижеге жету үшін мұғалім сабақ жоспарын құру барысында қай жерде, қай тәсілді қолдану жолдарын дұрыс ұйымдастыруы керек.

Бүгінгі таңда «Сын тұрғысынан ойлау» бағдарламасының маған берген нәтижесі – өз әдіс-тәсілдерімнің дүниеге келуі. Бұл менің ұстаз ретіндегі сын тұрғысынан ойлауымның ең шындалған сәті деп ойлаймын.

Қорыта келе айтарым, интербелсенді тәсілдерді ойын түрінде ұйымдастырылған сабақтар оқушының зерттеушілік, шығармашылық ізденістерін, қарапайым нәрседен ой тұтатып, қиял әлеміне шомылып, кез-келген нәрсеге өз ұсынысын еркін жеткізе білетін қабілеттерін дамытып, күзінеттіліктерін қалыптастырады.

Сабақ кезеңдерінде интербелсенді тәсілдерді ойын түрінде қолданудың сапалық нәтижелері:

- берілген ақпаратты қарастыра отырып, ондағы көрсетілмеген жақтарын анықтады;
- үйренген білімді дереу қолдана білді;
- әр тұтас бөлшектердің ішкі құрылысын білу үшін бөліктерге бөліп, оны қайтадан тұтасқа айналдыру қабілеттері артты;
- шығармашылық қабілеттері шындалып, өмірмен байланысы күшейді;
- нақты ақпаратты жүйеледі;
- ынта қызығушылықтары, танымдық іс-әрекеттері, ойлау белсенділіктері, тапқырлықтары артты;

- оқушының дербестігі, өз-өзіне сенімі, өзін ұстай білу, өз ойын өзгенің ойымен салыстыру, толықтыру дағдылары , күзiреттiлiктерi қалыптасты;
- алған бiлiмiн өмiрде пайдалануға дағдыланды;
- шығармашылық қабiлеттерi артты.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Ә. Әлметова «Оқытуда интерактивті әдісті қолдану»2003жыл.
2. В.Шаталов «Сызба және белгілер моделі негізінде оқытудың технологиясы»
3. Д.Соростың ашық қоғам институтының «Сорос - Қазақстан» қоры арқылы келген «Оқу мен жазу арқылы сынтұрғысынан ойлауды дамыту»
4. Ж.Қараев «Оқытудың үшөлшемді әдістемелік жүйесі» педагогикалық технологиясы.
5. Қ.Бітібаева «Әдебиетті оқытудың инновациялық технологиясы» 2002 жыл.

ӨОЖ 159.922.7/8

ДАРЫНДЫ БАЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМУЫ

З.А. ҚАДИРОВА

педагог-психолог, №23 ЖОМ, ОҚО Сайрам ауданы, Сайрам ауылы

*«Халқымыздың ежелгі үрдісі бар,
Адастырмас ақ жолдан үлгісі бар.
Үлкен сыйлау ұққанға соның бәрі,
Зерделі ұл, зейінді қызды сынар.
Көңілдің тілейтін тек тазалығын,
Аз емес арқалаған азабын,
Мол өсиет қалдыраан ұрпағына,*

Қасиетінен айналдым қазағымның!» деп М.Әлімбаев жырлағандай қазақ халқы басқа халықтар сияқты бала тәрбиесіне өте ерте заманнан-ақ, өзінің жиып-терген бай, асыл қазынасы, мол тәжірибесімен тәрбиелеуге ерекше көңіл аударған. Жас жеткіншектердің бойындағы ерекше қабілетті, дарындылықты тани білу, оның одан әрі дамуына бағыт-бағдар бере білу ерекше қиын іс. Әр баланың жеке қабілетін анықтап, оны сол бағытта жетелеу— ұстаз парызы. Баланы заманына қарай икемдеп, өз заманының озық өнегесін санасына сіңіре білу, оларды шығармашылық, бағытта жан-жақты дамыту— бүгінгі күннің басты талабы.

Бала дарындылығы деп, оны өз құрдастарымен салыстырғанда бірдей жағдайда білім алуда басқалардан аса ерекше байқалатын шығармашылық қабілетінің көрінуі деп түсінеміз.

«Дарындылық, — белгілі бір әрекет саласында ерекше жетістікке жеткізетін адам қабілеті дамуының жоғары деңгейі».

Дарынды балаларды оқыту мен тәрбиелеуді ұйымдастырудағы басты міндет балалардың қабілеттері мен таланттарын жан-жақты аша түсу үшін, дарындылықтың ерекшеліктерін анықтау мен айқындау болып табылады.

Дарынды балалардың мынадай ұстанымдары тұжырымдалды:

1. Баланың қызығушылығы мен бейімділігіне барынша сәйкес келетін қызмет аясында баланың іс-әрекетіне талдау жүргізу.
2. Дамытушылыққа ықпал ете отырып, баланың психологиялық, кедергілерін жоюға мүмкіндік беретін тренингтік әдістерді пайдалану.
3. Жұмыс нәтижесін талдау, бағалау, әңгімелесу.
4. Баланың дарындылық белгісін оның психикалық дамуының нақты деңгейінде ғана емес, сондай-ақ оның болашақтағы даму мүмкіндігін де есепке ала отырып бағалау.

Дарынды баламен жұмыс істеудің негізгі мақсаты — олардың шығармашылық жұмыста өзінің қабілетін іске асыруға дайындығын қалыптастыру. Ал, мақсатқа жету оқу бағдарламасын тереңдетіп оқыту және баланың танымдық белсенділігін дамыту арқылы жүзеге асады.

Бала-бақшаларда дарынды балалармен жұмыс жүргізу әдіс-тәсілдері әртүрлі болып келеді.

Балалардың шығармашылық дарынын дамыту үшін түрлі әдістер мен жағдайды қалыптастыру өзекті мәселе. Мектеп жасына дейінгі жастағы балаларға арналған бағдарламаларына тапсырмалар жай ғана енгізіп кеңейтуді ғана емес, мамандандар оқытуды талап етеді. Ең бастысы балалардың табиғи дарынын, шығармашылық дамуын, шығармашылық деңгейінің, психологиялық құрылымын ескеретін порциалды бағдарлама құру қажет. Қалыптастыру және тұлғанын, шығармашылығын дамыту мәселелері арнайы зерттеуді талап етеді. Қазіргі психологияда осы мәселелерді қарастырған зерттеулер пайда болды (А.В.Брушлинский, Я.А.Понамарев, Н.С.Лейтес, В.А.Крутецкий, А.Н.Матюшкин, В.Д.Небылицин, Е.Е.Кравцова, О.М.Дьяченко, В.Т.Кудрявцев, А.А.Нурагунова және т.б.) Осы зерттеулердегі мәліметтерге сүйене отырып, баланың дарындылығын сипаттайтын ерекшеліктерді және мектеп жасында оны дамыту жолдарын белгілеуге болады.

Дарындылық туа пайда болады немесе жүре қалыптасуы мүмкін. Баланың, дене және рухани дамуын зерттеп бақылаудың нәтижесі, қоршаған ортаның әсерінен пайда болған дарындылықты тәрбиелеуге және дамытуға болады, ал дамытпаса жоғалып кетуі мүмкін. Баланы бір іс-әрекетке бейімдесе, қызығушылығы пайда болып, белгілі бір дағды қалыптасып, қабілеттілігі дамиды. Мектеп жасына дейінгі жастағы баланың психикасының дамуы жедел түрде дамиды, шығармашылық түрде өсуіне жағдайы болады. Баланың шығармашылық дарынын қалыптастырып дамыту үшін баланың тәжірибесінде қызықты жағдаяттар туғызып, елестетуін дамытқан жөн. Көптеген авторлар адамның шығармашылық негізі елестетуіне байланысты екендігін көрсетеді, елестетуі жалпы психологиялық, дамумен қатар жүреді, баланың мектепке психологиялық, дайындығын көрсетеді. Мектепке дейінгі жаста балаларда бір заттың бөлшегін бөліп алып басқа заттың құрамына қосып бүтіндей зат құрастыру үшін шығармашылық елестетулері түрлі кезеңдерден өтеді. Егер бүтінді бөлшектерден бұрын елестететін болса, елестетуі дамытудың алғы шарты болып келеді.

Баланың, шығармашылық дарынын дамыту бағдарламасының мазмұны бес бөліктен тұрады:

1. Елестетуін белсендіру арқылы
2. Сөз шығармашылығын қолдану арқылы
3. Заттың сызбалық бейнеленуін қолдану арқылы
4. Музыка мен өнертапқыштық әрекетінің аралас тәсілдері арқылы
5. Табиғи материалдарды қолдану арқылы.

Баланың шығармашылық дарынын дамыту бағдарламасының бөліктеріне арналған ойын түрлері:

1. Елестетуін белсендіруге арналған «Өнертапқыш» ойыны.

Педагогтың мақсаты: балалардың шығармашылық ойлауын, қиялын дамыту.

Балалардың мақсаты: бірнеше қызмет атқаратын әр түрлі заттарды ойлап табуға үйрену.

Материалдар: бір зат бейнеленген суреттер: балға, шеге, суырғыш, киім ілгіш, ара, пышақ, шанышқы, қайшы, бұрағыш, орындық және т.б.; сурет салуға арналған парақтар, түрлі-түсті қарындаштар.

Педагогтың баламен қарым-қатынасы: тәрбиеші екі заттың суретін көрсетеді, мысалы киім ілгіш пен ара бейнеленген сурет, содан кейін тағы да қандай да бір затты ойлап табуды ұсынады. Тәрбиеші алдымен жаңа құралдың суретін салуды ұсынады. Содан кейін бәрі бірге талқылап, суретті толықтырады. Кейін жұп заттар ұсынылады: қайшы-бұрауыш, сөре-орындық, шанышқы-пышақ, және т.б.

Қалыптасатын когнитивті процестер: түсіну, тану, қиял, талдау, жинақтау, бағалау.

2. Сөз шығармашылығын қолдануға арналған «Кім не болады» ойыны.

Педагогтың мақсаты: балалардың диалектикалық ойлауын дамыту.

Балалардың мақсаты: заттар мен көріністердің қалай өзгеретіндігі туралы тәрбиешіге жауап беруді үйренеді.

Педагогтың баламен қарым-қатынасы: тәрбиеші балаларға заттар мен көріністердің атауын ұсынады, ал балалар заттар мен көріністердің атауын ұсынады, ал балалар жұмыртқадан, емен жаңғағынан, уылдырықтан, ұннан, ағаш тақтадан, темірден, пыштан, матадан және т.б. не пайда болатындығын, оның қалай өзгеретіндігін айтуы керек. Жауаптардың түрлі нұсқасы болатындығына зейін қою керек. Мысалы: жұмыртқадан құс, қолтырауын, тасбақа, жылан т.б. пайда болуы мүмкін.

Қалыптасатын когнитивті процестер: тану, елестету, талдау, жинақтау, тапқырлық, зеректік бағалау.

3. Заттың сызбалық бейнеленуін қолдану үшін «Ертегі құрастырамыз».

Педагогтың мақсаты: баланың елестетуі мен қиялын дамыту.

Балалардың мақсаты: дөңгелектерді ертегі кейіпкері деп елестетіп ертегі ойлап табу.

Материалдар: әр балаға түстері әртүрлі екі дөңгелек: бірінде — сары және қызыл, екіншісінде — ақ және көк және т.б.

Педагогтың баламен қарым-қатынасы: Тәрбиеші балаларға ертегі ойлап құрастыруды ұсынады. Алдымен олардың ертегілерінде дөңгелек қай кейіпкер болатындығын анықтап алу керек. Дөңгелектер әртүрлі, сондықтан кейіпкерлер әртүрлі болуы керек. Балалардың дөңгелектерінің түстерін ауыстыру арқылы ойынды бірнеше рет өткізуге болады.

Қалыптасатын когнитивті процестер: саналық, елестету, талдау, жинақтау, бағалау.

4. Музыка мен өнертапқыштық әрекетінің аралас тәсілдеріне арналған «Жыл мезгілі» ойыны.

Балаларға жазылған әуенді тыңдатамыз, П.И.Чайковскийдің «Жыл мезгілдері» шығармасын (басқа да оркестрмен ойналатын әуендерді) пайдалануға болады. Осы әуенмен балалар қимыл-қозғалыс жасап өздеріне ыңғайлы қалыпта (кілемде отырып, орындықта отырып және т.б.) суретті салуды бастайды.

Ең бастысы — әуеннің сипатын түстер арқылы жүйелілікпен жеткізу. Әуенді қандай түстермен жеткізетіндігіне көңіл бөлу керек. Қандай түстерді пайдаланатындығына көңіл қою, жылы түстер ме, әлде суық түстерді қолдана ма және не үшін?

Қалыптасатын когнитивті процестер: елестету, қиял, эмоциялық, көрсету, тану, қолдану өздігімен жұмыс жасау, бағалау.

5. Табиғи материалдарды қолдануға арналған «Құрғақ жапырақтар композициясы».

Педагогтың мақсаты: баланың елестетуі мен қиялын дамыту, жаңа үлгі құру.

Балалардың мақсаты: жапырақтарды әшекейлеп панно жасауды үйрену.

Материалдар: жасыл, сары, қызыл кептірілген жапырақтар, кара парақ, желім.

Педагогтың баламен қарым-қатынасы: Тәрбиеші жапырақтардың түсуі туралы әнді тындатады немесе өздері айтады. Сосын сұрайды: «Күз әдемі болады ма? Неге? Қалай ойлайсындар, ағаштардан жапырақтардың түсуі жақсы ма, әлде жаман ба? Күздің сұлулығы бізбен ұзақ, уақыт калуы үшін не істеуге болады?»

Балалар: «Жапырақтарды жинап кептіру». Құрғақ жапырақтардан әдемі панно кілем жасауға болады. Жапырақтардың, өзі де сән беріп тұрады: оны қатты қағазға жинатып бөлмеге панно жасауға болады.

Қалыптасатын когнитивті процестер: тану, түсіну, шығармашылық елестету, қиял, өзіндік жұмыс, талдау, бағалау.

Қорытындылай келгенде, дарынды балалармен жұмыс мазмұны адам ресурстарын дұрыс пайдалану, елдің, интеллектуалдың күшін арттыруға қосқан мол үлес болары анық.

Дарынды бала — бұл болашақта жаңа технологияларды шығарушы, әділ саясаткер, сенімді дәрігер, шебер музыкант, қайталанбас суретші, бұл еркіндікті сүйетін, жауапты, рухы биік адам, бұл — ұлттық құндылық.

УДК 371

САМОВОСПИТАНИЕ ШКОЛЬНИКА - ВОСПИТАНИЕ СОЗНАТЕЛЬНОЙ ДИСЦИПЛИНЫ

Т.Ш. МУСИНА
учитель, школа - интернат, № 2, г. Павлодар
Г.М. КАЖИКЕНОВА
преподаватель, ПГУ имени С. Торайгырова, г. Павлодар

Человек есть то, что он из себя представляет.

Самовоспитание – определенный тип отношения, поступков, действий с точки зрения соответствия определенному идеалу.

Это- волевой процесс, в котором регулируется весь образ жизни человека - сознательная и планомерная работа над собой, направленная на формирование таких свойств и качеств, которые отвечают требованиям общества и личной программы развития - систематическая, последовательная работа личности из усвоения своих положительных и устранение отрицательных качеств.

На что направлено самовоспитание?

Прежде всего самовоспитание направлено на формирование социально-необходимых качеств личности и осуществляется под влиянием общественно значимых факторов.

В самовоспитание проявляется активная жизненная позиция личности, и из этого можно сделать вывод, что самовоспитание нуждается в активном осознании личностью своего «Я». Также самосознание тесно связано с воспитанием, выступая в роли его продолжения. Во многих случаях, люди, в том числе школьники, сами ставят перед собой определенные цели и задачи, намечают пути их решения и начинают настойчиво добиваться поставленной цели.

Примеров тому в истории очень много, например, Демосфен, известный древнегреческий оратор, еще юношей мечтал овладеть искусством публичного выступления, но первое же из них закончилось полным провалом. Его освистали, потому что он имел слабый голос, был косноязычен... Другой на его месте оставил бы свои честолюбивые мечты. Но Демосфен поступил по-другому. Он разработал целую систему упражнений и стал упорно овладевать ораторским искусством. Уединяясь, он тренировал свой голос, отрабатывал жесты. Чтобы избавиться от косноязычия, подкладывал под язык мелкие камешки и произносил импровизированные речи. Упорство и воля позволили Демосфену достичь поставленной цели: он стал выдающимся оратором. Большое значение самовоспитанию придавал Л.Н. Толстой. В юности он завел дневник, в котором фиксировал свои недостатки и намечал пути их преодоления.

Благодаря работе над собой, он сумел преодолеть лень, тщеславие, лживость и многие другие дурные наклонности и выработал в себе человеколюбие, наблюдательность, творческое воображение, память.

А.П. Чехов в одном из своих писем жене отмечал: «Ты пишешь, что завидуешь моему характеру. Должен сказать тебе, что от природы характер у меня резкий, я вспыльчивый и пр., и пр. Но я привык сдерживать себя, ибо распускать себя порядочному человеку не подобает. В прежнее время я выделял черт знает что».

Практика показывает, что учащиеся начинают заниматься самовоспитанием только тогда, когда они уже отдают себе ясный отчет в своих действиях и поступках, когда у них вырабатывается способность к самооценке, к осмыслению своих положительных и отрицательных качеств и возникает потребность в собственном совершенствовании. Обычно это происходит в подростковый период.

Известен случай, когда ученик 6 класса поставил перед собой цель – преодолеть неграмотность по русскому языку, и в течение продолжительного времени ежедневно переписывал в тетрадь различные тексты на русском языке, стараясь запомнить написание отдельных слов, разобраться в знаках препинания, пока не стал уверенно писать классные диктанты и изложения, а также другие письменные работы. И подобных случаев в школьной практике случается немало.

Как уже было сказано выше, многие специалисты считают, что наиболее благоприятным периодом развития потребностей в самовоспитании является подростковый возраст. «Каким я должен быть?» - задает вопрос растущий человек. Чтобы ответить на этот вопрос надо знать самого себя.

Активная деятельность – основное условие формирования личности и ее качеств. Побуждение к самовоспитанию должны быть, с одной стороны, чувство неудовлетворенности собой, стремление к новому. Но, с другой стороны, необходимая вера в себя и в помощь других, например, семьи. Проблема подростков заключается в том, что они далеко не всегда соизмеряют свои потребности к самостоятельности с реальными возможностями. Отсюда конфликты, отказ от осмысленного самовоспитания, что порой порождает подражание не лучшим образцам поведения.

Важно помочь ребятам в организации самопрогнозирования. Каждый хочет заглянуть в завтрашний день. Прогноз может быть краткосрочным (дни, недели), среднесрочный (каникулы) или долгосрочным (окончание вуза, устройство семьи).

Но все виды прогноза реальны в семье, при активном участии родителей. Это:

- Помощь в выборе профессии;

- Выбор вуза;

- Совместный поиск ответов на вопрос, каков будет спрос на специалистов разного профиля через некоторое время и т.д.

Но далеко не все ребята готовы к прогнозированию, в зависимости от типов отношений к своему будущему.

Классификация:

Фаталисты:

не задумываются о завтрашнем дне, считают, что все заранее предопределено судьбой, и от нее не уйдешь. Здесь сказывается боязнь заглядывать в завтрашний день, не ожидая от него ничего хорошего.

Стрекозы:

имеются в виду люди, напоминающие крыловскую стрекозу, они не хотят задумывать о завтрашнем дне.

В основе такого подхода явно завышенное представление о ценности дня сегодняшнего и недооценка дня завтрашнего.

Муравьи:

люди с нормальной реакцией на события сегодняшнего и завтрашнего дня, умеющие обдумывать свои поступки в соответствии с событиями и планами. Они способны ко всем видам прогноза.

Компьютеры:

для них характерно планирование каждого своего шага, вплоть до мелочей. Они не просто планируют, они занимаются самим процессом, и для них это важнее, чем просто предвидеть события. Этим детям свойственно ответственное отношение к своим обязанностям, но и мнительность, и тревожность, нерешительность в сложных ситуациях.

Кассандры и Прорицатели беды: -

такие старшеклассники видят в будущем только неприятности и пытаются в каждом шаге «избежать неизбежных бед», застраховаться от проблем. Это лишает их удовольствия от радости сегодняшнего дня. Они склонны к одиночеству, скрывают свои мысли и намерения. Часто пессимистичны.

Становится очевидным, что самовоспитание и сознательную дисциплину сначала задают взрослые, и при правильном подходе эти навыки должны перейти во внутреннее требование ученика к себе. Если представить процесс самовоспитания в целом, то в его структуре можно выделить следующие компоненты:

Критический анализ, оценка своих недостатков и постановка конкретной цели самовоспитания. Самооценка: формируется путем сравнения себя с другими людьми и путем сопоставления уровня своих притязаний с результатами своей деятельности. Адекватная самооценка позволяет правильно сформулировать цели самовоспитания. Самооценка формируется в тех случаях, когда субъект выявляет мнение о себе и своих поступках у людей, с которыми контактирует в семье, в учебном заведении, на отдыхе, и когда он критически сопоставляет себя с окружающими.

- Разработка программы самовоспитания.

- Определение методов самовоспитания.

- Непосредственная работа личности надо собой.

- Самоконтроль.

Этапы самовоспитания:

1. Этап принятия решения: все начинается с принятия твердого решения о необходимости личного совершенствования. Без этого важного элемента невозможно осуществить целенаправленное самовоспитание. Важным элементом первого этапа выступает выбор или формирование идеала, к которому можно стремиться в процессе самовоспитания. Идеал можно выбрать или создать.

2. Этап самопознания: ученик стремится познать себя в соответствии с выбранным идеалом. В процессе самопознания происходит выявление и самооценка уровня развития того или иного качества или свойства личности. В рамках этого этапа также происходит формирование и уточнение ценностей и ориентиров человека.

3. Выбор средств, составление плана: человек делает ответственный выбор путей, методов и средств самовоспитания. Этот этап включает и формирование необходимых самоустановок, которые могут помочь

человеку обеспечить достижение тех или иных целей самовоспитания. К ним можно отнести личные правила и принципы, которые определяют поведение и поступки человека в разных ситуациях. На основе выбранных путей, методов и средств самовоспитания осуществляется планирование работы над собой. Человек составляет программу или план, в которых отражается то, над чем предстоит работать, какие методы и средства используются, примерные сроки достижения намеченного.

4. Реализация планов: практическая работа, направленная на достижение сформулированных ранее ценностных ориентиров.

Выводы:

1. Самовоспитание – это важный момент в воспитании личности. Самовоспитание тесно связано с воспитанием, выступая в роли его продолжения.

2. Самовоспитание нуждается в активном осознании личностью своего «Я».

3. Самовоспитание и сознательную дисциплину сначала задают взрослые.

ӘОЖ 371.21:371.398

ҮЛГЕРІМІ ТӨМЕН ОҚУШЫЛАРМЕН ЖҰМЫС

Л.К. КАЗАНГАПОВА

к.п.ғ., доцент, С. Торайғыров атындағы ПМУ, Павлодар қ.

Д.С. МУСАБЕКОВА

студент, С. Торайғыров атындағы ПМУ, Павлодар қ.

КАЗАНГАПОВА М.С.

магистр, С. Торайғыров атындағы ПМУ, Павлодар қ.

Оқу - оқушының іс-әрекетінің бір түрі. Төменгі сынып оқушыларында көбінесе тікелей сезімді оятатын, ұтымды эмоцияға негізделген іс-әрекеттер басым болады. Бұл іс-әрекеттер баланың білімге құштарлығын, танымдылығын, қызығушылығын одан әрі дамытып, нығайтуға негіз болады. Оқушы қандай тақырып болмасын оған алдымен зейін қойып қабылдауы керек. Ал зейін қоя білу - саналы белгілі бір нысанаға шоғырландырады, ал шоғырланған ой біздің санамызда бейнеленуін қамтамасыз ететін психологиялық құбылыс. Егер, оқушының зейін қою қабілеті болмаса, оқу, ұғыну, тұжырымдау жөнінде айтудың қажеті де болмас еді. Оқушының көбінесе сабақты нашар оқуына әкеп соқтыратын жағдайының өзі - бүкіл оқу процесінің барысында оқушының жоғарғы дәрежеде шоғырланған, үздіксіз толастамайтын зейінін тудыра алмауымызда.

Оқушының өз зейінін басқара аларлық дағдысын тәрбиелей отырып, мұғалім оқушы зейінін ұйымдастырып, түйсіну, қабылдау және ол қабылданғандарды еске сақтату арқылы алған білімін нығайтып отыруы керек. Өкінішке орай оқушылардың арасында білімге құштарлығы төмен, оқыған-білгендерін есте сақтай алмайтын, үйреткенді бірден қабылдай алмайтын оқушылар да кездеседі. Үлгерімі төмен оқушылармен жұмыс жүргізу үшін алдымен оларды арнайы зерттеп алу керек. Оқушы зерттеуінде мына мәселелерге баса назар аударған жөн:

Ұжымдық ортамен қандай қарым-қатынаста екенін анықтау;

Оқу-тәрбие процесіне отбасының, ықпалы қандай? Ата-анасы баласына үйде көмек көрсете ала ма? Осыны бақылау;

Оқушының мектептегі қоғамдық жұмыстарға қалай араласып, үйінде

ата-анасына тигізетін көмегі жөнінде сұрап, білу;

Үйдегі күнтізбесінің бар-жоғы, егер бар болса, оны қалай орындап жүргендігі туралы;

Сабаққа қатысуы, оқушыларға қойылатын талаптарды орындауы;

Денсаулығы туралы дәрігерлік анықтамалар мен ұсыныстарды білу;

Оқушының дара жеке басының, ерекшелігі;

Ойлау қабілетінің деңгейі;

Зейіні мен есте сақтау қабілетінің жетілуі;

10. Ерік-жігері. Табандылығы. Қызығушылығы;

Әр пәннен үлгерім көрсеткіші;

12. Үлгермеу себептері.

Осы мәселелер анықталғаннан кейін, оқушының жеке пәндер бойынша білімі мен дағдыларын есепке ала отырып, ондағы негізгі қылықтарды анықтау қажет.

Үлгерімі төмен оқушылармен жұмыс сол кемшіктерді жоюға бағытталып, оңайдан қиынға қарай сағылап жүргізіледі:

Ата-анасымен тығыз байланыс жасау. Оқушының үлгермеу себебіне денсаулығының зардабы бар ма, жоқ па екенін сұрап білу. Дәрігердің ақыл-кенесін тыңдау, соған қарай жұмыс жүргізу;

Оқушының сынып ұжымымен байланысын күшейту, қоғамдық тапсырмалар беру, тәрбие сағаттарын өткізу, мінез-құлқының жақсы жақтарын жетілдіру, сабаққа деген белсенділігін жандандыру, оқуға ынталы, жігерлі балалардың жолдастық көмегін ұйымдастыру;

Оқушыны бақылаудан тыс қалдырмау. Сабақ үстінде жиі сұрау, сұрамаған күнінің өзінде атын бірнеше рет атап, ойының басқа жаққа бөлінбеуін қадағалап отыру, назарының сабақтан басқаға аудармауына зер салу;

Баланың қабілетін, зейінін, қызығушылығын арттыру мақсатында ойын түрлерін жиі қолдану, оқушының оған белсенділігін арттыру. Сабақты дидактикалық материалдарды, техникалық құралдарды молынан пайдаланып жүргізу. Оқушылармен жеке жұмыстарда да көрнектіліктер пайдалану.

Оқушының алған білімін есте сақтауын дамыту мақсатында шағын да тілге жеңіл көркем мәтіндерді, мақал-мәтелдер мен жұмбақтарды, жаңылтпаштарды жаттату. Барлық жұмыстарда да жеңілден күрделіге қарай дамытып отыру. Көбейту, бөлу кестелерін, ұзындық, салмақ, уақыт өлшеуіштерінің кестесін жаттап, ұмытпауына көңіл бөлу;

Оқушының еңбектерінің жақсы жақтарын дер кезінде байқап, оны мадақтап, өз күшіне сенімін ояту.

Жұмыс барысында үлгерімі төмен оқушылардың жеке пәндер бойынша біліміндегі олқылықтар анықталып, жүргізілетін жұмыстар соларға орай нақты белгіленеді, олардың нәтижелері жазылып отырылады. Мысалы: А. деген оқушының біліміндегі анықталған олқылықтар: математика пәнінен көбейту, бөлу кестесін есте сақтай алмайды. Осы амалдарға арналған мысалдарды мұғалімнің көмегінсіз шығара алмайды. Сөз есептерді шығаруға зейін қоя алмайды. Ал, Д. деген оқушы мәтінді екінші сыныпта әріптеп оқиды. Көп буынды сөздерді біріктіріп оқи алмайды. Оқыған мәтіннің мазмұнын есінде сақтай алмайды. Жазба жұмыстарында дәптеріне әріп элементтерін дұрыс түсіре алмайды, лас жазды. Тілдік тапсырмалары бар жаттығуларды орындай алмайды. Диктант жазуды мүлде білмеді.

Бұл олқылықтарды жою үшін төмендегідей жұмыс жүргізіледі:

I кезең. Екі, үш және көп буынды сөздерді сыныпта және үйде дауыстап, мәнерлеп оқуға үйрету. Алдымен жатталуы оңай көркем сөз, өлең, жұмбақтар беру. Көбейту кестесін жаттату әртүрлі методикалық әдістермен жүзеге асырылады. Сол есептерді арнайы үлгі бойынша шығарып үйретіп, әбден шығару жолына үйренді-ау дегенде, есеп күрделенілді.

II кезең. Мәтіндерді дауыстап, мәнерлеп оқумен бірге, ауызша мазмұндап айтып беру жұмыстарына жаттықтыру. Сурет бойынша ауызша, жазбаша әңгімелер құратып үйрету. Сөз есептердің шешуін дұрыс табуға жаттығу жұмыстары жүргізіледі. Жұмыс нәтижесі арнайы дәптерге жазылып отырады. Үлгерімі төмен оқушыларға өткен материалдар мен өтетін материал арасындағы сабақтастықты білдіруге аса назар аударылады. Бірте - бірте есте сақтаудың тиянақтылығы мен шапшаңдығы дамып, оқушының тиісті ұғым-түсініктерді белгілі бір уақыт өткеннен кейінде қиналмай емін-еркін, оңай еске түсіріп, айтып дәлелдей білуінен, практикалық тұрғыда жеңіл қолдана білуінен көрінеді.

Ес және еске сақтау процесінің осы физиологиялық және психикалық заңдылықтары педагогикалық процесті ұйымдастыруда ескерілмесе, оқушы білімінің сапалы, тиянақты болуы мүмкін емес.

Олай болса, оқу- процесінде үлгермеушілікті болдырмау үшін оқушылардың материалды саналы ұғынуын қамтамасыз ету үшін:

Оқушылардың әр сабақтың мақсатын, нені ұғынып, есте сақтаудың керек екенін нақты білуі тиіс; Сабақ уақытында тиімді әдіс-тәсілдер шебер қолданылуы қажет;

Оқу уақытында саналылық, бірізділік, жүйелік т.б. оқу принциптері ескерілуі керек.

Өткен материалды саналы, терең, тиянақты меңгермейінше, онымен сабақтас жаңа материалды саналы ұғынып, есте сақтау мүмкін емес екенін ескерту;

Еске сақтау тиянақты болу үшін қайталау жұмысын әрі жүйелі, әрі түрлі жолдармен жүзеге асуының күрделеніп отыруы тиіс. Өткен бөлімді тест арқылы қайталау, шығарма, бақылау жұмыстары арқылы алған білімдерін бақылау пайдалы. Өйткені алғашқы қайталауда есте қалғандар бала есінде ұзақ сақталады. Оның үстіне алғашқы ұғым-түсінік дұрыс қалыптаспаса, оны қайта түзету бала үшін де, мұғалім үшін де көп еңбектенуді қажет етеді.

Оқушының мектепке келуі оның мектепке дейінгі алған, балабақшада, отбасында жас кезінен қалыптасқан тәрбиені өзгертеді. Мектепке келген күннен бастап жаңа тәртіп, сабақ оқуға жаңа негізделген жаңа өзгерістер енгізіледі. Сөйлеу мәнеріне, отыру, жүріп-тұруына шек қойылады. Осындай қойылған жаңа талаптар оқушы организмине әсерін тигізбей қоймайды. Кейбір оқушылар бұл қойылған талаптардан мүлтіксіз өтіп кетеді де, денсаулығында бұрыннан мүкісі бар, өз еркін дұрыс жолға қоя алмайтын оқушылар қалып қояды. Ол белгілі бір қалыпқа келгенше оқу жоспары едәуір ілгері кетуі де жаңағы оқушы үлгері алмай қала береді. Осыны байқаған ұстаз онымен бірінші күннен бастап-ақ онымен жеке жұмыс істеуге кірісу керек. Осы жұмысты бірінші жылдан бастаған дұрыс. Бастауыш мектеп мұғалімінің өзі 1-ші сыныптан 4-ші сыныпты бітіргенше берілетін себебінің өзі орынды. Егер, ондай оқушымен жарым жолдан жұмыс істеу оқушы үшін де, ұстаз үшін де қиынға соғады. Әрбір сыныптың ең жоқ дегенде 30%-на жуығы сабаққа дәрменсіз болып шығады. Мұндай оқушылар ұстаз үшін көптеген қиындықтар туғызады. Ал, әр оқушыны білімді, қабілетті етіп шығару ұстаздардың оқушымен жұмысты дұрыс жолға қоюына, қабілетіне, табандылығына, ой-өрісіне көп байланысты. Өз жұмысына немқұрайды қараса, ондай балалар саны оқу материалдары қиындаған сайын көбейе береді де, әр оқушымен жеке жұмыс істеп жетілдіріп, алған білімін нығыздап отырса, ондай оқушылар саны күннен-күнге азайып отырады. Әр оқушыны өз баласындай сезініп, әр оқушының келешегіне нәр құйсам екен деген ұстаздың сыныбында нашар оқитын оқушы болмауы керек. Сондықтан ұстаз оқушылармен жұмыста қандай қиыншылықтар кездесетінін білумен қатар ол қиыншылықтарды жою жолдарын, қиындық тудыратын себептерді анықтай да білуі керек.

Тәжірибе мынаны көрсетеді бастауыш сынып оқушылары өз ұстаздарын жақсы көреді. Оның айтқан, берген тапсырмаларын орындағысы келіп тұрады. Ал егер орындай алмаса, онда оның себебі бар, алдымен соны анықтау керек. Оқудың қиындауы орталық жүке жүйесіне әсерін тигізеді. Түрлі эмоциялық, психикалық, ой және дене ауыртпашылығы күнбе-күнгі оқу материалдарының қиындауына байланысты оқушының да жүйке жүйесіне, психикасына жағымсыз әсер етуі мүмкін. Мұндай оқушылар көбінесе жас кезінде көп ауырған, туа немесе іште жатқанда түрлі науқастарға ұшыраған оқушыларда кездеседі. Мұндай оқушылардың ата-анасымен ақылдаса отырып, оқушының ар-намысына тиіспей, шыдамдылықпен ата-анасымен бірлесе отырып көмек көрсету керек.

Кей кезде мұндай оқушыларға сеніп, қажетті тапсырма беру керек. Мысалы: «бор алып кел», «тақтаны сүртіп жібер», «дәптерді таратып жібер». Мұндайда ол мұғалімнің өзіне көңіл аударып тұрғанын біліп, сол тапсырманы орындауға тырысады. Осындай тапсырманы күнбе-күн күрделендіре отырып, сабақпен байланыстыру қажет. Сонда ол өзін еркін санайды. Ондай оқушының жаман мінезін оқушылар алдында айтып ұялтпау керек. Мақтауға болады.

2) Кей жағдайда оқушылардың нашар оқуы оның тәртібі беймаза, ұшқалақ, ой-қабілеті тежелінген, өзін-өзі шапшаң басқара алмайтын оқушылар да кездеседі. Ондай оқушылар жұмысқа қабілетін тез жоғалтады, жолдастарымен бірқалыпты қарым-қатынас жасай алмайды, өзін-өзі ұстай алмайды, тез дауласып қалады. Жазуы да нашар, оқуға да, есепке де мойынсұнбайды. Қиындыққа қарсы тура алмайды. Оқу құралдары да, дәптері де кір-қожалақ болып жүреді. Мұндай оқушылар мұғалімдерге көп қиындық туғызады.

Осындай оқушыларға қандай көмек жасау керек? Мұндай оқушылардың ата-анасымен көбінесе, жеке еркін сөйлесу керек. Ондай оқушылармен шыдамдылықпен, ақырын сөйлесіп, көп ескерту жасай бермей, ақырын ұрыспай жақсы жақтарын қолдап, бірте-бірте тапсырманы өзбетімен орындап отыруға жағдай туғызу керек. Дұрыс істеген жұмыстарын дер кезінде көріп, мадақтап, қолпаштап, тақтаға жиі шығарып, сынып алдында мадақтап отырған жөн. Мысалы, Д. деген оқушы 4-ші сыныпқа жаңа ғана келді. Тәртібі өте нашар, бір орында отыра алмайды. Диктант жазу білмейді, математикадан есеп түгіл, мысалдарды қосып-ала білмейді. Жанында отырған оқушыларға маза бермей, үнемі бөгет жасайды. Ол оқушының анасын мектепке шақырып, әңгімелесіп, оқушыны ең алдыңғы партаға отырғызып, үнемі бақылауға алу қажет. Тақтаға жиі шығарып, жіберетін кемшіліктеріне көзін жеткізген соң, қосымша сабақтар өткізіп, сабақтан кейін де жұмыс істелінді. Бір аз жетістігін қолпаштап, ақыл-кеңесті үнемі айтып отыру қажет. Сонда ол оқушы математикадан тез жетіліп, мысалдарды дұрыс шығаратын болады. Диктантта жіберген қателерінің себебі де анықталғаннан кейін талпынатын болады. Оқушы біршама үлгерімдерге жетіп, тез есеп шығаруға да талпынынады. Жанында отырған оқушыларға да зиянын тигізуді қояды. Өзбетімен орындап келуге жеке тапсырмалар да беріп отыру қажет.

3) Сол сияқты сабақты нашар оқитын оқушылардың басқа деңгейдегі, әсіресе, ұмытшақ, салақ, білімі тұрақсыз, шаршампаз оқушылар. Ондай оқушылар бірінші сабақтың аяғында-ақ шаршап қалады. Олар мұғалімнің түсіндіргенін өте қиын ұғады, партаға жатып алады, кейде сабақ үстінде шаршап, ұйықтап та қалады. Ондай оқушы мысалы, Э. Д. деген оқушылар 2, 3-ші сыныптарда кездеседі. Оқығанда өте асығыс, мазмұнын айтқанда жартысын ұмытып, өз-өзінен асығып тұрады. Біліп тұрғанын айта алмай сасқалақтайды. Жазуы жаман, бір сөзден бірнеше әріпті тастап жазады. Білімі таяз, оқушылар алдында ұялып, өзін-өзі дұрыс ұстай алмайды. Сабақ оған өте ұзақ болып көрінеді, кейде басы айналып, сабаққа қабілеті төмендейді, жиі ауырып қалады. Мысалы: Ә. деген қыз өте ұялшақ, үндемейтін. Ата-анасымен сөйлескенде жас кезінде жиі ауырған, үйде барлық айтқанды орындайды, тек қана мінезі жанғалақ деп түсіндірді. Кейін де ауырды. Дәрігерге көріп жүрді. Сабақтан жиі ауырып қалғандықтан сабақты қуып жете алмай, білмегенін намыстанып... Оны бір-бірте өзі-өзін ұстауға, ешкімнен ұялуға дағдыландырып, тақтаға жиі шығарып, сабақты білмейтіндігіне көзін жеткізіп, бірақ жауап бергенде асықпай өз ойын дұрыс жүйелеп айтуға дағдыландыру қажет. Жазу жазғанда да асықпай әріп тастап кетпей, сол сөзді іштей қайталап алып, буындай отырып жазу керектігіне дағдыландырылады. Бірте-бірте тақта алдында дұрыс, ұстауға, білгенін асықпай аяғына дейін дұрыс орындауға, диктантты тез, әріп қалдырмай дұрыс жазуға, жіберілген әр қатенің белгілі ережеге байланысты талдай білуге үйрету қажет. Үлгермеушіліктің болуына тағы бір өте ақырын ойлайтын деңгейдегі оқушылар жатады. Ондай оқушылар өз жолдастарына қарағанда ақырын ойланады, ақырын жазады бір жұмыс түрінен жұмыстың екінші түріне өте қиындықпен өтеді, сабақ үстінде оқып та, есептеп те үлгере алмайды. Осының салдарынан ол көп қиналады, кейде нәтиже шығара алмағандықтан жаман бағалар алады. Ондай оқушыға ұрсып, ақырып, зекірудің қажеті жоқ. Ақырын ойлап, ақырын жазғаны үшін оқушы кінәлі емес. Осының салдарынан ұқыпсыздық, өз ісіне сенімсіздік, үлгермеушілік, оқығысы, жазғысы келмеушілік туады. Жүйке жүйесі зақымдалады, сабаққа деген ынтаны үрей қорқыныш басады. Ондай деңгейдегі оқушылармен жұмысты басқалай құру керек. Оқушы өз тестімен жұмыс істей берсін, оны кейде мақтап қою керек. Жұмыстың ақырғы нәтижесін бағалау шапшаң ойлануға бірте-бірте көшіп, үйде бір мезгіл ұйықтап алу қажет. Таза ауада жиі серуендеу керек. Ал сыныпта өз шамасына қарай тапсырма беру, жаман бағаны қоюды шектеу, тапсырманы жақсы орындадың деп мадақтап, оны жолдастары алдында қысылудан сақтандырып өз күшіне сенуін тудырады. Оқушыға ақырып-зекіріп немесе бағамен қорқытып үлгеруші ету мүмкін емес, оған жағымды, аналық тұрғыдан көңіл аударып, асықтырмай, жалықпай табандылықпен үйрету керек.

Үлгерімі төмен оқушыларға ең қажетті нәтиже беретін бірден-бір жол - оқушыға көңіл бөлу, оны бауырға тарту, шыдамдылықпен түсінбеген сабағын түсіндіру, тәрбиелеу, үлгермеуіне себебін дұрыс анықтап,

жұмысты дұрыс жолға қою, ерекше қамқорлық жасау. Сонда ғана жылдар бойы шыдамдылықпен жүргізген жұмыстың нәтижесін көруге болады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Бастауыш мектепте білім беру нәтижелерін қалыптастырудың теориясы. Бастауыш мектеп. – 2005. - №2.– Б. 9-12.
2. Оқытушы мен білім беру теориясы оқушылардың білімдерін, шеберліктері мен дағдыларын тексеру. Тарихшы және тарих: Қазақстандық тарих ғылымдарының тар жол, тайғақ кешу: халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының материалдары. – Павлодар: С.Торайғыров атындағы ПМУ, 2005. – Б. 467-472.
3. Оқыту принциптері. Бастауыш мектеп. – 2005. - № 2. – Б.7-8.

УДК 316.315-058.862

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ПОДДЕРЖКА ДЕТЕЙ-СИРОТ

Ж.М. КАЗИЕВА
магистрант, ПГУ имени С. Торайғырова, г. Павлодар

Казахстан как развивающаяся страна на пути своего экономического развития столкнулось с проблемами социальной сферы:

- резкая социальная дифференциация населения;
- снижение уровня жизни отдельных слоев населения;
- повышение уровня преступности;
- роста количества не благополучных и неполных семей.

Проблема современного казахстанского общества заключается в существенном противоречии между декларируемой и законодательно поддерживаемой системой социальной защиты детей, подростков и молодых людей – сирот и реальной ситуацией: ростом социального сиротства, неустроенностью детей, подростков и взрослых. Молодые люди из числа детей-сирот в силу объективных и субъективных причин вступают в общество в пору совершеннолетия маргинальными членами, чужаками, сохраняя эту проблему в некоторых случаях на протяжении всей жизни.

Обделенные родительской заботой, сироты и от общества получают значительно меньше внимания, чем домашние дети. Условия жизни ребенка, имеющего дом, не адекватны жизненным условиям ребенка из сиротского учреждения.

Здесь вступает в действие закон дивергенции социальной среды, который в значительной мере сокращает шансы ребенка-сироты достигнуть адаптации в обществе на уровне домашних детей.

На сегодняшний день данные статистики, приводимые государственными органами, в частности, Комитетом по охране прав детей и депутатов парламента различны: «Как отмечают в Комитете по охране прав детей Министерства образования и науки, в республике наблюдается позитивная тенденция по сокращению количества детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей.

Если в 2009 году таких детей было 42 494 ребенка, то в 2011 году их количество сократилось на 5 717 детей. Сегодня в республике насчитывается 36 777 детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей.

Эта добрая тенденция затронула и детские дома. За три года количество воспитанников в таких учреждениях уменьшилось на 2191 ребенка.

Во многом это результат активной работы Комитета по охране прав детей и его департаментов в регионах. Регулярные встречи с детьми, обделенными родительской заботой, приглашение их в гостевые семьи, помощь патронатным семьям, поддержка опекунов дали хороший социальный эффект. Счастливых детей в нашей стране стало больше. Немаловажно, что согласно национального законодательства приоритетным правом в вопросах усыновления пользуются казахстанские граждане.

В 2011 году гражданами Казахстана усыновлены 3 219 детей, что на 119 детей больше, чем в 2010 году. И на 332 человека больше зарегистрировались в качестве потенциальных усыновителей, а это - 1380 наших граждан»[3].

В то же время «На профилактическом учете в органах внутренних дел в настоящее время состоит свыше 11 тысяч неблагополучных семей, в которых воспитываются более 17 тысяч детей. Это, конечно, и показатели семейного неблагополучия, и показатели очевидных недоработок государства и общества в деле воспитания, в формировании духовно-нравственной атмосферы в семьях», - сказал Д. Назарбаева в мажилисе на конференции по вопросам законодательной и практической защиты детей в Казахстане в пятницу.

При этом она отметила, что более 76 тыс. казахстанских детей воспитываются в домах ребенка, школах-интернатах и детских домах.

Согласно данным статистики, озвученным депутатом, сегодня в республике более 2 млн 254 тыс. детей дошкольного возраста и более 2 млн 517 тыс. школьного возраста».

Данные показатели говорят о том, что государственные органы либо занижают официальные данные статистики, для повышения имиджа своего Комитета, либо на сегодняшний день нет, точных, достоверных данных в этой сфере.

Я считаю должны быть разработаны новые критерии повышения эффективности деятельности государственных органов. Необходимо использовать показатели статистики в другом ракурсе. Например, сколько воспитанников учреждений МОН РК и других организаций совершили правонарушений и содержатся ли они в местах лишения свободы, какое количество выпускников данных учреждений поступили в средние специальные и высшие учебные заведения и т.д.

Государство, выделяя огромные деньги на содержание детей-сирот в различных учреждениях в дальнейшем не должно также выделять деньги налогоплательщиков для содержания их в исправительных учреждениях. Данные дети должны становиться полноценными гражданами и работать на благо нашего государства.

Для получения положительных показателей, в данных учреждениях должна быть налажена на достаточно высоком уровне социально-психологическая поддержка детей-сирот. Что собой представляет социально-психологическая поддержка и существуют ли стандарты и нормативы ее предоставления? Как оказалось в нашей стране существует стандарт оказания социально-психологической помощи (Об утверждении стандарта оказания специальных социальных услуг в области образования. Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 18 ноября 2009 года № 526. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 9 декабря 2009 № 5965):

9. Перечень социально-психологических услуг:

1) предоставляемых в организациях, обеспечивающие государственные гарантии прав на получение образования, воспитание определенных категорий граждан с предоставлением места проживания и/или дневным пребыванием:

проведение психологической диагностики и психологической коррекции ребенка;

проведение психологической диагностики и психологической коррекции детско-родительских отношений; оказание психотерапевтической помощи;

составление на основе оценки потребностей индивидуального плана по оказанию ребенку специальных социальных услуг;

проведение психологических тренингов;

планирование и реализация коррекционных занятий соответственно состоянию здоровья, интеллектуальному и социальному уровню ребенка и т.д.[2]

Цель социально-психологической поддержки детей-сирот по моему мнению состоит в установлении консенсуса между внутренним миром субъекта и внешней средой, создание перспектив адаптации и успешной социализации личности.

У детей-сирот воспитывающихся в детских учреждениях существует комплекс проблем преодоление, которых возможно лишь с социально-психологической поддержкой. К таким проблемам исследователи относят:

- отсутствие жизненного пространства, дети-сироты становятся мигрантами в раннем возрасте, у них отсутствует чувство постоянного, собственного дома;

- уровень образования в таких учреждениях низком уровне, что приводит к уменьшению стартовых возможностей для получения качественного образования. Образование для данных категорий граждан, является единственным условием социальной мобильности;

- проблема трудоустройства сирот имеет прямую связь с наличием образования, а также успешное вливание в коллектив;

- основной проблемой сирот также является проблема жилищного обеспечения. «По данным статистики на 2011 год количество детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей, составляет 36 777 детей. Из них под опекой и попечительством в семьях казахстанских граждан находятся 21 585 детей, на патронатном воспитании в семьях казахстанских граждан - 2 267 детей; в организациях для детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей, системы образования, здравоохранения, социальной защиты населения 12 925 детей. Согласно данным Комитета по охране прав детей Министерства образования и науки на 2010 год, 1 089 детей имели закрепленное жилье, в том числе на праве собственности 288 детей, на праве общей совместной либо долевой собственности 801 ребенок. Из названного общего количества воспитанников интернатных учреждений **10 523** воспитанника **нуждается в жилье**, из них 6 166 несовершеннолетних поставлено в очередь на получение жилья из государственного жилищного фонда».

Таким образом, социально-психологическая поддержка детей-сирот должна ставить перед собой задачи по достижению успешной социализации воспитанников детских учреждений, создание предпосылок и условий по достижению равновесия между внутренним миром субъекта и окружающей действительностью.

ЛИТЕРАТУРА

1. Психологические аспекты социальной адаптации детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей: Методическое пособие – Астана: ЕАГИ, 2009.

2. Об утверждении стандарта оказания специальных социальных услуг в области образования. Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 18 ноября 2009 года № 526. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 9 декабря 2009 № 5965.

3. Данные Комитета по защите прав детей МОН РК www.zakon.kz.

ӨОЖ: 373.

ОҚЫТУ ҮРДІСІНДЕ ӘРЕКЕТКЕ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫ ТӨМЕН ЖӘНЕ ДАРЫНДЫ ОҚУШЫЛАРМЕН ЖҮРГІЗІЛЕТІН ЖҰМЫСТАР

Р.Қ. ҚАЗИЕВА

бастауыш сынып мұғалімі, №15 жалпы орта білім беретін мектебі, КММ, Шығыс Қазақстан облысы, Өскемен қ.

«Еліміздің тағдыры жас ұрпақтың қолында, жас ұрпақтың тағдыры – ұстаздың қолында», - деп елбасымыз Н. Ә. Назарбаев ұстаздардың алдына зор жауапкершілік жүктеп отырған кезеңде ұстаз қандай болу керек десек:

Жана заман мұғалімі: ізденгіш, коммуникативті, зерттеуші, психолог – педагог, жаңашыл көзқарасты, ақпараттық технологияны меңгерген, гуманист, өз пәнінің шебері болуы шарт. Өр ұстаз оқу – тәрбие үрдісінде ең бастысы «Мемлекеттік білім беру стандарты» талаптарына сәйкес берілген оқу бағдарламаларын орындау үшін, оқушы білімінің сапалы болуына назар аударуы қажет.

Балалардың жеке басын дамыту оның ашылмаған қабілеттері мен мүмкіндіктерін ашуға, еркіндік пен әділеттілікті, мейірім мен бақытты тілейтін бүлдіршіндердің ішкі жан дүниесіне үніле білу керек. Осы тақырыпты тандау себебім заман талабына сай, бәсекеге қабілетті шәкірттерді оқытып, тәрбиелеу.

Мұғалімнің міндеті – міндетті деңгейдегі білімді бере отырып, жеке тұлғаның мүмкіндіктері мен қабілетін оятап, жеке тұлғаның толық және еркін дамуына мүмкіндік жасау [1,23].

Осы бағытты жүзеге асыру мақсатында менің өз проблемалық тақырыбым:

Оқушылардың сабақ үстіндегі ойлау белсенділігін арттырудың әдіс – тәсілдерін пайдалана отырып, шығармашылық ізденіс әдісін қалыптастыру және дамыта оқыту. Осы өзекті тақырыпты екі кезеңге бөліп жүзеге асыруды мақсат етемін. Бірінші кезең 1-2 сыныпта. Оқушылардың қабілеті мен дағдысына қарай міндетті деңгейде білім беру, білім сапасын зерттеу және бақылау. Дарынды оқушыларды анықтау.

Екінші кезең 3-4 сыныпта. Оқушылардың қабілеті мен дағдысына қарай міндетті деңгейдегі білімді бере отырып жеке тұлғаны дамыта оқыту, олардың шығармашылық ізденіс іс – әрекетін қалыптастыру.

Осы өзекті тақырыпты жүзеге асыру мақсатында бастауыш сынып оқушыларын жан-жақты зерттей отырып, оқушылардың білім сапасын арттыру үшін жеке тұлғаны танып, анықтап, оларды шығармашылық жұмысқа баулу үшін төмендегі жұмыстарды жүргізудің маңызы ерекше [2,36].

1. Өзіндік жұмыс – бұл шығармашылық жұмыстың бастамасы, өз бетімен ойлау, қиялдау, елестету, шығармашылық жұмысқа талпыну.

2. Ойын – бұл баланың барлық ақыл-ой әрекеті, баланың барлық қабілетінің дамуына, нашар оқушының өзі белсенді әрекет етуге көмектеседі. Ойынның тағы бір пайдасы – жеке тұлғаның шапшаңдығын, тез ойлау дағдысын, сабаққа ынтасын арттырып, жан-жақты дамуына мүмкіндік тудырады. Ондай ойын түрлері «Кім жылдам», «Ойлан, тап», «Ғажайып алаң», «Фигураны тап», «Баспалдақ», «Орнын тап», «Адасқан буын», «Адасқан әріп» т.б. ойындар жатады.

3. Логикалық тапсырмалар – олар ребустар, жұмбақтар, сөзжұмбақтар, анаграмма, Венн диаграмасын құру, жұмбақ есептер.

4. Берілген тапсырманы түрлендіру – бұл жеке тұлғаны бір жақтылықтан арылтады, дамуына мүмкіндік тудырады, сабақ үстінде зерігу, оқушының бос қалуын болдырмайды. Мысалы: Берілген есепке кері есеп құру, кері амалдар арқылы мәнін тексеру. Ана тілі сабағында шығарма жазу, бір затты сипаттау, мәтінді басқаша аяқтау, өлең құру, өлең мазмұнына сәйкес шығарма жазу т.б.

5. Тест тапсырмалары – бұл қазіргі оқыту үрдісінде кен қолданып жүрген әдіс, ол оқушының ойлануына көмек береді, дұрысын табуға, салыстыруға үйретеді. Жазба жұмысы – өтілген тарау бойынша білім деңгейін анықтауға мүмкіндік тудырады.

6. Сайыс, жарыс сабақтар – оқушы белсенділігін арттырып, пәнге деген қызығушылығын оятады. Нашар оқушының өзі сабаққа белсене қатысады. Оқушы бойындағы «білмеймін» деген үрейді болдырмайды. Өзара бәсекелестік тудырады.

7. Бақылау жұмысы – бұл оқушының білім сапасын анықтайтын жұмыстың негізгі түрі. Бақылау жұмысын алғанда өзін әр оқушы нені білмейді, нені жақсы меңгергендігін және бала білімін нақты, әділ бағалау үшін мына төмендегі жүйе бойынша тексеремін.

Р/с	ФИО	Жұмыстың түрлері							Қорытынды баға
		Амалдар	Теңдеу	Есеп	Салыстыру	Периметр	Логика	Баға қосылады	

1	Ақпаев	5	4	3	4	5	0	21:6=3.5	3
2	Ахметқалиев	5	5	5	5	4	0	29:6=4.8	5

Осы әдіс – тәсілдерді тиімді және жүйелі жүргізу барысында бастауыш сынып оқушыларының қызығушылығын арттыра отырып, білім сапасын жақсартуға мүмкіндік тудырады.

Сабақ қаншалықты сапалы болсын немесе мұғалімнің білімі, тәжірибесі мол болсын – оқушы тарапынан өзінің белсенді әрекеті болмайынша білімнің нәтижесі сапалы болуы мүмкін емес. Сондықтан жеке тұлғаның өздік әрекетін дамыту, білім сапасының нәтижелі болуын көрсетеді[3,24].

Мысалы: Жаңа сабақты түсіндірер кезде оқушы осы тақырып бойынша нені білетінін, кімінің қаншалықты білімі бар екенін анықтап алса, кіммен қалай жұмыс жасау айқын болады. Сыныпта осы тақырып бойынша жақсы меңгерген әлі ештеңе меңгермегені белгілі болады.

Мысалы: 2 сыныпта үш таңбалы санды қосу, азайту кезінде өздік жұмысы ретінде мынандай тапсырма бердім:

128+232	1000-405
416+328	1000-328
601+399	1000-824

5-8минут өздері орындағанна кейін аралап жүріп тексеріп, кімдікі дұрыс, кімдікі қате екенін анықтадым. Қатесі бар оқушыны тақтада орындатып, дәлелдеттім, орындау тәсілін түсіндіру кезінде өзінің қатесін тапты.

Дарынды, алғыр балаларды анықтау мақсатында тіктөртбұрыштың периметрін табу жұмысын былай түрлендіріп бердім.

Тіктөртбұрыштың ұзындығы 8см, ені а – 3. Мұндағы а=5. Тіктөртбұрыштың периметрін тап.

1. Әріпті өрнектің мәнін табуы оқушылар біледі. Сондықтан бірінші ені а – 3 болғандықтан $5 - 3 = 2$ енді табу керектігін біледі. Одан кейін $8+2+8+2=20$. $P=20$ см.

Осы тапсырманы орындау кезінде бірден 2бала, бір 8 минуттан кейін 4 бала, 15 минутта тең жартысы, біраз көмектен кейін барлығы таба алды.

Осындай жұмыстардың нәтижесінде сыныптағы өте алғыр, орта деңгейдегі және үнемі көмек қажет ететін топ анықталады. Осыдан кейін мұғалімге сыныппен келешекте қалай жұмыс істеу керектігі айқын болады.

Оқушылардың қабілеті мен дағдысына қарай міндетті деңгейде білім беру, білім сапасын зерттеу және бақылау. Дарынды оқушыларды анықтау. Олармен ғылыми-зерттеу жұмысын ұйымдастыру. Қоғам дамуының қазіргі кезеңінде оқушының өзіндік ізденуі, ғылыми жұмыс пен айналасуы қажетке айналып отыр. Сондықтан оқушылардың белсенділігін дамытып, дұрыс бағыт таңдап, білім мен біліктерін өмірдің жаңа жағдайында пайдалана білуге үйрету қажеттілігін туындайды.

Оқушыны тұлға ретінде қарап оның таным өрісін кеңейтуге, айналасындағы еңбегін бағалауға белгілі бір нәтижеге жетуге талпынуы ерік күшін талап етеді. Қазақстандағы білімді жаңарту стратегиясына сай концепцияларға қазіргі уақытта білім беру жүйесінің барлық деңгейлерінде біліммен тұлғалық іскерлікке сатылай көшу кезеңі жүріп жатыр. ХХІ ғасыр - білімділер ғасыры дей отыра біздің мектепте де білім беруде дамытуға белсене қатысуда. Соның бірі оқушыларды зерттеу іс-әрекетіне баулу. Зерттеу дегеніміз- жаңа білімді өңдеу процесі және таным қызметтерінің бір түрі болып есептеледі- деп түсінуге болады. Оқушының өзіндік зерттеу әрекеті оның өзіндік талабын қанағаттандыруға ықпал етеді. Оқушылар қоршаған ортамен таныса отырып, өздік зерттеу әрекетінің көмегімен жаңа білімді дайын күйінде емес, өзі ашады. Бұл пікірімізді Абайдың жетінші қара сөзіндегі: «Жас бала анадан туғанда екі түрлі мінезбен туады. Біріншісі « ішсем,жесем, ұйықтасам » деген, екіншісі: «көрсем,білсем », - деген ержетіңкірегенде ит үрсе де, мал шуласа да, «ол неге үйтеді, бұл неге бүйтеді » деп, көзі көрген, құлағы естігеннің бәрін сұрап, тыныштық көрмейді»- деген тұжырымды растайды.

Жеке тұлғаны дамытып қалыптастыру үшін олардың өзгермелі әрекеттерін айналадағы нақты құбылыстар мен таныс объектілерді зерттеумен байланыстырудың маңызы зор[5,68].

Зерттеуді бастамас бұрын, бір проблеманы тауып, оны шешу жолдарын іздестіру керек. Осында зерттеу тақырыбы шығады. Зерттеліп отырған мәселе бойынша жүргізілетін талдаулар мындай өлшемдерді бөліп көрсетуге мүмкіндік береді:

1. Ғылыми және пәндік білімдердің болуы
2. Танымдық тапсырмаларды орындауда, оны жоспарлау білігінің болуы.
3. Тапсырмаларды орындауда оны алдын ала болжау, нәтижесін елестеу және маңыздылығына сын баға беру.
4. Зерттелетін жұмысқа мақсаты мен міндетіне сәйкес жоспар құру.

Ал мұғалімнің ролі танымдық іс әрекетіне бағыт бағыт бағдар беруде мыналарды ескеру керек.

1. Тапсырмалардың мазмұнын, түрін ойлап табу және оларды іріктеуде оқушылардың мүмкіндігін ескеру .
2. Көркемдік шешім табу /образ жасау /модель құру т/б.

Шығармашылық жұмыс істеуін ұйымдастыру тапсырмалардың жоспарлануын және оны жетілдіруге көмек көрсету.

Жоспарлаудың құрамына мыналар кіреді:

- іс әрекет мақсаттарын құру және анықтау.
- жұмыс логикасы мен ретін анықтау.

- игерген білімі мен жаңа материалдарды байланыстыра білу.

- тапсырмаларды орындауда оның мезгілін алдын-ала анықтау.

- түрлі варианттар табу.

-жұмыс кестесін құру.

Қажетті жағдайларда эксперимент, экскурсия бақылау т/б жұмыс түрлерін жүргізе білу. Мұғалім нақты оқыту ақпаратын беруші, оны оқушылардың меңгеруін ұйымдастырушы және сол меңгеру нәтижесін бағыттаушы позициясын ұстаушы адам ретінде ғана болмайды қайта оқушыға көмектесіп, өзінің білімін беру қызметінің субъектісі болу керек. Ол үшін мұғалім кеңесші, оның өтуіне жаны ауратын сарапшы болуы керек. Осындай жұмысқа оқушының көптеген қасиеттері талап етіледі: білімпаздық, зеректік, талап қойғыштық, іздемаздық, еңбекқорлық, шабыт, шешімпаздық, мақсаткерлік, белсенділік, қоғамға бағдарланушылық, өмірге белсенді ұстаным.

Осындай жұмысты бастамас бұрын негізгі мақсаты «Жеке тұлғаның қызығушылығын, белсенділігін дамытып, шығармашылық және зерттеу жұмыстарға жұмылдыру».

Мектеп оқушылары білімді табиғаттың өзінен алуы қажет екендігін көптеген көрнекті педагогтар мен әдіскер, профессор В.Е. Райнов былай деп жазды: «Кітап арқылы емес, саяхаттар, практикалық сабақтар, тірі табиғат мүйісіндегі жұмыстар, тағы басқа жолдармен бірден қатына жасау арқылы табиғат пен танысу және онымен жақындасу арқылы оқушылар одан бұрын байқамаған көп ғажайып сырларды ашады. Бұл бағыттағы жұмыстар табиғаттың әдемілігін құпиясын байқауға үйретеді. Осы жолмен табиғатқа сүйіспеншілік пен қызығушылық пайда болады» [3, 25].

Сонымен бастауыш сынып мұғалімі білім беру үрдісінде оқушының табиғи мүмкіндіктерін дамыта білім беруді ізгілендіру, үйлесімді дамыту, оқушы еңбегін елеусіз қалдырмай бағалап отыру әр оқушыны дара тұлға ретінде дамыта отырып, білім сапасын арттыруға мүмкіндік тудырады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Ф.Розметова. «Ойын мен интеграция». «Бастауыш білім». - №5. 8бет. 2007ж.
2. Н.Дақимова. «Бастауыш мектеп» 1986ж №8. 28-30 бет.
3. Әмірбек Тоқбергенов, Қорқыт ата атындағы университеттің профессоры Бақытжан Сайылбаев, оқу-әдістемелік басқармасының бастығы, доцент. «Бастауыш мектеп» 1998ж. - №8-9. - 55-61 бет.

УДК 371.1:316.647.5

ТОЛЕРАНТНОСТЬ ПОВЕДЕНИЯ УЧИТЕЛЯ

Г. Б. КАЙДАРОВА

педагог- психолог, Байконысская СОШ, Качирский район, Павлодарская область

В условиях социально-экономической нестабильности в Казахстане у значительной части населения утеряны морально-нравственные ориентиры, сформировалась неуверенность в завтрашнем дне, что привело к психологической деформации во взаимоотношения людей, прежде всего, проявляющейся в нетерпимом отношении друг другу. В то время как благополучное развитие общества, политико-экономические отношения между странами, межличностные отношения, а также эффективность любой общественной и производственной деятельности человека в значительной мере зависят от проявления толерантности субъектами взаимодействия.

Это обусловлена тем, что интолерантные формы поведения стали характерными для определенной части молодого поколения школьного возраста. Нетерпимое отношение к своему окружению, к требованиям родителей, учителей, неприятие мнений окружающих людей, усугубленное неблагополучными семейными взаимоотношениями часто приводят часть школьников на путь асоциального поведения. Об этом свидетельствуют статистические данные о росте преступности среди подростков. В условиях роста числа неблагополучных семей в стране возрастает роль учителя в воспитании школьников. Воспитание толерантности и толерантного поведения становится важнейшей задачей школы, учителей. Чтобы развивать толерантность детей и их толерантное поведение учителю необходимо знать закономерности и психологические условия развития толерантности, быть толерантным во взаимоотношениях со всеми субъектами образовательного пространства. Вот почему так актуальна толерантность в настоящее время.

В сегодняшнем обществе происходит активный рост экстремизма, агрессивности, расширение зон конфликтов. И мы все чаще и чаще слышим слова: беженец, жертва насилия... Эти социальные явления особо затрагивают молодежь, которой в силу возрастных особенностей свойствен максимализм, стремление к простым и быстрым решениям сложных социальных проблем. В последнее время в подростковой и молодежной среде наблюдается катастрофический рост всевозможных форм асоциального поведения. Продолжает увеличиваться подростковая преступность. Растет количество антиобщественных молодежных организаций радикального толка, вовлекающих неисключенную молодежь в экстремистские группировки. Любой человек совершает в

жизни разные поступки. В одних ситуациях он поступает правильно и проявляет свои хорошие качества, но иногда бывает и наоборот...

Современный культурный человек – это не только образованный человек, но человек, обладающий чувством самоуважения и уважаемый окружающими. Толерантность считается признаком высокого духовного и интеллектуального развития индивидуума, группы, общества в целом.

Толерантность – это уважение, принятие и правильное понимание богатого многообразия культур нашего мира, форм самовыражения и способов проявления человеческой индивидуальности.

Проявлять толерантность – это значит признавать то, что люди различаются по внешнему виду, положению, интересам, поведению и ценностям и обладают правом жить в мире, сохраняя при этом свою индивидуальность.

Толерантность – глобальная проблема, и наиболее эффективным способом формирования у подрастающего поколения является воспитание.

Воспитание в духе толерантности способствует формированию у молодежи навыков независимого мышления, критического осмысления и выработки суждений, основанных на моральных ценностях.

Психологическими условиями, обеспечивающими позитивную динамику в развитии толерантности и толерантного поведения учителя являются: формирование направленности личности учителя, определяющей систему мотивов, установок, интересов, идей личности, признающей толерантность как гуманистическую ценность; обеспечение индивидуального подхода к учителю в процессе развивающего эксперимента; владение основами философско-этических умений, гуманистической психологии; формирование готовности учителя к проявлению эмпатии, ассертивности на основе понимания других субъектов образовательного процесса, проявления выдержки, самообладания, самоконтроля в любой коммуникативной ситуации; создание благоприятного психологического климата в коллективе с учетом психологической совместимости его членов; использование специально разработанной программы развития толерантного поведения учителя и учащихся.

Анализ литературных источников позволил установить, что толерантность личности проявляется в фрустрирующих, эмоционально напряженных, конфликтных ситуациях, в межнациональных отношениях в способности понять и принять чужие взгляды, мнения, согласовать свои действия с действиями других людей без применения каких-либо мер насилия, принуждения и с сохранением своих взглядов.

На основе анализа разных определений, интерпретаций сущности понятий «толерантность», «терпимость» установлена абсолютная идентичность этих понятий.

Анализ философской, психологической и педагогической литературы; определение видов и форм, структуры толерантности; выявление факторов, определяющих толерантность и толерантное поведение личности, установление психологических условий развития толерантности позволили раскрыть психологическую сущность толерантности личности. Толерантность, таким образом, определяется как интегральное свойство личности, обеспечивающее эффективное взаимодействие людей на основе признания гуманистических принципов оценки и определения отношения к людям, к себе и к природному окружению.

Выделяют личностные факторы, определяющие толерантность ценностные ориентации, эмоциональная устойчивость, коммуникативная компетентность, эмпатия, ассертивность личности. Эти личностные качества проявляются в тесном взаимодействии в толерантности и толерантном поведении личности. В свою очередь, каждый компонент ядерной части толерантности детерминирован многими другими личностными качествами, такими как направленность, интеллект, самоконтроль, саморегуляция, ответственность, реалистичность, самостоятельность, целеустремленность, нормативность поведения, альтруизм, адаптированность к фрустрирующим и стрессовым ситуациям и др.

Толерантное поведение как социальное поведение определяется направленностью, системой установок, интересов, склонностей, жизненным опытом личности.

Выявлению факторов, определяющих толерантность, толерантные отношения, толерантное поведение способствовало изучение противоположного толерантности явления - интолерантности, а также адекватное понимание индивидом понятий свободы и ответственности.

На основе теоретического анализа в качестве психологических условий развития толерантности личности выделены: овладение основами философско-этнических учений, гуманистической психологии;

формирование направленности личности, определяющей систему мотивов, установок, интересов, идей личности, в результате рефлексивного осмысления и освоения идей толерантности как гуманистической ценности; мотивация толерантного поведения;

учет и опора на индивидуально-типологические и личностные свойства и, прежде всего, на ценностные ориентации, эмоциональную устойчивость, коммуникативную компетентность, эмпатию, ассертивность в воспитательно-развивающих мероприятиях;

психологическую совместимость членов группы и благоприятный для взаимопонимания психологический климат; развитие готовности человека к проявлению эмпатии, ассертивности на основе понимания других, проявлению выдержки;

самообладания, самоконтроля в любой коммуникативной ситуации; создание специально организованной системы развития толерантности.

На уровне индивида основами внутренних психологических условий, необходимых для проявления

толерантности и толерантного поведения, выделены потребности в безопасности, признании окружающими, а также наличие психических свойств, определяющих эмоциональную устойчивость.

На личностном уровне основами психологических условий, обеспечивающих толерантность и толерантное поведение учителя, определены черты личности, проявляющиеся во взаимоотношениях людей, в отношении к себе и окружающей природе. Таким образом, на личностном уровне факторы и психологические условия, определяющие толерантное поведение можно считать внешними. Однако такой подход является весьма условным, так как формирование всех личностных черт человека происходит на фундаменте его индивидуально-психологических свойств.

Толерантность является одним из важнейших профессиональных качеств учителя, обеспечивающих продуктивные взаимоотношения со всеми субъектами системы образования. Толерантность как интегральное личностное качество зависит от многих индивидуально-психологических и личностных особенностей, и само влияет на характер проявления многих (ПВК) учителя. Обсуждение места толерантности в системе ПВК учителя позволит лучше понять психологическую сущность толерантности и толерантного поведения учителя.

Отмечается, что продуктивность сложного многообразного взаимодействия в педагогическом процессе между учителем, учениками, администрацией, родителями во многом зависит от его личностного качества - толерантности, которая проявляется в мотивационно-ценностном, когнитивном и эмоциональном компонентах общения.

На основе анализа литературных источников и выявления соотношения между толерантностью и преобладающим большинством профессионально важных качеств учителя, таких как высокий познавательный интерес, любовь к детям и потребность работы с ними, цельный и твердый характер, самостоятельность и деловитость, педагогические способности (адекватность восприятия учителем ребенка, педагогическое прогнозирование) и практические навыки и умения: общепедагогические (информационные, развивающие - мобилизованные), ориентационные, общетрудовые, коммуникативные, самообразовательные, организаторские, гностические способности, практическое педагогическое мышление, педагогическая интуиция, педагогическая импровизация, педагогический оптимизм, педагогическая находчивость, педагогическая рефлексия, утверждается, что характер проявления многих из них обусловлено толерантностью учителя, так как проявление всех перечисленных качеств опосредованно связано с такими качествами личности как ценностные ориентации, эмоциональная устойчивость, коммуникативная компетентность, эмпатия, ассертивность, составляющими ядро структуры толерантности.

В числе личностных качеств толерантного учителя выделяются также человечность, доброта, терпимость, порядочность, честность, ответственность, справедливость, обязательность, объективность, щедрость, уважение к людям, высокая нравственность, оптимизм, потребность к общению, интерес к жизни воспитанников, доброжелательность, самокритичность, дружелюбие, сдержанность, достоинство, патриотизм, принципиальность, отзывчивость, эмоциональная культура и многие другие.

На основе анализа литературы по исследуемой проблеме делается вывод, что развитие толерантности личности учителя определяется профессиональной направленностью, профессиональным опытом, профессиональными способностями и профессиональным самосознанием.

Отмечается, что толерантность в деятельности учителя проявляется в признании каждого ученика как личности, в уважении, чуткости и его личности в сочетании с требовательностью, справедливостью, отсутствием предубеждения, предвзятости, субъективизма. В совокупности все это выражается в педагогическом такте и индивидуальном стиле деятельности. Выявление взаимосвязи между профессионально важными качествами и толерантностью личности учителя создает условия для разработки программы развития толерантного поведения учителя путем вовлечения в реальные педагогические ситуации, требующие разрешения с проявлением профессиональных качеств, обусловленных толерантностью личности.

Теоретический анализ проблемы толерантности выявил, что проблема толерантного поведения учителя исследована недостаточно, толерантность редко упоминается в числе профессионально важных качеств учителя.

Следует отметить, что авторитарный стиль поведения выражается во властности, лидерстве; эгоистичный - в независимости, доминировании; агрессивный - в прямолинейности, агрессивности; подчиняемый - в покорности, застенчивости; зависимый - в зависимости от других, послушности; дружелюбный - в сотрудничестве, конвенциональности; альтруистический - в ответственности, великодушии.

Специально организованная работа по развитию толерантности у учителей приведет к повышению эмоциональной устойчивости, ассертивности, коммуникативной компетентности, к снижению агрессивности, ригидности, замкнутости, тревожности.

Выявление компонентов ядерной части структуры толерантности и их элементов позволяет нам уточнить наши представления о психологических условиях развития толерантного поведения учителя и внести необходимые изменения в программу развития его толерантности и толерантного поведения.

Эмоциональная устойчивость личности формируется на основе развития самоконтроля, способностей управлять эмоциями, настроением, спокойно воспринимать иные взгляды и мнения, невозмутимости, реалистичности, рассудительности, осторожности.

Коммуникативная компетентность личности выражается в общительности, открытости, дружелюбии, ответственности, нормативном поведении.

Эмпатийность личности основывается на добросердечности, гуманности, отзывчивости, альтруизме, склонности к покровительству.

Ценностные ориентации определяют нормативное поведение, высокие морально-нравственные качества, терпимость к мнениям и взглядам других, справедливость, искренность, ответственность личности.

Ассертивность определяет толерантность личности на основе ее самостоятельности, независимости, целеустремленности, уверенности, настойчивости, требовательности.

Толерантность является интегральным профессионально важным качеством личности, зависящим от многих других индивидуально-типологических и личностных качеств. Все личностные качества, определяющие толерантность, толерантное поведение и толерантные отношения, являются профессионально важными качествами учителя, а также психологическими условиями развития толерантности и толерантного поведения учителя.

Коррекционно-развивающая программа формирования толерантности и толерантного поведения с позитивным эффектом может быть использована в разных педагогических коллективах для повышения показателей профессионально важных личностных качеств учителей, определяющих толерантность личности, а также установление личностных черт учителей, уровней развития толерантности.

Сделав добро, человек сам становится лучше, чище, светлее. Если мы будем внимательны к любому человеку, с которым вступаем во взаимодействие, будь то случайный попутчик, бродяга или друг, - это и будет проявление доброты.

Есть два пути развития личности:

Толерантный и интолерантный

Толерантный путь – это путь человека, хорошо знающего себя, комфортно чувствующего себя в окружающей среде, понимающего других людей и готового всегда прийти на помощь, человека с доброжелательным отношением к иным культурам, взглядам, традициям.

Интолерантный путь характеризуется представлением человека о собственной исключительности, низким уровнем воспитанности, чувством дискомфорта существования в окружающей его действительности, желанием власти, непринятием противоположных взглядов, традиций и обычаев.

ЛИТЕРАТУРА

1. Левченко Е.Г. Формирование толерантности личности: Методическое пособие - Братск: ГОУ ВПО «БрГУ», 2005. - (7 п.л.).
2. Левченко Е.Г. Развитие толерантности учителя: психологические рекомендации. - Томск. STT. 2006. - (3 п.л.).
3. Левченко Е.Г. Тренинги подготовки учителей к развитию толерантности подростков. - Томск. STT. 2006. - (3 п.л.).
4. Абсалямова А. Педагогика толерантности // М., 2000. № 6.
5. Алексеева Л.Ф. Коммуникация форма активности личности. Томск, 2003.
6. Ананьев Б. Г. Некоторые проблемы психологии взрослых. М., 1973. 280 с.
7. Андреев В. И. Диалектика воспитания и самовоспитание творческой личности: Основы педагогики творчества. Казань, 1988. - 236 с.
8. Андреева Г.М., Социальная психология. М., 1980.
9. Асмолов А.Г. «На пути к толерантному сознанию» М., 2000.
10. Берн.Э. Игры, в которые играют люди. Люди, которые играют в игры. Ленинград, 1992.
11. Большой толковый, психологический словарь. М., 2000
12. Иоффе А.Н. Многообразие понимания толерантности: Учебно-методические материалы по курсу «Права человека»/Под ред. Е.Н. .Рахманова.- М.: «Камерон», 2004.
13. Глебкин В.В. «На пути к толерантному сознанию». М., 2000.

УДК 37.013

ОЙЛАУ БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

С.К. КАЙШАНОВА

бастауыш сынып мұғалімі, №35 жалпы орта білім беру мектебі, Павлодар қ.

Бала қызыққым? Әр нәрсеге құмар келеді. «Көрсем екен, ұтасам екен, білсем екен, жұмбақ дүниенің сырын біле қойсам екен, деген талапта болады. Шәкірттер психологиясында «білмеймін» деу сирек кездеседі. Ал, осындай ынтаны, талапты мұғалім жандандыра түсуі керек. Білуге деген «ұшқынды» жалындата білу мұғалімнің тәжірибесі мен шығармашылық шеберлігіне байланысты. Әрине, бұл бағытта көп оқу, көп іздену, әр сабақтың жүйесін толғанып, ойланып шешу қажет. Мұны жүзеге асыруда әрбір оқу пәнінің өзіндік мүмкіндіктері бар.

Осы тұрғыдан алғанда, әсіресе, математиканың орны ерекше. Өйткені, математикадағы ең қарапайым жаттығулардың өзі-ақ шәкірттердің ақыл-ойын, логикалық ойлау қабілетін ұштай түседі.

Алайда оқушылардың қызығуы, белсенділігінің артуы, жан-жақты ойлана ізденуі, жалпы алғанда, өздігінен жұмыс жасауға еңбектенуге дағдылануы өзінен-өзі келетін қасиет емес. Ол арнайы ұйымдастырылып, дәйектілікпен үнемі жүргізілетін жұмыс жүйесіне, оның мазмұны мен түрлеріне байланысты.

Осы саладағы қандай да болсын жетістік – шығармашылық еңбектің, үздіксіз ізденістің жемісі.

Сабақта оқушылардың ойлау белсенділігін арттыруға бала табиғатына сай дайындалған көрнекіліктің орны ерекше. Оны тиімді, жүйелі, нақтылы пайдалану керек. Өз тәжірибемде осы мақсатта мынадай көрнекі оқу-кұрал жабдықтарын жиі пайдаланамын. Мысалы, 1-сыныпта әр оқушы математиканың түгел дерлік тақырыптарын қамтитын арнайы дайындалған жеке-дара кітапшалар және оның көрнекіліктері түрі; әр тақырып бойынша өзіндік жұмыс өткізуге арналған карточкалар; сандардың 100 көлеміндегі нумерациясын түсіндіруде және сандарды разряд қосылғыштарының қосындысымен алмастырып жазуда қолданылатын карточкалар; есеп құрастыру үшін жасалынған көрнекіліктер, аппликациялар, кестелер, плакаттар; тағы басқалар; геометриялық фигуралардың жиынтығы мен лабиринттер.

Сабақта ойын элементтерін қолдану-оқушылар белсенділігін арттырудың тиімді жолдарының бірі. Өйткені, оқушылар жас ерекшеліктеріне байланысты ойынға өте құмар келеді. Орынды ұйымдастырылған ойын процесінде балалар тез сергіп, тапсырманы шапшаң және дәл орындайтын болады. Осыған орай сабақтың белгілі бір кезеңінде түрліше ойындарды пайдаланамын. Мысалы: 1) «Айға ұшу мәресі» ойыны. Жылжымалы ракеталар жіпті төмен тартқанда ұшып қонады. Карточкаға жазылған тапсырманы орындауына қарай оқушы сапарының нәтижесі бағаланады. 2) «Кім бұрын?» ойыны. Мұнда қалташаға салынған карточкалардағы тапсырмаларды балалар жарыса орындайды. 3) «Лабиринттер», «Ғажайып шаршылар», «Қандай сан?», «Қандай таңба?», т.б. ойындарды өткізу оқушылардың сабаққа деген ынта-ықыласын, белсенділігін арттырады.

Геометриялық тапсырмалар арқылы практикалық жұмыс жасау (сызу, салу, құрастыру, бөлшектеу, өлшеу т.б.) – оқушылар белсенділігін арттырудың тиімді жолы ғана емес, сондай-ақ геометриялық түсініктер мен ұғымдарды балаларға игертудің негізгі құралы.

Тәжірибеде оқушылардың ойлау белсенділігін арттырудың бұдан да басқа жолдары белгілі. Ол балалардың сапалы білім алуына және жанжақты дамуына, олардың оқу еңбегінің қарапайым дағдыларын игеруіне, қарастырылған мәселенің мән мазмұнын саналы игеруіне зор ықпал жасайды. Сондықтан оны іске асыру жолында іздену ұстаздар қауымының негізгі міндеттерінің бірі демекші.

К.Д. Ушинский пікірін П.Ф. Каптерев одан өрі дамыта отырып, педагогикалық үрдіс оқушы мен мұғалімнің бірлескен әрекеті: бір жағынан, бұл — мұғалімнің бағыттаушы, ал екінші жағынан — оқушының өзіндік ішкі әрекеті. Ол оқушының белсенді білім игеруі мен қызығушылығына, талпынысына ерекше мән берді. Каптерев оқушының білімді игерудегі ішкі процестерін зерттеуді бірінші орынға қойды.

Ы.Алтынсарин бойынша оқытудың жеке әдіс-тәсілдеріне: а) оқыту әдісі - бұл баланың білімге құштарлығын оятатын, кейіннен өз бетінше білім көтеруіне бастайтын жол; ә) сабақта баланың ой-әрекетін жаттықтыру. «Маңыздысы, оқушының өз бетінше ойлана білуі».

Тәуелсіз елдің тірегі – білімді ұрпақ, өркениет біткеннің өзегі – білім, ғылым, тәрбие дейтін болсақ, осының барлығының бастауы – бастауыш мектеп. Ал бастауыш буынның негізгі міндеті баланың жеке басын бастапқы қалыптастыруды қамтамасыз ету, оның қабілеттерін дамыту, адамзаттың асыл қасиеттерін оқушы бойына сіңіру.

Кейбір зерттеулерде оқушының танымдық белсенділігі – бұл интеллектуалды және кәсіптік дайындыққа бағытталған үздіксіз оқу үрдісі, оқу тиімділігі мен оқытудың ғылымилығы деңгейін оптималдандыру ретінде түсіндіреді.

Баланың шығармашылық іс-әрекеттерін, ұлттық мәдениет пен рухани құндылықтарын тәрбиелеу ана тілі арқылы жүзеге асады. Осы пәннің маңызы туралы Ж.Аймауытов былай дейді: «Оқытатын пәндердің бәріне бірдей керекті, бәрін қаусырып, орап алатын пән - ана тілі екені даусыз. Ана тілін жақсы меңгеріп алмай, өзге пәндерді түсіну мүмкін емес. Ана тілін үйрену – сөздерді жаттау, олардың жүйесін, өзгеру заңдарын білу ғана емес, тіл үйренумен қатар, бала тілдің сансыз көп ұғымдарын, ойларын, сезімдерін, сұлу үлгілерін ойлау жүйесін, ой пәлсафасын да меңгереді». Ал ана тілін оқыту арқылы шығармашылық іс - әрекетті қалыптастыру дегеніміз - өмір шындығында өзін-өзі тануға ұмтылу, іздену. Осыған орай В.В.Давыдов: «Бастауыш мектепте шығармашылық қабілеттіліктерді оқу әрекетінде көрінеді, даму өнімі- оқуға құштарлық, ынталылық» - дейді. Ал шығармашылық қабілет әр баланың табиғатында болуы мүмкін. Біздің міндетіміз оқушыға оның бойында көрінбей тұрған мүмкіншіліктерін ашып көрсету. Осы міндеттерді орындауға мұғалімге бірден-бір керегі – дұрыс, тиімді әдіс-тәсілдерді таңдап пайдалану. Жаңа технологияларды қолдану арқылы біраз нәтижеге жету мүмкін. Бұл жұмысты дұрыс ұйымдастырған жағдайда оқушының өз даму деңгейіне сәйкес ойы шындалып, белгілі бір жетістіктерге жетері сөзсіз. Мұғалім оқушының өзін ізденуге жетелейді, ойлауға үйретеді, түрлі іс-әрекетке бағыттайды.

Оқушылардың танымдық ізденімпаздығы қалыптастыруға бағытталған шақтар түрлері төртке бөлінеді: «танымдық, коммуникативтік, шығармашылық, әдіснамалық».

Оқушылардың танымдық ізденімпаздығы арттыруда шығармашылық сипаттағы сабақтар түрлерін өткізудің маңызы зор.

Мұндай түрдегі сабақтардағы түрлі оқу жұмыстары оқушының шындық белсенділігін арттырып, оқу мен ойлау әрекетінің тиімді амал-тәсілдерін, яғни материалының негізгі ұғымдары мен тұжырымдарын айыру, жаңа материалды өткен материалмен салыстыру оларды белгілі жүйеге топтастырады және қортындылау жасау сияқты амалдарды дайындауға үйренеді.

Шығармашылық сабақтардың жоспарын жасауда оқушының шығармашылық әрекетінің бағдарына сәйкестендіріп, олардың қабілеттері, ескерілуі тиіс. Оқушылардың шығармашылық әрекетін тудыратын сабақтарды өткізу жоспары мен кезендерін қарастырамыз.

Шығармашылық сипаттағы сабақтардың жоспарын жасау үшін тақырыбы, мақсаты, әрекет түрі және нәтижелері бір-біріне жуық байланысты сабақтарды топтастырып, таңдап алуға болады. Жалпы бағдарламада көрсетілген пәндік сабақтардың әр тарауында жететін жетістіктері негізінде оқушылар білім алуда нәтижеге жетеді.

Оқушылардың шығармашылық әлеуетін көтеруді мұғалім алдына мақсат етіп қояды. Мұғалім оқушы күйіне кіріп, олардың тақырыпқа қатынас әрекетін ойлайды, өтілетін сабақтың проблемасына қажет жағдайда жоспарланған сабақ мазмұны мен оқыту әдістеріне түзетулер енгізеді.

Сабақ тақырыбы бойынша мұғалім оқулықтар, кітаптар, әдістемелік кітаптар, басқа да материалдармен танысады. Мұғалім өзіне, оқушыларға мықты болатын мәселелерді іздестіреді. Осы мәселелер жөнінде көптеген материалдарды қарастырып, мамандардың пікірлерін ескере отырып, табу қажет.

Оқушыларды шығармашылық іс-әрекетке баулып, олардың белсенділіктерін, қызығушылықтарын арттыра түсу үшін әр түрлі әдіс-тәсілдерді қолдануға болады:

Балаларға белгілі тақырыпта әңгіме оқып, оқушыларға басқаша аяқтауға кілт боларлық сюжет ұсыну;

Әңгіменің, ертегінің сюжетін бастап беру, аяқтауды оқушыларға тапсыру;

Ертегіні ұжым болып тындау;

Ұнатқан кейіпкерлеріне мінездеме беру;

Қиялдау арқылы сурет салғазу, ролмен ойнату;

Арнайы тақырыпта пікірталас тудыру.

Сыныптағы әр оқушының пән бойынша ізденімпаздық деңгейлері анықталуы тиіс. Сонымен қатар пәнге қабілеттілігі, қызығушылығы анықталады. Шығармашылық әр оқушының жеке қабілеттері мен мүмкіндіктерін, танымдық іс-әрекеттері мен дағдыларының дәрежесін көрсетіп береді.

Оқушылар өздері таңдаған шығармашылық жұмыстарды ықыласпен тындайды. Кейбір оқушылар жыл бойына әр түрлі пәннен 10-15 шығармашылық жұмыс орындап береді.

Шығармашылық жұмысты мына жоспар бойынша көркемдеуге болады.

Тақырып, оқушының және жетекшінің аты — жөні, сыныбы, мектебі, жылы.

Тақырыптың өзектілігі.

Негізгі идеясы, мақсаты.

Жұмыс мазмұны, жоспары.

Жұмыс орындауда туындалған проблемалар, қиындықтар және оның шешілуі.

Жұмыс қорытындысы және оның практикалық мәні.

Жұмысқа өзіндік талдау, өзіндік баға беруі.

Шығармашылық ай қорытындысы бойынша ғылыми жұмысқа қабілетті оқушылар іріктеліп, белгілі бір тақырып бойынша ғылыми жұмыстар беріледі.

Баланың шығармашылық әрекетін ұйымдастыру барысында бала өзінің бұған дейінгі білетін амал-тәсілдерінің жаңа мәселені шешуге жеткіліксіз екенін сезетіндей жағдайға түсуі керек. Содан барып оның білім алуға деген ынта-ықыласы артады, білім алуға әрекеттенеді.

4-ші сынып оқушыларының танымдық қажетсінуін анықтау мақсатында төменгідей тест пайдаланған жөн:

Оқушылардың танымдық қажетсінуін анықтау.

Тест № 1

5 - иә, 4 - көбінесе, 3 - кейде, сирек, 2 - білмеймін, 1- жоқ, сәйкес келмейді.

1. Мен білуге тырысамын.

2. Мен өз мүмкіндігіме, қабілетіме сенемін.

3. Жұмысым көп болмаса да, өзімді дамытуға көп уақыт арнаймын.

4. Өз пікірімді, көзқарасымды жеткізуге тырысамын,.

5. Танымдық сұрақтар туындағанда кеңінен отырып пікірлесемін.

6. Сабақта кездесетін кейбір кедергілер менің белсенділігімді реттейді.

7. Проблемалық жағдаяттар танымдық ізденімпаздығымды арттырады.

8. Өзімнің және жолдасымның әрекетін салыстырамын.

9. Ақыл-ой еңбегімен ұзақ уақыт айналыса аламын.

10. Кері байланысты іздеймін, бұл өзімді білу мен бағалауға көмектеседі.

11. Өз білімімді, тәжірибелерді өмірде іске асырамын деп ойлаймын.

12. Өзімнің қызығушылығымға байланысты достар іздеймін.

13. Мен мамандық таңдауға өз білімімнің дәрежесін ескеремін.

14. Мен танымдық ой-өрісімді дамытып отырамын және жақсы нәтижелерге жетемін.

15. Жауапкершіліктен қорықпаймын.

Оқушылар өздерінің жалпы ұпай санын есептеп шығарады.

Егер сізде 45 ұпайдан жоғары болса, онда сіз қажеттіліктеріңізді белсенді орындайсыз; 36-44 ұпай өзіңізді дамытуға құлшынбайсыз, танымдық ізденімпаздықты қалыптастыру жолға қойылмаған; 14-35 ұпай — өзіңізді мүлдем дамытпайсыз, оқуға жауапкершілікпен, саналылықпен қараңыз. Өзіңіздің жеке тұлғаңыздың дамуына көп көңіл бөлгеніңіз дұрыс. Жоғарыда көрсетілген 15 критерий бойынша әрекет етуге тырысыңыз. Тест нәтижесінен оқушылардың 20%-і 45 ұпайдан жоғары, 48 %-і 36-44 ұпай жинаса, 32%-і 14-35 ұпай жиналды.

Танымдық қажетсіну ізденімпаздыққа апаратын жол екендігін, оқушы шығармашылық әрекетке қажетсінбейінше сапалы білім алу мүмкін еместігі белгілі болғандықтан, оқушылардың өзінің интеллектуалдық, жеке дамуына кедергі келетін факторларды анықтау мақсатында төмендегідей тест пайдалануға ұсынылады:

Тест №2

Төмендегі факторларды 5 балдық шкала бойынша бағалаңыздар:

5-иә, 4-көбінесе, 3-кейде, 2-білмеймін, 1-жоқ, қосылмаймын.

Ынталандыратын факторлар:

Болашақты жоспарлау

Алдына мақсаттар қою

Өзінің жеке дамуына талаптанушылық

Өз бетінше білім көтеру

Дербестігі мен саналылығының артуы

Пікірталастарға қатысу, өзінің пікірін айтуы

Мұғалімді үлгі ету

Оқу тапсырмасын орындауға әрдайым дайын болу

Сыныптастарының өзі жайында пікірлері әсер етеді

«Ана тілі» пәнінен орындаған шығармашылық жұмыстары оқушылардың ойлау, мәтін құрастыру қабілетінің, өлең шығаруға да төселіп қалғандықтан сөздік қорының молдығын көрсетті. Өз тәжірибемде шығармашылығын амытуда мынадай мәселелер шешімін табады.

- Оқушының өз бетінше білім алуға деген құштарлығы оянады;

- Шығармашылықпен жұмыс істеуге дағдыланады;

- Оқуға ынта-ықыласы арттады;

- Бір-бірінің ойын, пікірін сыйлауға үйренеді;

- Өз бойларына жақсы қасиеттерді жинауға үйренеді;

- өз ойын қағазға түсіруді үйренеді;

- оқушының жеке басын, ұжымды сыйлауға үйренеді.

Көрсетілген әдіс-тәсілдер бастауыш сыныптарға тиімді. Осыларды пайлану арқылы оқушының білімге деген қызығушылығын оятып, терең ойлау қабілетін, белсенділігін қалыптастыруға болады. Бұған дейін оқушы мұғалім мен оқулыққа ғана бағынатын болса, енді ол сыни тұрғыдан ойланып, өз ойын дәлелдей алатын тұлғаға айналды. Оқушылардың тілін, ойын, еркін сөйлеуін дамытып, топпен жұмыс істеу кезінде бір-бірін тындай білуге үйретеді.

Әрбір мұғалімнің басты міндеті оқушының жеке басының қасиеттерін, қабілеттерін дамытып, талантын, шығармашылығын ашу. Ұлы ғалым Д.И. Менделеев мұғалімдердің ғылымның сарқылмас көзін ашудағы еңбектерін жоғары бағалаған. «Ғылымды сүйген және жақсы меңгере білген мұғалім ғана оқушыларына терең де мағыналы білім бере алады» деген. Болашақта өркениетті елдердің жоғары технологиясын меңгерту, дүниежүзілік білім кеңістігіне шығу - бүгінгі күннің мақсаты.

ӘОЖ 371.13

МҰҒАЛІМДЕРДІҢ КӘСІБИ ШЕБЕРЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ПАРАДИГМАСЫ

Г.Х. ҚАЙЫРБЕКОВА, Қ.Қ. МАРАЛБАЕВА
мұғалімдер, №25 жалпы орта білім беру мектебі, Павлодар қ.

«Жақсы мұғалім- маған әр уақытта қымбат, өйткені ол мектептің жүрегі»

Ы. Алтынсарин

XXI ғасыр қарыштап дамыған білім ғасыры. Бүгінгі жастардың өмірдің өзінен үйренері көп. Сондықтан олар мұғалімге, оның өткізген әрбір сабағына сыни көзбен қарайды. Оларды таңдандыру, қызықтыру үшін сыни көзбен қарайды. Оларды таңдандыру, қызықтыру үшін әрбір сабақ жаңалық болуы керек. Ол мұғалімнің көп ізденісін қажет етеді. Осы орайда С.Көбеевтің «Әрине алғырлық та, тапқырлық та, ептілік те, икемділік те, табандылық та қажет. Бұлар оқытушының беделді болуының құралы болуға тиіс. Халық оқытушыны өзінің шын досы, ақыл айтар данасы, қараңғыда сәуле шашар шам-шырағы деп білуі керек. Бұл үшін оқытушы ең алдымен өз оқушыларының алдында болуы қажет. Оның бір негізгі шарты-оқытушының өз дәрежесін жақсы меңгерген адам болуы былай тұрсын, оның сабаққа жақсы дайындалуы керек» - деген идеялары бүгінгі ұстаздың бейнесін қалыптастыруда өзектілігін жоймай келеді.

Бұл үшін кез келген маман иесі, оның ішінде мұғалім қазіргі заманғы оқу үрдісінің негізгі сипаты болып табылатын инновациялық технологияларды меңгеруі шарт.

Жалпы бүгінгі таңда білім беру саласы инновациялар, яғни жаңалықтар енгізудің басты нысанына айналып отыр. Отандық білім әлемдік білім беру жүйесіне кірігу мақсатында іргелі реформаларды қолға алған.

Сол себепті білім алушылардың бойында қажетті күзiреттiлiктердi қалыптастыратын заманауи бiлiм беру технологиялары оқу үрдiсiне енгiзiлуде.

Қазiргi бiлiм беру жүйесiнiң басты мақсаты бәсекеге қабiлеттi маман дайындау.

Мектеп – үйрететiн орта, оның жүрегi мұғалiм. Iзденiмпаз мұғалiм шығармашылығындағы ерекше тұсы-сабақты түрлендiрiп тұлғаның жүрегiне жол таба бiлуi.

Ол өз кәсiбiн, өз пәнiн, алдындағы шәкiртiн, мектебiн шексiз сүйетiн адал, iзденiмпаздығымен көзге түсуi керек.

Бiлiм беру сапасын арттырудың ықпалы:

Бiлiм сапасын диагностикалау мен мектеп қызметiн мониторингтiк жүйелеу;

Тұлғалық-қызметтiк, күзiреттiлiк тәсiлдерiне оқытудың әдiстемелiк жүйесiн жасау;

Бiлiм сапасын бағалаудың жаңа рейтингтiк тәсiлдерiн енгiзу

12 жылдық мектептегi оқыту үрдiсiн тұлғалық бағдарлы мазмұнда жүргiзудiң мұғалiмдер үшiн мынандай парадигмалары бар.

Бiлiм беру үрдiсi iзгiлiктi және демократиялық заңдылықтарға негiзделген;

Барлық деңгейдегi педагогикалық әрекеттер оқушылардың шаршауын болдырмауды көздейдi;

Бiлiм берудi тұлғалық бағдарлы мазмұнды оқыту өзiндiк дамуын қамтамасыз ететiн жаңа әдiстемелер арқылы жүзеге асады.

12 жылдық бiлiм беруде педагог-мұғалiмнiң күзiреттiлiгi:

Арнайы күзiреттiлiк –өзiнiң кәсiби дамуын жобалай бiлетiн қабiлетi.

Әлеуметтiк күзiреттiлiк-кәсiптiк қызметiмен айналысу қабiлетi.

Бiлiм беру күзiреттiлiгi – педагогикалық және әлеуметтiк психологиялық негiздерiн қолдана бiлу қабiлетi болуы. [1]

Бiлiм беру жүйесiндегi қайта құрулардың негiзгi субъектiсi –мұғалiм. Қазiргi мектепте шығармашылық iзденiс қабiлетi дамыған, жаңа педагогикалық технологияларды жете меңгерген, мамандық шеберлiгi қалыптасқан педагог- психолог мұғалiмдер қажет. Мұғалiмнiң бiлiмi бiлiктiлiктi көтеру курстарымен шектелiп қалмауы керек. Олар үшiн оқыту мен тәрбиелеудiң тұлғалық-бағдарлық мәселелерi, оқушы деңгейiндегi ғылыми жобаларды жасақтап, оны жүзеге асыру әдiстерi, оқушының жеке тұлғасын дамытуға бағытталған теориялық – әдiснамалық және әдiстемелiк проблемалар, психологиялық – педагогикалық мәселелер болуы керек. [2]

Тез өзгермелi бүгiнгi әлемде оқытудың инновациялық технологиясын меңгермейiнше жан-жақты сауатты, iскер мұғалiм-жаңа тұрпатты мұғалiм болуы мүмкiн емес.

Жаңа тұрпатты мұғалiм – заманауи педагогикалық құралдарың бүкiл әлеуетiн меңгерген, инновациялық технологиямен қаруланған, өзiн-өзi жетiлдiруге үнеми ұмтылып отыратын, рухани дамыған, шығармашыл, креативтi, интеллектуалды тұлға, бiлiктi маман.

Жаңа парадигмадағы мұғалiм төмендегi мiндеттi шешуi тиiс.

Жаңаша ойлауға, таным және өзiндiк ұйымдастыру әдiстерiн игеру.

Оқушыны есiкке дейiн алып келiп, қолына кiлттi берiп, сол құралды қалай пайдалану керек екенiн үйрету. Бiлiм дүниесiне оқушының өзiнен басқа ешкiмнiң де кiре алмайтындығын есте сақтау.

Оқушыны өзiн-өзi ұйымдастыруға үйретiп, өз бетiнше өмiр сүрудiң нақты жолын көрсету: Өзiн- өзi тану, өзiн-өзi зерттеу, өзiн-өзi тәрбиелеу, өзiн-өзi реттеу, өзiн-өзi белсендiру, өз бетiнше бiлiм алу, өзiн- өзi дамыту, жетiлдiру.

Оқушының барлық iшкi әлеуетiн ашуға және оған шығармашылықтың шыңына шығуға көмектесу.

Мұғалiм қызметiнiң мақсаты:

Бiлiм беру аймағының пәндiк және негiзгi мақсаттарын игере отырып,

оқу үрдiсiнiң нақты мақсаттарын жобалау;

Оқу үрдiсiн оқу материалдарын игерудi ұйымдастыру бойынша

мiндеттер кешенiн шешуге бағдарланған бiлiм беру стандартының талаптарына сәйкес құрастыру;

Оқу материалдарын даярлау және оқу мақсаттарына сәйкес оқытуды ұйымдастыру;

Оқу үрдiсiн жобалауға және iс жүзiнде iске асыруға ақпараттық

ортаның әлеуетiн пайдалану;

Оқушының дамуын ұйымдастыру үшiн толыққанды жағдай жасау;

Күзiреттiлiк түрiнде жеке қол жеткiзген нәтижелерiне жағымды эмоция туғызу, қолдау көрсету және психологиялық жағымды орта құру.

Педагогикалық сауаттылық белгiлерi:

Кәсiптiк iс-әрекетiне байланысты туындап отыратын әр түрлi

мәселелердi талдау арқылы оны алдын-ала ұйымдастырып, дұрыс шешiмiн табу;

Үнеми iзденiс пен үйрену және оқу, бiлiмiн жетiлдiру үстiнде болу;

Сыни тұрғыда ойлау және шығармашылық iзденiске даяр тұру;

Бiлiм беру үрдiсiне қатысушылармен педагогикалық нормалар негiзiнде қарым –қатынасты орната алуы;

Рефлексия негiзiнде өз еңбегiнiң нәтижесiн объективтi бағалай бiлуi;

Денсаулығының мығымдылығы мен адамгершiлiк ниетiнiң

дұрыстығы;

Педагогикалық тұрғыда нанымды және ұтымды , көркем де мағыналы

сөйлей бiлуге үйрету.

Елбасы Н.Ә.Назарбаев Қазақстан Республикасының Бiлiм және ғылым қызметкерлерiнiң III съезiнде сөйлеген сөзiнде: «Жаңа формацияға жаңа педагог қажет»-деп атап көрсеткен. Жаңа формация «жаңа педагогын» қалыптастыру үшiн, жаңа кәсiби мазмұн мен талаптар жоғарылай түсуi қажет. [3]

Жаңа формация мұғалiмi- рефлексияға қабiлеттi, кәсiби шебер, педагогикалық қасиетi жоғары, жаңалыққа ұмтылатын және жан-жақты рухани дамыған шығармашыл жеке тұлға.

Жаңа формациялы мұғалiм:

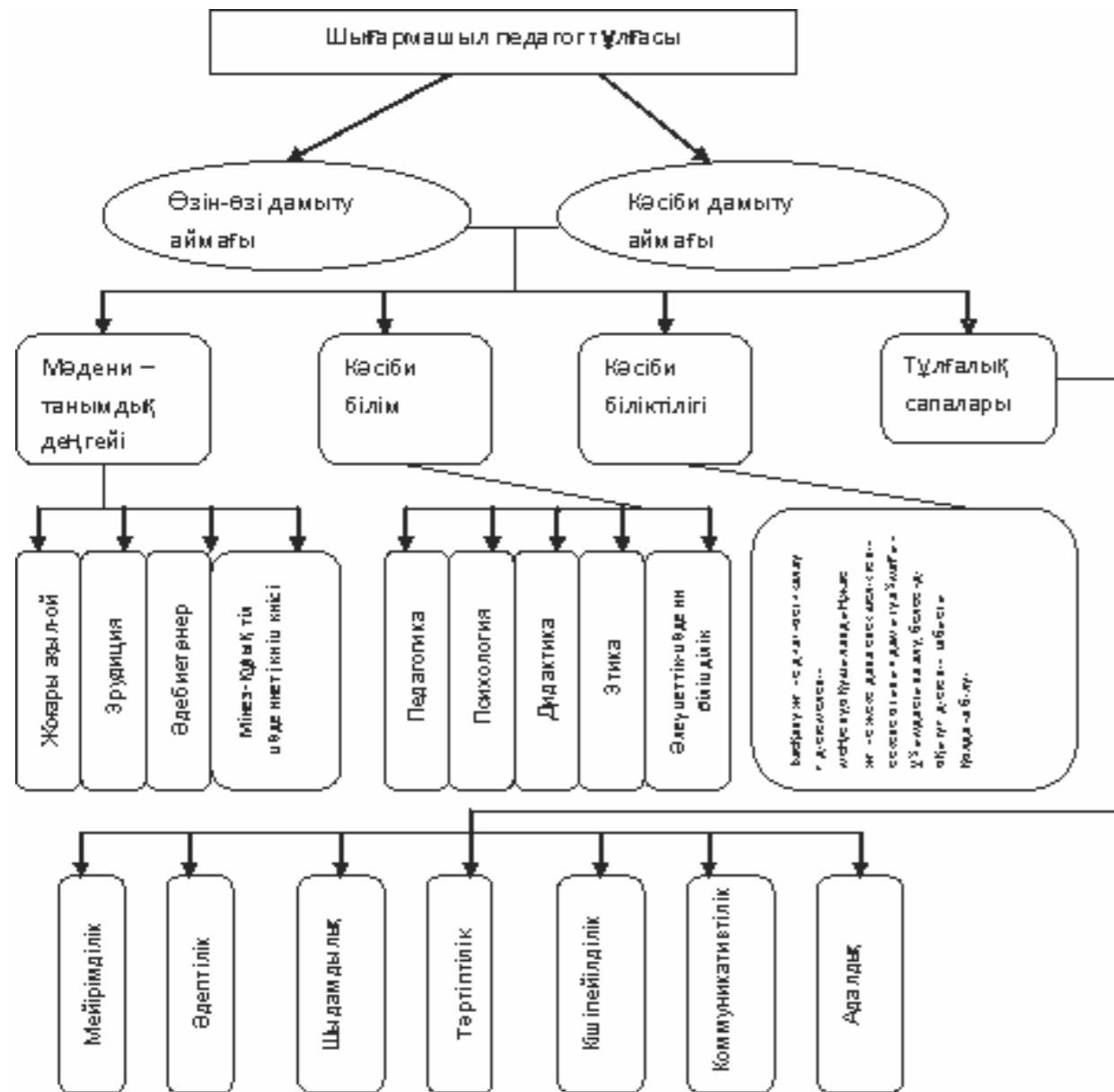
Бiрiншiден, өз мүмкiндiгiн объективтi түрде бағалайтын, яғни өзiнiң күштi де, әлсiз жақтарын бiлуi керек.

Екiншiден, интеллектуалдық iс-әрекеттiң жалпы мәдениеттiк педагогикалық этикасын меңгеруi қажет;

Үшiншiден, әлемдiк бiлiм беру кеңiстiгiнiң даму тенденциясында жүрiп жатқан интеграциялық процестерге бейiмделуi керек. [4]

Ол үшiн, ең алдымен, психологиялық және шығармашылық барьердi жеңе бiлуi қажет. Сонда ғана жаңа формация педагогының дамуы және қалыптасудың негiзгi бағыттары жүзеге асырылады. Бүгiнгi оқушы- жан-жақты және динамикалы дамыған тұлға. «Адамға кiмде-кiм сыни көзқараспен қараса - ол адамның тiрi екендiгiн дәлелдейдi» Мұғалiмнiң мақсаты- сабақ процесiн тиiмдi ұйымдастырып, жаңа технологияларды қолдану ғана емес, ол бiлiм алушылардың шығармашылық ойлау қабiлетiн дамыта отырып, өзiндiк танымдық бiлiктiлiгiн жетiлдiрудi ұйымдастыру. [6]

Демек, қазiргi таңдағы мұғалiм –менеджер болуға тиiс. Шығармашылық қабiлеттi дамытуда сабақ формаларының маңызы зор. Ол үшiн педагог өз бойына мынадай кәсiби маңызды қасиеттердi жинақтауы шарт. Шығармашыл педагог тұлғасы қалыптасу үшiн мұғалiм өзiн-өзi дамыту аймағы мен кәсiби дамыту аймағын жетiлдiру қажет. Ол үшiн төмендегi схемада берiлген тұлғалық құндылықтарды әр ұстаз өз бойына жинағаны жөн.

Ұлы шығыс философы Әл-Фараби «Ұстаз жаратылысынан өзіне айтылғанның бәрін жете түсіне білетін, көрген, естіген және аңғарған нәрселердің бәрін жадында жақсы сақтайтын, еш нәрсені ұмытпайтын алғыр да аңғарымпаз ақыл иесі, мейлінше шешен, өнер-білімге құштар, аса қанағатшыл, жаны асқақ және ар-намысын ардақтайтын, дирхем, динар атаулыға, жалған дүниенің басқа да атрибуттарына жирене қарайтын, табиғатынан әділеттілік пен әділдікті сүйіп, жақындарына да, жат адамдарға да әділ, жұрттың бәріне өз білгенінше жақсылық пен ізгілік көрсетіп, қорқыныш пен жасқану дегенді білмейтін батыл, ержүрек болуы керек.» деп атап көрсеткен. Қорыта келе жана тұрпатты кәсіби шеберлігі қалыптасқан мұғалімнің өмірде алатын рөлі орасан зор. Олай дейтін себебім Ел басының үміт артып отырған жүзі жарық, болашағы жарқын жастарды білім нәрімен сусындатып, өзінің кәсіби шеберлігін шыңдағанда ғана, білім алушыға берген әрбір еңбегінің жемісіне көз жеткізетіні сөзсіз.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақстан республикасының «Білім туралы» Заңы Астана 2010 ж.
2. Столяренко А.М. Психология и педагогика.- Москва, 2006 -527 стр.
3. «Қазақстан республикасының жаңа формация мұғалімінің үздіксіз педагогикалық Тұжырымдамасы»
4. Қоянбаев Ж.Б. Педагогика // Астана, 1998.М.Жұмабаев. Педагогика Рауан 1992, 112 бет.
5. Компетентный подход в современном образовании. Педагогический поиск № 1, 2008 г.

АҚПАРАТТЫҚ КОММУНИКАТИВТІК ТЕХНОЛОГИЯЛАР НЕГІЗІНДЕ БИОЛОГИЯНЫ ОҚЫТУДЫҢ ҮРДІСН ЖОБАЛАУ

Г.М. КАЛИЕВА

биология пәнінің мұғалімі, Ұзынсу ЖОББМ, Павлодар обласы, Ұзынсу ауылы, Ертіс ауданы

Қазіргі әлемнің өркениетті елдерінде қоғамды ақпараттандыру барынша кең өріс алуда. Осыған байланысты жаңа ақпараттық технологиялар кәсіби қызмет пен адамзат мәдениетінде де, арнаулы білім беру үрдісінде де ерекше мәнге ие болып отыр.

Қазақстан Республикасы президентінің жоғарғы білім беру жүйесін ақпараттандыру және жаңа ақпараттық технологиялар көмегімен білім берудің тиімділігі мен сапасын көтеру мақсатында ұсынған мемлекеттік бағдарламасын жүзеге асыру педагог-ғалымдардың алдында тұрған негізгі мәселелердің бірі болып табылады. Қазіргі кезде ақпараттық -коммуникациялық технологиялар ақпараттың кез-келген көлемін орналастырудың, сақтаудың, өңдеудің және кез-келген қашықтарға тасмалдаудың шексіз мүмкіндіктерін береді.

Ақпараттық технология жеке тұлғаның өз шығармашылық потенциалын толық аша алатын, өз мүмкіндіктерін дамытып, өз білімін үздіксіз шыңдай алатын жағдайлар жасалуда оқыту үрдісіндегі жемісті нәтижелерге жетелейді. Оқытудың ақпараттық технологиялары ақпаратты бейнелеу, тасымалдау және жинақтау, оқушының танымдық әрекетін бақылау мен басқару сияқты педагогтың кейбір функцияларын модельдейтін компьютерлік техника, телекоммуникациялық байланыс құралдары және интерактивті бағдарламалық өнім негізінде жұмыстың педагогикалық шарттарын жасау тәсілдері, әдістері, құралдарының жиынтығы. Ақпараттық технологияларды пайдалану оқыту процесін толық өзгертуге, оқытудың жеке тұлғаға бағытталған модельін жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Қазіргі оқыту құралдары: компьютерлер, телекоммуникациялық байланыс құралдары, қажетті интерактивті бағдарламалық және әдістемелік жабдықтар, әртүрлі оқыту формаларын жетілдіруге мүмкіндік береді, оған қоса олардың білімгерлердің өздігінен білім алуын ұйымдастырудағы өздік жұмыстарды орындататын әдістемелік құрал ретінде атқаратын жұмысының маңызы өте зор. Оқытудың ақпараттық технологиялары білім берудегі субъекті мен объекті шығармашылық қасиеттерін дамытуға үлкен мүмкіндіктер береді.

Ақпараттық технологияның теориясы мен тәжірибесіне өз үлесін қосқан ғалымдар: А.П. Беляева, В.П. Беспалько, А.П. Ершов, М.И. Жолдақ, В.М. Зеленин, В.А. Извозчиков, А.Е. Морон, И.В. Марусева және т.б. Осы ғалымдардың жұмыстары оқытудың тиімді өткізу жолына бағытталған. Бақылау жұмысын құру үшін электрондық техниканы қолдану, биологиялық процестер мен құбылыстарды моделдеу, өзін-өзі бақылау және білімнің стандартын бақылау болып табылады. Мектеп жағдайында ақпараттық технологияны қолдану биологиялық құбылыстарды тереңірек зерделей отырып, үрдістерді сенімді түрде жүзеге асыруға, тәжірибелерді тезірек әлі дәлірек жүргізуге, оларды түрлі мәліметтер арқылы бірнеше рет қайталауға мүмкіндік береді.

Оқытудың компьютерлік құралдарын интерактивті деп атайды. «Интерактивті» - деген сөз энциклопедияда көрсетілген «интеракция» - жеке индивидтің, жұптың, топтың өзара біріккен әрекетте бір – біріне алма кезек әсер етуі. Интеракция әрекет барысында, әсіресе диалог сөзге үйретуде субъектілердің белсенділігін, олардың шығармашылық ниетін және бірігіп әрекет етуге ұмтылуын қамтамасыз етеді. Интерактивті оқытудың міндетті шарты – оқытуды ойын түрінде және түрлі белсенді оқыту формалары арқылы ұйымдастыру.

Интерактивті режим – командалар мен жауаптар алмасу арқылы атқарылатын тұтынушы мен жүйенің жұмыс істеу режимі. Қазіргі компьютер мен оның жұмысына сәйкес бағдарламалық жабдығы интерактивті режимде бағдарламаларды түзетуге, дисплей экранындағы бейнелерді қарап шығуға, толықтыруға, жүйенің сауалына жауап енгізуге, басқа да мүмкіндік береді.

Интерактивті әдіс – тәсілдері:

- Интерактивті такта;
- Электрондық оқулық;
- Интернет;
- Интерактивті карта және атлас;
- DVD және CD дисктері (суретімен);
- Бейнетаспа;
- Қашықтап оқыту жүйесі;
- Оқу ақпараттық көзі (мұғалім мен кітапты жартылай немесе толық алмастырушы);
- Көрнекі құрал (жаңа сапалы деңгейде мультимедия мен телекоммуникация мүмкіндіктерін енгізе отырып);
- жеке ақпараттық кеңістік;
- Тренажер;
- диагностика мен бақылау құралы;
- Интерактивті конференциялар және сайыстар;
- Ғылыми жұмыстар;

Осы аталғандардың ішінен ең тиімділері:

Қазақстан Республикасында оқыту процесін автоматтандыру электрондық оқулық тарала бастады.

Электрондық оқулықтар интерактивті – әдістерге негізделген білім беру процесінің субъектілерінің өзара қарым – қатынасының автоматтандырылған оқыту процесі.

Сабақ үстінде электрондық оқулықты қолдану мақсатында мәліметтер қорын яғни, (білім, ақпарат) терминдер, ұғымдар, кестелер, графиктер, диаграммаларды, суреттерді қолданылады.

Электрондық оқулық пен оқытудың негізгі мақсаты - «Оқыту процесін үздіксіз және толық деңгейін бақылау, сонымен қатар ақпараттық ізденіс қабілетін дамыту». Білім берудің кез келген саласында «Электрондық оқулықтарды» пайдалану оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, ойлау жүйесін қалыптастыруға, шығармашылықпен еңбек етуіне жағдай жасайды.

Осы уақытқа дейінгі білім беру саласында тек мұғалімнің айтқандарын немесе оқулықты пайдалану қазіргі заман талабын қанағаттандырмайды, сондықтан қазіргі ақпараттандыру қоғамында бұл оқулықтарды пайдаланбай алға жылжу мүмкін емес. Қазіргі уақытта электрондық WEB оқулықтың қандай екендігі туралы біртұтас ой жоқ. Электрондық оқулық дегеніміз – мультимедиялық оқулық, осы себепті электрондық оқулықтың құрылымы сапалы жаңа деңгейде болуға тиіс. Электрондық оқулық оқушының уақытын үнемдейді, оқу материалдарын іздеп отырмай, өтілген және оқушының ұмытып қалған материалдарын еске түсіруге зор ықпал етеді. Өйткені, оқушының өзіне көрнекілік қолданған тиімді қажет элементінің жанында жазуы болады.

Мазмұны қиындау бір үлкен тақырыптың бөліктерін өткенде қосымша бейнехабар және клиптер қажетті элемент болып табылады. Бейнеклиптер уақыт масштабын өзгертуге және көріністерді тез немесе жай түрде көрсетуге пайдалы. Электрондық оқулық таңдап алынған хабарды көшіруге мүмкіншілік туғызады. Электрондық оқулықтың ең қажет элементі – аудиохабарлар. Мысалы: құстардың дауыстарына қарай қандай құс екенін ажырата білу, жүрек қағысын байқау.

Бір жағынан, электрондық оқулықтың келеңсіз жақтары да бар. Бұл – психологиялық – педагогикалық талаптардың, пәнаралық байланыстардың жоқтығы. Көрнекілік материалдарда бірінғай таңдау, оқушының жеке ерекшеліктерін, денсаулық жағдайын және оқып үйренудегі мамандық бойынша бағыты ескерілмейді.

Электрондық оқулық ешқандай қосымша қағаз құралдардың көмегінен, яғни тек қана компьютерлік программалар негізінде жасалынуға, барлық негізгі функцияларды қамтамасыз етуге және барлық талаптарды орындауға тиіс.

Оқу үрдісін заман талабына сай жүргізу үшін электронды оқулықтың аздық ететіндігі сөзсіз. Ал электронды оқулықты электронды оқыту кешеніне айналдыру электронды оқулық пен ақпараттық – коммуникациялық мүмкіндіктердің барлығын дерлік қамти алады. (1 - сызба)

Қазіргі кездегі қоғамның ақпараттану жағдайында ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы адам өмірінің әртүрлі саласына біртіндеп өзгерістер енгізуде. Ақпараттандыру ісі Қазақстанның білім беру жүйесінің даму жолына да ықпалын тигізуде. Ақпараттық технологияның қарқынды дамуына сәйкес электрондық оқыту деп аталатын оқытудың жаңа технологиясы қалыптасып нығая түсуде. Сондықтан педагогика ғылымының алдында электрондық оқытудың жүйе құраушы факторлары мен негізгі педагогикалық ұстанымдарын анықтау және айқындауға байланысты бірқатар міндеттер қойылды. Сонымен қатар электрондық оқыту құрылымы мен мазмұнына, оқыту әдістеріне, оқытудың формасына және құрамына қойылатын кешен талаптарды анықтау қажеттілігінен электрондық оқытудың әдістемелік жүйесін қалыптастыру мақсаты туындап отыр.

Классикалық педагогикада әдістемелік жүйенің бөліктері төмендегіше көрсетіледі:

- оқыту мақсаты;
- оқыту мазмұнының құрамы: ақпараттық теориялық бөлік, тәжірибелік бөлік, меңгерген білім деңгейін анықтау;
- оқыту құралдары;
- оқыту әдістері;
- оқыту түрлері.

Дәстүрлі әдістемелік жүйеде оқу үрдісіндегі бөліктер бірдей және бір уақытта қатысады. Ал классикалық оқу үрдісінде әдістемелік тәсілге байланысты оқытуды ұйымдастырудың әртүрлі формалары, әдістері және оқыту құралдары қолданылуы мүмкін.

Әдістемелік жүйенің бөліктерін электрондық оқытуға сәйкес толығырақ қарастырсақ, оны мына сызбадан көруге болады. (2 - сызба)

Оқыту мақсаттары мен міндеттеріне білім беру, біліктілік пен дағдыны қалыптастыру, тәжірибе алмасу, алынған білім, біліктілік пен дағдыны тексеруді жалпылай жатқызамыз. Электрондық оқыту жағдайында осы мақсат – міндеттерге жету келесі электрондық оқыту түрлері мен жабдықтарының көмегімен іске асырылады. Оқыту мазмұнының құрамына әрдайым теория, білімді тәжірибелік бекіту және білімді тексеру кіреді.

Білім беру жүйесі орта ғасырда қалыптасқан ескі дәстүрді әлі жалғастырып келеді. Ал ол жүйенің өте тиімсіз екені мұғалімдердің көпшілігінің білім – білімінің төмендігімен қатар өз ісіне жауапкершілікпен қарамауынан, оқушылардың көпшілігінің пәнге деген қызығушылығының төмендігімен қатар пәндік және логикалық білімнің өте таяздығынан анық көрсетеді. Ең бастысы – өз бетінше ойлап, өз пікірін қозғай алар оқушы түгелі, ұстаздар да азайып бара жатқан секілді.

Бүгінгі таңда білім беру әлеуметтік құрылымның маңызды элементтерінің біріне айналуға. Дүние жүзінде білімнің әлеуметтік ролі артып, адамның болашағы, оның алған білімінің санасының көлеміне, ойлау деңгейіне байланысты болады.

Осы тұрғыда бүгінгі күні ақпараттық – коммуникативтік технологияны қолдану арқылы білім беруді жас ұрпақтың бойына сіңіре отырып, қоршаған ортаны қорғау арқылы биологиялық тәрбие беру ұстаздардың басты міндеті болып отыр. Ол үшін әрбір ұстаз үнемі шеберлігін арттырып отырмаса баланың білім деңгейінің дамуы төмендейді. Осының бәрі бір күннің іс әрекеті емес, оған біраз уақыт қажет.

Қазіргі кездегі ақпараттық – коммуникациялық технологиялар ақпараттың кез келген көлемін орналастырудың, сақтаудың, өңдеудің және кез келген қашықтарға тасымалдаудың шексіз мүмкіндіктерін бергендіктен осы технологияны эксперимент барысында қолдандым.

Зерттеу жұмысының эксперименталды бөлімі Ұзынау жалпы орта білім беру мектебінде орындалды. Экспериментке 2012 -2013 оқу жылының басында өткізіле басталды, 6-7 сынып оқушылары қатысты. Зерттеуге алынған 10 оқушының тең жартысы 6 сыныбы эксперименталды яғни ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану арқылы сабақтар өткізілді.

6 сыныбында интерактивті әдістер пайдалану арқылы сабақтар өткізілді. Интерактивті сабақтарды 40 тақырып қамтыды.

Интерактивті сабақтар 1 құркүйектен 15 наурыз аралығында өткізілді. Осы экспериментті бастар алдында әр сынып оқушыларынан (6 және 7) нөлдік бақылау алып, балалардың білім деңгейін анықталды Тоқсан бойы оқушыларды электронды оқулық, интерактивті тақта, ғалам тор қорлары көмегімен сабақтар өткізілді. Әр тоқсан аяғында бақылау жұмыстары өткізілді. Интерактивті сабақтар нәтижесі жоғары болып табылды.

ӘОЖ 37.02:39

БАЛА ТӘРБИЕСІНІҢ ХАЛЫҚ ПЕДАГОГИКАСЫМЕН БАЙЛАНЫСЫ

З.Б. КАЛИЕВА

бастауыш сынып пәні мұғалімі, Қалқаман ауылы орта мектебі, Ақсу қ.

Д.Т. РАХИМЖАНОВА

қазақ тілі және әдебиет пәні мұғалімі

«Баланы жастан», - дейді халық педагогикасы. Ақыл да, өнегелі сынық мінез де, әр іске икем, іскерлік те - бәрі балаға ә дегеннен-ақ дұрыс берілсе, ол бала сәби шағынан бақытты жолына түскен бала болмақ. Ол бала бақытты бала!

Бірақ мына бақытты өмірде, күнделікті шат тұрмыста, от басы аман, әек мен шешенің аялы алақанында, мейрімді көз қырында бола тұрып, бақытсыз бала неге болады?

Бақытты мынау заманда

Бақытты бала туады,- деп Жамбыл ата айтқандай бақытты күнде, бақыты туған балалардың ішінде неге өсе келе бақытсыз бала болады?

Оқырман айтар: «Ішер-жемнен, киер киімнен кемістік көріп, көз түрткіге түсіп жүрген бала жоқ, айдың аманында бақытсыз бала дегені несі?»-дер. Бірақ айтылған дәлелдер бақыттылықтың өлшемі емес қой.

Онда балада болатын бақытсыздық не? Тән кемістігі ме?-Жоқ, табиғат таңған кемістікке бала да, оның ата-анасы да кінәлі емес. Ал жүре тапқан кемістік те болады: бірақ мұның да баланың бақытты бала болуына кедергісі жоқ. Халық мақалында: «қылыш жарасы бітер, жан жарасы бітпес», -деп айтылғандай тән кемістігі жүре келе көңіл үйреншігіне айналады да, жанға азап бермейтін болады және өзге жұртқа да азары жоқ: бір баланың көзі қыли, я құлағы шұнақ, немесе аяғы ақсақ болуы екінші бір баланың, тіпті үлкендердің жүрегінде аяушылық қана туғызады,жанына азар бермейді.

Бала бойында ата анаға, айналасына азары болатын, өзгенің жанына тиетін, ортақ қатынас ережелеріне сәйкеспейтін кемістіктер ұнамсыз қылықтары болса, сол бала бақытсыз бала. Өйткені ол бала өз бойындағы ұнамсыз қылықтармен өзгеден кемшін қылықтары, оғаш әрекеті жоқ ортадан, көптен бөлінеді.

Бала бұл бақытсыздыққа қалай ұшырайды? Жұрттың бәрі біледі: жаңа туған баланың бірінен бірінің артықтығы болмайды, бәрі бір мінезбен ортақ й бола алмайды мінезбен туады. Олардың бәріне ортақ бір нарсе бар. Ұлы педагог Абай мұны былай түсіндіреді: «Жас бала анандан туғанда, екі түрлі мінезбен туады: біреуі ішсем,жесем,үйқтасам, деп тұрады. Бұлар тәннің құмары, бұлар болмаса, тән жанға қонақ үй бола алмайды, қуат таппайды. Біреуі білсем екендемек. Не көрсе соған талпынып, жалтыр жқлтыр еткен болса, соған қызығып аузына салып, дәмін татып қарап, тамағына, бетіне басып қарап, сырнай керней болса, даусына ұмтылып, оған ержетіңкірегенде ит үрсе де, мал шуласа да, біреу күлсе де, біреу жыласа да тұра жүгіріп: «Ол немене? Бұл немене деп: «ол неге үйтеді?», «бұл неге бүйтеді» деп көзі көрген, құлағы естігеннің бәрін сұрап, тыныштық көрмейді. Мұның бәрі жан құмары, білсем екен,үйренсем екен дегені» (Абай Құнанбайұлы. Шығармаларының толық жинағы)

Бұлардың өзі бар балаға ортақ екен, енді кінәлі не?

Жоғарыдағы тән құмарын да жан құмарында ші тән құмары тән азығы дегенді алайық. Мұның өзі шекті мерзімді мөлшерлі өлшемді талғамды тілейді. Тәрбиенің бірінші басқышы әр бала бойында пайда болар жақсылы жаманды қылықтың туар көзі осында жатыр. Өйткені бала мінезіне тән азығының тигізер әсері өте үлкен. Адам жанының білгір тамыршысы Абай:

Тән сүйгенін бермесе,

Жан шыдамас жаны ашып.

Бере берсең бер десе,

Әдет етер қарысып

Айталық бала тәттіге құмар ақ. Осы тәттіге үйірліктен, кейін оның зиянын ойлаудан барып үлкендер тарапынан болатын тиюдан, егер осы тиюда бап болмаса, балада қыңыр талап, әуестік, құмар ауру сияқты тән дертінің салқынымен «жаңа» мінез көрінеді.Сөйтіп ата ана дүниедегі ең тәтті нәрсе арқылы бала бойына ең алғаш ащы мінез ұялатады. Бала бойындағы көп шол жақай қылық: тәлімсу, тәліпшсу, ерке наз, талап наз, талғау талдау бәрі тәтті дәм сияқты жақсы ойыншық, әсем киім, артықша айналып үйірілген ана мейір арқылы да келеді. Яғни ата ана дүниедегі ең жақсы ойыншықпен ойнатып, ең әшекей киім кигізіп, аналық мейірімін өлшеусіз төгіп, өзі жақсы көретін баласының бойына, сол ойыншық, сол киім, сол мейір арқылы талдау, таңдау құмарлық сияқты мінез ұялатады.Көп ата ана өзіміз балаға қожамыз деп ойлайды, ал бала өздеріне де қожа екенін еске ала бермейді. Көп жағдайда осының соңғысы ақиқат екенін үлкен педагогтар кезінде ескерткен. Әсерлеп айтқанда, ата ана баланың қызметкері ғой....

Әдегенде ескерткен жай мынау: тәттіні жегізбеу, жақсы ойыншық пен жақсы киім әпермеу, аналық мейір шапағатын төкпеу керек дегенді ешкім айтқан емес және айтпайды да. Өңгіме жайы алғаш туғанда бәрі бірдей баланың емшектегі жастан ойын баласы болғанға дейінгі аралықта көрінетін оғаш мінезі қалай пайда болды дегенде болып отыр.

Анығын айту керек көп ата ана жақсылық ниетпен істелген іс жамандық әкеледі деп істе сезінбейді. Сондықтан да бала бойындағы оғаш қылықтың көзін, салдардың себебін (теріс мінездердің қоздырғышы кеселін) іздеп жатпайды, я бала бойында көрінген оғаш мінезге қарайды да көрінген оғаш мінезге тосырқап қарайды да қояды, я ол мінезге табан астынан қарсы шығып, кілт тиым салуға тырысады. Мұның өзі соңғы әрекеті егіндікке су түсіп, егінді бұзып жатқанда, суды тоқтатуды ойға алмай, су қисайтқан егін түбін бекітіп жатқан аңқау егінші әрекетіне көп ұқсас әрекет болып шығады.

Бұл екі әрекетке де ата ана дұрыс мінез көрсетіп отырған жоқ. Мәніс өте тереңде жатыр. Бірінші балаға қатынаста тілеген тілегін орындауда өлшем бар. Осы өлшемнен артықтың бәрі бала бойында басы артық теріс қылықтар (өлшемді керектен артықты керек ету, яғни жақсының жақсысын, тәттінің тәттісін, қызықтың қызығын талап ету сияқты қылықтар) туғызады. Үлкен психолог Абай былай дейді: «Әрбір білмек бір үлкен керек іс... ішпек, жемек, кимек, күлмек, көңіл көтермек, құшпақ, сүймек, мал жимақ мансап іздемек, айлалы болмақ, алданбастық бұл нәрселердің бәрінің де өлшемі бар.

Міне баланың өлшеуінен асырып талап етуі осыған саяды. Демек, балаға керекті нәрсені өлшеуінен асырмау ата ана үшін өте бір үлкен іс: жауапкершілік, өте білгірлік, өте төзімділік, өте қаталдық әрі сараңдық тілейтін, бірақ бұлардың бәрі ата ананың балаға деген қатынасы «кемшілік» деген жағадан барып шықпайтын сипаттағы іс.

Екінші, ата ана көз алдында жүрген баласының бойынан «кенет» оғаш қылық «көре қояды» делік. Бірақ ата ана бірден тиым тәрбиесіне көшпеуі керек. Ол оғаш қылықтарды жою үшін әуелі туғызған себептерді зерттеп білу, оның балның бойына ұялатуға себепші болған үлкендер әрекетін өз әрекеттерін зерттеп білу керек. Демек, әрбір ата ана бала мен өздерінің арақатынасы сипатын есепке алып, баланың балалық талаптарын орындау міндеті барысында жасаған әрекет түрлерін, осы ірекет үстінде көрсеткен қылық сипатын т.б есепке алып, балны жақсы

көруден барып жасайтын материалдық «жомарттылыққа» қолқабыс сияқты «қайырымдылықтарын» бала әрекетіне деген «жұмсақтықтарын», «кешірімшіл мінезділігін», я осыларды керісіншелігін, үлкендердің өзара қатынасында ғы көп мінезді көріністерін, айтылар сөз сипатын есепке алып, содан қорытынды шығарулары тиіс.

удк 372.851

РЕАЛИЗАЦИЯ ЭЛЕМЕНТОВ ТЕХНОЛОГИИ РАЗВИТИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Р.Е. КАЛИЕВА

учитель математики, СОШ № 41, г. Павлодар

М.Е. СМАИЛОВА

учитель математики, СОШ № 41, г. Павлодар

Критическое мышление – способность анализировать информацию с позиции логики, умение выносить обоснованные суждения, решения и применять полученные результаты как к стандартным, так и нестандартным ситуациям, вопросам и проблемам. Этому процессу присуща открытость новым идеям. Д. Клустер выделяет пять аспектов, отличающих критическое мышление от других типов мышления:

1. Критическое мышление есть мышление самостоятельное.
2. Информация является отправным, а отнюдь не конечным пунктом критического мышления.
3. Критическое мышление начинается с постановки вопросов и уяснения проблем, которые нужно решить.
4. Критическое мышление стремится к убедительной аргументации.
5. Критическое мышление есть мышление социальное.

Формирование критического мышления – одна из актуальнейших задач современного обучения. К характерным признакам критического мышления можно отнести: допущение разных трактовок информации; понимание принципов, механизмов; построение гипотезы; обоснованная классификация фактов, явлений; высказывание аргументированного мнения; взвешенное, оценивающее суждение; формулирование суждений на основе критериев; логическая формулировка выводов.

Для того чтобы учащийся мог воспользоваться своим критическим мышлением, ему важно развить в себе ряд качеств, среди которых Д. Халперн выделяет:

- готовность к планированию;
- гибкость;
- настойчивость;
- готовность исправлять свои ошибки;
- осознание;
- поиск компромиссных решений.

1 этап –«Вызов»(ликвидация чистого листа). Ребенок ставит перед собой вопрос «Что я знаю?» по данной проблеме.

Мы предлагаем учащимся работу с вопросами по проблеме. Работа с вопросами может проходить в два этапа: «я сам», «мы вместе» (парная или групповая работа). Хороший прием, который можно использовать на данной стадии - это «мозговая атака». На стадии вызова у учащегося должно сформироваться представление, чего же он не знает: «что хочу узнать?».

Этап «вызова» направлен на:

- вызов у учащихся уже имеющихся знаний по изучаемому вопросу;
- активизацию их деятельности, мотивацию к дальнейшей работе, направленную на вспоминание того, что ему известно по данному вопросу;
- выдвижение предположений;
- систематизацию информации до изучения нового материала;
- формулировку вопросов, на которые хотелось бы получить ответы, составление блока «известной информации»; рассказ - предположение по ключевым словам;
- графическая систематизация материала: кластеры, таблицы;
- выбор среди верных и неверных утверждений;
- перепутанные логические цепочки.

Информация, полученная на стадии вызова, выслушивается, записывается, обсуждается. Работа ведется индивидуально, в парах или группах

На данной стадии мы используем метод «Корзина идей, понятий». На доске можно нарисовать корзину, где условно собирается все, что дети знают по данной проблеме. Методика: 1) учитель задает вопрос о том, что известно детям о поставленной проблеме; 2) каждый ученик самостоятельно вспоминает и записывает в тетрадь то, что он знает в этой связи (1-2 мин); 3) обмен информацией в парах (группах); каждая пара называет одно сведение или факт, не повторяя сказанного ранее; 5) учитель в виде тезисов записывает в «корзине» все

высказывания и идеи, включая ошибочные; 6) по мере освоения новой информации исправляются ошибки, вносятся необходимые дополнения. Также мы используем метод «Кластер». В центре доски записывается ключевое слово, от него рисуются стрелки-лучи в разные стороны к другим понятиям, связанным с ключевым словом; от них тоже расходятся лучи и т.д. В процессе уточнения информации кластер видоизменяется.

2 этап – «Осмысление» (реализация осмысления).

На данной стадии учащийся под руководством учителя и с помощью своих товарищей ответит на те вопросы, которые сам поставил перед собой на первой стадии (что хочу знать).

При реализации данного этапа ученики не сидят пассивно, слушая учителя, а становятся главными действующими лицами урока. Они думают и вспоминают про себя, делятся рассуждениями друг с другом, читают, пишут, обсуждают прочитанное. Тексту отводится приоритетная роль: его читают, пересказывают, анализируют, трансформируют, интерпретируют, дискутируют и сочиняют. Роль учителя - в основном координирующая. Например, мы на уроках используем приём «Таблицы», суть которой состоит в том, что учащиеся заполняют 3 графы «Знаем», «Хотим узнать», «Узнаем».

Учение начинается с активизации того, что дети уже знают по данной теме. Чтение текста производится с пометками:

+ я это знал;

– я этого не знал;

! это меня удивило;

? хотел бы узнать подробнее.

Для начала спрашиваем, что они знают. Далее обсуждаем с ними то, что знаем сами. Когда дети начнут предлагать свои идеи, выписываем их на доску в первую колонку таблицы.

В колонку «Хочу узнать» предлагаем внести свои спорные мысли и вопросы, возникшие в ходе обсуждения темы урока. Затем обучающиеся читают новый текст, пытаются найти ответы на поставленные ими вопросы. После чтения текста предлагаем заполнить колонку «Узнал». Располагаем ответы напротив поставленных вопросов. Далее обучающимся предлагаем сравнить, что они знали раньше, с информацией, полученной из текста. При этом желательнее излагать сведения, понятия или факты только своими словами, не цитируя учебник или иной текст, с которым работали. На данном этапе урока используем приём «Верные и неверные утверждения» или «верите ли вы?». Учащиеся, выбирая «верные утверждения» из предложенных учителем, описывают заданную тему, ситуацию.

Затем просьба к учащимся установить, верны ли данные утверждения, обосновывая свой ответ. После знакомства с основной информацией (текст параграфа) мы возвращаемся к данным утверждениям и просим учащихся оценить их достоверность, используя полученную на уроке информацию. На данном этапе используем метод «мозгового штурма»:

1 этап – это создание банка идей, возможных решений проблемы (принимается и фиксируется всё, без изменений и оценок, около 10-15 мин);

2 этап – коллективное обсуждение идей и предложений;

3 этап – выбор наиболее перспективных решений.

3 этап – «Рефлексия» – это размышление и обобщение того, «что узнал» ребенок на уроке по данной проблеме. На этой стадии может быть составлен опорный конспект в тетради учащегося. Кроме того, могут быть осуществлены: а) возврат к стадии вызова; б) возврат к ключевым словам; в) возврат к перевернутым логическим цепочкам.

Особенностью технологии критического мышления является то, что учащийся в процессе обучения сам конструирует этот процесс, исходя из реальных и конкретных целей, сам отслеживает направления своего развития, сам определяет конечный результат. Технология развития критического мышления направлена на развитие мыслительных навыков учащихся, необходимых в любой деятельности человека: принятии решений, работе с информацией, поиске ответов на проблемные вопросы, анализе явлений действительности. Эта технология:

1. Формирует самостоятельное мышление.

2. Вооружает методами и способами самостоятельной работы.

3. Дает возможность сознательно управлять образовательным процессом в системе «учитель-ученик».

4. Позволяет влиять на результат и цели образовательного процесса.

Каждому этапу урока присущи собственные методические приемы и техники, направленные на выполнение задач этапа. Комбинируя их, учитель может планировать уроки в соответствии с уровнем зрелости учеников, целями урока и объемом учебного материала. Возможность комбинирования техник имеет немаловажное значение и для самого педагога – он может свободно чувствовать себя, работая по данной технологии, адаптируя ее в соответствии со своими предпочтениями, целями и задачами. Комбинирование приемов помогает достичь и конечную цель применения технологии критического мышления – научить детей применять эту технологию самостоятельно, чтобы они могли стать независимыми и грамотными мыслителями и с удовольствием учились в течение всей жизни.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кластер Д. Мышление и творчество.- М., Политиздат, 1996,-144с.
2. Халперн Д. Психология критического мышления. / СПб.: Издательство «ПИТЕР», 2000.
3. Немов Р.С. Психология.- М.:ВЛАДОС, 2003.

ӘОЖ 7

ЖАҢА БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІ

С.О. ҚАЛИЕВА

бастауыш сынып мұғалімі, № 21 мектебі, Екібастұз қ.

Ақырын жүріп, анық бас,

Еңбегің кетпес далаға.

Ұстаздық еткен жалықпас,

Үйретуден балаға.

Абай

21-ғасыр – ғылым ғасыры. Сондықтан жас ұрпаққа, жас буынға жаңаша білім беру жолында түбегейлі өзгерістер жүріп жатыр. Мұғалім - өзінің білімін үздіксіз көтеріп отырғанда ғана мұғалім, ал оқуды, ізденуді тоқтатқанмен оның мұғалімдігі де жойылады. К.Д.Ушинский. Орыс педагогі К.Д.Ушинский айтқандай, қазіргі заман талабына сай, әр мұғалім, өз білімін жетілдіріп, ескі бірсарынды сабақтардан гөрі, жаңа талапқа сай инновациялық технологияларды өз сабақтарында күнделікті пайдаланса, сабақ тартымды да, мәнді, қонымды, тиімді болары сөзсіз. Бұл жөнінде Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңының 8-бабында «Білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» деп атап көрсеткен. Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев жолдауында айтқандай: «Болашақта өркениетті дамыған елдердің қатарына ену үшін заман талабына сай білім қажет. Қазақстанды дамыған 50 елдің қатарына жеткізетін, терезесін тең ететін – білім».

Білім беру жүйесі - сабақтастығы бар білім беру бағдарламалары мен әр түрлі деңгей мен бағыттағы мемлекеттік білім беру стандарттары жүйесінің, оларды әртүрлі ұйымдастыру құқықтық формадағы, типтегі және түрдегі білім беру мекемелерінде іске асырушы тармақтардың, сонымен бірге білім беруді басқару органдары жүйесінің жиыны.

Білім беру жүйесі қоғамның әлеуметтік – экономикалық дамуында жетекші роль атқарады, сондай – ақ оны әрі қарай айқындай түседі. Ал білімнің қалыптасып, дамуының жалпы шарттары философияның негізгі мәселесі – рухтың материяға, сананың болмысқа қатынасы тұрғысынан зерттелетін ілім таным теориясы деп аталады. Таным теориясының басқа ғылыми теориялардан түбірлі айырмашылығы – ол білімнің қалыптасуы мен негізделуінің жалпы ұстанымдарын, объективтік қатынастарды қалыптастырады.

Сондықтан, қазіргі даму кезеңі білім беру жүйесінің алдында оқыту үрдісінің технологияландыру мәселесін қойып отыр. Оқытудың әртүрлі технологиялары сарапталып, жаңашыл педагогтардың іс – тәжірибесі зерттеліп, мектеп өміріне енуде.

Қазіргі білім беру жүйесінің мақсаты

Қазіргі білім беру жүйесінің мақсаты - бәсекеге қабілетті маман дайындау. Мектеп – үйрететін орта, оның жүрегі - мұғалім. Ізденімпаз мұғалімнің шығармашылығындағы ерекше тұс - оның сабақты түрлендіріп, тұлғаның жүрегіне жол таба білуі. Ұстаз атана білу, оны қадір тұту, қастерлеу, арындай таза ұстау - әр мұғалімнің борышы. Ол өз кәсібін, өз пәнін , барлық шәкіртін , мектебін шексіз сүйетін адам. Өзгермелі қоғамдағы жаңа формация мұғалімі – педагогикалық құралдардың барлығын меңгерген, тұрақты өзін-өзі жетілдіруге талпынған, рухани дамыған, толысқан шығармашыл тұлға құзыреті. Жаңа формация мұғалімі табысы, біліктері арқылы қалыптасады, дамиды. Нарық жағдайындағы мұғалімге қойылатын талаптар : бәсекеге қабілеттілігі, білім беру сапасының жоғары болуы, кәсіби шеберлігі, әдістемелік жұмыстағы шеберлігі.

Осы айтылғандарды жинақтай келіп, жаңа формация мұғалімі- рефлексияға қабілетті, өзін-өзі жүзеге асыруға талпынған әдіснамалық , зерттеушілік, дидактикалық - әдістемелік, әлеуметтік тұлғалы, коммуникативтілік, ақпараттық және тағы басқа құдыреттіліктердің жоғары деңгейімен сипатталатын рухани- адамгершілікті, азаматтық жауапты, белсенді, сауатты, шығармашыл тұлға.

Нәтижеге бағытталған білім моделі мен басқарудың жаңа парадигмасы аясында жекелеген ұғымдар мен нормаларды және тиімді педагогикалық технологияларды меңгеру үшін педагогтардың кәсіби мәдениетін дамытуға бағытталған оқу қажеттіліктері туындылап отыр.

Біліктілік арттыру жүйесінде педагогтардың оқу қажеттіліктері нақты білімнің мәнін түсінуге, соның нәтижесінде өзіндік іс- әрекетке енуге және жеке өміріндегі тәжірибені жетілдіру мақсаттарына байланысты қалыптасады. Осы заманғы мұғалім оқуға үлкен потенциалдық мүмкіндіктермен келеді.

Сондықтан олардың функционалдык сауаттылықтарын кәсіби шеберлікпен ұштастыру үшін нәтижеге бағытталған білім беру үлгісінде мақсатты түрде білім беретін, қалыптастыратын, дамытатын андрогикалық процесс қажет. Басқаша айтқанда ересектерге арналған, жалпы және кәсіби білімнің қажеттілігін дамыту, ғылым, білім мен мәдениет жетістіктері арқылы адамдардың жалпы мәдениеті мен әлеуметтік белсенділікті дамытуға бағытталған танымдық іс-әрекетке ынталандыру үшін білім беру. Қазіргі білім беру парадигмасы «білікті адамға» бағытталған білімнен «мәдениет адамына» бағытталған білімге көшуді көздейді. Бұл білім беру жаңаша ұйымдастыру- оның философиялық, психологиялық, педагогикалық негіздерін, теориясы мен тәжірибесін тереңірек қайта қарауды қажет етеді.

Сондықтан бүгінгі күні еліміздің білім жүйесінде оқыту үдерісін тың идеяларға негізделген жаңа мазмұнын қамтамасыз ету міндеті тұр.

Француз кайраткері «Адамға оқып – үйрену өмірде болу, өмір сүру үшін қажет» дегендей оқыту процесін технологияландыру, осыған сәйкес оқу бағдармаларын жасау, ғалымдар мен жаңашыл педагогтардың еңбектерімен танысу жұмыстары мұғалімдердің үздіксіз ізденісін айқындайды. Жаңа педагогикалық технологиялардың негізгі мәні пассивті оқыту түрінен активті оқытуға көшу оқу танымын ұйымдастырудағы бастамашылдығына жағдай туғызу, субъективтік позицияны қалыптастыру.

Білім сапасын арттыру және нәтижеге бағытталған үлгіге беталуы барысында мұғалімдер мемлекеттік стандарт берілген нәтижелерге жетуде кәсіби шеберлікпен меңгерген зерттеу біліктері мен дағдылары нәтижесінде проблеманың шешімін таба алатын, ақпараттық – коммуникативті мәдениеті жоғары тұлғалық - дамытушылық функцияны атқарады. Қазіргі заман адамның осы құзыреттілікті меңгере отырып тек « кәсіби икемділігін оңтайландыруды қамтамасыз ету ғана емес, іске асырылу мүмкіндігін « үнемі оқып – үйрену және өзін-өзі жасау талабын қалыптастыра алады.

Қазақстандағы білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы жобасында Қазақстанда оқытандарды сапалы біліммен қамтамасыз етіп, халықаралық рейтингілердегі білім көрсеткішінің жақсаруы мен қазақстандық білім беру жүйесінің тартымдылығын арттыру үшін, ең алдымен, педагог кадрлардың мәртебесін арттыру, олардың бүкіл қызметі бойына мансаптық өсуі, оқытылуы және кәсіби біліктілігін дамытуды қамтамасыз ету, сондай-ақ педагогтердің еңбегін мемлекеттік қолдау мен ынталандыруды арттыру мәселелеріне үлкен мән берілген. Осыған байланысты қазіргі таңда еліміздің білім беру жүйесіндегі реформалар мен сындарлы саясаттар, өзгерістер мен жаңалықтар әрбір педагог қауымының ойлауына, өткені мен бүгінгі, келешегі мен болашағы жайлы толғануына, жаңа идеялармен жаңа жүйелермен жұмыс жасауына негіз болары анық. Олай болса, білімнің сапалы да саналы түрде берілуі білім беру жүйесіндегі педагогтердің, зиялылар қауымының деңгейіне байланысты. Дәстүрлі білім беру жүйесінде білікті мамандар даярлаушы кәсіби білім беретін оқу орындарының басты мақсаты – мамандықтарды игерту ғана болса, ал қазір әлемдік білім кеңестігіне ене отырып, бәсекеге қабілетті тұлға дайындау үшін адамның құзырлық қабілетіне сүйену арқылы нәтижеге бағдарланған білім беру жүйесін ұсыну – қазіргі таңда негізгі өзекті мәселелердің бірі. Жалпы алғанда «құзырлық» ұғымы жайлы ғалым К.Құдайбергенова «Құзырлық ұғымы – соңғы жылдары педагогика саласында тұлғаның субъектілік тәжірибесіне ерекше көңіл аудару нәтижесінде ендіріліп отырған ұғым.

Құзырлықтың латын тілінен аудармасы «компетенс» белгілі сала бойынша жан – жақты хабардар білгір деген мағынаны қамти отырып, қандай да бір сұрақтар төңірегінде беделді түрде шешім шығара алады дегенді білдіреді» деп көрсетеді. Бұл жайлы Б.Тұрғанбаева «... өзінің практикалық әрекеті арқылы алған білімдерін өз өмірлік мәселелерін шешуде қолдана алуын – құзырлықтар деп атаймыз » деп анықтаса, Ресей ғалымы Н.Кузьминаның көзқарасы бойынша, «Құзырлық дегеніміз - педагогтің басқа бір адамның дамуына негіз бола алатын білімділігі мен абыройлығы ».

Латын тіліндегі « компетенс»сөзін ғалым К.Құдайбергенова «Құзырлықты білімін, біліктілігін, дағдысын, тұлға мінез- құлқын, ең бастысы тұлға мүмкіндігін бағалаудың критерийі мақсатында қарастыру құзырлық маңызын толық аша алады. Олай болса, құзырлық, нәтижеге бағдарланған жаңа білім беру жүйесінің сапалық критерийі ретінде әлеуметтік және өмірлік көзқарастарды есепке алу қажет» деп жазса, Б.Тұрғанбаева «Құзырлыққа бағытталған оқыту үрдісінде тәжірибелік жолмен мәселені шешу мүмкіндігі молайды. Осы жағдай біліктілікті арттырудағы екінші үлгіге көшірудің негізі бола алады. Өйткені, құзырлыққа бағытталған үлгіде білім алушылардың өздерін ұйымдастыру - басты мақсаты » деп көрсетеді.

К.Құдайбергенова «Құзырды әртүрлі кенеттен болған ситуацияларда мәселелерді шешу үшін қажетті білімді немесе әрекетті көрсете білу қабілеті, білім мен өмірлік ситуация арасындағы байланысты орнату мүмкіндігі ретінде, ал құзырлықты адамның өзіндік деңгейіне, даралық қасиеттеріне тікелей байланысты тұлғалық, теориялық, практикалық өлшеу дәрежесі жоғары деңгейде кіріктірілген құрылым ретінде қарастыру ұсынылады» деген тоқтам жасайды.

12 жылдық білім беру

Қазақстан Республикасының 12 жылдық білім беру тұжырымдамасында педагог кадрлардың кәсіби - тұлғалық құзыреттілігін қалыптастыру басты мақсат екендігін атай келе, 12 жылдық білім беруде педагог төмендегідей құзыреттіліктерді игеруі міндетті деп көрсетілген.

1. Арнайы құзыреттілік- өзінің кәсіби дамуын жобалай білетін қабілеті.

2. Әлеуметтік құзыреттілік- кәсіптік қызметімен айналысу қабілеті.

3. Білім беру құзыреттілігі педагогикалық және әлеуметтік психологияның негіздерін қолдана білу қабілеті.

Ендеше құзыреттілік дегеніміздің өзін қазіргі заман талабына сай педагог қауымының өзін-өзі өзгерте алу қабілеттілігі деп түсінуге болады. Білім саясатындағы түбегейлі өзгерістерді күнделікті оқу үрдісінде берілетін тапсырмалардан бастау қажет екендігі айқын көрсетілген. Студенттер оқытушы қауымнан тек білімге ғана емес, өмірге үйрететін қабілеттілікті қажет етіп отыр. Демек, болашақ педагогтеріміз осы ақпараттық қоғамнан қалыспай: жедел ойлаушы: жедел шешім қабылдаушы: ерекше ұйымдастырушылық қабілетті: нақты бағыт- бағдар беруші болып шығуы - бұл қазіргі заманның талабы. Міне, құзыреттілік қалыптастыру дегеніміздің өзі болашақ мұғалім - қазіргі студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамыта отырып ойлаудың, интеллектуалдық белсенділіктің жоғары деңгейіне шығу, жаңаны түсіне білуге, білімнің жетіспеушілігін сезінуге үйрету арқылы ізденуге бағыттауды қалыптастырудағы күтілетін нәтижелер болып табылмақ. Бұның өзі өз кезегінде қазіргі ұстаздардан шәкіртті оқытуда, білім беруде, тәрбиелеп өсіруде белгілі бір құзыреттіліктерді бойына сіңірген жеке тұлғаны қалыптастыруды талап етеді.

Мұндай құзырлықтың қатарына мыналар жатады:

- бағдарлы құзыреттілік (азаматтық белсенділік, саяси жүйені түсіну, баға бере білу, елжандылық, т.б);
- мәдениеттанымдылық құзыреттілік (ұлттық ерекшеліктерді тани білу, өз халқының мәдениеті мен өзге ұлттар, әлем мәдениетін салыстыру, саралай білу қабілеті);
- оқу-танымдық құзыреттілік (өзінің білімділік қабілетін ұйымдастыра білу, жоспарлай білу, ізденушілік- зерттеушілік әрекет дағдыларын игеру, талдау, қорытынды жасай білу);
- коммуникативтік құзыреттілік (адамдармен өзара қарым-қатынас тәсілдерін білу, мемлекеттік тіл ретінде қазақ тілінде, халықаралық қатынаста шетел тілінде қатынас дағдылары болуы);
- ақпараттық-технологиялық құзыреттілік (ақпараттық технологиялармен, техникалық объектілер көмегімен бағдарлай білу, өз бетінше іздей білу, таңдай, талдай білу, өзгерте білуді жүзеге асыра білу қабілеті);
- әлеуметтік- еңбек құзыреттілігі (әлеуметтік-қоғамдық жағдайларға талдау жасай білу, шешім қабылдай білу, түрлі өмірлік жағдайларда жеке басына және қоғам мүддесіне сәйкес ықпал ете білу қабілеті);
- тұлғалық өзін-өзі дамыту құзыреттілігі (отбасылық еңбек, экономикалық және саяси қоғамдық қатынастар саласындағы белсенді білімі мен тәжірибесінің болу қабілеті).

Аталған құзыреттілік қасиеттерді тұлға бойына дарытуда педагог қауымның арнайы әлеуметтік білім беру құзыреттіліктерінің жан- жақты болуы талап етіледі. Егер педагог өзінің кәсіби өсу жобасын дұрыс жолға қоя отырып, өзінің кәсіптік қызметіне нақты берілу арқылы тұлғаның алған білімін өмірде қолдана білетіндей тапсырмалар жүйесін ұсына алатын жағдайда болғанда ғана студент құзыреттілігін қалыптастыруға мүмкіндік табады. Бір сөзбен айтқанда, тұлғаға бағытталған білімдер жүйесі білім стандартына сай тұлғаның жан- жақты дамуына негізделген, алған білімін өмірдің қандай бір жағдаяттарына қолдана алатындай дәрежеде ұсыну педагогтің құзыреттілігіне байланысты болады.

Жаңа технологияны меңгеруде мұғалімнің жан – жақты, білімі қажет. Қазіргі мұғалім:

- Педагогикалық үрдісте жүйелі жұмыс жүргізе алатын;
- Педагогикалық өзгерістерге тез төселетін;
- Жаңаша ойлау жүйесін меңгере алатын;
- Оқушылармен ортақ тіл табыса алатын;
- Білімді, іскер, шебер болу керек;

Жаңа педагогикалық технологияның ерекшеліктері – өсіп келе жатқан жеке тұлғаны жан –жақты дамыту. Инновациялық білімді дамыту, өзгеріс енгізу, жаңа педагогикалық идеялар мен жаңалықтарды өмірге әкелу. Бұрынғы оқушы тек тыңдаушы, орындаушы болса, ал қазіргі оқушы – өздігінен білім іздейтін жеке тұрға екендігіне ерекше мән беруіміз керек.

Қазіргі оқушы:

Дүниетаным қабілеті жоғары;

- Дарынды, өнерпаз;
- Іздемпаз, талапты;
- Өз алдына мақсат қоя білу керек;

Ежелгі грек материалісі, философ Демокрит айтқандай, «Еңбек үздіксіз үйренгендіктің арқасында жеңілдей түседі». Олай болса, жас ұрпаққа үйретері мол аға ұрпақтың ісі өрге жүзіп, еңбектері үстем болсын.

Мұғалім.

Бұл адамның ардақты аты,

Білімдік бар биікке шығар саты.

Ең алғаш басталады осы адамнан,

Сүйеді сондықтан да жақын, жаты...

Бар ғалым, барлық қоғам мұғалімді,

Сыйлайды мәңгі бақи беріп төрін, -

деп, Сәбит Мұқанов айтқандай, үнемі сыйлы, қадірлі, сүйікті болып, шәкірттерімізді білім нәрімен сусындатып, белестерге жете берейік. Сондықтан баланы жеке тұлға ретінде өздігінен дамуға итермелеуіміз керек. Себебі жаңа білім парадигмасы бірінші орынға баланың білім алу арқылы өз бетінше дамуын қойып отыр. Бұл мақсатқа жетуде өз бетінше жұмыстардың алар орны ерекше.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. К.С.Құдайбергенова. «Құзырлылық табиғаты – тұлғаның өздік дамуында. А., «Принт-АСС», 7-бет
2. Б.К.Жұмағалиева. «Компетентности компетенции: Основные направления концепции 12 летнего образования Республики Казахстан» «12 жылдық білім» журналы №2, 2006, 19-бет
3. Н.Т.Қазбекова. «Қазақ тілі сабақтарында коммуникативтік оқытудың элементтерін қолдану» «12 жылдық білім» журналы №1, 2006, 44-бет

ӘОЖ 37.036

ОҚУ ҮРДІСІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМУЫ

М.Т. КАЛИЯҚБАРОВА
бастауыш сынып мұғалімі, №2 Ертіс ЖОББМ, Ертіс ауданы

Қазақстан Республикасы Президентінің 2006 жылдың 1 наурызындағы «Қазақстанның әлемдегі бәсекеге барынша қабілетті 50 елдің қатарына кіру стратегиясы» атты жолдауында қазақстандық білім беру жүйесін реформалаудың негізгі мақсаты- білім сапасының жаңаруы мен ұлттық білім беру жүйесінің бәсекеге қабілеттілігін арттыру деп нақты көрсетілген.

Қазіргі ғылым мен техниканың қарыштап дамыған кезінде оқу-білімнің, соның ішінде болашағымыз- бүгінгі мектеп оқушысының білімі мен тәрбиесі маңызды мәселе. Еліміздің әлеуметтік экономикасының дамуына өзіндік үлес қоса алатын, өзіндік ой- пікірі бар, жан-жақты дамыған, білімді де білікті тұлғаны дайындап, тәрбиелеу- аса құрметті қоғамдық міндет. Себебі, ел тұтқасын жан-жақты білімді ұрпақ ұстанған шақта ғана өркеніет алға дамымақ.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңының негізгі міндеттерінің бірі – баланың интеллектуалдық және шығармашылық қабілеттерін дамытуды міндеттесе, Қазақстан Республикасының дарынды балаларды анықтап, оларға қолдау көрсетіп дамыту концепциясы шығармашылық қабілетті дамытуға бағытталған білім беру кеңістігін туғызуды талап етеді. Соған сәйкес Қазақстан Республикасының білім саласындағы нормативті – құқықтық құжаттары адамның шығармашылығын дамытуды басым бағыттардың бірі ретінде қарастырады. Сондықтан жеке тұлғаның шығармашылық қабілетін, шығармашылық мүмкіндігін, шығармашылық ойлауын әрбір адамның жана білімді игеруіне, интеллектісі мен ойлау қызметінің артуына қажетті ықпал ретінде дамыту өзекті мәселелердің біріне айналып отыр.

Қазіргі таңда бастауыш білім беретін мектептің функционалдық қызметінің басым бағыттары оқушылардың ғылымдар жүйесінің негіздерін меңгеріп, олардың бойында тұлғааралық және этникалық қатынастар мәдениетін, жеке тұлғаның өзін-өзі айқындау және кәсіптік бағдарларын анықтау қабілетін қалыптастыру болып табылады. Ғылымның қай саласы болсын ұстаз қауымы алдына зор міндеттер жүктейді. Соның ең бастысы- сапалы білім және саналы тәрбие беру барысында оқушылардың шығармашылық қабілеттерін, ақыл-ой белсенділігін дамыту. Себебі, білімді жастар ғана ел егемендігін баянды етіп, қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуына лайықты үлес қоса алады. Ендеше өскелең ұрпақ мұғалім берген білімді іс-әрекет тәсілдері мен бағалау өлшемдерін қамтитын қоғамдық және ұжымдық тәжірибе тағылымдарын ғана игеріп қоймай, оны әрі қарай өзінің белсенді, зерделі танымдық іс-әрекетімен сабақтастыруы тиіс.

Өйткені, қоғамның алға қарыштап дамуы шығармашыл адамдарға байланысты. Бүгінгі күнде оқытудың жаңа технологиялары балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту негізінде білім беруді көздейді. Бұл бастауыш мектеп кезеңінен бастап баланың шығармашылық ойлауын, шығармашылық қиялын дамытуға көп көңіл бөлуді міндеттейді.

XXI ғасырдағы қоғамда болып жатқан саяси-әлеуметтік, экономикалық өзгерістер, әлемдік деңгейдегі білім берудің жаңа үрдістері туғызған реформалар негізінен бастауыш мектепте көбірек назар аударуды қажет етіп отыр.

XX ғасырдың басында отандық педагогтар білім алушының шығармашылық потенциалына қаншалықты әсер ететіні туралы мәселелерді бірнеше рет көтерді. Я.Зеленкевичтің, В.В.Розановтың жұмыстарында оқытуды даралау мен дифференциялау қағидаларының негізінде білім беру үдерісін жанаша ұйымдастыру керектігін айтып өткен.

12 жылдық білім беру жүйесі арқылы жеке тұлғаның шығармашылық белсенділігін көтеру және білім алушының шығармашылығын қалыптастыру мәселесін біртұтас педагогикалық процесс тұрғысынан қарау қажет деп санаймыз. Себебі оқыту барысында адамның дамуы қазіргі білім берудің басты мақсаты ретінде қарастырыла келе, білім беру процесін ұйымдастыруды ерекше гуманизациялау, дамыту бағытының басымдылығы тұрғысынан қарау керектігін айқындадық.

Адам жеке тұлға болып тумайды, ол біртіндеп қалыптасады. Адамның дамуы- ішкі және сыртқы жағдайлардың әсерлерімен қалыптасатын күрделі, ұзақ мерзімді, қарама-қайшылықты үрдіс. Тұлғаның қалыптасуы мен дамуы үш факторларға: тегі, ортасы және тәрбиесіне тығыз байланысты. Өзін қоршаған ортамен қатынасы арқылы адамның табиғи мәні ашылып, жаңа қасиеттері қалыптасады. Тәрбиенің сапасы тәрбиешінің тәрбие жұмысын мақсатты, жүйелі, кәсіби шеберлікпен жүргізуіне байланысты. Адам әлеуметтік жүйеде тәрбиеленіп дамиды, қоғамда болып жатқан іс-әрекеттерге көзқарасы қалыптасады, нығаяды. Жеке тұлға- сана иесі. Шығармашыл адам – жасампаз тұлға. Өзін, айналасын, қоғамды жанартып отырады.

Оқушылардың шығармашылық белсенділігін қалыптастыруда сабақтарды түрлендіріп өткізудің маңызы ерекше. Мұндай сабақтардың тиімділігін атап өтсек: сабақ құрылымының ұйымдастырылуы, сыныптағы оқушылардың іс-әрекетін бақылауға қолайлылық, оқу-танымдық тапсырмаларды орындаудағы ұжымдық бірлескен әрекеттің жүзеге асуы, оқыту уақытының үнемделуі.

Мектептегі оқу процесі оқушылардың ізденімпаздығын, танымдық белсенділігін арттырып, шығармашылық әлеуетін дамытуына жол ашуы қажет.

Оқыту процесі – екі жақты процесс болғандықтан, оқушының өзіндік жұмысы, дербес іс-әрекеті мұғалімнің басшылығымен қатар, олардың ізденімпаздығын, белсенділігін, өз ықыласымен жасайтын әрекетін де керек етеді. Осыған байланысты кейбір педагогтар мен психологтар оқушылардың өзіндік жұмыстарының негізгі ерекшеліктері- олардың ықыласына және өз еркімен әрекет жасауына байланысты деп пікір айтады.

Оқушылардың өзіндік жұмысының жоғары формасына олардың өз еркімен амал-тәсілдер қолданып жасайтын шығармашылық жұмыстары жатады.

Оқушылардың шығармашылығын, ізденімпаздығын қалыптастыруда сыныптан тыс, жеке, ұжымдық жұмыстар ұйымдастыруда шығармашылық ай, пәндік апталықтар мен ғылыми-шығармашылық апталық, жобалар, пәндік үйірмелер мен факультативтік сабақтардың маңызы зор. Барлық жұмыстарда оқушылардың қалауы, таңдауы мен ұсыныстарын ескеру қажет. Оқушылардың танымдық ізденімпаздығы мен белсенділігін, шығармашылық бағыттылығына негізделген жұмыс түрлерін пайдалану- олардың танымдық қажеттіліктерін қанағаттандыра алады. Сондай-ақ, мектептегі пәндік олимпиадалар, сайыстар, көркем өнер және техникалық көрмелер, түрлі шығармашылық кештер оқушылардың ізденіс қабілетін ұштап, дербес оң нәтижеге жетуге ықпал етеді.

Шығармашылыққа үйрету-тұлғаның интеллектуалдық аспектісі ғана емес, оның психологиялық, мінез-құлық ерекшеліктерін де көздейді. Оған жігерлік, жаңа жағдайларға бейімделуге икемділік, қажырлылық пен табандылық, тәуелсіздік пен адамгершілік сезімі, ынтымақтастық, қажырлы еңбекке қабілеті, белгісіз жағдайдағы өзіне сенімділік, ақиқатты іздеудегі және қарым-қатынастағы адалдық жатады. Әр сыныптағы әр оқушыға байланысты мұғалім өзінің мақсатқа жету жолдарын іздейді. Ол оның үстіне басты шарты – аталған қасиеттерді көрсетуге тырысады.

Оқыту сабақтарының шығармашылық сипаты оқушының танымдық белсенділігін оятып, оның шығармашылық қабілеттерінің дамуына, адамгершілік қасиеттеріне әсер етеді. Ұжымдық сабақтарда өзінің сыныптасының кемшілігін көруге, өзгелердің ісінен сабақ алуға, танымдық, әлеуметтік ұстанымының қалыптасуына өз ортасының пікірінің әсері зор. Мұндай сабақтарда оқушылардың ұжымдық ой-пікірлері қалыптасады.

Сабақ үстінде ұжымдық шығармашылық қалыптасуы үшін оқушылардың міндеттерін көрсетсек:

өзіндік пікірлерін дәлелдеу;

пікірталастар мен талқылауларға қатысу;

жолдасының жауабына пікір айту;

сыныптасының жауабы мен жазбаша жұмысын бағалау;

үлгерімдері нашар сыныптастарын оқытумен айналысу;

үлгермеушілерге түсініксіз жерлерін түсіндіру,

өз бетімен қиындау тапсырмаларды таңдау;

танымдық тапсырманың шешімдерін табуда бірнеше нұсқасын көрсету;

өзіндік бағалауға жағдай туғызу, өзінің танымдық және практикалық әрекетін талдау;

танымдық тапсырмаларды шешуде бұрыннан білетін әдісті қолдану арқылы орындау.

Оқушылардың шығармашылық белсенділігін қалыптастыруда сабақтарды

түрлендіріп өткізудің маңызы ерекше. Мұндай сабақтардың тиімділігін атап өтсек: сабақ құрылымының ұйымдастырылуы, сыныптағы оқушылардың іс-әрекетін бақылауға қолайлылық, оқу-танымдық тапсырмаларды орындаудағы ұжымдық бірлескен әрекеттің жүзеге асуы, оқыту уақытының үнемделуі.

Шығармашылық сипаттағы сабақтар түрлерін жүйелі ұйымдастыру арқылы оқушылардың танымдық белсенділігі қалыптасып, ұстазы берген ақпаратты, іс-әрекет тәсілдері мен бағалау өлшемдерін қамтитын қоғамдық және ұжымдық тәжірибе тағылымдарын игеріп қана қоймай, оқушы барлық іс-әрекетте шығармашылық бағыт ұстанады, қабілет, білігін ұштай түседі.

Шығармашылық сабақтардың оқушылар үшін мынадай маңызды жақтары бар:

оқушының танымдық ізденімпаздығы қалыптасады;

сұрақтарды, мәселелерді терең талдауға үйренеді;

шығармашылық ой - өрісі артады;

кітаппен жұмыс, көркем және ғылыми әдебиеттер, баспа материалдармен жұмыс істеу біліктерін қалыптастырады;

ұжымдық ой-пікірлері жетіледі, топ мүшелерінің пікірлерімен ортақ тұжырым жасауға үйренеді;

мұғалім мен оқушылардың қарым-қатынасы ынтымақтастықта болып, сенімділіктері артады;

оқушы өз ойын еркін айтуға, сөз мәдениетіне үйренеді;

білімін жүйелі түрде толықтыруға;

өз әрекетіне сын тұрғысынан қарауға;

тұжырым жасап қорытындылауға үйренеді;

оқу міндеттерін тиімді шешу мүмкіндігін тудырады.

Жаңа материалдарды түсіндіруде мұғалім ақпарат беруші қызметінде қалып қоймай, баланың танымдық дербестігін қалыптастырудағы әрекеттерінің негізгі міндеттеріне тоқталсақ:

- білімді шығармашылықпен меңгеру дағдыларын қалыптастыру;
- оқу проблемаларын шешу шеберліктерін арттыру;
- оқу тапсырмасын орындау процесінде операцияларды қолдануға (талдау-синтез, салыстыру, жинақтап қорыту) үйрету;
- оқытудың ғылымилығын арттыру;
- ғылыми дүниетанымды қалыптастыру т.б.

Бастауыш білім – үздіксіз білім берудің алғашқы басқышы. Осыған сәйкес оқушыға белгілі бір көлемдегі білім, білік-дағдыларды меңгертумен қатар табиғат, қоршаған дүние туралы түсініктерін кеңейте отырып, оларды шығармашылық бағытта жан-жақты дамыту-бүгінгі күннің талабы. Осы талап тұрғысынан алғанда, оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастырудың түрлі әдіс-тәсілдерін іздестіру, жаңа технологияны тиімді пайдаланудың маңызы ерекше.

Мен өз сабағымда негізге қойған міндетім- оқушылардың ой-қиялын дамыту. Оқытудың жаңа әдіс-тәсілдерін қолдану арқылы балалардың кішкентай кезінен бастап дүниеге өзіндік көзқарасының қалыптасуына жол ашу. Бала қиялын дамыту барысында оларды бақылауға, зерттеуге, ойлауға, өзінің болашағын болжауға және идеялармен еркін әрекет жасауға үйренеді. Балаларға өздерін тапқырлыққа, білгірлікке, мақсатқа талпынуға және қиялдауға итермелейтін ойындар мен тапсырмалар өте ұнайды.

Бастауыш сынып оқушыларының қиялы әдеттегіден тыс, ерекше. Олар шындық өмірді қиялдағымен біріктіре отырып, өзі ойлап тапқан дүниеде өмір сүруі мүмкін. Олар ағаштардың немесе хайуанаттардың сөйлесетініне сенеді. Бұл жастағы балалар естіген ертегі-әңгіме желісімен өзі де оларды құрастырып алады. Сондықтан мұғалім ертегі не әңгімені бастап беріп, оны аяқтауға оқушыға тапсыратын болса, балалар оны аяқтаудың түрлі жолдарын қарастырады.

Өзімнің оқушыларыма ұсынған ертегілерден мысал келтірейін: «Ертеде бір түйе болыпты. Ол кіп-кішкентай екен. Оны өзінен үлкен жануарлар мазақтай беріпті. Әсіресе шыбын көп күліпті. Бірде шыбын түйе көлеңкелеп жатқан ағаштың бұтағына отырып алып, оны мазақтай бастапты...»

«Ертегіні аяқта» деген тапсырма берілді. Сонда оқушылар былай аяқтады:

...Сонда түйе шыбынның бетіне түкіріп жіберді. Шыбын тұншығып қалды.

... «Сен неге кішкентайсың?»- деді шыбын.

Түйе ашуланып: «Сен менен де кішкентайсың ғой», - деді. Сол-ақ екен түйе үлкен болып өсіп кетіпті. Ал шыбын сол күйінде қалып қойыпты.

...Түйе ашуланып, орнынан тұрып басқа жаққа кетіп қалады. Шыбын артынан қалмай, ұшып жүріп мазақтай береді. Түйе оны ұстап өлтірмекші болады. Мойнын соза – соза ұзарып, үлкен болып кетеді. Шыбын енді оны мазақтамайтын болыпты.

Оқушы қиялын дамыту жұмыстарын ана тілі пәнінде көп қолданамын. Берілген мәтіндегі бір көріністі көз алдарына елестеткіземін. Оқушылар тыныштықта отырып, көздерін жұмып, әрбір мен айтқан нәрселерді елестетуге тапсырамын. Мысалы,

Жазғы дала. Тау етегі. Айнала жас-жасыл. Бір ауыл көрінеді. Нұрәулеттің әкесі Сейілхан машинаны ауылға қарай бұрды. Олар бір үй маңына тоқтады. Нұрәулет машинадан түсті де, кермеде байлаулы тұрған ботаға бұрылды. Бота өте әдемі...

Оқушылар кез-келген осындай көріністі көз алдарына елестете алады. Өздері сол елестен үлкен қуанышқа бөленеді. Олардың алғашқы әсерлері мынадай сөздерден байқалады: «кино көргендей болдым», «суретке түсіріп алғандай болып елестеттім» т.б.

Математика пәнінен кез-келген геометриялық фигурадан түрлі заттар құрастыруға болады. Мысалы, оқушыларға мына фигураларды ұсынып, не құрастыруға болады? – дедім.

Берілген фигуралар: үшбұрыш, шаршы, дөңгелек, т.б.

Оқушылар мына заттарды құрастырды:

-қолшатыр, күрек, садақ, рюмка, қазан, ожау, шапка.

Мұндай тапсырмалар орындағанда оқушылар өз ойын ашық, қысылмай жеткізе алады, өз ойын дәлелдеуге тырысады, өзінің жасаған әрекетінің дұрыстығын қорғай алады. Оқушылардың ой шапшандығы, сөз байлығы молайып, қиялы дами түседі.

Осындай оқушы шығармашылығын дамытатын қызықты тапсырма, ойындар көп-ақ.

Жас ұрпақтардың дарыны мен талантын ашу, шығармашылық ойлау қабілетін жетілдіру, олардың өзіне деген сенімін нығайту, бір сөзбен айтқанда, өмірде өз жолын өзі таңдауына түрткі болу – ұстаздар қауымының бүгінгі таңдағы абыройлы борышы.

Білім негізі бастауышта екені қандай айқын болса, мектеп есігін жаңа ашқан балғын шәкірттер ұстаздарына жүктелер жауапкершілік те сондай ауыр. Ендеше жеке тұлғаны тәрбиелеу мен оларға білім беру негізін бастауыш сыныптарда бүгін қалай бағамдасақ, оның болашағы да соған қарай қанат жаймақшы.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. ҚР Президенті Н.Назарбаевтың Қазақстан Халқына Жолдауы.
2. Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңы.

3. Р.С. Омарова, Е.Рысбаев. «Бастауыш мектеп» 2008ж, №3.

4. И.М. Майлышева. «Бастауыш мектеп» 2008ж, №12.

ӘОЖ 371.261

ОҚЫТУДЫ БАҒАЛАУ ЖӘНЕ ОҚИТУ ҮШІН БАҒАЛАУ

*Г.Т. ҚАСЕНОВА, **Н.Е. КАМАЛОВА

*тарих пәнінің мұғалімі, **Ы. Алтынсарин атындағы дарынды балаларға арналған облыстық қазақ гимназия-интернаты,**
магистрант, **С. Торайғыров атындағы ПМУ, Павлодар қ.

Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012 - 2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары 2012 жылы ҚР-ның Үкіметімен бекітілген болатын. Ұлттық жоспардың мақсаты - Қазақстан Республикасындағы мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту үшін жағдай жасау. Ұлттық жоспарда функционалдық сауаттылықты дамытудың төрт негізгі механизмін бөліп көрсетілген. Соның ішінде бірінші механизм – оқыту методологиясы мен мазмұнын түбегейлі жаңарту болып табылады. Екінші механизм – оқу нәтижелерін бағалау жүйесін жаңарту. Функционалдық сауаттылықты дамыту білім – түсіну – қолдану – жүйелеу және жинақтау сияқты критерийлер бойынша оқу жетістіктерін бағалаудың жаңа тәсілдерін талап етеді. Функционалдық сауаттылықты дамытуда оқушылардың жетістіктерін мониторингтеу мен кешенді бағалаудың маңызы ерекше [1.16.].

Бағалау – мұғалімді ақпаратпен қамтамасыз ететін механизм, ол білім беруді жетілдіру үшін қажет. Бағалау – кері байланыс. Оқушылардың қалай білім алғаны туралы ақпарат береді. Бағалау білім алуы бағыттағайды, тапсырманы орындағаннан соң оқушы қай сатыда тұрғандығын және қалай дамуы керектігін жоспарлауға көмектеседі. Біз бағалауды оқытудың қиындықтарын анықтау үшін, кері байланыс орнату үшін, уәж тудыру үшін, одан кейінгі даму жолымызды анықтау үшін жүргіземіз.

Оқыту үшін бағалау бұл білім алушылар өздерінің оқудың қандай сатысында тұрғанын, қандай бағытта даму керек және қажетті деңгейге қалай жету керек екендігін анықтау үшін оқушылар және олардың мұғалімдері қолданатын мәліметтерді іздеу және түсіндіру үрдісі.

Оқытуды бағалаудың мақсаты оқушы қазіргі уақытта не оқып білгенін жинақтау болып табылады.

Бағалау- одан арғы білім алу туралы шешімді қабылдау мақсаты мен оқытудың нәтижелерін жүйелі түрде жинақтауға бағытталған қызметті белгілеу үшін қолданылатын термин. «Бағалау» термині «жақын отыру» дегенді білдіретін латын сөзінен шыққандығы кездейсоқ емес, себебі бағалаудың негізгі сипаты бір адам басқа адамның не айтып, не істегенін немесе өзін-өзі бақылау жағдайында өзінің дербес ойлауын, түсінігін немесе тәртібін мұхият бақылауы болып табылады, яғни, мұғалімдер сыныптарда күніне жүз рет өткізетін суммативті бағалауы тест нәтижесі немесе бірнеше сұрақ барысында кейде, оқушының баяндамасы аумағына қойылуы мүмкін. Кей кезде мұғалімдер бұрыннан бері өздерінің оқыған теориясы немесе тәжірибесі бойынша оқушының берген жауабына сәйкес қояды. Бұған қарамастан, бағалау түрлі нысанда болуы мүмкін; бір тестілер қолдағы қарындаш пен қағаздың көмегімен жүргізілсе, басқалары сыныптағы әдеттегі сөйлесу кезінде сұрақ қоюға негізделеді; бағалаудың барлық түрлеріне жалпы сипаттамалар тән.

Бағалаудың барлық түрлері төмендегілерді қамтиды: 1) бақылау; 2) алынған мәліметтердің интерпретациясы; (логикалық қорытындысы); 3) бұдан арғы іс-әрекетті анықтау үшін қолданылуы мүмкін шешімдерді қорытындылау.

Сыныптағы бағалау тек қана техникалық тәсіл емес. Мұғалімдер жазбаша немесе ауызша түрде баға қою жолымен бағалайды. Олар қолданатын кез-келген нысанның артында объективті немесе жеткілікті дәрежеде объективті емес нормалар мен стандарттар ғана емес, сондай-ақ баланың дамуы, оқуы және уәжі туралы түсінік, сонымен қатар, өзін-өзі бағалау, қабілеттілік және күш-жігер сияқты ұғымдарға қатысты құндылықтар жатады [2.55-56 б.].

Бағалау оқыту мен білім берудің ажырамас бөлігі. Оқу үшін бағалау оқушының білімінің қандай дәрежеде екендігін анықтау үшін маңызды болса, формативті бағалау оқушының келесі қадамын жоспарлауда маңызды деп көрсетілген. Негізінен білім беру үрдісінде жиынтық бағалаудың да формативті бағалаудың да сапалы білім беруде маңызы зор [3.34-36 б.].

Біз үнемі өз сабақтарымызда оқытуды бағалап, жиынтық бағалау жасайтынбыз. Одан байқағанымыз оқушылар баға үшін оқиды, ал кемшіліктері мен оны жөнге салу жолдары ойластырылмайды. Курстан алған білімімізді жинақтап, формативті бағалаудың маңыздылығын түсініп, «сабақтарымызда бағалаудың осы түрін жасасақ қалай болады?» деген ой туды. Формативті бағалауды жүзеге асыру мақсатында оқушыларға алдымен бағалау критерийлерін жасатуды жөн көрдік, содан соң толықтырып өзіміз әзірлеген бағалау критерийлерін ұсындық. Бұл бір жағынан оқушының ойлауын шектеуі де мүмкін, екінші жағынан формативті бағалауды түсінуге түрткі болады. Оқыту үшін бағалауды жүзеге асыру арқылы оқушы өзінің келесі жоспарын құрады, өзінің нені білетіні және нені білгісі келетіні туралы ойланады [4.102-104 б.].

Бірнеше сабақтардан соң формативті бағалаудың оқушыларды сын тұрғысынан ойлануға, қалай оқу керектігін үйренуге итермелейтінін байқадық. Формативті бағалауға сабақта көп уақыт кеткенімен біз үлкен мәселенің басын шешетінімізді түсіндік. Формативті бағалау оқушының өзін-өзі реттеуінің бір тәсілі деп есептейміз. Себебі реттелген оқушының білім алуға да, өмірге бейімделуге де дайын екендігі анық.

Жиынтық бағалаудың нәтижеге бағытталуын жүзеге асыру үшін біз формативті бағалауды тиімді қолдануымыз керек деп шештік. Мектептегі тәжірибенің барысында формативті бағалау арқылы біз аз да болса нәтижеге жеттік, ол оқушылардың логикалық ойлауының дамуы, сыни тұрғыдан ойлануына түрткі болды, бір-бірінің іс-әрекетін талдап, интерпретациялауға және келесі жұмыстарын жоспарлап сол бойынша болжам жасауға үйренді.

Формативті бағалаудың тиімді жүзеге асуы үшін адам өзін-өзі бағалай алуы, өзін-өзі реттей алуы тиіс. Кез-келген адам белгілі нәтижеге жету үшін өзін-өзі реттеуі керек. Перри пайымдауынша өздігінен реттелетін білім алудың үш элементі бар. Олар:

Тапсырмамен жұмыс барысында өздігінен бағытталушылығы;

Оқушылардың проблемалар мен мақсаттарды өздігінен айқындауы;

Проблемаларды шешу мен мақсатқа жету үшін әдіс-тәсілдерді өздігінен таңдауы.

Өзін-өзі реттеуді мектепте жүзеге асыру үшін мұғалім шағын жоспар құрып, алдымен өзін реттеуден бастауы керек. Сабақтың жоспарын жасаған кезде де мұғалім үйреншікті нені үйрету керектен арылып, қалай оқуды үйретуге баса көңіл бөлу қажет.

Оқушының өздік реттелуіне біз қалай әсер ете аламыз? Ол үшін білім алудың тиімді жолын үйретуіміз қажет. Тиімді жолдар деп диалогтық оқытуды, топпен жұмыс істеу және т.б. деп есептейміз. Сабақтарымызда мүмкіндігінше бақылаушы, бағыт беруші рөлін атқаруға тырыстық. Деңгейі түрлі оқушылардың өздік реттелуін де сабақтарда әр түрлі жүзеге асырдық. Дарынды оқушының дарындылығын дамыту үшін жоғарғы деңгейлі сұрақтар мен тапсырмаларды қолдандық, деңгейі төмен оқушыға көмек көрсету үшін дарынды оқушымен диалогтық оқытуды сабақтарға ұтымды енгізе білдік; деңгейі төмен оқушының реттелуіне жеңілден күрделіге немесе жұмыс алгоритмін беру арқылы жүзеге асырдық .

Нәтижесінде өздік реттелуді мынандай жағдайлардан байқадық: әріптестеріміздің сабақтарына қатысу арқылы өздік реттелуді жүзеге асырдық деп толық айта аламыз. Себебі сабақтарға қатысып, өзіміздің кемшіліктерімізді көріп жою бойынша іс-әрекеттер жоспарладық; әріптесімнің ұтымды тұсын өзімде тиімді пайдаландым, жол берген кемшіліктерді алдын-ала болдырмаудың жолын іздестіресін.

Біздің негізгі өзекті мәселеміз - оқушылардың ойлау қабілетін дамытып, өздігінен жұмыс істей отырып, өздерін реттеу және ұжымдастықта жұмыс істей білуге, өзара бағалау жасай білуге үйрету.

Ойымызды қорытындылай келе, формативті бағалау оқушының да мұғалімнің де өздерінің оқудың қандай сатысында тұрғанын, қандай бағытта даму керектігін және қажетті деңгейге қалай жету керек екендігін анықтау үшін маңызды болып табылады.

Формативті бағалауды оқушыларды келесі қадамдарын жоспарлау, өзін бағалау арқылы қай жерде тұрғанын анықтау және қалай дами алатынын болжау үшін жетілдіреміз.

Формативті бағалау оқушыларды сын тұрғысынан ойлауға жетелейді, ал сын тұрғысынан ойланып мәселені шешетін оқушы сауаттылығы жоғары, өмірге бейімделген тұлға болып қалыптасады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. <http://adilet.zan.kz> Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 25 маусымдағы № 832 Қаулысы
2. ҚР жалпы білім беретін мектептер мұғалімдерінің біліктіліктерін арттыру курстарының бағдарламасы. Астана, 2012 ж.
3. Халперн Д. Психология критического мышления.— СПб.: Питер, 2000.— 512с.
4. С. Мерсеитова Оқыту ізденіс ретінде және ізденіс оқыту ретінде. Қарағанды, 2011ж. 2016.

ӘОЖ 82.09(574)

ОҚУШЫНЫ ІЗДЕНТУ МӘСЕЛЕРІ. «КЕРҚҰЛА АТТЫ КЕНДІБАЙ» ЕРТЕГІСІ БОЙЫНША

Ә.Е. ҚАМБАР

мұғалім, №14 орта білім беру мектебі, Павлодар қ.

Тәуелсіздік алғалы басқа да маңызды іс-шаралар тәрізді қазақ мектептерде әдебиет пәнін оқытуға басқа көңіл бөліне бастауы – заңды құбылыс. Осы орайда шығып жатқан әдістемелік мақалалар мен кітаптардың санын тізбектеп, сан көптігіне тамсанып, сонымен шектелу заңдылығына назар аударғамыз келеді.

Себебі іздену дегеннен гөрі «жетістікке не болдык» дегендей құр даурығып, шығарманың көркемдік табиғатына бара алмай, айнал-соқтайберуіміз де аз емес. Оның есесіне көрнекті құрал, кино, сурет тәрізді көмекші құралдарды мадақтаудың жөні осы екен деп, шығарма көркемдігін танытудан аулақтап кетуіміз тіпті молайып бара жатыр. «Ау, бәрі де дұрыс, тек негізгіні ұмытпайық!» дегіміз келеді. Негізгі деп нені айтамыз десек, оқушыларды ізденте

отырып, шығарма көркемдігін таныту, шәкірттерді пікір айтуға, шығарма талдауға үйрету, олардың тіл байлығын өалыптастыру дер едік. Мұны дәлелдеу үшін бір туындыны бөліп алып, мәселен, 5-сыныпта «Керқұла атты Кендібай» ертегісін қалай өткізе болатынын көрсетсек дейміз. Сөз жоқ, белгілі бір туындыны , оның ішінде ертегіні де оқушылар алдын-ала оқып келсе, мұғалімнің шығарма мазмұнын таныстыруға уақыт кетірмей, бірден оқушыларды ізденуге бағыттауына мүмкіндік өседі. Тіпті не оқушылардың не біразы не дені туындыны оқымағанжағдайда да жеңімпаз мұғалім сабақ үстінде шығарма мазмұнын айтумен болып, бар уақытын сонымен кетірмейді. Себебі, кез келген туындыны жалаң мазмұндау оның әсерін солғындататыны белгілі. Енді осы тақырыпты өту барысындағы мұғалім сауалдарын , оған оқушылардың ықтимал жауаптарын беруге көшейік. Ескерту: «ықтимал» дегенде, бір оқушы басап, екіншілері түзетіп, ал еі соңында оқушы қорытуы – бәрі кіреді.

Бірінші сұрақ.

Ертегінің басталуынан біз қандай көріністерді байқаймыз?

«Керқұла атты Кендібай» ертегісі әдеттегі ертегілердей «Ерте, ерте, ертеде, ешкі құйрығы келтеде » деп басталады. Одан кейін бұрынғы қазақ елінің, әсіресе кедей адамдардың тұрмысын көреміз. Бақташылық, аңшылық дәуірінің сарқыншағын көреміз. Мәселен, бұл ертегіде дуалистік көзқарас бар: әйел мен еркек , бұдан шығатыны жұбайлы неке, яғни аталық пен аналық дәуірінің сол кездерде қалыптасқанын байқаймыз.

Екінші сұрақ.

-Жаңа туған бала бітімінен не ерекшелік байқадың?

-Оның шекесі торсықтай екенің көрдік.

-Торсыққа неше литр кымыз сияды деп шамалаймыз?

-3-4 литр.

-Демек, бала шекесі сондай көлемді келсе, қол-аяғы да болғандай ірі деуге бола ма?

-Болады.

-Ендіше болашақ батырдың жана туғанда да ерекше тұлғалы болуы әдеттегі адамдарға тән емес, тек ертегі кейіпкеріне лайық өзгешелікті дәлелдейді. Ертегі кейіпкері айрықша мықты, алып десек, соның алғышарты баланың туған сәттегі кескін бітімімен де байқалады екен. Ал әдебиеттану тұрғысынан талдайтын болсақ, мұндағы торсық шеке сөзі метафоралы эпитет болады.

- Баланың өсуінен не ерекшелік байқадың?

Өздерінің іні-қарындастарын неше айлығынан жүруші еді?

10-12 айда.

- Демек, мұнда екі-ақ айда жүрсе, әдеттегі баладан 5-6 есе тез есейеді екен. Бұл да ертегі кейіпкердің әдетте біз көріп жүрген қатардағы адамға мүлде ұқсамайтынын, айрықша сипатты адам екенін әйгілей түседі. Мұнда магияның әсері де байқалады. Өйткені кез келген адам Кендібай сияқты күн сайын өспейді, ондай қасиет жай адамға тән емес. Сөйтіп, кендібай белгілі бір сиқырлы күштердің әсерінен өсіп-жетілгенін байқаймыз.

Төртінші сұрақ.

-Шыңыраудағы атаңды жалғыз өзі тартып шығаруына қарап балаға қандай баға береміз?

Балалардың бірі бастап, екіншілері қосып беруі мүмкін жауаптары:

-Батыр, күшті, епті т.б.

Мұғалім сөзі:

-Балалар, «батыр» сөзі әлі ерте, ол әлі жаумен белдескен жоқ. Ал, «күшті», «қарулы» сөздері дұрыс, себебі шыңырау деп аталғысын оның тереңдегі кеме 4-5 литр, ал атанныз ең аз дегенде 400 кг. Салмаққа не болатыны белгілі, ендеше сонша тереңнен сондай ауырды жалғыз өзі тартып шығарса, баланың ерекше қарулы екені байқалады. Мұндай күш жас балаға қайдан келсін? Демек, магиялық күштің әсері бар.

Бесінші сұрақ.

-«Арқар мен киікті, құлан мен маралды мая-мая үйіп тастапты» дегенге қарап,

Кендібайға қандай баға береміз?

Ықтимал жауаптар.

-Күшті, мерген, еңбекқор, көптерлі, табанды, жанкешті, епті, іскер, тынымсыз т.б.

Мұғалім:

«Анды көп аулады» десек, бізге онша әсерлі болмас еді. Ал, «мая-мая үйіп тастапты» дегенде, біз биіктігі 2-3 метрлік, он бала қол ұстаса тіркесе ғана орап аларлық көлемді де биік үйінділерді елестетеміз де, анды сонша көп аулаған екен, демек, мергендігі, ептілігі, тынымсыздылығы танымды деп байқаймыз.

Алтыншы сұрақ.

-Көкжал қасқырды құйрығынан ұстап алып, бұлғап-бұлғап лақтырып жіберуіне қарап Кендібайға қандай баға береміз? Балалар жауаптары:

-Күшті, қарулы батыр, өжет, жігерлі т.б.

Осы орайда ұстаз «күшті», «қарулы» сөздерінің орайлығына көз жеткізеді. Егер де ол күшті, қарулы болмаса, қасқырды лақтыра алмас еді. Оған өжетті де қосуға болады, егер өжетті болмаса, ол қасқырға жақындай алмас еді, одан қорқушы еді, арыстандай көкжал бөріден.

Мұғалім сөзі.

-Аң аулап жүргенде, Кендібайдың бір жылап жүрген балаға кезеккеніне назар аударайық. Баланың не айтқанын, Кендібайдың не дегенін біреуін оқып беріндерші.

«Ардақтаған ананды, асқар таудай әкенді алса, көрген күнің құрысын»,- деп бақырып қол беріпті бала.

Мұғалім сауалы:

-«Мен әке – шешенді іздеп тауып берейін» - дегеніне қарап, Кендібайға қандай баға береміз?

Ықтимал жауаптар:

-Ер,тапқыр, өжет, мейірімді, қамқор, адамгершілігі мол. Мұғалім:

-«Ер» деу ерте – ол жаумен шайқасқан жоқ.

Ал «бірбеткей» мүлде келмейді: Ол біреумен таласып, алған бетінен қайтпайтын жағдай тумағаны белгілі.

Өжет екені де мұнда етпейді ғой. Меніңше «мейірімді», «қамқор» сөздерін таңдау орынды. Себебі ол бейтаныс балаға жаны ашып, басқа жұмыстарын қойып, соның әкесін тауып әкелмек болып тұр ғой. Ал «адамгершілігі мол» сөздері де жалпылама, себебі адамгершілікке тек қамқорлық, мейірімділік емес, оң сипаттардың бәрі, атап айтқанда: жомарттылық, кішіпейілдік, сезімталдық т.б. бәрі де кіреді.

Сондықтан, жалпылама айтпай, сол адамгершіліктің нақты қай түрі көрінетінін дәл тауып, соған лайық сөзді іріктеп кәдеге жарата білейік.

Жетінші сұрақ.

-Балалар, біз фольклор тұрғысынан , жан-жақтан талдап жатырмыз, ал енді әдебиеттану жағынан, яғни мұнда сөз троптары бар ма?

Балалр жан-жақтан өз пікірлерін айтып жатыр:

-«Керқұла ат құстай ұшып барады», деген сөйлемде «құстай» сөзі теңеу болып тұр,яғни атты құсқа теңеп тұр. «Арыстандай еркек құлын екен» деген сөйлемде «арыстандай» сөзі теңеулі эпитет. Сонымен қатар «сиырлар өзеннің ортасындағыаралға томпылдап түсіп жатады» дегенде «томпылдап» сөзі қалай? Деген сұраққа жауап беріп, көсемшелі эпитет болып тұр.

«Таң біліне берген кезде, бие алтын құйрықты, құндыз жүнді арғымақ құлын туады» деген сөйлемде қандай құлын? – алтын құйрықты, құндыз жүнді арғымақ құлын, яғни бұл күрделі метафоралы эпитет болады.

Тағы бір сөйлемде «Кендібай алты құлаш алмас қылышын көлденең ұстай қояды». Қандай қылыш? – Алты құлаш алмас қылыш, яғни бұл да күрделі метафоралы эпитет болады. «Той үстіне түк таба алмай, сандалып, мойындары ырғайдай, сирақтары шидей болып, азып-тозып, ханның екі баласы келеді» деген сөйлемде «ырғайдай » мен «шидей» сөздері теңеу болып тұр. Сөйтіп, балалар өз пікірлерін айтады.

Тоғызыншы сұрақ.

-Хан тапсырмасын естіп, қара бие құлындауын ұзақ тосуына қарап, Кендібайға қандай баға береміз?

Дәптерде жазылған ықтимал жауаптар:

Жүректі, көмей, сарбаз, ұқыпты, табанды, сабырлы, шыдамды т.б.

Мұғалім пайымдауы:

-Жүректі «сөзі» артық, бұл арада қорқатын жағдай тауып, оның жүректі екендігі шешілгелі тұрған жоқ , «көмей» деп жөн білетін ақылды адамды айтады.

Ал мұнда таңға дейін ұйықтамай тосқан Кендібайдың шыдамдылығы, көптерлілігі көрініп тұрғаны ақиқат. Ал ханның 2 баласының жалқау, шыдамсыз екенін көреміз.

Оныншы сұрақ.

-Алтынның қандай ерекшеліктерін білесіңдер?

-Алтын – сары, жылтыр болғандықтан күнмен тең деп саналады. Күн де алтын сияқты сап -сары, жарқырап әлемге нұр береді. Содан күнге табыну – фетишизм бар. Яғни, бұрынғы ата-бабамыз, сол күннің түсіндей алтын сақина, білезік, сырға тағып жүрген. Күн символға жататындықтан , алтын да бағалы зат ретінде саналады. Сол сияқты ертегідегіалтын құйрықт, құндыз жүнді арғымақ құлынның бағалы болуы осыған байланысты. Осы құлынның алтын құйрығын Кендібай хан алдына алып шыға бергенде, үй –іші жап-жарық боп кететінін көреміз. Яғни бұл құйрықтың қасиетті, сиқырлы екені байқалады, егер құйрықты ешқандай бір әсерлі күш болмаса, үй-ішінің жап-жарық боп кетуі ағат еді. Сол сияқты күннің де жарқырап әлемге нұр жаудыруы, алтынмен арасындағы жақындастығы бар екені мәлім.

Он бірінші сұрақ.

-Арыстанмен жекпе-жек кезінде Кендібай қандай сипатымен көрінеді?

Ықтимал жауаптар:

-Арыстанның ересек күштілігі сондай: «Кендібайды тартып айнала жөнеледі». Сөйткен арыстанның апандай аузына «алты құлаш алмас қылышын көлденең» қоюынан оның тағы да тапқырлығын, батылдығын , күштілігін көреміз.

«Керқұла атты Кендібай» ертегісін 5- сыныпта осылай талдатқан мұғалім 9-сыныпқа келгенде, халық ауыз әдебиетін, оның ішінде ертегілерді өткенде, тағы осы ертегіге көңіл бөлгізіп 5-сыныпта оқушылар түсінуіне қиын деп қалдырған ойларын өрістетіп айтуына жатыр.

Мұғалім сөзі.

-Балалар, «Кендібай күшті»деп жай айта салумен ертегідегі «Шынырау құдыққа құлаған атанды жалғыз өзі тартып шығара беріпті» деген суреттемені салыстырайық, қайсысында Кендібайдың күшті екендігі көзге елестерліктей нақты көінеді?

Жауап:

-Екіншісінде, себебі сонша терең шыңыраудан ерекше ауыр салмақты атанды жалғыз шығаруын

елестеткенде барып, оның қаншалықты ашылып тұр. Ал «кендібай күшті» деп жай хабарлай салған алғашқы тіркесте суретте, дәлел де жоқ.

Екінші сауал:

-«Керқұла жүйрік» - деп баяндай салу мен ертегідегі «айлық жерді алты-ақ аттайды» деген суреттемесін салыстырайық. Алғашқыда ат жүйрігі айтылса да еш дәлелсіз қалыпта берілгендіктен де еш әсер етпейді. Ал, кейінгі «айшылық жер» дегенде алдымен атпен күніне орта есеппен 50-60 шақырым жер жүруді есепке аламыз.

Себебі, бір жүз шақырым жүрсе, екінші күн аттың болдыра бастауын ескермей болмайды. Ендеше бір айда салт атты 1500-1800 шақырым жер жүрді десек, сол қашықты алты-ақ аттаған. Керқұланың әр адымының кемінде 250-300 шақырымға созылатыны анықталады. Мұның бәрі Керқұланың қаншалық ересек жүйрік екендігін көз алдымызға әкеле алады.

Үшінші сауал:

-Ертегідегі басты мәселе не?

- Кендібайдың әлсіздерге көмек көрсетуі, айтқан сертін орындап , қандай болсын қиыншылықтардан сүрінбей, жығылмай өтіп, ақырында көздеген мақсатына жетуі.

Барлығына да қол үшін беріп, қамқоршы болуы және де елін жаудан сақтап, адал қызмет етуі.

Төртінші сауал:

-Осы ертегіні қиял-ғажайып ертегілер тобына жатқызуға қандай негіз бар?

-Бұл ертегіні оқып отырғанның өзінде бәрі қиялдан туғаны айдан анық көрініп тұр.

Мұнда біз Кендібай мен Керқұланыңөте тез өсу ерекшеліктерінен , аттың сөйлеуінен, қылдың, судың сиқырлы көріністерінен, биенен алтын құйрықты, құндыз жүнді құлынның тууынан, жеті басты дәу мен арыстанды өлтіруінен қиял-ғажайып екенін байқаймыз. Яғни мүмкін емес дегеннің бәрі мүмкін болып суреттеледі.

Мұғалім сөзі:

-Көркем шығармада белгілі бір адам, жануаререкшелігі, сипаты жай айтыла салмайды. Ол ұтымды бір сурет арқылы беріліп, белгілі бір әрекет тағы басқа нәтижесінде дамытылып көрсетіледі де оқырман сезіміне әсер етеді. Жай айта салудың нақты көрсету жері мол болуы септесе келе көркем әдебиеттің оқырманға пәрменді ықпалын негіздейді.

Сабақ соңында (5-сыныпта да, 9-сыныпта да) мұғалім екі немесе үш рет «оң» белгісін алғандарға бестік,ал екі немесе үш рет «теріс» белгі алғандарға екілік қойылғанын ескертеді. Оқушыны іздену дегенде, бір шығарма арқылы бар жоқ – жігітімізтүгеліндемейтіні белгілі.

Ертегінің сюжеті.

Экспозиция: Кендібайдың дүниеге келіп, ерекше өсуі, Көкжалды өлтіргенге дейін

Байланыс: Құлынның ерекше өсуі, аң аулап жүріп,Тазша балаға кездескенге дейін

Шиеленіс: Баламен кездесуі, ханға барып, биені аңдуы, құстың құлынды алып кеттуі.

Шарықтау шегі: Құлынды іздеп шығуы, кездескен арыстан, жеті басты дәуді өлтіруі.

Шешім: Тазшаның әке – шешесінеліне алып келуі.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. «Әдебиет оқу кітабы» 5-сынып.
2. Филология ғылым докторы Қуандық Мәшһүр-Жүсіптегінің «Оқушыны іздену мәселелері» атты мақаласы бойынша.

УДК 37.035.6

ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР НЕГІЗІНДЕ ДАМУ

Г.Е. КАМЗАНОВА

қазақ тілі мұғалімі, Облыстық көп салалы дарынды балаларға арналған мектеп-лицей, Павлодар қ.

Бүгінгі жаһандану үдерісінде ұлттық құндылықтарды сақтау мен өзінің бет-бейнесін, ізгі дәстүрлерін сақтау жолындағы күрес ұлттық сананы сақтау күресі екенін түсіну.Ұлттық құндылықтарды іріктеп, оқыту үдерісін енгізу арқылы ұлттың тұнып тұрған асыл мұралық рухани байлығынан болашақта ел билейтін ұрпақтарды сусындатып, отбасында да, мектепте де ұлтжандылық пен отаншылдыққа баулып, өз халқын, өз мемлекетін көздің қарашығындай қорғайтын тұлғаларды тәрбиелеп шығару. Қоғамдағы адамдар жасаған рухани, материалдық, мәдени құндылықтардың алмасуы оқыту үдерісі арқылы жүзеге асырылады.Соның ішінде сын тұрғысынан ойлау жобасы арқылы оқыту – саналы үдеріс екенін айтуға болады. Зияткерлік деңгейі жоғары тұлғаны қалыптастыру үшін, оны оқытып қана қою жеткіліксіз. Оны тұлға ретінде жан – жақты дамытуға қолайлы, оқытудың шығармашылық түрін жасау қажет, яғни шығармашылық оқу әрекетін туғызу керек. Бұл баланы берілген оқу материалын жаттап алу ғана емес, керісінше, өз бетімен білім алу үшін ізденуге үйретеді.Жеке тұлғаны ұлттық тәрбие арқылы дамыта отырып, нақты әрекет арқылы оқытуда төмендегі құндылықтардың болуы қажет:

белсенді қарым-қатынас: оқушы мен мұғалімнің әрбір мәселеде өз көзқарастарын білдіріп отыруы; индивидтік: мұғалімнің, жеке оқушының ерекшелігін дамыту, қоғам алдындағы жауапкершілігінің болуы; өзіндік тәртіп: өзіндік бақылау мен бағалауды, шешім қабылдауды үйрену және оны дамыту;

шыдамдылық: әртүрлі пікірлерді қабылдай алу, бір-бірінің пікірлері мен ерекшеліктерін құрметтеу, қабылдау. «Адам мен адамның бір-бірімен араласу, өзара қарым-қатынасында ғана адамның адамдығы өзі үшін де, өзгелер үшін де ашылады», - дейді философ М.М.Бахтин, оның пікірінше, диалог тұлғаны қалыптастырудың құралы ғана емес, оның адамдық болмысын да көрсетеді. Тұлғаның белсенділігі, өзін-өзі дамытып отыруға ұмтылуы өзгелерден бөлек жағдайда емес, өзге адамдармен диалогтық қатынастарға түсу кезінде жүзеге асырылады. Сонымен бірге сыни ойлау арқылы тұлға бойында рефлексиялық сапаларды қалыптастыру. Рефлексиялық сапа дегеніміз - білім мен тәрбиені өзіндік сана арқылы қабылдап, тұлғаның рухани дамуы, ғылыми ақпараттарды игеру. Оқушы бойында рефлексиялық сапалардың қалыптасуы білім беруді ізгілендірудің нәтижесі болып табылады. Оқушының өзін тану үшін және өмірлік проблемаларын шешудің бірден-бір тәсілі - рефлексиялық басқаруды жүргізе алуы. Ол үшін төмендегі басты ерекшеліктерді дағдыға айналдыруың маңызы зор:

- өз тәжірибесін пайдалана отырып, жаңа білім арқылы дүниеге өзіндік түсінік пен танымды қалыптастыру;
- өзге адамдардың ұсынатын идеяларына конструктивтік көзқараспен қарай алу;
- өзіне қарама-қарсы идеяларды жоққа шығаруға емес, түсінуге ұмтылу, одан өзі үшін нәтиже шығару;
- өз біліміндегі олқылықтарын көре білу және оны жоюдың жолдарын табу. Рефлексиялық әрекеттер барысында

оқытудың жолдары талданады, өзіндік шешім қабылдауға жағдай туғызылады. Сөйтіп, тұлға өзін-өзі дамыту, тәрбиелеу, өз әрекеттерін ұйымдастыру мүмкіндігін алады. Өз ерекшелігі мен деңгейін таниды. Сонымен бірге оқушы тұлғасына шоғырланған білім беру мұғалім тарапынан әр оқушының өзіндік жақын даму аймағында дербес қабілетін дамытуға түрткі болу, оларды оқыту мен оқу құндылықтары жүретін тәжірибелік әрекеттерге баулу, қолынан келетін істерін қолдау арқылы қиын проблемаларын шешуге көмектесу болып табылады. Оқушы тұлғасына шоғырланған білім берудің мәні неде? 1. Оқушы тұлғасына шоғырланған білім беру – адамның қалыптасуы, тұлғаның өз мәдениетінің субъектісі болуына көмектесу. 2. Оқушы тұлғасына шоғырланған білім беру сырттан келетін тәрбиелеу емес, адам бойынан адамдықты табу, оны қолдау және дамыту негізінде өзін-өзі реттеуге, тәрбиелеуге әкеледі. Сол арқылы өзіндік болмысы, санасы бар тұлғалық бейне қалыптасады. 3. Оқушы тұлғасына шоғырланған білім беру – адамның дене және рухани денсаулығы, адамгершілігі, бостандығы. Ол – тұлғаны түсіну, өзара түсіністік, ынтымақтастық қарым-қатынастың, салауатты өмір мен парасаттылықтың, өзіндік қатынастың негізін қалау. 4. Оқушы тұлғасына шоғырланған білім беру тұлғаның қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталады. Сондықтан оның мазмұны баланың өзін тұлға ретінде дамыту үшін, өз өмірінің субъектісі болу үшін жағдай туғызуға негізделеді. Оқушы тұлғасына шоғырланған білім беруде мұғалімнің құзыреттілігі қандай? «Тәрбиелеу үдерісі оқушыны тәрбиелеуге емес, оқушы өзін -өзі тәрбиелеуде әкелетін үрдіс болуға тиіс», - деп көрсетеді Л.С. Выготский. Оқыту үдерісіне соңғы кездері жаңа жобалар мен озық технологиялар енгізіліп жатыр. Оның мәні – тұлғаны өзінің әрекеттеріне талдау жасауға, өзі үшін маңызды мәселелерді анықтай алуға және шешу жолдарын таба білуге бағыттау. Осы орайда Д.Дьюи философиясының идеясын айтар болсақ, яғни өмірлік тәжірибеге негізделген өз білімін оқушының да, оқытушының да пайдалана білуі жүзеге асырылады. Сондықтан жаңа үрдісті тәжірибеге енгізуде мұғалімдердің сыртқы форманы ғана басшылыққа алмай, оның философиясын ұғыну маңызды шарт. Өйткені оқытудағы басты мақсат – алдындағы оқушыларға таза білімнің өзін бере білу емес, бүгінгі алған білімін өмірлік қажеттіліктеріне сай қолдана білуге үйрету. Мұны Елбасымыз өз жолдауында адам капиталының өсуі үшін қажет екенін ерекше атап өткен. Осыған сәйкес оқыту мазмұны құндылықтық, танымдық, әрекеттік- шығармашылық және тұлғалық қызметтерді қамтиды: - құндылықтық қызмет: тұлға үшін мәнді бағдар жүйесін, өзіндік даму траекториясын таңдап алуы; - танымдық қызмет: тұлғаның рухани дамуының негізі ретінде ұлттық мәдениет, дәстүр, жан-жақты ғылыми білімдерін игеруі; - әрекеттік-шығармашылық қызмет: тұлғаның оқу, еңбек ету, ғылыми, көркемдік және басқа да әрекет түрлерінде өз мүмкіндіктерін жүзеге асыруы, шығармашылық қабілетін қалыптастыру және дамытуы; - тұлғалық қызмет: өзіндік санаға бағытталған рефлексиялық қабілетті дамыту арқылы өзінің өмірлік мұратын дұрыс қалыптастыруды қамтамасыз етуі. Білім беру үдерісіндегі демократиялық және гуманистік қарым-қатынастар оқушының танымдық қабілетінің дамуына, өз әрекеттеріне өзгеріс енгізе алуына, өзін үнемі жетілдіріп отыруына ықпал етеді. Оқытудың осы тұрғыда ұйымдастырылуы әр оқушының жеке тұлғасындағы өзіндік ерекшеліктері, өзіндік өмір тәжірибесі мен өзіндік құндылықтарын ескеру арқылы өзіндік және өзара бірін-бірі дамытуға жол ашады. Осылайша қарастыру негізінде білім беру үдерісінде оқушының өзіндік сана, өзіндік таным, өзіндік білім алу, өзара қарым-қатынас, өз өмірінің субъектілігі сияқты педагогикалық рефлексиялық сапалары пайда болады және одан әрі дамиды деген сөз. Қалса өзін, асса барлық адам баласын әділ жолмен өрге сүйрейтін ер шығару деген сөз. Тұрмыста түйінді мәселелерді тез шеше білетін, тұрмыстың тұңғық теңізін қалың қайраптен кеше білетін, адалдық жолда құрбан бола білетін, қысқасы, адамзат дүниесінің керек бір мүшесі бола алатын төрт жағы түгел кісі қылып шығару. Баланы мұндай адам қыла алу үшін тәрбиеші бар күшін, бар білімін жұмсап, жалықпай, шаршамай үйрете білу керек», - деген М.Жұмабаев немесе «Бала тәрбиясы бір өнер, өнер болғанда ауыр өнер, жеке ғылым иесі болуды тілейтін өнер. Баланы дұрыс тәрбия қылу үшін әркімнің өз тәжірибесі жетпейді. Басқа адамдардың тәжірибесімен танысу керек» деген тұжырымы білім беруде басшылыққа алынатын ой-пікірлерді айқындауға тірек болды. Мұны оқу-тәрбие үдерісінде мынадай отандық технологиялар негізінде жүзеге асыруға болады, атап айтқанда, *А. Байтұрсынұлының танымдық-тағлымдық технологиясында* білім алушының тілін дамыту, танымын кеңейту мәселелері басты назарда ұсталған. Оқытудың түпкі нәтижесі оның танымдық, проблемалардың шешімін табу, ақпараттық құзыреттілігін қалыптастыруға бағытталғандықтан, ұлттық құндылықтарға бағыттап оқытуда маңызды рөл атқарады. *М.Жұмабаевтың дара тұлғаны*

қалыптастыру технологиясында адам бойындағы мінез-құлық, қасиеттерін тәрбиелей отырып, білім алушының бойына тұлғалық дарындылықты қазақтың ұлттық тәрбиесі арқылы қалыптастыру өзек етіп алғандықтан, ол оқыту үдерісінде тұлғаның бойына ұлттық құндылықтарды сіңіріп, жеке тұлғалық қасиеттерін дамытады. *Ж.Аймауытовтың пәнаралық байланыс арқылы ынталандыра оқыту технологиясы* қазіргі таңдағы білім берудің ұлттық моделін жасау идеясымен сабақтасады. Ғалымның пайымдаулары жеке тұлғаға бағдарлап оқыту, интеграциялық байланысты қолдану, білім алушының ынтасын тудыра оқытып білім беру т.б. мәселелермен тығыз байланысты. Бұл білім сапасын арттырудың алғы шарты болып табылады. *Б.Алтынсариннің тілдік дағдыны жетілдіру технологиясында* қазақ тілі сабақтарында білім алушылардың тілдік дағдыларын жетілдіру мен шығармашылыққа баулу әдістері кеңінен орын алатыны байқалады. Ол баланың өміріне, табиғатына жақын келетін мөңгілерді пайдаланудың тиімділігін көрсеткен. Оқушының тілдік қабілетін жетілдіру – білім беру үдерісіндегі басты міндет. Олай болса аталған технология осы міндетті шешуге мүмкіндік береді. *Қ.Жұбановтың дамыта оқыту технологиясы* оқушының тұлғалық жағынан қалыптастыру мен дамыту және білімді деңгейіне қарай менгеруді көздейді. Ғалымның түйінді мәселеге көңіл аудару, сөзбен суреттеу, көрнекілік, өмірге үнелдіру, еңбек үдерісімен, жүйелі ойға төселдіру, білім алушының алдына проблема қоя оқыту, бір пәнді игерту үшін оған екінші пәнді құрал ету т.б. әдістері бүгінгі күннің өзекті мәселелерімен ұштасып жатыр. *М.Балақаевтың сойлеу мәдениетін қалыптастыру технологиясы* тілдік білімнің нәтижесін құзыреттіліктер деңгейіне көтеруді мақсат ететін қазіргі уақыт талабымен толық үндеседі. Сондықтан сөз мәдениеті тұлғаның зияткерлік және мәдени сапасын арттыратындай тілдік қатынасқа төселдірудің негізі ретінде қарастырылады.

Қорыта келгенде, ғалымдардың еңбектерінде қазіргі білім беру технологияларының барлығы да көрініс тапқан. Сондықтан сол ой-тұжырымдарды басшылыққа алу болашақ тұлғаның санасына ұлттық рух пен елжандылық қасиетті қалыптастыруға, ұлттық сананы оятуға, білім сапасын арттыруға, мұғалім шеберлігі мен оқушы білімін жетілдіруге ықпал етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қ.Бөлеев «Болашақ мұғалімдерді оқушыларға ұлттық тәрбие беруге кәсіби дайындау». - Алматы, 2004 ж.
2. Д.Дьюи. «Демократия и образования», 2000 ж.
3. М.Жұмабаев. «Педагогика», 1991 ж.

ӘОЖ 7

ҰРПАҚ ТӘРБИЕСİNДЕГІ АДАМГЕРШІЛІК МӘСЕЛЕЛЕРІ

А.Р. КАМЗИНА

бастауыш сынып мұғалімі, № 21 мектебі, Екібастұз қ.

Қазіргі кезде білім бері ісінде, жеке тұлғаны жан-жақты жетілдіріп, танымдық іс-әрекеті мен ой-санасын дамытып, қалыптастыру барысында білім берудің ұлттық, педагогикалық, психологиялық негізін айқындау керек.

Елімізде болып жатқан әлеуметтік, экономикалық, экологиялық, мәдени өзгерістерге байланысты оқу-тәрбие үрдісін ұлттық сипатта ұйымдастыру - өмір талабы.

Қазақ халқы елін, жерін, оның табиғи, мәдени байлығын, өнері мен тілін, тарихын, салт-дәстүрі мен әдеп-ғұрыпын сақтап, қорғап ұрпағына мұра етіп қалдырған.

Ата-бабаларымыз ұлан байтақ елін, байлыққа толы жерін, ғасырлар бойы қорғап, халқының бостандығы мен тәуелсіздігі үшін ел қамын ойлаған, батырларын, халқының сөзін сөйлеп, ел қамын жеген білімпаз шешендері мен билерін мақтан еткен. Шежіреге толы Отанымызды қорғау, шешен де өткір тілімізді, дәстүрімізді сақтау, оны зерттеп, білу - азаматтық парыз. Әр ұлты, өзіне тән ғасырлар бойы қалыптасып, ұрпақтан ұрпаққа жалғасын тауып келген ұлттық психологиялық ерекшеліктің болғаны, Сондықтан барлық халықтың мақсаты өзінің ұрпағына тәрбие беруде күнделікті айналысатын шаруашылығын, шұғылданатын ұлттық психологиялық арнада ұйымдастырып және рухани-адамгершілік тәрбиесімен ұштастыра білген.

Адамгершілік тәрбиесі - белгілі бір мақсатқа негізделген көзқарасты, сенімді, парасатты, мінез-құлық дағдылары мен әдеттері қалыптастырудағы және адамгершілік сезімді ұлттық сананы, қарым-қатынасты дамытуда, жалпы адамзаттық құндылықтарды тиімді пайдалануға бағытталған жалпы адамзаттық тәрбиенің құрамдас бір бөлігі. Адамгершілік тәрбиесінің бүкіл жүйесі. гуманистік мазмұнға толы, имандылық негізде жеке адамның жан-жақты дамып жетілуіне бағытталған.

Адамгершілік тәрбие мәселесі негізінен ұлттық психологиялық ерекшеліктерге сүйене отырып, тәрбие берудің әдістемелік жолдарын қарастырады.

-Ұлттық дәстүрлер арқылы оқу-тәрбие үрдісінде адамның бойында рухани мәдениетті қалыптастыру.

-Ұлттық дәстүрлер арқылы адамның психологиялық ерекшеліктерін зерттеп, дамыту.

- Салт-дәстүрлер негізінде, ұлттық психологиялық ерекшеліктерді ескере отырып, рухани адамгершілік құндылықтарын тәрбиелеу.

Ұлттық дәстүр арқылы психологиялық ерекшеліктерді ескере отырып, дүниедегі бағалы рухани байлықты жеке тұлғаға дарыту. Адам-тарихи үрдістің субъектісі. Ол барлық әлеуметтік қозғалыстар мен кимыл-әрекеттердің негізі, өлшемі және мақсаты, жер шарындағы небір ғаламат табыстардың қайнар көзі, ақыл-ой туындылардың күдіретті иесі. Адам - дегеніміз еңбек әрекетімен шұғылдана алатын, әлеуметтік қатынастарға түсетін, өзара байланыс жасай алатын тұлға. Адамның төрт түрлі өлшемі бар: биологиялық, педагогикалық психологиялық, әлеуметтік. Бұл өлшемдер өзара байланысты. Осы төрт өлшемге байланысты адамның бойындағы кісілік, тұлғалық қасиеттері үш дәрежеге бөлінеді: әр адамның өзіне тән психологиялық ерекшеліктері болады, өмір сүру ортасына байланысты, адамдар бір-біріне ұқсамайды.

- адам әртүрлі елдердің, тарихи дәуірдің материалдық-рухани мәдениеті мен жеткен жетістіктерінен үлгі алады. Оған әлеуметтік, этикалық, ұлттық ортасы әсер етеді. Сонымен дәуірге, қоғамға, тарихи ортаға байланысты қалыптасқан білім мен тәрбие жүйесінен сабақ алады. Осының бәрі адамның жан-дүниесіне әсер етеді.

- адам адамзат қауымының мүшесі. Шыққан нәсіліне, ұлтына, туысына жеріне туған жеріне тәуелсіз, барлық адамдарға ортақ адамгершілік қасиеттер болады: батырлық, ерлік, сатқындық, мейірімділік, қатігезділік, әділдік т.б. Осы рухани психологиялық қасиеттерді адам бойында қалыптастыратын - тәрбие. Халық батыры Бауыржан Момышұлы: "Біздің тарихымыз батырға бай тарих, халқымыз батырлықты биік дәріптеп, азаматтық пен келістіктің символы, үлгісінде ретінде санаған. Батырлық, ерлік деген ұрпақтан ұрпаққа ата дәстүрі болып қала бермек. Өткенін білмеген, она тәлім-тәрбие, ғибрат алмаған халқтың ұрпағы-тұл, келешегі тұрлаусыз. Біздің қазақ халқы-батыр халық" деген.

Демек, рухани-психологиялық қасиеттердің бірі - ерлік болса, ол тәрбиеден бастау алады. Әр халық өзінің ер-жүрек батырларын, олардың елін, жерін қорғаған, батыл істерін мақтан етіп үлгі өнеге қылған. Өлең-жыр, дастандарына, аңыз әңгімелеріне қосқан. Себебі, елін бүкіл әлемге танытатын сол халықтың батырлары. Сондықтан, оқу-тәрбие барысында, тәлім - тәрбие сабақтарында халқын, елін қорғап, жерін жауға бермей, ұлан-байтақ өлкесін жаудан сақтаған батырлардың ерлігін дәріптеп құрметтеуге үйретуіміз керек. Тарихта "Ақтабан шұбырынды, алқакөл сұлама" деген атпен қалған жоңғар шапқыншылығына қарсы соғыс қазақ халқы үшін Отан соғысы болып табылады. Осындай қиын-қыстау кезінде халықты бірлікке шақырып, ел басқарған өмір сынынан өткен билері мен батырлардың ерлігін, туған жерге деген махаббатын, отаншылдығын паш етіп, жырларымен демеп отырған аты аңызға айналған жыраулардың ісі - өз алдына бір ерлік, тәрбиелік маңызы зор, білім мен өнегенің қайнар көзі.

Халықтың ғасырлар бойы қалыптасқан тәлім-тәрбиесі, ұлт қаһармандарының өмірі мен ерлік істерінің тарихы, даналық сөздері-адамгершілік тәрбие беруде үлкен рөл атқарады. Батыр бабаларымыз қазақ елінің басын қосып, ұлттық жауынгерлік мектебінің негізін салған. Сондықтан бабалардың ерлігі - адамгершілікке толы, асқақ рухты күні бүгінге дейін ел ауызында, халық тәрбие ісінде үлгі етеді.

"Өнегелі сөз - асыл қазына" деп М.Әлімбаев айтқандай, халық қазынасының бірі - мақал - мәтелдер. Мақал - дегеніміз сөзді тұжырымдап, нақты айтылар ойды ажарлап білдіреді. Сондықтан халық "Мақал сөз сөнін келтіреді" деген. Мақал арап сөзі "орынды сөз" деген мағынаны білдіреді. Ал мәтел дегеніміз - тұжырымы тиянақталмаған, қорытындысы болмайтын ықшамдалған, кестелі сөз. Ол ғасырлар шежіресі. Мақал-мәтел - ойдың дәлдігімен, тереңділігімен, ықшамдылығымен ерекшеленеді. Ұлттық ерекшелігімізге байланысты мақал-мәтелдерге, шешендік сөздерге баймыз. Қазақ халқы сөзді қадір тұтқан, қастерлеген, өнеге ретінде өлеңмен өрнектеп, тәрбиелік мәні бар сөздерді тәрбие құралы ретінде пайдаланған. Мақал-мәтелдер адамды адамгершілікке тәрбиелейді." Жақсы туса - елдің ырысы, жаңбыр жауса - жердің ырысы" деген мақал жақсы адамның көпшіл, халқының қамын ойлайтын абзал азамат екенін дәлелдейді. Адамгершілік - адамның рухани арқауы. Моральдік жағынан кіршіксіз таза болу дегеніміз адамгершіліктің асқар шыны. Адам қоғамда өзінің жақсы адамгершілік қасиеттерімен, қайырымдылығымен, адалдығымен ардақталады. Моральдік қасиеттер адамның кимыл әрекетінен, қарым-қатынасынан шығады. Қарым - қатына дегеніміз - саналы адамдардың бірлескен әрекетіндегі, бір-бірімен байланыс жасайтын психологиялық форма. Адамдардың бірлескен іс-сәрекетіндегі қарым - қатынас мақсаты - деп адамда белсенділіктің пайда болуының себеп салдарын айқындайды (білім беру, оқыту, тәрбие барысында. Қарым - қатынас мақсаты екіге бөлінеді: биологиялық-көңіл қажеттілігін орындау және әлеуметтік пікір алмасу. Ал адамдар арасындағы қарым - қатынас белгілі бір мазмұнға қалыптасады. Сухомлинский айтқандай "Аам баласыны сан қилы, мың салалы жолмен дүниенің құпиясын анықтап, оны ішкі жан дүниесімен түсініп, сыйлал негізгі ойымен ұштастыра білуі. Олай болса адамдар арасындағы қарым - қатынас мәдени рухани қоғамдастықтың белгісі. Толып жатқан түсінбеушіліктің, түрлі қайшылықтардың болуы, дұрыс қарым - қатынас жасай алмауына. Ғұлама, философ әл-Фараби өз еңбектерінде адам арасындағы қарым - қатынас мәселелерін қарастырған. Адамдардың ойлы, парасатты болуының қажеттілігі "адам" деген ардақты атақты алып жүрудің өзі бақыттылық екенін айтқан.

Қазіргі кезде білім бері ісінде, жеке тұлғаны жан-жақты жетілдіріп, танымдық іс-әрекеті мен ой-санасын дамытып, қалыптастыру барысында білім берудің ұлттық, педагогикалық, психологиялық негізін айқындау керек.

Елімізде болып жатқан әлеуметтік, экономикалық, экологиялық, мәдени өзгерістерге байланысты оқу-тәрбие үрдісін ұлттық сипатта ұйымдастыру - өмір талабы.

Қазақ халқы елін, жерін, оның табиғи, мәдени байлығын, өнері мен тілін, тарихын, салт-дәстүрі мен әдеп-ғұрыпын сақтап, қорғап ұрпағына мұра етіп қалдырған.

Ата-бабаларымыз ұлан байтақ елін, байлыққа толы жерін, ғасырлар бойы қорғап, халқының бостандығы мен тәуелсіздігі үшін ел қамын ойлаған, батырларын, халқының сөзін сөйлеп, ел қамын жеген білімпаз шешендері мен билерін мақтан еткен. Шежіреге толы Отанымызды қорғау, шешен де өткір тілімізді, дәстүрімізді сақтау, оны зерттеп, білу - азаматтық парыз. Әр ұлттың, өзіне тән ғасырлар бойы қалыптасып, ұрпақтан ұрпаққа жалғасын тауып келген ұлттық психологиялық ерекшеліктің болғаны, Сондықтан барлық халықтың мақсаты өзінің ұрпағына тәрбие беруде күнделікті айналысатын шаруашылығын, шұғылданатын ұлттық психологиялық арнада ұйымдастырып және рухани-адамгершілік тәрбиесімен ұштастыра білген.

Адамгершілік тәрбиесі - белгілі бір мақсатқа негізделген көзқарасты, сенімді, парасатты, мінез-құлық дағдылары мен әдеттері қалыптастырудағы және адамгершілік сезімді, ұлттық сананы, қарым-қатынасты дамытуда, жалпы адамзаттық құндылықтарды тиімді пайдалануға бағытталған жалпы адамзаттық тәрбиенің құрамдас бір бөлігі. Адамгершілік тәрбиесінің бүкіл жүйесі гуманистік мазмұнға толы, имандылық негізде жеке адамның жан-жақты дамып жетілуіне бағытталған.

Адамгершілік тәрбие мәселесі негізінен ұлттық психологиялық ерекшеліктерге сүйене отырып, тәрбие берудің әдістемелік жолдарын қарастырады.

-Ұлттық дәстүрлер арқылы оқу-тәрбие үрдісінде адамның бойында рухани мәдениетті қалыптастыру.

-Ұлттық дәстүрлер арқылы адамның психологиялық ерекшеліктерін зерттеп, дамыту.

- Салт-дәстүрлер негізінде, ұлттық психологиялық ерекшеліктерді ескере отырып, рухани адамгершілік құндылықтарын тәрбиелеу.

Ұлттық дәстүр арқылы психологиялық ерекшеліктерді ескере отырып, дүниедегі бағалы рухани байлықты жеке тұлғаға дарыту. Адам-тарихи үрдістің субъектісі. Ол барлық әлеуметтік қозғалыстар мен кимыл-әрекеттердің негізі, өлшемі және мақсаты, жер шарындағы небір ғаламат табыстардың қайнар көзі, ақыл-ой туындылардың күдіретті иесі. Адам - дегеніміз еңбек әрекетімен шұғылдана алатын, әлеуметтік қатынастарға түсетін, өзара байланыс жасай алатын тұлға. Адамның төрт түрлі өлшемі бар: биологиялық, педагогикалық психологиялық, әлеуметтік. Бұл өлшемдер өзара байланысты. Осы төрт өлшемге байланысты адамның бойындағы кісілік, тұлғалық қасиеттері үш дәрежеге бөлінеді: әр адамның өзіне тән психологиялық ерекшеліктері болады, өмір сүру ортасына байланысты, адамдар бір-біріне ұқсамайды.

- адам әртүрлі елдердің, тарихи дәуірдің материалдық-рухани мәдениеті мен жеткен жетістіктерінен үлгі алады. Оған әлеуметтік, этикалық, ұлттық ортасы әсер етеді. Сонымен дәуірге, қоғамға, тарихи ортаға байланысты қалыптасқан білім мен тәрбие жүйесінен сабақ алады. Осының бәрі адамның жан-дүниесіне әсер етеді.

- адам адамзат қауымының мүшесі. Шыққан нәсіліне, ұлтына, туысына жеріне туған жеріне тәуелсіз, барлық адамдарға ортақ адамгершілік қасиеттер болады: батырлық, ерлік, сатқындық, мейірімділік, қатігезділік, әділдік т.б. Осы рухани психологиялық қасиеттерді адам бойында қалыптастыратын - тәрбие. Халық батыры Бауыржан Момышұлы: "Біздің тарихымыз батырға бай тарих, халқымыз батырлықты биік дәріптеп, азаматтық пен келістіктің символы, үлгісінде ретінде санаған. Батырлық, ерлік деген ұрпақтан ұрпаққа ата дәстүрі болып қала бермек. Өткенін білмеген, она тәлім-тәрбие, ғибрат алмаған халқтың ұрпағы-тұл, келешегі тұрлаусыз. Біздің қазақ халқы-батыр халық" деген.

Демек, рухани-психологиялық қасиеттердің бірі - ерлік болса, ол тәрбиеден бастау алады. Әр халық өзінің ер-жүрек батырларын, олардың елін, жерін қорғаған, батыл істерін мақтан етіп үлгі өнеге қылған. Өлең-жыр, дастандарына, аңыз әңгімелеріне қосқан. Себебі, елін бүкіл әлемге танытатын сол халықтың батырлары. Сондықтан, оқу-тәрбие барысында, тәлім - тәрбие сабақтарында халқын, елін қорғап, жерін жауға бермей, ұлан-байтақ өлкесін жаудан сақтаған батырлардың ерлігін дәріптеп құрметтеуге үйретуіміз керек. Тарихта "Ақтабан шұбырынды, алқакөл сұлама" деген атпен қалған жоңғар шапқыншылығына қарсы соғыс қазақ халқы үшін Отан соғысы болып табылады. Осындай қиын-қыстау кезінде халықты бірлікке шақырып, ел басқарған өмір сынынан өткен билері мен батырлардың ерлігін, туған жерге деген махаббатын, отаншылдығын паш етіп, жырларымен демеп отырған аты аңызға айналған жыраулардың ісі - өз алдына бір ерлік, тәрбиелік маңызы зор, білім мен өнегенің қайнар көзі.

Халықтың ғасырлар бойы қалыптасқан тәлім-тәрбиесі, ұлт қаһармандарының өмірі мен ерлік істерінің тарихы, даналық сөздері-адамгершілік тәрбие беруде үлкен рөл атқарады. Батыр бабаларымыз қазақ елінің басын қосып, ұлттық жауынгерлік мектебінің негізін салған. Сондықтан бабалардың ерлігі - адамгершілікке толы, асқақ рухты күні бүгінге дейін ел ауызында, халық тәрбие ісінде үлгі етеді.

"Өнегелі сөз - асыл қазына" деп М.Әлімбаев айтқандай, халық қазынасының бірі - мақал - мәтелдер. Мақал - дегеніміз сөзді тұжырымдап, нақты айтылар ойды ажарлап білдіреді. Сондықтан халық "Мақал сөз сөнін келтіреді" деген. Мақал арап сөзі "орынды сөз" деген мағынаны білдіреді. Ал мәтел дегеніміз - тұжырымы тиянақталмаған, қорытындысы болмайтын ықшамдалған, кестелі сөз. Ол ғасырлар шежіресі. Мақал-мәтел - ойдың дәлдігімен, тереңділігімен, ықшамдылығымен ерекшеленеді. Ұлттық ерекшелігімізге байланысты мақал-мәтелдерге, шешендік сөздерге баймыз. Қазақ халқы сөзді қадір тұтқан, қастерлеген, өнеге ретінде өлеңмен өрнектеп, тәрбиелік мәні бар сөздерді тәрбие құралы ретінде пайдаланған. Мақал-мәтелдер адамды адамгершілікке тәрбиелейді." Жақсы туса - елдің ырысы, жаңбыр жауса - жердің

ырысы" деген мақал жақсы адамның көпшіл, халқының қамын ойлайтын абзал азамат екенін дәлелдейді. Адамгершілік - адамның рухани арқауы. Моральдік жағынан кіршіксіз таза болу дегеніміз адамгершіліктің асқар шыны. Адам қоғамда өзінің жақсы адамгершілік қасиеттерімен, қайырымдылығымен, адалдығымен ардақталады. Моральдік қасиеттер адамның қимыл әрекетінен, қарым-қатынасынан шығады. Қарым - қатынасы дегеніміз - саналы адамдардың бірлескен әрекетіндегі, бір-бірімен байланыс жасайтын психологиялық форма және байланыс барысында сана ен өздік сананың қалыптасуы. Қарым-қатына үшжақты болады. Коммуникативті, интерактивтік, перцептивті. Коммуникативтік – адамдарын бір-бірімен пікір, хабарлама-жарнама, информация алмасуы. Интерактивті - адамдардың бірлескен іс-әрекетіндегі бір-біріне әсер етуі. Перцептивті – қарым-қатынаста адамдардың бір-бірін қабылдауы. Адамдардың іс-әрекет барысында бір-бірімен байланыс жасайтын қарым - қатынастың түрлері: 1) Материалдық қарым-қатынасы іс-әрекет нәтижесі барысында заттармен алмасу. 2) Мотивациялық (себептік) қарым-қатынасы – қызығушылық, мақсатты, қажетлік. 3) Когнитивтік қарым-қатынасы - біліммен алмасу. 3) Кондициондық қарым-қатынасы - адамның психологиялық, физиологиялық жағдайы. 4) Әрекеттік қарым-қатынасы. Адамдардың бірлескен іс-сәрекетіндегі қарым - қатынас мақсаты - деп адамда белсенділіктің пайда болуының себеп салдарын айқындайды (білім беру, оқыту, тәрбие барысында. Қарым - қатынас мақсаты екіге бөлінеді: биологиялық -көңіл қажеттілігін орындау және әлеуметтік пікір алмасу. Ал адамдар арасындағы қарым - қаатынас белгілі бір мазмұнға сай қалыптасады. Қарым-қатынас мазмұны ішке және сыртқы себептерге байланысты болады. Ішкі себептер деп (қуаныш, реніш, абыржу) эмоциялық жағдайларды, ал сыртқы себепте деп қоршаған ортамен хабар алмасуды айтамыз. Сухомлинский айтқандай

1. Адамгершілік дегеніміз-қоғамның, өмірдің объективтік заңдылықтарына сәйкес адамдар арасындағы қарым-қатынасты реттеуге негіз болып табылатын, талапқа сай белгілі бір гуманистік принциптерді білдіретін жалпы адамзаттық ұғым. Адамгершілік қоғамдық сананың болғандықтан, адамның мінез-құлқы, іс-әрекеті, қарым-қатынасы, көзқарасы арқылы сипатталады (әдептілік, мейірімділік, қайырымдылық, инабаттылық, қарапайымдылық т.б.). Адамгершілік - әлеуметтіліктің биік шыңы, адам ұрпағының негізін қалаушы, халық мәдениеті, басқалардан айырмашылығы-адамның рухани байлығы мәңгілік. Әлеуметтік ортаға әсер ететін белгілердің бірі- адамдардың бір-біріне, қоршаған табиғатқа

УДК №37.016:159.931:808.2

ФОРМИРОВАНИЕ РЕФЛЕКСИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Л.В. КАН

преподаватель Казахского гуманитарно-юридического и технического колледжа, г. Кызылорда

Одной из главных задач современной школы сегодня должно стать создание условий для самостоятельного выбора человека, формирования готовности и способности действовать на основе постоянного выбора и умение выходить из ситуации выбора без стрессов. На наш взгляд, в основе данной компетенции лежит развитая рефлексивная деятельность.

Цель этой статьи – предложить коллегам методы и приёмы по формированию рефлексивной деятельности, которые мы используем на уроках русского языка и литературы.

Смысл предлагаемой методики заключается в том, чтобы учащийся смог “спроектировать” полученные знания на свой внутренний мир, задача учителя - воспитать мышление, предусматривающее смещение акцентов в усвоении знаний с увеличения объема информации на выработку личностного отношения к знаниям, критическое их осмысление. Поэтому на уроке мы учим выделять главное, планировать собственную деятельность, анализировать, оценивать.

В процессе нашей практики были отработаны приемы, которые раньше использовались эпизодически, а теперь сложились в систему.

1. Работа над темой урока. Возможные варианты

• Начиная новую тему (а также продолжая или завершая ее), учитель фиксирует ее формулировку на доске, а учащиеся выделяют главное, ключевое понятие и объясняют, почему именно это понятие является таковым.

• Заголовок урока может содержать в себе скрытый план изучения темы. В таком случае учащиеся сначала с помощью учителя, а потом и самостоятельно, выделяют ключевые понятия, определяют порядок и направленность учебной работы над темой.

• На основе формулировки темы учащимся предлагается самостоятельно вычленить ведущую проблему урока, объяснить заложенное в названии противоречие и самим выбрать способы её решения.

• Формулирование учащимися темы в конце урока с последующим прогнозированием собственной и коллективной деятельности

2. Анализ монологического ответа учащегося

• Дан ли ответ на поставленный вопрос? (Полный или неполный, правильный или неправильный)

• Выдержана ли структура ответа? (Вступление, основная часть, заключение)

• Наличие аргументов (факты, цитаты, источники, аналогии и т.д.)

• Логика ответа

• Грамотность речи

• Что ты посоветуешь однокласснику?

3. Подведение итогов урока (рефлексия в конце урока может быть как традиционной, так и творческой)

• Над чем работали?

• Как думали?

• Что нового узнали?

• Что случилось? Что не случилось?

• Над чем нужно работать?

Организация учебной деятельности на уроках русского языка имеет свои особенности, а именно: формирование языковой (владение нормами русского литературного языка), лингвистической (знание языка), и коммуникативной (владение языковыми средствами) и социокультурной (владение культурой речи и этикой общения на национально-культурной основе) компетенций. Поэтому, моделируя урок, мы используем такие формы и методы, которые обеспечат компетентности подход в обучении, а именно:

лекции учителя с различными видами заданий;

доклады, рефераты, сообщения и их защита учащимися;

беседы;

работа в больших и малых группах;

самостоятельная работа учащихся – наблюдения над языковыми явлениями, их анализ и выводы об изменениях;

упражнения с языковым материалом (в том числе проблемного характера, рассчитанные на проведение лингвистического эксперимента);

исследование текстов с точки зрения различных языковых явлений;

самостоятельный отбор материала (запись речи окружающих, в том числе молодежного сленга, диалектной речи);

выборка материала из художественной литературы, его анализ;

чтение рекомендованной научно-популярной лингвистической литературы;

проведение деловых игр по типу конгрессов, научных конференций, практикумов.

Работа с текстом лежит в основе практически каждого урока русского языка. Поэтому в начале года, решая вопрос, как обеспечить деятельностный подход к обучению и решить задачу коррекции знаний учащихся, мы используем педагогические методы и приёмы, основанные на работе с художественным текстом. Остановимся на одном из таких приёмов.

1) Предварительно, выполнив анализ стартовой диагностической работы, учитель фиксирует те трудности, которые испытывают учащиеся при выполнении заданий.

2) На уроке рефлексии учащиеся создают коллективную работу, отражающие те пробелы в знаниях, в способах действия, которые требуют коррекции.

3) С учётом проделанной работы учитель корректирует уроки повторения и разрабатывает задание для комплексного повторения:

- фонетический анализ слова

- морфемный и словообразовательный анализ слова

– морфологический анализ слова

– синтаксический анализ предложения

– лексический анализ слова

– орфографический анализ слова

– графический анализ предложения (конструирование схемы)

4) Текст используется как для работы в классе, так и в качестве домашнего задания.

5) В случае выполнения задания в качестве домашнего, на уроке сканируем изображение, проецируем на доску, слушаем, анализируем монологический ответ учащегося.

6) Завершающий этап работы над текстом – диктант: школьники записывают под диктовку текст, работа над которым велась на предыдущих уроках.

7) Как один из вариантов - самопроверка (взаимопроверка) диктанта.

Работа над текстом позволяет формировать все виды компетенций.

Практически на каждом этапе присутствует рефлексия, что способствует повышению мотивации к учению.

Цель педагогического процесса - обеспечить формирование у школьников отношения к языку и литературе как важнейшей сфере человеческого бытия, способу самовыражения и посреднику между «Я» и миром, средству, отражающему и созидающему мир личности.

Принципы обучения русскому языку и литературе:

1. Интеграция курса русского языка и литературы с выходом на проблемы философии, психологии, МХК.

2. Ценностно-смысловое равенство всех участников образовательного процесса. Мнение мастера (т.е. учителя) не является единственно правильным, оно - одно из многих.

3. Право каждого участника на ошибку, самостоятельное ее преодоление.
  4. Принцип безотметочности и безоценочности. Отсутствие критических замечаний в адрес любого участника процесса, создание условий для эмоционального комфорта и творческой раскованности. Оценка заменяется самооценкой и самокоррекцией.
  5. Обязательный учет индивидуально-личностных смыслов участников процесса.
  6. Принцип нелинейности, который подразумевает непредсказуемость педагогического акта, присутствие элемента неопределенности, импровизации.
  7. Предоставление свободы в рамках принятых правил (например, право действовать по своему усмотрению, без дополнительных инструкций учителя, выполняя то или иное задание). Возможность составить свою собственную программу изучения данной темы, выбрать уровень усвоения знаний, умений, навыков и соответствующую ему контрольную работу.
  8. Принцип целостности. Реализуется на уровне вопроса - лейтмотива, сверхзадачи мастера, которые связывают между собой отдельные задания, этапы мастерской. Участникам предоставляется возможность реализовать себя в разных видах деятельности.
  9. Диалогичность как главный принцип взаимодействия и сотрудничества. Диалог участников мастерской друг с другом, диалог с научным или художественным авторитетом (автором текста), внутренний диалог и т.д.
  10. Принцип рефлексивности. Рефлексия (как внешняя, так и внутренняя) направлена на осознание пройденного пути. Суждения рефлексивного характера сопровождают практически все этапы мастерской. Это позволяет связать воедино личные взгляды, мнения, впечатления, углубить собственное понимание в свете высказываний других, сделать свои открытия.
- Ниже представлена часть методов и приемов, наиболее часто используемых на мастерских для организации поисковой и творческой деятельности учащихся.
- Метод символического видения. Заключается в отыскании или построении учеником связей между объектом и его символом.
- Метод сравнения версий. Предполагает сравнение собственного варианта решения проблемы с культурно-историческими аналогами, которые формулировали великие учёные, философы, богословы и т.д.
- Метод «Если бы...». Ученикам предлагается составить описание или нарисовать картину того, что произойдёт, если в мире что-то изменится.
- Метод «ключевых слов». Данный метод помогает учащимся актуализировать личностные смыслы при работе с текстом.
- Метод эвристического исследования.
- Метод конструирования вопросов. Предполагает самостоятельную постановку вопросов к изучаемому объекту.
- Метод смысловых ассоциаций
- Метод вживания. Посредством чувственно-образных и мыслительных представлений ученик пытается «переселиться» в изучаемый объект или перевоплотиться в него, чтобы почувствовать и понять его изнутри.
- Метод образного видения. Предполагает постановку заданий, ориентирующих учащихся на попытку эмоционально-образного видения и изображения объекта.
- Приём «Чтение с пометками»
- Приём «Закончи предложение»
- В заключение скажем, что такая система работы позволяет создать условия, побуждающие детей к деятельности через востребованность их знаний, способствует развитию критического мышления: анализа, обобщения, прогнозирования, самооценки. Использование рефлексивных методов и приёмов способствует формированию творческого самостоятельного мышления, развивают воображение и творческие способности, способствуют раскрытию интеллектуальных и духовных возможностей детей.

УДК 566

ТАРИХ САБАҚТАРЫНДА АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

А.Н. КАНАФИНА

оқытушы, Б. Ахметов атындағы Павлодар педагогикалық колледжі, Павлодар қ.

Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білімді дамыту тұжырымдамасында «орта білім берудің мақсаты – терең білім, кәсіби дағдылар негізінде еркін бағдарлай білуге, өзін-өзі іске асыруға, өзін-өзі дамыту және өз бетінше дұрыс адамгершілік тұрғысынан шешім қабылдауға қабілетті жеке тұлғаны қалыптастыру» делінген. Ал ұстаздың міндеті – жеке тұлғаның өзіне, қоғамға қажетті қабілеттерін қалыптастыру, дамыту және өз бетімен білім алуына, өзін –өзі дамытуға қолайлы жағдай жасау. Осыған байланысты әр педагог сапалы білім мен саналы тәрбие берудің тиімді жолдарын іздестіру қажет, себебі ХХІ – ғасыр – білім беру жүйесін ақпараттандыру ғасыры. Студенттердің тарих сабағында шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін жаңа технологияларды ұтымды пайдалану қажет. Технология сөзі – гректің өнер, шеберлік, біліктілік, оқу сөздерінен

шығып, көптеген ұғымдарды білдіреді. Ақпараттық қоғамның негізгі талабы – оқушыларға ақпараттық білім негіздерін беру, логикалық ойлау-құрылымдық ойлау қабілеттерін дамыту, ақпараттық технологияны пайдалану дағдыларын қалыптастыру және оқушы әлеуметінің ақпараттық сауатты болып өсуі мен ғасыр ағымына бейімделе білуге тәрбиелеу, яғни ақпараттық қоғамға бейімдеу. Сол себепті тарихшы ұстаз өз пәнінің терең білгірі ғана болу емес, теориялық, нормативтік – құқықтық, психологиялық – педагогикалық, дидактикалық әдістемелік тұрғыдан сауатты және ақпараттық компьютерлік технология құралдарының мүмкіндіктерін жан – жақты игерген ақпараттық құзырлығы қалыптасқан маман болуы қажет, әрі оқушылардың білімін арттыру үшін сабақта АКТ құралдарын қолдана білу керек. Ақпараттық ортада жұмыс жасау үшін кез келген педагог өз ойын жүйелі түрде жеткізе алатындай, коммуникативті және ақпараттық мәдениеті дамыған, интерактивтік тақтаны пайдалана алатын, он-лайн режимінде жұмыс жасау әдістерін меңгерген мұғалім болуы тиіс. Сабақта жаңа технология ретінде ақпараттық технологияны пайдалану сабақтың тиімділігі мен сапасын арттырып, білім берудің табысты болуына оң ықпал етеді. Ақпараттық-коммуникативтік технологияны барлық деңгейлерде жүйелі пайдалану арқылы оқушы сабақтарда алынған ақпаратқа талдау жасай білуге, ақпаратты дұрыс таңдау жауапкершілігін қалыптастыруға және өз бетінше жұмыс істеуге дағдыландырады.

Колледждерде компьютерлік технологияны қолдану оқушы шығармашылығын арттыруда белсенді роль атқарады. Жеке оқушының компьютерде жұмысты салауатты орындауы, ақпарат көздерін ала білуі дара тұлғаның қалыптасуына әсер етеді. Компьютер оқушы үшін қоршаған әлемді танудың табиғи құралы болып табылады. Олай болса барлық сабақтарды компьютер арқылы жүргізу – оқу үрдісін белсендіруге, проблеманы шешуге және шешім қабылдай білуге, оқушының өзін-өзі бақылауына мүмкіндік туғызады әрі оқушы ерекшелігін ескере отырып оқытуды жүзеге асырады.

Оқытушы сабақты дұрыс жоспарлап, мақсатын нақты белгілеп алмайынша көздегеніне жете алмайды. Сабақтың мазмұнын, құрылысын, дәлдігін, жұмыс жүргізу тәсілін мұқият ойластыруы қажет. Сабақта жаңа технология ретінде ақпараттық-коммуникативтік технологияларды пайдалануда өткізілетін сабақтарды жоспарлаудың талаптары:

- ақпараттық-коммуникативтік технологиялармен жұмыс істей білуге үйрету;
- тарих пәніне деген қызығушылығын тудыру;
- өз бетінше орындауға берілген жұмыстарға жауапкершілікпен қарауға, шығармашылықпен жұмыс істеуге үйрету;
- өзіндік пікір, тұжырым, түсінік келтіру;
- дайынды көшіріп алмай, салыстырмалы жұмыс істеу;
- пікірін, тұжырымын дәлелдей және қорғай білуге дағдыландыру;

Жоғарыда айтылған мақсатқа жету үшін оқытушының әрекеті: мұғалімнің білімділігі, тың идеяларды жеткізуі, компьютерлік сауаттылығы; сабақтың тақырыбына сай мақсаттың айқын болуы; білім мен тәрбиенің бірізділігі; сабақтың жүйелілігі; әр оқушының психологиялық ерекшелігін ескеру; әр сабақта интерактивті тақта мүмкіндіктерін кең түрде пайдалану; өз талаптарын бұйрық түрінде емес, кеңестерінде ұсыну; оқушылар пікірлерімен санасу, ерекше идеяларға қолдау жасау; үйге берілетін тапсырманың уақтылы және нақтылы берілуі; бағалау нормалары сақталып, әділ бағалануы.

Ақпараттық технологияның көмегімен жүргізілетін сабақтарда оқушылар өзін белсенді және еркін, оқытушымен тең дәрежеде ұстай алады. Тарих сабақтарында ақпараттық технологияны енгізу арқылы сабақтың белсенділігін арттыруға, дамыта оқыту идеясын жүзеге асыруға, сабақты шапшаң жүргізуге, өздік жұмыстың көлемін көбейтуге болады. Тарихшы ұстаз АКТ қолдану арқылы әртүрлі сабақтарға презентациялар дайындап интерактивті тақта мүмкіндіктерін шебер қолдана білсе сабақтың тартымды әрі қызық өтетіні анық, әрі оқушы белсенділігін арттырады. Әр сабақта интернет, электронды почта, электронды оқулық, ғаламдық ақпарат жүйесін пайдалана білуі тиіс. Кез – келген пәндік әдістеме оқушыларға сол пәнді тереңдетіп игеруге, алған білімді практика жүзінде қолдануы мен проблемалық жағдайлардан шыға алуымен айқындалады. Ақпараттық технологиялардың бірі – интерактивтік тақта, мультимедиялық және он-лайн сабақтары. Интерактивті тақтаның мүмкіндіктері мұғалім-дерге баланы оқытуда бейне және ойын бағдарламаларын тиімді пайдалануға мүмкіндік береді. Сондықтан бұл тақтамен әр сабақты қызықты өткізуді ойластырып, жоспарлаймын, себебі қолда бар мүмкіндіктерді пайдалану арқылы оқушыларды жаңа заман технологиясын игеруге үйретеміз. Демонстрациялық материалдар даярлау, сыныппен кері байланыс жүргізу үшін интерактивті тақта мүмкіндігі шексіз. Интерактивті тақтаға термин сөздерді жазып сөздікпен жұмыстар жүргізу оқушылардың сөздік қорын да байытып, қажетті мәліметтерді еске сақтауына мүмкіндік береді және осы тақырыпқа деген қызығушылығын арттырады. Өзге құралдардан компьютердің ерекшелігі – оның қатысымдық құрал бола білуі. Бұл – мәтіндерді оқу, сұхбат жасау, жазу, тыңдау әрекеттері. Мысалы жоспарға сәйкес «1916 ж ұлт азаттық көтерілістерді» өткен кезеңде көтеріліс басшылары туралы материал жинақтап, өте құнды презентация жасалды, толық мәлімет берілді. Бейне фильм көрсетілді. Осындай жұмыс түрлерін қолдану оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, олардың осы пәнге деген қызығушылығын оятуға, дарынды тұлғаны қалыптастыруға әбден болады. Біздің колледж студенттері тарих пәні сабақтарында презентациялар жасап тақырыпты қорғауға жаттыққан. «Қазақстан аумағындағы алғашқы қауымдық құрылыс. Тас дәуірі және оның кезеңдері» тақырыбын өткен кезде слайдтар жасалды, мәліметтер берілді, тексеру жұмыстары орындалды. Осындай технологияның негізінде оқытушы мен студент қарым-қатынасқа негізделді: оқытушысы-студент. Ақпараттық технологияны қолдануы барысында педагогика үрдісіндегі жаңа технологиялардың пайдаланылатыны айқындалады. Мысалы: тарих сабағында жиі

колданылатын-пікір-сайыс технологиясы. Студенттер қаралатын мәселені айқындап алады, өйткені ақпараттық технологиясыз студенттер мәселе бойынша білімі болмаса, пікірталасты өз мәнінде өткізе алмайды. Осыдан кейін мәселені шешу жолдарын шешендіктен дәлелдеп, барлық тындаушылардың алдында қорғауы тиіс. Бұл технологияның тиімді жақтары көп: шешендік дағдыны жетілдіреді; өз өміріне, қоршаған ортаға сын көзбен қарауға үйретеді; анық, әсерлі, нақты сөйлесуге баулиды; достық, жылылық, сыйластық, пікір сыйлау, құрметпен қарап, пікір таластыруға үйретеді; пікірсайыс кезінде оқушы бір мезгілде жазу және ойлау, айту қабілетін жетілдіреді. Пікірсайысты оқу үрдісінде пайдаланудың пайдасы жоғары, өйткені «пікірсайыс» - философиялық, психологиялық, саяси, лингвистикалық ғылым; «пікірсайыс» - пікірталас, шешендік өнер.

Қазіргі таңда білім жүйесінде үлкен салмақ студенттің өзіне түседі. Пікір сайыста студент оқытушысының түсіндіргенің меңгеріп ғана қоймай, мұғаліммен тікелей пікірталасқа көшеді. Яғни мемлекеттің қазіргі таңда білім беру саласында қойып отырған талаптарына сай, оқу үрдісіне қажетті әдіс оқушылардың тәртібіне, ынтасына, оқу іс-әрекетіне игі әсер етеді. Сондықтан шығармашылық қабілеті мол, жан-жақты дамыған адамзат тәрбиелеуде жаңа педагогикалық технология ауадай қажет.

Қорыта келгенде, жаңа оқу технологияларды және интерактивті әдістерді оқу үрдісінде қолданудың нәтижесінде студенттер жинақталған тәжірибесін сыртқа шығарып, оны өмірінде пайдалана алады. Жалпы заман талабына сай білім беру қашан да өзектілі мәселе. Жаңа технологияны білім беру саласында тиімді пайдалану оқушылардың өзіндік жұмысының сапасын арттыруға көмектеседі. Тәуелсіз Қазақстанның келешегі жас ұрпақтың қолында, ал жас ұрпақ – ұлттың ұлт болып қалуының кепілі. Сондықтан еліміздің ертеңгі ұрпақтарының құзыреттілігін арттыру мұғалімнің міндеті екенін ұмытпауымыз керек. Бұл мұғалімдерге өздеріне оқу үрдісін қайта жаңғырту идеясы педагогикалық технологияның негізгі тірегі болып табылады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. С.Т. Мұхамбетжанова, Ж.Ә. Жартынова, Интерактивті жабдықтармен жұмыс жасаудың әдіс-тәсілдері. Алматы, 2008 ж.
2. А. Иманбаева, Оқу-тәрбие үрдісін ақпараттандыру ділгірлігі. Қазақстан мектебі, №2, 2005ж.
3. Поташник. Инновационный процесс в школе. Москва, 1991.
4. Жолдасова Б. Инновациялық технологияларды білім беруде қолдану. Білім, №2, 2008ж.
5. Төлеубаева Г. Тарихты оқытудағы әдістемелік технологиялар. Қазақ тарихы, №2, 2009ж.

ӘОЖ 373.3.025

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА РУХАНИ - АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕ БЕРУ

А Қ. ҚАПАНОВА

бастауыш сынып мұғалімі, №1 қазақ орта мектебі, Ақсу қ.

Рухани-адамгершілік тәрбиесі отбасынан басталатыны белгілі. Сондықтан да халқымыз «Ұяда не көрсен, ұшқанда соны ілесін» деп текке айтпаған. Осы туралы Ж. Наурызбаев «Ата-ананы, үлкенді сыйлауға, халықтың салт-дәстүрлерін қадірлеуге, ел тарихы, туған жер, ата-баба шежіресіне қанығуға да, бесік жырынан бастап халық көкейінен сусындатуға да алғашқы қадамды отбасынан бастайды» деп ой түйген. Рухани-адамгершілік қасиетін қалыптастыру отбасынан басталып, орта, балабақша мен мектеп табалдырығында жалғасын табады.

Қоғамымыздың ертеңгі болашағы - бүгінгі жас ұрпақтың тәрбиесімен тығыз байланысты. Сондықтан оқушы жастарды тәрбиелеу ісінде оларды рухани дамытуға баса назар аударуымыз жөн. Қазіргі ұрпақ тәрбиесіндегі басты мәселе - мектеп оқушыларын рухани дамыту. Рухани даму дегеніміз - өзінің өмірдегі орнын, жауапкершілігін түсініп, өзін-өзі жетілдіру. Рухани даму жеке тұлғаны қалыптастырудың негізі болып табылады. Рухани дамыған тұлғаның көрсеткіштері: басқаларға жақсылық жасау, жақсылыққа ұмтылу, өзін-өзі дамыту, жетілдіру. Тәрбие ісіндегі негізгі мәселе - оқушылардың тұлғааралық қатынасын дамыту, әр адамның құндылығын, даралық ерекшелігін, сезімін, өзіндік баға беруін қалыптастыру. Адамгершілік тәрбиесінде баланың назарын өз өміріндегі елеулі өзгерістерге бұрып, оны саналы түсінуіне баулу көзделеді.

М. Жұмбаевтың «Жас бала - жас бір шыбық. Жас күнінде қалай исең, өскенде сол иілген күйінде қатып қалмақ. Теріс иіліп қалған шыбықты артынан түзейміз десең, сындырып аласың», - деген пікірі ұрпақ тәрбиесімен айналысатын педагогтар үлкен жауапкершілікті жүктейді. Рухани-адамгершіліктің мәні – адам еңбегіне құрметпен қарау, шығармашылық күші мен мүмкіншілігін дамытудағы ролінен көрінеді. Рухани-адамгершілік мәдениеті жалпы адамгершілік тұрғысынан алғанда, ол адамның жемісті іс-әрекеті болып табылады. Рухани-адамгершілік қасиеттер адамдардың еңбек мәдениетінде, қоғамдық мәдениеттің көркем және эстетикалық, ғылыми және білім беру компоненттерін өзара байланысын, қоғамдық қатынастағы мәдениетін, рухани-адамгершілік көз қарасын қалыптастырады. Осы сөздеріміздің дәлелі ретінде, әлемдік ой-сананың асқар биігіне көтерілген әл-Фараби бабамыздың «Адамға ең бірінші білім емес, тәрбие беру керек, тәрбиесіз берілген білім адамзаттың қас жауы, ол келешекте оның өміріне опат әкеледі» деген сөздері, Я.А.Коменскийдің «Тәрбиені

мойындамау–адамдардың, жан-ұяның, мемлекеттің және бүкіл әлемнің құруы» деп айтуы әлі күнге дейін маңызын жоғалтпаған. Рухани-адамгершілік туралы айтқанда біз тәрбие салаларын толық қамтимыз. Себебі олар бір-бірімен тығыз байланысты. Тұлғаның өмірге, еңбекке көзқарасын, дүниетанымын қалыптастыруда оқытуды тәрбиелеуді өмірмен байланыстыруда рухани-адамгершілік яғни адалдық, кішіпейілдік, ниеттілік, жомарттылық, жауапкершілік т.б. қасиеттерді дамытады.

Рухани-адамгершілік тәрбиесін ойындар жүргізу, әңгіме өткізу, түрлі әңгімелер құрастыру, көрген фильмдерін талдау арқылы іске асыруға болады.

Әрбір жасөспірім өзін-өзі рухани жетілдіру үшін өзін-өзі тәрбиелеуге, өздігінен білім алуға ұмтылуы қажет екенін түсінуі тиіс.

Рухани-адамгершілікке тәрбиелеу ісі білім берумен ғана шектелмейтіндігі айқын. Бұл баланың сана-сезіміне әсер ету арқылы, ішкі жан-дүниесін оятудың нәтижесінде оның дүниетанымын қалыптастырады. Баланың сана-сезімін, адамгершілік мұраттарын қалыптастыру тәрбиенің ең бірінші міндеті. Жасөспірімдердің жеке басының даралық ерекшеліктеріне - мінез жатады. Тәрбиелі мінез адам бойында имандылық қасиеттердің бар екендігін көрсетеді. Басқаларға қамқорлық, қадірлеу, жауапкершілік пен адалдық - мінез сапасының негізгі бітістері.

Жасөспірімдерді рухани-адамгершілік қасиеттерге тәрбиелеу адамдармен достық, мейірімділік, басқаны түсіну, біреулердің қайғысы мен қуанышына ортақтасу, өзгелердің мінез-құлқы мен пікіріне төзімділік таныту кезінде жетіле түседі.

Қазіргі уақыттағы оқушыларды тәрбиелеу ісінде олардың ішкі жан дүниесі мен рухани әлемін тану, дамыту, жетілдіруге арналған бірнеше іс-шаралар жүзеге асуда. Халықтық дәстүр, рухани мәдениет негізінде баланы рухани адамгершілік тәрбиесін дұрыс жолға қою міндеттерін жүзеге асыру басты мақсат болатыны белгілі. Е.Н.Ильиннің «Оқушының рухани дүниесі мұғалім үшін негізгі зерттеу нысаны болып табылады», - деген пікірі оқушының рухани адамгершілігін ынтымақтастықта дамыта оқытуды көздегенін байқатады. Мұндай озық педагогикалық тәжірибелер оқушылардың рухани-адамгершілігін дамыту мақсатында қазіргі кезде біздің оқу тәрбиесі үрдісінде кеңінен қолданылуда. Демек, рухани адамгершілік тәрбиесіндегі басты мәселе – баланы құрметтеу. Өзінің оқушысын өз бетінше білім мен тәрбие алуға үйретпеген мұғалім қазіргі түпкі нәтижеге қол жеткізе алмайтыны белгілі. Бала ықпал ету объектісі емес, ынтымақтаса қызмет ететін тұлғаға айналуы керек. Сондықтан мұғалімге мынадай қызметтер қажет: жылылық, түсінгіштік, сезімталдық, кең ойлай алу, шабыттандыра алу, шығармашылық ізденіс. Сыныптағы рухани адамгершілік, психологиялық ахуал - бала үшін адамдар мен қатынастық алғашқы мектебі нақ осы өз сыныбында баланың мейірімділікке және зұлымдыққа, тәртіпке материалдық және рухани құндылықтарға деген көз қарасы қалыптасады. Сонымен қатар махаббат сезімін, достықты, жауапкершілік пен шындықты түсінеді, яғни мектептердегі тәрбие өсіп келе жатқан балалардың барлық, өмірлік іс-әрекетіне ықпалын тигізеді. Солардың кейбір көңіл бөліне бермейтін маңыздыларына тоқталатын болсақ, рухани адамгершілік тәрбиесіндегі аса маңызды шарттардың бірі - мұғалім өзінің әрбір ісі, жүріс-тұрысы, мінез-құлқы, сөйлеген сөзінің басқаларға ықпалы мен әсері, одан келіп шығатын нәтижеге жауапкершілігі. Бұны іске асырудың тетігі-мектепте туындап отырған әр түрлі ахуалдарды шешуде әділетті, дұрыс жөн таба білу.

Өз ісіне жауапкершілікпен қарау өзін-өзі тексеруден басталады. Үнемі сағат сайын бос уақытта өзін-өзі тексеру өйткені олар тез естіп, сезіп, біліп қояды. Мектепте тәрбиенің дұрыс іске асырылып жатқандығының басты белгісі - оқушының мұғалімнен еш нәрсені жасырмауы, оларға қарай үнемі ұмтылысы, жақын болуы. Осындай жағдайда ғана рухани жақындық туады. Мұғалім мен оқушының қарым-қатынасы алуан түрлі іс-әрекет барысында жүзеге асады. Мұғалімдер осы жерде еңбектің балаға тигізетін ықпалына көңіл бөлуді естен шығармауы қажет. Еңбектеніп жатқан бала емес, еңбек нәтижесі олар үшін маңыздырақ, тағы бір мұғалімнің қаперінен тыс қалатын нәрсе – оқушыларға көрсету, нұсқау бере отырып, істеген шаруасын бағалап, кемшілігі үшін тез шешім қабылдамай, оны жөндеуді үйрете отырып бірлесе істеу.

Педагог ғалымдар істің өзі емес, сол істегі мұғалім мен оқушы арасындағы мәнді екені, мұғалімнің тәлім-тәрбиелік ықпалы осындай жақын, бірлескен қарым-қатынас барысында іске асатынын дәлелдеген. Мұнда тағы бір маңызды мәселе шешіледі. Ол – баланың істеп жатқан еңбегіне қызығушылығын ояту, оның пайда-зиянын білу. Бұрынғы кездері үлкендер тәрбие жұмысының негізін білім, іскерлік, дағды және құндылықтарды балалардың бойына жинақтау деп түсінді. Соның негізінде балалар, олардың ата-анасы өмір сүрген ортаның қағидаларына сүйенеді. Қазіргі кездегі әлеуметтік өзгерістер ғылыми-техникалық мәдени, тұрмыстық жағдайлардың күрт өзгеруіне байланысты болғандықтан, балаларды осы ыңғайға дайындауымыз қажет сияқты. Сондықтан тәрбиенің жетістіктері оларға өздерінің іскерліктері мен дағдыларын беру ғана емес, олардың жеке әрекет жасауға және шешім қабылдауға өз бетінше үйрену алуына мүмкіндік туғызу. Жас ұрпақ үнемі өзгеру жағдайында болады, оның психологиялық реакциясы да ауыспалы болып отырады. Осы күні педагогикалық білімі жоқ адамдар да білетін ереже – «тәрбиешінің өзі тәрбиелі болу керек». Бірақ кейбір мұғалімдеріміз өзін-өзі тексеріп, өзін-өзі қайта тәрбиелеуде бас тартқандардың жауабы біреу - енді кеш, болары болды дейді. Тағы да сол ұлы ғалымдардың айтқаны бар. «Үйрену ешқашан кеш болмайды», ал халқымыз «Ештен кеш жақсы» дейді. Мектептегі тәрбие өз оқушыларын артынан ертіп, еліктетіп әкетуді, онда тек жақсы істермен ғана үлгі көрсетуді көздесе, оның басты жолы рухани-адамгершілік тәрбиесі болмақ.

Баланың сана – сезімін, адамгершілік мұраттарын қалыптастыратын- тәрбиенің ең бірінші рухани міндеті. Рухани-адамгершілік тәрбие барысында әрдайым өз мұраттарды басты нысана етіп ұстау қажет. Себебі,

баланың көз қарасы оның күнделікті іс-әрекетімен сәйкес келмесе, олар ойлауға шебер, бірақ іс-әрекетке, қарым-қатынасқа жоқ адамдар болып шығады.

Рухани тәрбиесі дұрыс жастар әрқашан жақсы қасиеттерді бойына сіңіріп, өз идеяларына ұқсауға ұмтылады. Таңдаған болашақ мамандығына лайықты мінез-құлық қалыптастырғысы келеді. Кейбір оқушылар алғашқы кездескен қиындықта-ақ өз күшіне сенімсіздік тудырып, бастаған ісін аяқсыз қалдырады. Оқушының жақсы қасиетке ұмтылған ниетін мұғалімдер кезінде біліп, қиын психологиялық сәттерден байқап, оған қолдау көрсетіп отырған болса мектептерде қайшылық жағдайлар кездеспейді. Оқушыларды ибалыққа баулып, мейірімділік, қайырымдылық, кішіпейілділік, қамқорлық, ізгілік және адамгершілік сияқты қасиеттерді бойларына сіңіру әрбір мұғалімнің және мектептің басты парызы. Оқушылардың рухани-адамгершілік жеке басының даралық ерекшеліктеріне мінез-құлық көрсеткіштігі жатады. Мінез ол адамның өзіндік бағыт-бағдардың, жан дүниесінің ерекшеліктерінің тұрлаулы белгісі.

Жас жеткіншектерді өмірге философиялық тұрғыдан қарауға дайындау, оларды өмірді терең түсініп, бағалай білуге үйрету, бүгінгі әлеуметтік-экономикалық нарық жағдайында шаруашылықты жаңаша басқаруға қабілетті, іскер, өмірге икемделген азамат тәрбиелеу қажет. Балаға үнемі әдептілік тәрбиесін беру арқылы оларды дұрыс жолға бағыттау өмір заңы. Сондықтан әрбір ұстаздың шәкіртін мәдени мұраларын таныстырып, жан-дүниесін байытуға күш салатын анық. Жамандыққа үйір, қиын балалардың жақсыға үйір, қиын балалардың әдемілікке бойын бейімдеу, әрине оңай емес. Талап, ақыл, күш, ойдың дамуы мен білім дүниесіне көзқарас, наным, келешекке үмітпен қарау баланың қабілетін ашады. Бала өскен сайын көп нәрсені үйрене келе өзінің, халқының, ұлтының кім екенін айқын түсіне бастайды. Қазіргі адамда осындай қасиеттер: білімді, ақылды, талапта, терең ойлы, ізденгіш, қайырымды, инабатты, парасатты, адал, еңбекқор болуы тиісті. Бұл талаптарға біздің қоғамда, мектепте, отбасында ерекше назар аударылуы керек. Адам дүниеге қонақ, сондықтан ол артына ылғи да жақсы сөз бен жақсы ісін қалдырып отыруы қажет. Ол үшін әр кез жаман қылықтан сақтанып, адалдықпен жүріп-тұруы тиіс деген ойлары жақсы мәлім. Ендеше, оқушыларды рухани-адамгершілік тәрбиесі арқылы толыққанды жетілген азамат етіп тәрбиелеу-қоғамымыздың басты мақсаты.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Жарықбаев Қ., Калиев С. Қазақ тәлім-тәрбиесі. - Алматы, 1995.
2. Сүндетбаева С. Рухани-адамгершілік құндылықтардың тәрбиелік ерекшеліктері. // «Қазақстан мектебі», № 10, 2009.
3. Берғалиева С. Оқушыларға рухани-адамгершілік тәрбие беру. // «Бастауыш мектеп», № 3, 2012.
4. Жұмабаева Ұ. Рухани-адамгершілік тәрбие. // «Бастауыш мектеп», № 5-6, 2011.

ӨОЖ 37:004

БІЛІМ БЕРУДЕГІ АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Б. КАПЫШЕВА

бастауыш сынып мұғалімі, Қ. Оспанова атындағы №3 жалпы білім беретін орта мектебі, Терекөл ауылы

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың 2012 жылғы 27 қаңтардағы «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту - Қазақстан дамуының басты бағыты» атты жолдауында: «Тұрғындардың компьютерлік сауаттылығын, соның ішінде әр түрлі ынталандырушы бағдарламалардың есебінен де көтеру қажет. Мен қазақстандықтарды ақпараттық технологияларды белсендірек игеруге шақырамын» деп, қазіргі таңдағы білім беру жүйесі жаңа педагогикалық технологиялар мен ақпараттық құралдардың кеңінен қолданылуын қажет ететінін атап көрсеткен [1].

Білім беру үдерісін ақпараттандыру бұл жаңа ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы дамыта оқыту, дара тұлғаны бағыттап оқыту мақсаттарын жүзеге асыра отырып, оқу-тәрбие үдерісінің барлық деңгейлерінің тиімділігі мен сапасын жоғарлатуды көздесе, білім беруді ақпараттандыру бұл танымдық іс-әрекетті қайта құру үшін және білімгерлердің интеллектуалдық мүмкіндіктерін күшейтуге арналған жағдайды құру мақсатында микропроцессорлық техника мен ақпараттарды тарату құралдарының, сондай-ақ осы құралдарға негізделген педагогикалық технологияның базасында ақпаратты жинау, өңдеу, тарату және сақтау әдістері мен құралдарын педагогикалық практикаға жаппай енгізу болып табылады.

Білім берудегі қазіргі ақпараттық технологиялар – адамзаттың интеллектуалдық жетістіктерін өзіне жинақтаған және адамзаттың интеллектуалдық қызметін, оның ішінде, білім беруді шынайы күшейтуге қабілетті құрал болып табылады.

Білім беруді ақпараттандырудың негізгі міндеттері:

- ақпараттық және телекоммуникациялық техникалық құралдармен қамтамасыз ету;
- білім беруді ақпараттандыру бойынша практикалық шараларды анықтап, жүзеге асыру;
- оқу-тәрбие үдерісіне жаңа ақпараттық технологияны енгізуді қамтамасыз ету бойынша ғылыми-ізденушілік және оқу-әдістемелік жұмыстарын жүргізу;

– пәндер бойынша жасақталатын жалпыға міндетті білім стандарттарының және оқу-әдістемелік кешендерінің мазмұнын ақпараттық технологияны пайдалану мүмкіндіктерімен жетілдіру білім беруді басқаруда ақпараттық жүйені құру;

– білім беру мекемелерінің қызметкерлері үшін бағдарламалық-техникалық құралдарды қамтамасыз ету және мультимедиялық бағдарламаларды, электрондық оқулықтарды жасақтау;

– педагог кадрларды жаңа ақпараттық технологияны өз қызметтеріне еркін пайдалана білуге дайындау және жүйелі түрде біліктіліктерін көтеру.

Қазіргі таңда ақпараттық технологиялар білім беру үдерісінде ең тиімді оқыту құралдарының бірі болып табылады. Ақпараттық технологияларды және олардың негізінде оқыту технологияларының қалай қалыптасатынын белгілі. Сонымен қатар, оқыту технологиялары мен ақпараттық технологиялар арасындағы байланысты да анықтау маңызды.

Технология ұғымы ақпараттық технологиялар саласынан келіп шыққан. Нақ осы сала техникалық тұрғыдан едәуір көбірек зерттелген сала болып табылады. Оқыту технологиялары мен ақпараттық технологиялардың бірдей емес екенін ескерте кету керек. Ақпараттық технологиялардың құрылымдық-тармақтық негізгі бірлігі компьютер болып табылады. Ол ақпараттық технологияларды қолдануда оқушының тікелей байланысатын өткізгіш рөлін атқарады. Алайда оқыту технологиясының негізгі бірлігі компьютер емес, компьютерлік оқыту бағдарламасы екенін де естен шығармаған дұрыс. Яғни, нақ осы бағдарлама технологияның «кірпіші» десек артық болмас. Сол себепті, біз үшін компьютердің рөлін емес, оқу үдерісіндегі компьютерлік бағдарламаның рөлін қарастырған маңыздырақ.

Компьютер білім беру жүйесінде тек қана оқыту құралы ретінде қалып қоюда. Оқу үдерісін қалыпты күйде жекелеген фрагменттер (үй тапсырмасын орындау, сыныпта сабақ оқу) бойынша қарастыратын болсақ, онда компьютер құрал ретінде негізге алынады. Ол оқушыға қандай бағдарламаны ұсынса да және оқушы қандай оқу бағдарламасын қолданса да – бәрібір оқушы оны проектор, кесте, сызба, карта, т.б. кез келген көрнекі құрал секілді пайдаланады.

Компьютер оқушы үшін қоршаған әлемді танудың табиғи құралы болып табылады. Олай болса барлық сабақтарды компьютердің қуаттануымен жүргізуді үйрену – бүгінгі күннің кезек күттірмейтін өзекті мәселелерінің бірі. Жаратылыстану және математика пәндерін оқыту құралы ретінде компьютерді қолдану – оқу үрдісін белсендіруге, оқытуды жекешелендіруге, оқушының өзін-өзі бақылауына мүмкіндік туғызады.

Білім беру жүйесін ақпараттандыру дегеніміз – берілетін білім сапасын көтеруді жүзеге асыруға бағытталған процесс, яғни еліміздің ұлттық білім жүйесінің барлық түрлерінде кәдімгі технологияларды тиімді жаңа комплекстік ақпараттандыру технологияларына алмастыру, оларды сүйемелдеу және дамыту болып табылады.

Ақпараттандыру дамыған елдердің әлеуметтік-экономикалық прогрестің бастаушы тенденциясы ретінде, адамзаттың барлық іс-әрекеттерінің объективті процесі болып табылады, соның ішінде білім жүйесінде де .

«Ақпараттық қоғам» түсінігі өткен жүзжылдықтың 80-ші жылдары пайда болып, микроэлектронды революция әсерінен пайда болған әлеуметтік өзгерістерді сипаттайды

Қазіргі қоғамның ақпараттандыру процесінің негізгі бағыттарының бірі керекті шарттар мен жалпы Қазақстандағы маңызды ақпараттандыру кезеңіндегі білімнің ақпараттануы болып табылады. Білімді ақпараттандыруды анықтайтын әртүрлі амалдар бар. Мысалы, Ресейлік педагогикалық энциклопедияда білімді ақпараттандыру кең мағынада – ақпараттық өнімнің технологияларымен қамтылған білім жүйесімен байланысты әлеуметтік-педагогикалық ағарту кешені болып табылады.

Ақпараттық және коммуникациялық технологиялар білім жүйесінде педагогикалық процеске жаңаша қараудан бөлек, ғылыми-методологиялық ақпарат, оның талдауы және жаңаруы үшін қажет ғылыми-әдістемелік аппаратын береді, ал оқуды компьютерлендіру процесі – білім берудің басты факторларының бірі болып табылады. Ақпараттық және коммуникациялық технологиялар білімді тарату әдістеріне өзгеріс енгізіп қана қоймай, білімнің өзіне де өзгеріс енгізеді.

«Қазақстан 2030 стратегиялық бағдарламасы приоритетінің бірі ұлттық білім ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы кәсіптік мектептердегі сабақтарды жаңаша «Ұстазы жақсының ұстамы жақсы» - деген бүгінгі теориялық білімді игерту мен жаңғырту және жаңаОсындай жолмен қалыптасқан білім мен біліктіліктің танымдықОқыту үрдісінде компьютерді қолдануға негізделген жеке әдістемелер оқуАқпараттық технологияларды пайдаланудың негізгі артықшылықтары мынадай:

1. Олар оқушыларға тақырып шеңберінде немесе белгілі бір
2. Білімге бір-бірінен үлкен ара қашықтықта орналасқан
3. Оқыту жүйесінің көп деңгейлі жетілдірілуі

Компьютердің көмегімен оқушы өз бетінше, сондай-ақ өзге«Компьютер көрнекі-бейнелі ойлауды, қозғалыстық және қазір біздің өмір сүріп ХХІ ғасыр – ақпарат ғасыры болғандықтан адамзатқа компьютерлік білім беру жүйесін ақпараттандыру білім беру үшін үлкен маңызы зор.

Қорыта келе қазіргі заманғы педагогикалық ғылым мен практика түбегейлі өзгерістерге ұшырауда. Соның ішінде оқыту үрдісі ақпараттық – коммуникациялық жағдайларда жаңа көрініс алу жолында басқаша жаңалаған жолмен ХХІ ғасыр талаптарына сай білгір, уақытты үнемдей алатын тұлғаны қалыптастыруға бағытталады.

4. «Күлгенде басыңызды, бетіңізді қолмен басасыз ба?» деген сұраққа «ия» деп жауап берсе, онда ол адамдар арманшыл, қиялшыл екен.

5. «Күлгенде мұрныңызды тыжырайтасыз ба?» деген сұраққа «ия» деп жауап берсе, онда ол адамдардың көңіл-күйлері, көзқарастары жиі өзгеріп тұрады.

6. «Аузыңызды ашып, қатты күлесіз бе?» деген сұраққа «ия» деп жауап берсе, онда ол адамдар темпераменті жылдам екенін білдіреді.

7. «Күлгенде басыңызды төмен салып күлесіз бе?» деген сұраққа «ия» деп жауап берсе, онда ол адамдар кішіпейіл, қарым-қатынас барысында адамдардың қабағына көп қарайды, ешкімді ренжіткісі келмейді.

8. «Күлгенде көзіңізді жұмасыз ба?» деген сұраққа «ия» деп жауап берсе, онда ол адамдар қай жаста болмасын да көңілі жас, шешімге тез келетін жандар.

9. «Күлгенде иегіңізді ұстайсыз ба?» деген сұраққа «ия» деп жауап берсе, онда ол адамдар ең бірінші өз дегенін істейтін және де жақындарының айтқан ескертпелерін ұнатпайтын жандар болып есептеледі.

10. «Күлгенде көзіңізді сықитасыз ба?» деген сұраққа «ия» деп жауап берсе, онда ол адамдар өзіне өте сенімді жандар екен деп тұжырымдалады.

Қорыта келгенде адамға күлкі не үшін керек?

Адамның көңіл-күйі, тіршілігі жасына емес, өмірге деген көзқарасына тікелей байланысты. Кім өзіне енжар, немкетті қараса, бойындағы бүкіл күш-жігері мен қабілетін, жігерін толық пайдалана білмесе, ол адам тез картаюға бейім. Ал көңілді жүрген адам қашанда сергек болады. «Күлкі өмір ұзартады» деп, не болса, соған жыртқытай беруге де болмайды. Жарасымды күлкі ғана адамға жақсы көңіл-күй сыйлайды. Ал орынсыз күлкі абыройсыздыққа душар етпесе, абырой әпермейді. Қазақтың күлкі түрлерін санай берсек, санына жетпейміз. Мысалы аңқылдақ, адал күлкіден бастап, жалған, сайқал, арыс күлкінің аралығындағы көтеген күлкі түрлерін айтуға болады. Аңқылдап күлу, барқылдап күлу, бақылдап күлу, балбырап күлу, жымыып күлу, жылмыып күлу, жырылып күлу, ырбыып күлу, тыркылдап күлу, тарқылдап күлу, қарқылдап күлу, ыржаңдап күлу деп кете береді. Және осының бәрі әйелдерге тән. Мысалы, семіз ер адам шикылықтап күле алмайды ғой, ал әйел күле алады.

Сөзімді қорыта келгенде, әдетте, «Күлкі-витамин» деп жатамыз ғой. «Күлкі- денсаулықтың мүлкі». Сонымен адамға күлкі не үшін керек? «Денсаулық үшін күлейік!» деп орыс халқы бекер айтпаған. Күлкі бақытты, жылылықты, берекені білдіреді. Қалай күлгеніңе қарап кісінің әдептілігін, неге күлгеніңе қарап оның ақыл- өрісін таниды

Ақжарқын, көңілді адамның өмірде жолы болғыш келеді. Достарыңызбен, туыстарыңызбен, таныстарыңызбен кездескенде ақжарқын күлкіңізді сыйлаңыз. Көңілді көңіл күй адамға қанат бітіреді, әдемі шын ниетті күлкі адамға шипа, ем деп сөзімді аяқтағым келеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қожакеев Т. Сатира негіздері. – Алматы: Санат, 1996, 6 бет.
2. Мұсаев А. Қазіргі қазақ сатирасы. – Алматы, 1993, 108бет.
3. Ысқақұлы Д. Сын өнері. – Алматы, ҚАЗАқпарат, 2001, 304бет
4. Абайдың қара сөздері – Алматы - 1993.
5. Боров Ю. О комическом. - Москва: Искусство, 1957, 427бет.
6. Тұрғынбаев Х. Социология. - Алматы: Білім, 2001, 4-14 б.б.
7. Қожакеев Т. Бүгінгі қазақ сатирасының кейбір мәселелері. - Алматы: ИЦК, 1978, 3-4 б.б.
8. Байтұрсынов А. Ақ жол /Құраст.Р.Нұрғали/- Алматы: Жалын, 1991, 460бет

УДК 37.02

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ОБУЧАЮЩИХСЯ И ПРЕПОДАВАТЕЛЯ В ПРОЕКТНОМ ОБУЧЕНИИ

Г.А. КАРПЦОВА, О.П. ВЕЛИЧКО
преподаватели, колледж ПГУ имени С. Торайғырова, г. Павлодар

Преобразование предметной среды – основная цель деятельности дизайнера, связано не только с вопросами экономики производства, но затрагивает и сферы духовной культуры, так как речь идет о человеке, о воспитании у него определенных эстетических вкусов, о красоте, о гармонизации окружающего нас предметного мира. Чтобы дизайнер мог воздействовать на эстетическое воспитание масс, он сам должен обладать развитым художественным вкусом, иметь творческие навыки, научно-исследовательские, проектно-графические. Владеть проектной культурой, так как в процессе профессиональной деятельности его результат труда – проект предназначен часто и для массового потребителя.

Формирование и развитие культуры проектного мышления является одной из важных задач профессионального образования, в частности в становлении дизайнера-профессионала.

Первого сентября все мы получаем детей, вчерашних школьников. Разных, способных и не очень, пришедших к нам с надеждой приобрести профессию. Профессия дизайнер характерна тем, что желательна, чтобы у абитуриента были творческие способности, иначе потом выпускнику трудно быть конкурентоспособным в профессии. Приходят и такие ребята, у которых за плечами художественная школа или курсы, большое значение имеет генетическая предрасположенность к творчеству, есть семьи, где родители или родственники рисуют или имеют творческие профессии. Таким студентам легче учиться, осваивать учебный план. Но в основном к нам приходят ребята, которым приходится начинать с нуля, есть и неопределившиеся, поступившие на дизайнера случайно.

Первые работы таких студентов часто неумелы и наивны, ведь в школе многие рисовали последний раз в 5-6 классах и с тех пор благополучно забыли всё, чему их учили. Есть и ребята из отдаленных сельских школ, где бывает и не ведётся предмет изобразительное искусство должным образом.

Работая с таким разным контингентом, на уроках спецдисциплин, преподаватели нашего отделения постепенно развивают у обучающихся творческие умения, дают знания, необходимые для продолжения обучения в ВУЗе или работе по профессии. На первых курсах приоритетным является приобретение суммы знаний и умений, на последних – усвоение и развитие умений и навыков творческой деятельности, творческий рост. Большое значение имеет не только обучение, но и воспитание специалиста, развитие у обучающихся стремления к самообразованию. При этом преподаватели отделения работают по традиционным методикам, сюда можно отнести наглядно-демонстрационный метод обучения, при котором преподаватель демонстрирует приёмы и способы творческой работы, а учащиеся наглядно усваивают технологию работы учителя. Метод проектов применяется в преподавании спецдисциплин, когда на изучение темы отведено большое количество часов, студенты работают по общей теме, но каждый разрабатывает своё творческое задание. Но какими бы методиками мы ни обучали, важно единство требований к студенту, сотрудничество в коллективе. Только в этом случае можно добиться хороших результатов.

Если ставить главной задачей профессионального обучения формирование проектного мышления, здесь как нельзя лучше подходит проектное обучение. В процессе обучения оно выступает как способ достижения дидактической цели через детальную разработку проблемы, которая должна завершиться реальным практическим результатом; а так же как способ организации познавательно-трудовой деятельности обучающихся для проектирования и создания объекта – продукта труда.

Проект - это организационная форма работы, которая ориентирована на изучение законченной учебной темы в теории и на практике. Метод проектов можно рассматривать как совместную учебно-познавательную, исследовательскую, творческую деятельность обучающихся с общей целью. Работа идёт совместно с руководителем проекта, который выполняет наряду с обучающей, направляющей и консультирующей функции. Одна из дидактических проблем, стоящая перед преподавателем – активизация познавательной деятельности обучающихся, развитие их познавательных интересов. В ходе выполнения проектного задания обучающиеся выполняют различные виды практических работ, такие как познавательные, установочные, иллюстративные, тренировочные, исследовательские, творческие, измерительные, обобщающие.

Перед проектированием необходимо ознакомление с объектами-аналогами, изучение теоретических сведений, практических приёмов для работы по принципу научности. Существуют различные виды проектирования: творческие, исследовательские и другие. Для их осуществления сложились определённые алгоритмы проектирования. В ходе последовательной работы над дизайн-проектом применяются различные методы и приёмы выполнения учебных задач, такие как метод мозгового штурма, выполнение клаузуры, дельфийский метод, синектический метод, эвристический поиск и другие. Особенно они важны на этапе генерирования идей, когда возможен большой выбор конкурирующих идей или же творческий кризис, который должен закончиться творческим озарением. Дизайнер должен привыкнуть к тому, что постоянное обдумывание проектного задания и этапов проектирования есть форма профессионального существования.

Метод проектов используется не только на учебных занятиях. При подготовке учащегося для участия в данной конференции также применяется алгоритм проекта.

В ходе работы над дипломным проектированием учащиеся-дизайнеры выполняют дизайн-проекты с привязкой к дизайну интерьера. После утверждения темы и определения задач дипломного проекта студенты работают в соответствии с логикой проектирования. Определяется предмет и объект проектирования; изучаются аналоги, анализируются параметры и типологические особенности; выполняются пробные эскизы вариантов творческого замысла; проводится клаузура; формируется творческая концепция проекта; проводится рабочее проектирование с установлением необходимого состава изображений, разработкой конструкций, декоративных элементов, колористики; осуществляется компоновка материала и графическое исполнение проекта; выполняется творческая работа; составляется пояснительная записка. После ряда согласований работа завершается публичной защитой проекта.

На стадии разработки проекта необходима его многократная проверка с целью обнаружения, коррекции и сведения к минимуму просчётов и ошибок. При проектировании принципиальное значение имеет целевая направленность на нечто оригинальное, инновационное. Проектный метод предполагает конструктивный подход к обучению, когда необходимое знание и правильные ответы на возникающие вопросы обучающийся добывает собственными силами – именно этому и надо учить в первую очередь. Метод проектов всегда ориентирован

на самостоятельную, творческую деятельность обучающихся. Основные виды деятельности преподавателя при этом - консультации и диалог с учащимися, стимуляция умственной активности, в которой учащиеся лично заинтересованы. Проектное обучение выступает здесь как личностно-ориентированное и личностно-центрированное обучение и воспитание.

В основу метода проектов положена идея о направленности учебно-познавательной деятельности обучающихся на результат, который получается при решении той или иной практически или теоретически значимой проблемы. Внешний результат можно увидеть, осмыслить, применить в реальной практической деятельности. Внутренний результат – опыт деятельности - становится бесценным достоянием обучающегося, соединяя в себе знания и умения, компетенции и ценности.

Современное развитие общества диктует новые подходы к оцениванию качества образования. Согласно «Концепции модернизации казахстанского образования на период до 2015 года» оценка результата образования ориентирована на сформированность не только знаний, но и умений применять их на практике, ориентироваться в нестандартных ситуациях. Сегодня конкурентоспособность специалиста на рынке труда во многом зависит от его способности овладевать новыми технологиями, адаптироваться к изменяющимся условиям труда. В Послании Президента народу Н.А.Назарбаев подчёркивает, что личным кредо каждого казахстанца должно стать «образование в течение жизни». Можно отметить, что навыки, которые получает обучающийся в ходе проектной деятельности, будут содействовать формированию личности, способной к саморазвитию и самообучению. Важнейшее дидактическое и воспитательное значение проектного обучения состоит в развитии креативности мышления, творческого воображения, самостоятельности и непрерывности проектной деятельности, целенаправленности в достижении цели. Это условия, без которых невозможно будет самостоятельная профессиональная деятельность специалиста, в частности дизайнера. В этом значимость развития культуры проектного мышления в профессиональном образовании.

Известно изречение главы государства Н.А.Назарбаева «Вместе мы претворим все наши замыслы и планы, сделаем нашу Родину преуспевающей и процветающей». Каждый человек на своём рабочем месте должен вносить свой вклад в развитие и процветание государства. Студенты нашего колледжа, получив профессию дизайнера, предоставляя дизайнерские услуги предприятиям и фирмам, жителям города и села, будут создавать эстетическую составляющую нашей жизни, влияющую на экономику, формирующую нравственные и патриотические чувства. Создание саморазвивающегося специалиста с хорошей теоретической и практической подготовкой, является основной задачей преподавательского состава колледжа.

ЛИТЕРАТУРА

1. Савенков А.И. Психологические основы исследовательского подхода к обучению: Учебное пособие. М: «Ось-89», 2006, 480с.
2. Ильин Г.В. Проектное образование и становление личности // Высшее образование в России, -2001, №4
3. Ефимов А. В. Дизайн архитектурной среды: учебник для вузов. – М.: Архитектура-С, 2006. – 504 с.

УДК 373.3.025

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҮРДІСТЕРІН ОЙЫН АРҚЫЛЫ ДАМУЫНЫҢ ҰТЫМДЫ ЖОЛДАРЫ

Ә.Қ. ҚАСЕНОВА

бастауыш сынып мұғалімі, №30 ЖОМІ, Павлодар қ.

Білім беру – аса күрделі әлеуметтік-экономикалық механизм. Оны реформалаудың мәселелері де сан қырлы. Қазіргі кездегі республикамызда қолға алынған білім беру жүйесін реформалау ісі осы саланың экономикалық – ұйымдық, құқықтық, құрылымдық жақтарын түбегейлі өзгертуге бағытталған біртұтас кешенді шаралармен тығыз байланысты. Білім беру ісіндегі жаңа үрдістің мән-мағынасы, сипаты мен бағыт-бағдарын айқындаушы дәйекті факторлар:

- Қазақстан Республикасының тәуелсіз егеменді мемлекет болып қалыптасуы;
- Экономиканың нарықтық моделін ұсынып, меншіктің түрлі пішімдерін дамыту;
- Ұлттық білім беру ісінің әлемдік білім жүйесіне кіруі болып отыр.

Елбасымыз Н.Ә. Назарбаевтың “Қазақстан-2030” Қазақстан халқына арналған Жолдауында “біздің жас мемлекетіміз өсіп, жетіліп, кемелденеді, біздің балаларымыз бен немерелеріміз онымен бірге ержетеді. Олар бабаларының игі дәстүрлерін сақтай отырып, қазіргі заманғы нарықтық экономика жағдайында жұмыс істеуге даяр. Олар қазақ, орыс, ағылшын тілдерін еркін меңгереді, олар бейбіт, абад, жылдам өркендету үстіндегі, күллі әлемге әйгілі, әрі сыйлы өз елінің патриоттары болады” деп көрсетілгеніндей, ертеңгі келер күннің бүгінгіден гөрі нұрлы болуына ықпал етіп, адамзат қоғамын алға апаратын күдіретті күш-білім нәрі.

Бүгінгі таңда қоғамымыздың даму бағытында жан-жақты дамыған, сауатты, саналы азамат тәрбиелеу мәселесі жүктеліп отыр. Мұндай мақсаттың баянды болуы оқу-тәрбие жүйесінің үлесіне тиетінін ескерсек, жас жеткіншектердің білімді, білікті болуында ойынның алатын орны ерекше.

Қазіргі кезде “ойын” ұғымының мағынасы кеңейіп, тұрмыс пен мәдениеттің түрлі салаларын қамтуда. Бұрын балалар ойыны мен актер ойыны педагогика мен өнертанудың ғана зерттеу нысандары болып келсе, қазіргі таңда ойын проблемасы психология, әлеуметтану, мәдениеттану, әдебиеттану, т.б. салалардың көкейтесті мәселесіне айналып отыр. Ойын арқылы оқушы білім алуға, оқуға қызықтыра отырып тұлғаны дамуын қалыптастыруға болады.

Ойын – оқытуда жаңа технологияның маңызды бөлігі болып табылады. «Ойын» ұғымына түсініктеме берсек – бұл адамның мінез-құлқын өзі басқарумен анықталатын қоғамдық тәжірибені қалыптастыруға арналған жағдаяттар негізінде әс-әрекеттің бір түрі. Ойын әрекеті мынадай қызметтерді атқарады:

- Ойын – сауық
- Коммуникативтік немесе қарым-қатынастық
- Диагностикалық (ойын барысында өзін-өзі тану)
- Коррекциялық (өзін-өзі түзету)
- Әлеуметтендіру

Ойын – адамның өміртанымының алғашқы қадамы. Сондықтан ойын арқылы балалар өмірден көптеген мәліметтер алып білімін жетілдіреді.

Ойын арқылы бала қоршаған ортаны өз бетінше зерделейді. Соның нәтижесінде өзі көрген жағдайларды, отбасылық тұрмыс пен қызмет түрлерін жаңғыртады. Ойын балалардың еңбекке деген қарым-қатынасы мен қабілеттерін қалыптастырады. Ойынның ережелері ойнаушының қисынды ой қабілетінің дамуы, бір-біріне деген сыйластық, қажеттіліктерімен санасуы әр оқушының жеке әрекетінен туындайды. Ойынның басты шарты жеңіске жету болса, әр ойыншы өз қарсыласының мүмкіндігімен санасып, бір-біріне деген сенімін арттырады.

Ойын түрлері өте көп. Соның ішінде ойын-сабақ, ойын-жаттығу, сергіту ойындары, дидактикалық мақсаттағы ойындар, логикалық ойындар, грамматикалық ойындар, ұлттық ойындар, т.б. Мұндай ойындар оқушыны жан-жақты дамытып, білімді толық игеруіне көмектеседі.

Ойын арқылы ұйымдастырылған сабақ балаларға жеңіл әрі тартымды, әрі түсінікті болады. Ойын сабақтары оқушылардың өздігінен жұмыс істеуге, ойлау қабілетін дамытуға үйретеді. Ойын кезінде балалардың достық сезімін оятып, бір-біріне қамқорлығы, ұжымдық бірлігі нығаяды. Балаларды жақсылыққа, қайырымдылыққа, ізгілікке, әдептілікке тәрбиелеуге болады. Ойын түрлерін сабақта тиімді пайдалана білу мұғалімнің меңгертіп отырған білімін ықпалмен тыңдап, білімді берік меңгеруіне көмектеседі.

Ұлттық ойындар халқымыздың өз ұрпағын ойын-сауықтарда бәсекеге түсіп, жеңімпаз атанып, жүлде алу үшін ғана емес, ата жолын қуып, өзінен бұрынғы дәстүрлерді жалғастырып, өз жұртында бар өнерді игеріп, меңгеруге, шаруашылық жүргізу қолынан келетін, ел қорғауға жарайтын батыл да өжет, шапшаң ұрпақтарды тәрбиелеудің өзіндік жүйесін өмірге әкелген.

Қазақ құндылығының ғасырлар қойнауынан сүрінбей өтіп, өзінің үрдіс дәстүрін сақтаған қазақ балалар фольклорының айрықша бір саласы-балалар ойындары. Ұрпағын ойламайтын халық болмайды. Қазақ ойындарының өміршең қызметі де оның жеткіншек ұрпақты тәрбиелеу ісімен байланысты болуында.

Баланың ойын үстіндегі өзін-өзі жаттықтыруы, өмірді білуге деген құмарлығы, шынығуы, шындалуы, оның ақыл-ойы, дене еңбегіндегі белсенділігін арттырып, алдына қойған мақсатына жетуге деген ерік-қайратын шыңдайды, алға қарай ұмтылсын, құштарлығын оятады. Осының нәтижесінде оқушының өз бетімен ізденуі, білімді қажетсінуі өсіп, нақтылы мақсаткерлікке ұласады. Ойынға қатысқан әр оқушының алдына жеңіске деген ұмтылыс пайда болады.

Ойынды түрлендіруге жаңылтпаштарды, мақал-мәтелдерді, жұмбақтарды жатқызуға болады. Олар әр тілді, әрі ақыл-ойды дамытуға, демалыс сәттерін тиімді пайдалануға септігін тигізеді. Оқушы әрекет үстінде өзін-өзі еркін ұстауға, қысылып-қымтырылмауға, басқалармен тіл табысуға, жолдастық, достық сезімінің оянуына мүмкіндік жасайды.

Ойынның негізгі мақсаты-баланы қызықтыра отырып білімді меңгерту болса, мұғалімнің міндеті-сол ойын түрлерін пайдалана отырып оқушылардың өздігінен жұмыс істей білуге, ой белсенділігі мен тіл байлығын арттыра түсуге түрлі дағды мен шеберлікті меңгертуге қол жеткізу. Оқу-тәрбие жұмысында ойындарды қолданудың кең спектрін сипаттау мақсатында көптеген ғылыми зерттеулер жасау арқылы мынадай мәселелердің басы ашылды:

- ойлау, ес, сөйлеу, жігер, назар үрдістеріне дидактикалық ойындардың әсер ету сипаты;
- жеке оқыту маңызының артуы;
- оқу ойындарына қатысушылардың таным қызығуы арқылы шығармашылық ізденіске ұмтылуы, т.б.

Бүгінгі таңда өздеріміз тәлім-тәрбие беріп жатқан бүлдіршіндер ертеңгі күні тек білімді кадр ғана емес, Отанын жанындай сүйетін, ұлттық тарихы мен мәдениетін қастерлейтін, рухани кемелденген азамат болып өсіп жетілуі қажет. Өзінің қазақстандық екенін, Қазақстанда туғаннан әрбір бала мақтаныш ете алса ғана-біздің бұл ісіміздің нәтижелі болғаны. Сонда ғана біз, ұстаздар, бүгінгі заман алдымызға қойып отырған күрделі міндетті абыроймен атқарып, еліміздің болашақ азаматтарын тәрбиелеп өсірдік деп сеніммен айта аламыз. Ынтымақ, бірлік, сыйластыққа қазақ жастарын бала күннен баулысақ, ел іргесі сөгілмек емес.

Оқушыларды ұлттық болмысқа тәрбиелеу. Бұл төмендегі жұмыстар бойынша жүргізіледі:

а) дидактикалық ойындарды ұлттық тәлім-тәрбие көздерімен ұштастыруда жұмбақтарды, мақал-мәтелдерді, халықтың даналық, өсиет сөздерін оқыту барысында ойындар арқылы кеңінен қолдану;

ә) көркем шығармаларды дидактикалық ойын түрінде беру арқылы оқушылардың ұлттық мәдениет пен әдебиетке дұрыс көзқарасын қалыптастыру;

Сонымен бірге шығыстың ұлы ойшылдары Әл-Фарабидің, Ибн-Синаның және Жүсіп Баласағұнидің тағы басқалардың мұраларында, ал бертін келе қазақтың ағартушылары мен педагогтары Шоқан Уалиханов, Абай Құнанбаев, Ыбырай Алтынсарин еңбектерінде пәнаралық байланыс пікіріне үлкен мән бергенін байқауға болады. Н.К.Крупская өзінің көптеген еңбектері мен мақалаларында пәнаралық байланыс проблемаларының теориялық және практикалық маңыздылығын ашып берді.

Соңғы кезде пәнаралық байланыс ұғымы ғылыми-педагогикалық әдебиеттерде жаңа мәнімен енгізіле бастады және оны білімдердің, танысдардың, сенімдердің адамның психологиялық ойлауының жиынтығы деп түсінуіміз керек. Пәнаралық байланысты оқу-тәрбие процесінде мынадай жағдайлардан көруге болады: пәнаралық байланыстар теориялық білімді іс-жүзінде қолдануға, ғылымның түрлі салалары жөнінде кең ұғымы бар адамды тәрбиелеуге мүмкіндік береді; қазіргі кезде оқушыларға білім беру және олардың танымдық қызметін өркендетуге математикалық сауаттылықта да жағдай жасайды.

Математика жөнінен сыныптан тыс жұмыс жүргізуге сыныпта математика бұрышының болуы себін тигізеді. Оны оқушылар мұғалімнің басшылығымен құрады. Онда мыналар болуы мүмкін: математикадан дәптерлер көрмесі, есеп құрастыру үшін цифрлы мәліметтері бар газет қиындыларынан жасалған альбомдар, бағаларың анықтағышы, жылдамдықтардың, егіс нормаларының, өнімдік нормаларының, өз беттерімен құрастырған есептер жнағы, математикалық газеттер. Бұл оқушыларға сыныптан тыс сабақтардың аралығында жаңа тапсырмалар алуға және оларды орындауға мүмкіндік береді. Олардың аталуы да тартымды болуы тиіс, мысалы: «Тапқыр болсаң, тауып көр!» немесе «Жас математик»

Белгіленген мерзім жеткенде мұғалім оқушылардың шешуін тексереді, жұмысты ұпаймен бағалайды да, нәтижелерін кестеге жазады. Қателер сыныптан тыс сабақтарда немесе сабақтың соңында талданады. Математикалық сауаттылыққа байланысты оқушылар белсене қатысулары үшін және әдетте жаңа тапсырмалар күтеді. Математикалық сауаттылықтың анықтамасы, оларды зерттеген адамдар және сауаттылық басты мақсат ретінде жұмыстар жүргізу.

Оқушылардың математикалық сауаттылығын қалыптастыру мәселесі бүгінгі таңда біздің мемлекетіміздің білім саласында тұрған басты мәселелердің бірі болып табылады. Себебі кез келген оқушының сабаққа немесе оқуға деген қызығушылығы болмаса, онда оның алған білімі тұрақты болмайды және ол алған білімін болашақта пайдалы бағытта қолдана білмейді. Сондықтан математикалық сауаттылықты қалыптастырудың жолдарын және ерекшеліктерін қарастыра келіп соңғы он шақты жылдың төңірегінде қаншама жұмыстар істеліп жатыр.

Қорыта айтқанда, қазіргі уақытта бастауыш білім беру сапасын жетілдірудің ғылыми-әдістемелік бағыт-бағдарын жетілдіруде. Бастауыш сынып мұғалімдері бастауыш сынып оқушыларымен математика сабақтарында математикалық сауаттылықты сақтай отырып сабақ барысында оқушылардың белсенділігін арттыру, оқу құрал-жабдықтарын ұқыпты қолдануға үйрету жолдарын қарастырады.

Өз тәжірибе жұмыстарымды қорытындылай келе математикалық сауаттылықты қалыптастыру дағды мен іс әрекет негізінде өздігінен ізденетін, өздігінен шешім қабылдайтын, нарық заманында өмір сүріп, адал еңбектенетін, бәсекелестікке қабілетті жеке тұлғаны қалыптастыруға септігін тигізеді деп сенемін.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Оспанов Т.Қ. «Бастауыш кластарда математиканы оқыту» Алматы, 2005 ж.
2. Оспанов Т.Қ. Кочеткова О.В., Астамбаева Ж.Қ. «Жаңа буын оқулықтары бойынша бастауыш сыныптарда математика оқыту әдістемесі.» - Алматы, 2005.
3. Б.Баймұханов, З.Бекбаева «Оқушылардың математикалық тапсырмаларды орындаудағы дербестігін арттыру» Алматы, 2006ж.

УДК 377.1

ЛИЧНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННОЕ ОБУЧЕНИЕ, ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ДЛЯ ЕГО РЕАЛИЗАЦИИ

А.М. КАШКЕНОВА, Г.К. ЖУНУСОВА
преподаватели, колледж ПГУ имени С. Торайғырова

В настоящее время осуществляется процесс становления новой системы образования, ориентированной на вхождение в мировое образовательное пространство, который сопровождается существенными изменениями в педагогической теории и практике учебно-воспитательного процесса.

Реализуется новая образовательная парадигма, предлагающая иное содержание, иные подходы, иные взаимоотношения, иное поведение, иной педагогический менталитет. Содержание образования обогащается новыми процессуальными умениями, развитием способностей оперирования информацией, творческим решением проблем науки и рыночной практики с акцентом на индивидуализацию образовательных программ. Традиционные способы обмена информацией – устная и письменная речь, телефония и радиосвязь уступили место компьютерным средствам обучения, использованию телекоммуникационных сетей глобального масштаба.

В становлении новой парадигмы важнейшей составляющей педагогического процесса становится личностно-ориентированное взаимодействие преподавателя с обучающимися.

Классик русской педагогики К. Д. Ушинский разработал методику педагогических приемов индивидуального подхода к детям, основу профилактической работы по воспитанию полезных привычек. В своем труде «Человек как предмет воспитания» он писал, что если педагогика хочет воспитать человека во всех отношениях, то она должна прежде узнать его тоже во всех отношениях».

Личностно-ориентированное обучение, это не просто учет особенностей субъекта учения, это иная методология организации условий обучения, которая предполагает не «учет», а «включение» его собственно-личностных функций или востребование его субъективного опыта. Цель личностно-ориентированного образования состоит в том, чтобы «заложить в студенте механизмы самореализации, саморазвития, адаптации, саморегуляции, самозащиты, самовоспитания и другие, необходимые для становления самобытного личностного образа».

Функции личностно-ориентированного образования:

- гуманитарная, суть, которой состоит в признании самоценности человека и обеспечении его физического и нравственного здоровья, осознание смысла жизни и активной позиции в ней, личностной свободы и возможности максимальной реализации собственного потенциала. Средствами (механизмами) реализации данной функции являются понимание, общение и сотрудничество;

- культуроросизидательная (культуроробразующая), которая направлена на сохранение, передачу, воспроизводство и развитие культуры средствами образования. Механизмами реализации данной функции является культурная идентификация как установление духовной взаимосвязи между человеком и его народом, принятие его ценностей в качестве своих и построение собственной жизни с их учетом;

- социализации, которая предполагает обеспечение усвоения и воспроизводства индивидом социального опыта, необходимого и достаточного для вхождения человека в жизнь общества. Механизмом реализации данной функции являются рефлексия, сохранение индивидуальности, творчество, как личностная позиция в любой деятельности и средство самоопределения.

Реализация этих функций не может осуществляться в условиях командно-административного, авторитарного стиля отношений преподавателя к студентам. В личностно-ориентированном образовании предполагается иная позиция преподавателя:

- оптимистический подход к студенту и его будущему как стремление преподавателя видеть перспективы развития личностного потенциала студента и умение максимально стимулировать его развитие;

- отношение к студенту как к субъекту собственной учебной деятельности, как к личности, способной учиться не по принуждению, а добровольно, по собственному желанию и выбору, и проявлять собственную активность;

- опора на личностный смысл и интересы (познавательные и социальные) каждого студента в учении, содействие их обретению и развитию.

Содержание личностно-ориентированного образования призвано помочь человеку в выстраивании собственной личности, определении собственной личностной позиции в жизни: выбрать значимые для себя ценности, овладеть определенной системой знаний, выявить круг интересующих научных и жизненных проблем, освоить способы их решения, открыть рефлексивный мир собственного «Я» и научиться управлять им.

Критериями эффективной организации личностно-ориентированного обучения выступают параметры личностного развития. В этом случае исходными моментами обучения является не получение конечных целей - планируемых результатов, а раскрытие индивидуальных познавательных возможностей каждого студента и определение педагогических условий, необходимых для их удовлетворения. Развитие способностей студента — основная задача личностно-ориентированной педагогики, и «вектор» развития строится не от обучения к учению, а, наоборот, от студента к определению педагогических воздействий, способствующих его развитию. На это должен быть нацелен весь образовательный процесс.

Основоположник гуманистической психологии американский психолог Карл Роджерс утверждал, что: «Человек - есть не то, что он есть, а то, чем он может стать». Карл Роджерс верил, что лучшие результаты в росте и развитии личности будут не при жестком, силовом давлении, а при теплой и душевной помощи. Огромная историческая заслуга Карла Роджерса состоит в том, что именно он способствовал формированию гуманной педагогики. Его убежденность «Только создайте условия, личность вырастет сама!» стала лозунгом современной гуманной педагогики.

Ресурс развития человека заложен в нём самом. Взрослый, который следует этим идеям, помогает самому ребёнку в процессе развития, облегчает «трудную работу личностного роста».

Реализация личностно-ориентированного обучения требует разработки такого содержания образования, куда включаются не только научные знания, но и метазнания, т.е. приема и методы познания. Важным является разработка специальных форм взаимодействия участников образовательного процесса: студентов, преподавателей, родителей. Также необходимы особые процедуры отслеживания характера и направленности развития студента; создание благоприятных условий для формирования его индивидуальности; изменение сложившихся в нашей культуре представлений о норме психического развития студента, осуществляется сравнение не по горизонтали, а по вертикали, т.е. определяется динамика развития студента в сравнении с самим собой, а не с другими.

Что нужно для того, чтобы реализовать модель личностно-ориентированного обучения? Необходимо, во-первых, принять концепцию образовательного процесса не как соединение обучения и воспитания, а как развитие индивидуальности, становление способностей, где обучение и воспитание органически сливаются.

Во-вторых, выявить характер взаимоотношений основных участников образовательного процесса: управленцев, преподавателей, студентов, родителей.

В-третьих, определить критерии эффективности инновационности образовательного процесса.

При любом обучении усвоение знаний и умений происходит индивидуально, в соответствии с индивидуальными особенностями мыслительной деятельности, личностных качеств студентов. Учёт индивидуальных особенностей студентов — один из ведущих принципов дидактики. В любой группе выделяется определенное количество студентов с более или менее одинаковыми особенностями, которые условно называются «сильные», «средние», «слабые». Это тоже требует использования в учебном процессе применения различных методов и приёмов дифференцированного подхода.

На начальных этапах внедрения личностно-ориентированного обучения в образовательный процесс не обязательно кардинально перестраивать всю систему образования. Ведь технологии личностной ориентации как раз и пытаются найти методы и средства обучения, соответствующие индивидуальным особенностям каждого студента.

Дифференцированный подход к студентам в процессе коллективного обучения — один из важных в классно-урочной системе. Классно-урочная система, выдержавшая испытание временем, остается основной системой обучения благодаря тому, что ее структура оптимально отвечает требованиям условиям коллективного и планомерного обучения при рациональном расходовании материальных средств. Но классно-урочная система «усредняет» знания, умения и навыки студентов.

При разделении студентов на уровни, необходимо учитывать желание самих студентов учиться на том или ином уровне. Для того, чтобы такое желание не расходилось с возможностями студента, надо дать им шанс проявить себя, оценить свои силы и возможности. В условиях урока дифференцированный подход к студентам реализуется в разумной дифференциации учебных заданий, постановок перед студентами посильных задач, где посильность и лёгкость отнюдь не тождественные понятия. Это посильные задания, упражнения, предлагаемые с учётом уровня знаний, умений и навыков студентов и предполагающие последовательное усложнение познавательных задач. Путь от первичного усвоения до прочного сформированного навыка у разных студентов не одинаков. Главная задача преподавателя — способствовать сокращению этого пути у тех студентов, у которых этот путь более тернистый, чем у остальных.

Критериальная база личностно-ориентированного обучения должна строиться на отслеживании и оценке не столько достигнутых знаний, умений и навыков, а насколько формируются качества ума (интеллекта) как личностных новообразований.

Особая роль отводится духовному воспитанию личности, становлению нравственного облика Человека. Человек - индивид представляет (условно) совокупность физического и психического содержания. Психика человека (в материалистической концепции — продукт высокоорганизованной материи), в свою очередь, делится (не резко) на две части: эмоции и сознание. Сознание отличает человека от животного, оно отражает окружающий мир в мозгу человека. Сознание составляет основу того, что называют личностью. Существовая в определенной социальной и материальной среде, взаимодействуя с окружающими людьми и природой, участвуя в общественном производстве, человек проявляет себя как сложная самоуправляющаяся система с огромным спектром различных качеств и свойств. Эта система и есть - личность. Объективное проявление личности выражается во всех и всяческих взаимодействиях с окружающим миром. Субъективно же она проявляется как осознание человеком существования своего «Я» в мире и обществе себе подобных (самосознание).

Развитию личности может способствовать приобретение внутренней свободы и выработка собственных этических норм, сознательное восприятие собственных чувственных и ценностных представлений, так как благодаря выбору дети становятся ответственными и самостоятельными. Твердая приверженность демократическим принципам побуждает учащихся к составлению и выражению их собственного мнения.

Взрослые сознательно моделируют такие качества как честность, уважение, открытость и в связи с этим поощряется постоянное стремление к следующему:

- участие семьи;
- адекватная развитию образовательная практика, в которой студент рассматривается как единое целое;
- постановка студента в центр педагогической деятельности на основе индивидуального подхода.

Для достижения всего этого, необходимо, чтобы изменился педагог. Изменились его взгляды на образование, присутствовало умение видеть в родителях своих помощников и признание того, что именно родители первые учителя и адвокаты своих детей. Педагог должен быть коммуникабельным, демократичным, не быть равнодушным к глобальным переменам, происходящим в мире и в нашей стране, иметь огромное желание сделать мир лучше.

Гибкая политика Правительства РК обеспечила интеграцию в международное образовательное пространство, приближение национального уровня образования к международным стандартам, совершенствование и обновление образовательного процесса. Наряду с этим, необходимо выполнять главную задачу образования - развитие личности, любящей свою культуру, уважающей человеческие ценности, любящего свою страну с самого раннего детства — к этому стремимся все мы, к этому стремится весь мир. Но это возможно лишь в

том случае, когда все общество будет стремиться участвовать в процессе обновления, изменения подходов в образовании и инновационных технологий.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ушинский К.Д. Педагогические сочинения: В 6 т. Т. 5/Сост. С.Ф. Егоров. - М.: Педагогика, 1990. - 528 с.
2. Обухова Л.Ф. Возрастная психология: Учебник для вузов. - М.: Высшее образование; МГППУ, 2006.
3. Галагузова, Ю.Н. Совмещение специальностей социального профиля: интегративно-дифференцированный подход / Ю.Н. Галагузова, И.А. Ларионова //Педагогика.-208.-№2.-С.51-57.
4. Калачихина, О.Д. Создание личностно-ориентированной образовательной среды на основе учебно-исследовательской деятельности учащихся/ О.Д. Калачихина //Школьные технологии.-2007.-№4.-С.112-115.
5. Кирюшина, О.Н. Система эмпирических методов как инструмент реализации личностно-ориентированного образования/ О.Н. Кирюшина //Методист.- 2007.-№8.-С.38-46.
6. Куклина Л.В. Моделирование личностно-ориентированных воспитательных технологий в условиях воспитательной системы школы: монография/Л.В.Куклина, Н.И. Абрамова. - Ульяновск: УЛГПУ,2006.- 166с.
7. Левин, Э.А. Методика индивидуально-группового обучения: [практика индивидуально-группового обучения рассматривается под углом зрения решения проблемы самообразования школьников] / Э.А. Левин, О.И. Прокофьева.- М.: Сентябрь,2007. -112с.
8. Лукьянова М.И. Личностно ориентированное обучение как ресурс здоровьесбережения //Психология обучения.-2008.-№5.-С.49-56.
9. Карл Роджерс, Джером Фрейберг. Свобода учиться. — М. Издательство «Смысл», 2002.

УДК 37.091.3:811.512.122

ОЙЫН АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУЫ

Б.С. КИБАШЕВА

мұғалімі, №34 инновациялық үлгідегі жалпы орта білім беру мектебі, Павлодар қ.

Өзге тілді үйренуші тілдік тұлға оқу үрдісінде коммуникативтік-танымдық міндеттерінді коммуникативтік ойындар түрінде шешуге белсенді қатыса алады. Сондықтан қойылған мәселенің шешімін табу — коммуникативтік ойындар арқылы айқындалады. Сонымен бірге, коммуникативтік ойындар жоғары дәрежедегі көрнекілік ретінде тілдік материалдар мен сөйлеу жағдайы тапсырмаларды орындау белсенділігі мен қарым-қатынас құру процессінде имитация жасауға, әрекетке түсуге мүмкіндік береді. Ойынның кез келген түрі тілдік және сөйлеуге үйрететін оқу материалдарын меңгеруде тілдік тұлғаның өз ойын, алған ақпарат бағытында пікірін жеткізу үшін үнемі пікірталас тудырады және ойынға қатысушы өзінің тандауын жұптағы жеке пікірін дәлелдеуге әрекет жасайды. Міне осы тұрғыда коммуникативтік ойындарды сабақта ұтымды қолданудың мынадай мүмкіндіктерді ашады:

- тіл үйренушілер өз бетінше жұмыс істейді, яғни әрекет иесі өзінің қойылған мәселеге қатысты өз шешімін ұстанушы жеке субъект ретінде;

- тіл үйренуші ұжымдық қарым-қатынастағы өз шешімін дәлелдеуге жалпы пікірталас қорытындысын шығару үшін өзінің пікірін, дәлелдемелерін айтуға бейімделген субъект ретінде;

- түрлі жауап варианттарын және бірегей шешімдерді жинақтап, өздерінің қойылған мәселеге қатысты нақты дәлелдері мен әуеждемелерін (бір ойды қуаттау немесе теріске шығару үшін келтіретін сендірерлік дәлелдерін) жұп болып келісіп, өз ойларын жеткізуші субъект-субъект ретіндегі белсенділік танытушы.

Коммуникативтік ойындардың басқа ойын басқа ойын түрлерінен артықшылығы ол — іс-әрекет, ол-таным, ол-оқып және үйрену құралы, ойын-креативтік ойын-белсенді шығармашылық, ойын-демалыс.

Коммуникативтік ойындар-белгілі бір тапсырма, қағидалар бағытындағы мақсаттар мен міндеттерді орындау әрекеті.

Коммуникативтік ойындардың ең негізгі екі түрін атауға болады:

1. жарысқа түсу ойыны-екі топ өткір және ұтымды пікірлерін айтып, шешімін дәлелдеу үшін бір-бірімен жарысады;

2.жұптық, үштік, ұжымдық ойын-ойынға қатысушылардың мақсаты да, қабылдаған шешімі де бірге.

Коммуникативтік ойындардың мақсаты — дайындықсыз, белсенді әрекеті арқылы қатысымға түсуді ұйымдастыру. Сондықтан мұндай ойындар белгілі бір берілген тапсырмаларды, лингвистикалық міндеттерді орындайтын, тілдік ойындардан, грамматикалық ойындардан, өзіндік мақсатымен ерекшеленеді [1].

Бастауыш сыныпта қазақ тілін оқып, үйрету барысында ойындардың алатын орны ерекше. Әр сабақтың тақырыбына сай ойындарды пайдаланып отыру оқушылардың тіл үйренуге деген қызығушылығын, ынтасы мен зейінін арттырады. Басты мақсат — ойын әрекеттері арқылы тілдік тарихтарды меңгертіп, сөздік қорды молайтып, тілдесім әрекетіне жетелеу.

Ойын барысында грамматикалық анықтамаларды, тілдік нормаларды игерту мүмкіндіктері мол болады. Сабақта мұғалімнің дикторлық рөлі жойылып, оқушылар серіктестікке, ынтымақтастыққа, бірігіп, жұмыс істеуге деген қызығушылықтары артады. Адамның жас ерекшелігіне қарамай, яғни адам балалық шағынан бастап, көрілікке жеткенше ойын қажеттілігі жетелеп отырады. Ал жас баланың ой - өрісі ойын арқылы дамиды. Ойын барысында баланың адамгершілік қасиеттері, өмірге деген көзқарасы, қызығушылығы қалыптасады. Ойын арқылы сыныптағы нашар оқитын оқушыларды да сабаққа нәтижелі тартуға болады.

Қазақ тілі сабақтарында рөльдік ойындардың маңызы зор. Ойын оқушылардың сол орындалатын іс-әрекеттер арқылы тіл үйренуге деген сенімін қалыптастырады. Ойындарды төмендегі мақсатта пайдалануға болады:

1. қазақ тіліне ғана тән дыбыстарды дұрыс айтуға, жазуға, жаттықтыруға;
2. оқушыларды тілдік қарым-қатынасқа түсу дағдыларын дамытуға;
3. жағдай туғызып, іс-әрекеттер арқылы сөйлетіп үйретуге.

Белгілі педагог А.С.Макаренко баланың ойын үстінде түрлі таным түсініктері, қасиеттері дамып, қабілетімен белсенділігі артатынын атап көрсеткен. Сабақта ойналатын дидактикалық ойындардың пайдасы өте зор. Ол ойындарды тақырып бойынша өзгертіп тұруға ыңғайлы болады. Ойынның мақсаты шарты балаларға түсіндіріледі [2]:

1. «Араларға көмек»

Ойынның мақсаты: Оқушылардың байланыстырыа, сөйлеу дағдыларын қалыптастыру.

Ойынның шарты: тақтаға араның ұясындағы балға келе жатқан аюдың суреті ілінеді. Аюдың балға келе жатқандығын ескертуге күзетші ара басқа араларға кетеді. Оқушыларға тақырыпқа байланысты грамматикалық тапсырмалар беріледі.

Берілген сөздерден дұрыс сөйлем құрау.

Түбір мен қосымшаны айыру.

Сұраулық шылауларды дұрыс жалғау.

Көптік жалғауын дұрыс жалғау.

Реттік сан есімдердің жұрнағын табу.

Септік жалғауларын табу.

II. Қазақ тіліне және дыбыстарды өткеннен соң «Бір әріпке бес жауап» ойынның ұсынуға болады. Бұл ойын баланың қисынды ойлау қабілетін тездікке, шапшандыққа, баулиды.

1. Ә дыбысына:

Қыздың аты-

Ұлдың аты –

Оқулықтың атауы-

Ұй құсы-

Әкемнің шешесі-

3. Ө дыбысына:

Баланың аты-

Жемістің аты-

Ағатын су-

Жәндіктің аты-

Ұй жануарының аты-

III. Сөз жұмбақ ойыны да, балалардың ой -өрісін өсіруге ізденімпаздыққа баулиды.

Әріп сөзжұмбағы:

Гусь

Заяц

Волк

Арбуз

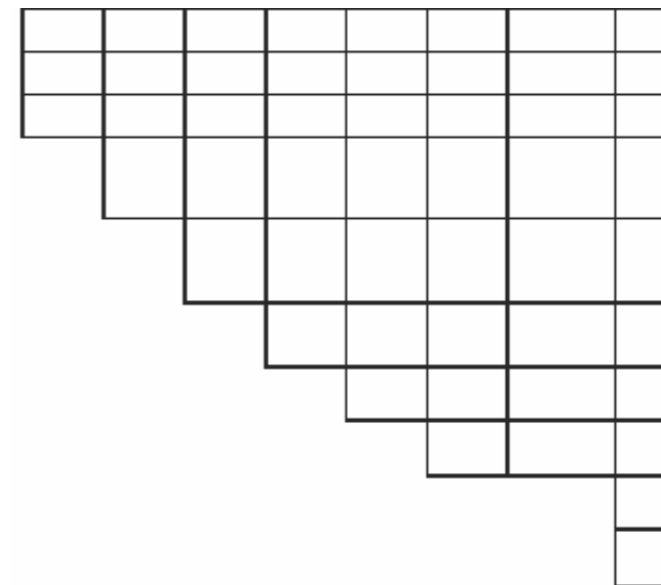
Стена

Ласточка

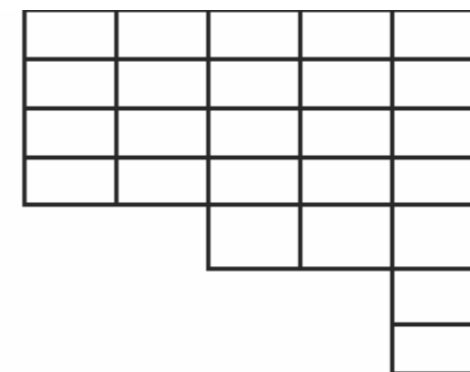
Гвоздика

Скворец

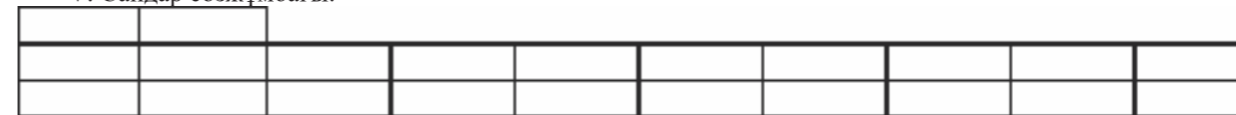
қ қ қ қ қ қ қ қ

IV. Буын сөзжұмбағы.

V. Сандар сөзжұмбағы.

VI. Ұйқасын тап.

Бұл ойында әр тақырып соңында түрлендіріп өткізуге болады. Бұл ойын да оқушының қисынды ойын дамытады. әрі сөздерді, ұғымдарды жүйелеуге көмек береді. Оқушының тілін дамыту үшін де пайдалы. Ойынды ауызша және жазбаша өткізуге әрі жарыс түрінде өткізу тиімді. Тақтаны екіге бөліп, екі бөлігіне де бірдей сөздер жазылады. әр топтан бір бала жүгіріп келіп бір сөзден жазып кетеді. Мысалы:

ағаш-(жапырақ) ағаш-

футбол- (стадион) футбол-

мектеп – (оқушы) мектеп –

кесе -(ыдыс) кесе -

жейде – (киім) жейде –

балық – (өзен) балық –

бөлме- (үй) бөлме-

автобус – (жол) автобус –

дәріхана – (дәрігер) дәріхана –

дүкен – (тағам) дүкен –

VII. Сөз жарысы.

Ойынның мақсаты – сөздік жұмысын қайталау. Бұл ойында үш оқушы тақтаға шығады. Оқушылар сөздерді орыс тілінде айтады. Үш оқушы қазақ тіліне аударып, тақтаға жазады. Үш оқушының қатесіз, бұрын жазғаны жеңімпаз болып саналады[3].

Коммуникативтік ойындардың негізінде түрлі тактикалар мен технологияларды қолдану диаграммалар мен тірек сызбаларды қолданып, қатысымға түсу, мәселелік тапсырмалардың шешімін табу, рөльдік ойындар және суреттеу.

Болжам жасау ойыны.

Ойыншылар екі топқа бөлінеді, бір топ ақпаратты толық біледі, ал екінші топ болжам жасауға әрекеттенеді.

Құрама қиыстыру ойыны

Топ-топшаға екі-үш не төртке бөлінеді де, бірдей тапсырма алады. Тапсырмаға түрлі-түсті қатты ақ қағазға жазылған. Бұл қағазға бір сөз жазылады. Мысалы:

Шырын.	Дәптер.
Тәтті шырын.	Екі дәптер.
Тәтті шырын алдым.	Екі дәптерді сатып алдың.
Мен тәтті шырын алдым.	Сен екі дәптер сатып алдың.
Мен тәтті шырынды дүкеннен алдым.	Сен сатушыдан екі дәптер сатып алдың

Іздену ойыны

Ойынға қатысушылар мәселелік ақпаратты жартылай түсінеді, ал мәселені толық шешу үшін әрекет жасайды. Олардың мақсаты ақпаратты толық түсіну үшін бірлікте болып жұмыс істеу мысалы сөзжұмбақ т.б.

Шешім қабылдау ойыны

Мәселе қойылған сөйлеу жағдаятын тапсырма бойынша жұп болып қабылдау әрекетіне құрылған ойын. Лексикалық, грамматикалық, фонетикалық және сөйлеу дағдылары мен білігін қалыптастыру үшін коммуникативтік ойындардың алдында мынадай ойын тапсырмалары беріледі: Үлгі бойынша диалог құру. Тіл үйренушілер бұл үлгі – диалогті өзгертпей немесе мазмұнын сәл өзгертіп, сұхбат құрады.

Коммуникативтік ойындардың түрлері

Ойындар пікірталас, шоу-бағдарлама, конференция, диспут. Мұндай коммуникативтік ойындар алдын ала дайындықты қажет етеді.

1. пікірталас материалдарымен танысады;
2. Мәліметтер жинайды[1]

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақ тілі мен әдебиеті орыс мектебінде журналдар №5,7,8.
2. А.Қайырбекова. Оқыту әдістемесі «Қазақ тілі».
3. Иностранный язык в школе 1999г №3 «Игры на уроке».

ӘОЖ 74.213.856

ДАРЫНДЫ ОҚУШЫЛАРДЫ АНЫҚТАУ АРҚЫЛЫ ЖЕТИСТІКТЕРГЕ ЖЕТУДІҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

Н.К. ҚОЖАМЖАР

физика пәні мұғалімі, №266 мектеп-лицейі, Қызылорда облысы, Қазалы ауданы, Әйтеке би кенті

«Қазақстан-2030» стратегиясы анықтап берген және республиканың ғылым мен білім жүйесінің алдында тұрған жауапты міндеттердің бірі-мемлекет үшін Қазақстанның гүлденуіне,егеменді еліміздің өсіп-өркендеуіне өз үлесін қосар мәдениетті жастарды тәрбиелеу. Осы жолдауда айтылғандай ХХІ ғасырдағы экономикалық және әлеуметтік ұмтылыстағы негізгі жетекші күш-«адамдар,олардың еркі,жігері,табандылығы,білімі». Бұл мақсатты орындау үшін республиканың ақыл-ойлы,шығармашыл әлеуетін өсіру қажет,дарынды балаларды анықтаумен дамыту үшін өркениетті жағдайлар жасау қажет.

Қазақстанның орта білім жүйесінің алдына бүкіладамзаттың құндылықтар,ұлттық рухани мұралар,адамгершілік пен ізгілік,елжандылық тұғырнамасында қалыптасқан,тәні және жаны сұлу,өзіне өзі сенімді,ғылыми-теориялық білімділігі мен тәжірибелік қабілеттері арқылы күрделі әлемдік,өмірлік әрі әлеуметтік кеңістікке еркін ене алатын қасиеттерге не дарынды тұлға тәрбиелеу міндеті қойылып отыр.

Осы мақсатқа лайықтап мектеп қызметін ұйымдастыру барысында дарынды тұлға тәрбиелеудің жүйесін құрастырылуда.

Дарынды балаларды анықтау өте күрделі,жан-жақты мәселе. Қазірге дейін ғылым мен тәжірибеде дарындылық туралы екі түрлі көзқарас бар. Біреулері кез келген бала дарынды,тек уақытында нақты қабілетін анықтап дамыту керек. Ал қарсы көзқарастағылар дарындылық өте сирек құбылыс,жалпы адамдардың өте аз тобына ғана тән,сондықтан дарынды балаларды іздеу алтын түйір тапқанмен бірдей. Бұл көзқарастар тұқымқуалаушылық пен тәрбиенің дарындылықтың дамуындағы рөлін талқылаудың жауабы.

Дарындылықты анықтаудың бір жолы-олимпиадалар,оқушылардың ғылыми жарыстары,конференциялар,байқаулар өткізу.

Оқушылардың ғылыми жарыстары төмендегідей талаптарға сай өткізіледі:

-шығармашылық қабілет;

-ғылыми ойлау;

-қолданылған зерттеу әдістерінің тиімділігі;

-тақырыпты ашу дәрежесі,жете ашу;

-шешендік шеберлігі,ұсынылатын материалдың сапасы,айқындылығы.

Бүгінгі таңда дарындылықты дамытудың нақты,бағыты,жүйеленген әдістемелерін әр мектеп өз деңгейінде ұйымдастырады.

Барлық құрылымдардың қызметінің басты объектісі- жеке тұлға,ол яғни,оқушы.

Олимпиада резервтерін дайындау штабы жылына 2 рет барлық пәндер бойынша олимпиадалар өткізілуі тиіс.

Оқушылардың ғылыми қоғамы нақты жоспар бойынша жұмыстар ұйымдастырып,арнаулы секциялар жұмыс жүргізеді,олар жоғары оқу орындарымен тығыз байланыста болады.

Әдістемелік бірлестіктер және психологиялық қызмет тапсырмалар мен әдіс-тәсілдер бойынша көмек,нұсқау және ұсыныстар жасайды,бақылауды жүзеге асырады.

Мектеп әкімшілігі оқушылардың ғылыми жұмыстарын сараптап,мазмұны мен құрылымдарына баға беріп,жұмыстың сапалы ұйымдастырылуын қамтамасыз етеді.

Әрбір оқушының еркін дамып,оның ішкі даралық және даралық мүмкіндіктерінің ашылуын және педагогтардың шығармашылықпен нәтижелі жұмыс істеуін қамтамасыз ету үшін мектепті басқару жүйесінің демократиялық пен ізгілік негізде құрылуының маңызы зор.

Оқушылардың ғылыми қабілеттілігін дамыту үшін ол біраз қиындықтарды жеңу,біраз уақытты да қажет етеді және оқушыға үлкен жауапкершілікті міндеттер жүктеледі. Мұғалім мен ата-анаға дарындылық пен дербестікті баулитын жолды қалт жібермей тәрбие берген жөн.

Дарындылыққа баратын міндеттерді төмендегідей анықтауға болады:

Дербестік – оқушының алдына нақты мақсат қойып,оған жету жолын өздігінен таба білу көрсеткіші.

Білімділік-әрбір істі нақты орындайтын,ақылы орамды,ойы кең,ұшқыр сана көрсеткіші.

Батылдық-өзіне тапсырылған жұмысты орындау барысындағы кездескен қиындық,қорқынышты жою жолындағы еңбек көрсеткіші.

Өнерлілік-тынымсыз,ізденгіш,ширақ,қиялы бай,алғыр жан-жақтылық көрсеткіші.

Елгезектік-тапсырылған жұмысты мерзімінен бұрын орындау,жауапкершілік көрсеткіші.

Шешендік-атқарған ісін көркем тілмен,әсем үнмен,әр түрлі ортада өзін жан-жақты көрсетіп,маңайын айтқанына елітіп,көрсететін иландыру көрсеткіші.

Шыдамдылық-әр жұмыстың қиындығына қарамай,жан-тәнімен атқарып,ерік-жігерін шыңдау көрсеткіші.

Әрине дарынды балаларды анықтау-көп ізденістер мен әдістерді қажет етеді.[1]

Дарынды балаларды анықтаудың мынадай ұстанымдары тұжырымдалады:

түрлі ақпарат алу көздерін пайдаланып,бала қабілеттерін кең көлемде қамтуға мүмкіндік беретін баланың мінез-құлқы мен іс-әрекетін жан-жақты бағалаудың кешендік сипаты;

баланы танып-білу мен зерттеудің ұзақтығы;

баланың қызығушылығы мен бейімділігіне барынша сәйкес келетін қызмет аясында баланың іс-әрекетіне талдау жүргізу;

дамытушылық ықпал ете отырып,баланың психологиялық «кедергілерін» жоюға мүмкіндік беретін тренингтік әдістерді пайдалану;

баланың бойындағы қандай да бір дарынды бағалауда жоғары санатты тәжірибелі мамандарды тарту;

баланың дарындылық белгісін оның психикалық нақты деңгейінде ғана емес,сондай-ақ оның болашақтағы даму мүмкіндігін де есепке ала отырып бағалау;

жұмыс нәтижесін талдау,бақылау,әңгімелесу,мұғалімдер мен ата-аналардың сараптамалық бағалары,баланың эксперимент жағдайындағы нақты іс-әрекетін бағалаумен байланысты психодиагностиканың эксперименттік маңызды әдістеріне сүйену.

Демек,баланың дарындылығын тек бірегей көрсеткіштерге қойылған бағамен негіздеуге болмайды,мысалы,ақыл-ой дамуының жеке деңгейін сандық көрсеткіштер-психоөлшемдік сауалнамалар көмегімен анықтайтын ақыл-ой коэффициенті.

Дарындылықты анықтау сауалнамалары баланың қабілеттеріне жасалған ұзақ уақыт бойғы бақылаулардың нәтижесін растай түсу үшін,сондай-ақ күшті және әлсіз психологиялық сапаларын дәлірек анықтау мен қажетті психо-педагогикалық көмекті ұйымдастыру үшін қажет.

Психоөлшеу сауалнамалары бала бойындағы қайсыбір дарынның байқалуы мен өзгеру қозғалыстарын зерделеуде септігін тигізеді.

Дарынды балаларды анықтауда кешенді қадам жасау ұтымдырақ болатыны сөзсіз. Бұл тұста кең ауқымды түрлі әдістер қолданылады:

-балаларды бақылаудың түрлі баламалары;

-баланың отбасылық жағдайы,оның ерте балалық шағынан бергі жетілуі туралы ақпараттарды жинаудағы түрлі әдістер;

-арнайы психодиагностикалық тренингтер;

-баланың іс-әрекетін мұғалімдер,ата-аналар,тәрбиеленушілер тарапынан экспертті бағалау;

... Ту құйрығы бір тұтам,
Тұлпар міндім өкінбен,
Туған айдай нұрланып,
Дулыға кидім өкінбен,
Зерлі орындық үстінде,
Ақ шымылдық ішінде,
Тұлымшағын төгілтіп,
Ару сүйдім өкінбен,
Өкінбестей болғанмен,
Ер Мамайдың алдында
Шаһид кеттім өкінбен! – [2]

деп жырлаған жорық жырауы Доспамбет 30 жасқа толмай-ақ 1523 жылы Астрахань түбінде болған соғыста қайтыс болған. Дешті-Қыпшақтың кең жазира даласын ғана емес, Стамбұл мен Бақшасарайда да болған, қолына найза мен домбыраны кезек ұстаған Доспамбет жырау өмірі бүгінгі үй ішінен алыс қадам аттамайтын, халыққа, елге қызмет етпек тұрғай отбасын асырай алмайтын қазақ ер-азаматтарына үлгі өнеге болса керек.

Ақтамберді жырау Сарыұлы (1675-1768жж) «Балаларыма өсиет» өлеңінде:

Қылмаңыздар кепиет,
Бірлігіңнен айырылма,
Бірлікте бар қасиет
Татулық болар береке
Қылмасын жұрт келеке
Араз болсаң алты ауыз
Еліңе кірген әреке, – деп жырлаған [2].

Береке, бірлік, ел қорғау, туған жер, ата жұрт тақырыбы - Доспамбет, Үмбетей, Бұқар, Шалкиіз, Махамбет т.б. ақын-жыраулардың ортақ тақырыбы. Осындай патриоттық өлең-жырларды насихаттап, олар үшін тігілетін бәйгені арттырса, мүмкін қазіргі поэзиядағы интимдік сарын азаяр ма еді?!

Әке, ана, бала. Бұл - отбасындағы үш адамның арасындағы берік байланыс. Мұндай одақ болса ғана отбасы береке, ынтымақты біле түседі. Жыраулар поэзиясында бала, ұл мен қыз тәрбиесіне қатысты небір асыл ойлар тұнып тұр.

Үмбетей жырау (1706-1778 жж.) «Бәкеге» деген өлеңінде:

Ұл он беске келгенше,
Қолға ұстаған көк туың,
Ұл он бестен асқан соң,
Тіл алмаса доңызын.
Не бетіңмен қорғайсың
Жау қашардың тоғызын ? –
деп бала тәрбиесінде өзіндік ерекшеліктері мен кезендері болатынын білген.
Жорықшы жырау Доспамбет:
Қас арудың өзі еді,
Мандайы күнге тимеген
Желге шашы үрмеген
Серпіліп адам бетін көрмеген
Қалай күнді кешті екен?
немесе Шал ақынның:
Жайынды білген қарындас
Ол қарындас һәм жолдас
Жайынды білмес қарындас,
Өзі дұшпан, өзі қас –

деп қазақ қоғамындағы қыз баланың орнын айрықша дәріптеген. Жорыққа шығып қол бастаған Гауһар, Бопай ханшадан кешегі Әлия мен Мәншүкке дейінгі ата даңқын көтерер қыздар болған.

Шал ақын (Тілеуке Құлекеұлы) (1748-1819жж) өзінің «Қыз сыны» өлеңінде:
Ерімнің бір тұрманы үзеңгісі,
Қыз он бесте келеді түзелгісі,
Аяғын көріп асын іш деген
Шешесін көр, қызын ал, сол белгісі.

Әлденеше жүз жылдар бойы сан қилы тарихи оқиғалардың сәулесін бойына сіңіріп өзіндік үн, өзгеше бояу нақтылы айтқан ұлттық сипатта қалыптасты. Халқымыздың өткен өмірін бүгінгіге жалғаған қадір-қасиеті мол халық рухының қайнар бұлағы - қазақ ауыз әдебиеті.

Жалпы тарихтан белгілі қазақ өз ұрпағының тәрбиесіне ерекше мән берген. Оған мысал: Шоқан Уәлиханов Айғаным әженің тәрбиесінде болған. Мұхтар Әуезовті атасы Әуез 5 жасынан өзі арабшаға үйреткен, ұлы Абайдың өлеңдерімен тілін сындыртқан, қазақтың бай салт-дәстүрімен тәрбиелеген. Ал Баянауылдағы

кішкентай Әлкейді әкесі Хақан 5 жасынан ескі шағатай, араб тілдерін оқытып, Абайдың өлеңдерін жаттатып, халқымыздың бай інжу-маржандары жыр аңыздарымен, батырлар жырларымен ауыздандырса, «Шілдехана», «Бесік той», «Тұсау кесер», «Тілашар» тойларының бүгінгі кезде жаңғырып, жаңарып өмірге енуі жас ата-аналар мен мұғалімдердің қоғамдық міндетті бірлесіп атқарып жатқанын көрсетеді. Ата-ана отбасында жеті атаға дейін қыз алыспауды мұра етіп қалдырған. Ел мен елді, жер мен жерді ұрпағына аманат етіп, ұрпақтың денінің саулығын, саналы болуының алғы шарттарын жасаған. Біз осы мәңгі ескірмес асыл мұраны жаңғыртып, бүгінгі заманға сай етіп қолдансақ, рухани – адамгершілік тәрбиесінің қазығын нықтап қағатынымызды түсіндік.

Қазіргі қазақ жастарының дүниетанымдық көзқарастары біржақты. Кезінде А.Байтұрсынов - ағартушы, Ә.Бөкейханов - орман шаруашылығының инженері, М.Тынышбаев – тұңғыш жол көлік инженері, Қ.Сәтбаев – геолог, С.Асфендияров – дәрігер болғандығына қарамастан олар қазақ әдебиеті мен өнерін, тарихын ерекше зерттеп-зерделеп, аса терең білімпаздығын ғана емес, ұлтжандылығын көрсеткен, көрсетіп қана қоймай, ғұмырын да сарп етті десек артық айтқандық емес.

Адам баласының биологиялық эволюциясы қауымдаса тіршілік әрекетін жасау тәжірибелерін жинақтай келе, оны дамытып, кейінгіге сол қалпында ұластыра отырып мәдени түсінікті қалыптастырып, мәдениет жосықтары өміршенденуіне игі әсер-ықпалын тигізген. Әлеуметтік жад желілері мәңгілік түнегіне жебе тартар тарихи кезең де нақ осы тұс. Ал тарихи-мәдени тұрғыдан саралар болсақ, алғашқы өнер мұрағаттары, шынайы өнер туындылары, жалпы өнер атауы ұғымының жиынтық мәнісі адамның қоғамдық тіршілік иесі ретіндегі соңғы қалыптасу кезеңі мен адамзат тарихы бастау көздерінің бір-бірімен сабақтаса жалғасар тұсында дүниеге келмек. Үрдісті мұнан әрі де тарата талдай түссек мәдениет жүйесінен өнер атаулы өркен жайып, өз бетінше жеке дара қаз тұра бастаған шақта, адамзат әулетінің мәдениеттің шын мәнісіндегі адамилық асқарлы биіктеріне құлаш ұру жол-жосығы.

Қай халық болмасын бүкіладамзаттық өркениеттен тыс қала алмайтыны мәлім. Кез келген жеке қауымдастықтың адамзат қоғамымен кірігуі - табиғи заңдылық. Сондықтан қазіргі жастар бүкіләлемдік мәдениеттің ең озық үлгілерін бойына сіңіріп жатса, одан өзіне қажетті рухани азық алып жатса, оған құба-құп деу керек. Ол жас тек озық мәдениетті қадір тұта отырып, өз халқын, өз мәдениетін прогреске қарай жетелеуге септігін тигізуге ұмтылсын. Кезінде «Құсқа екі қанат қандай қажет болса, жастарға екі тілді қатар білу сондай қажет» - деп Ф. Мүсірепов айтқандай, қазіргі жастарға дәстүрлі және қазіргі замандық өнерді бірдей меңгеру ләзім.

«Қазақ халқының ұлы перзентіне лайықты құрмет көрсете отырып, біз ғылымның қазіргі заманғы мәселелерін жедел талдау жасауға, қоғам өмірінің барлық қырларын реформалау мәселелерін мәдениет пен өнерді дамытудың болашағын оларға Қ.И.Сәтбаев қойған талаптар тұрғысынан зерттеуге және оларды ұлы ғалым мен оның уақыты жеңе білген қиындықтармен салыстырып отыруға міндеттіміз. Нақ осы айқындамалар тұрғысынан қарағанда сол жылдары жасалған барлық ұлы істердің аса ауқымдылығы мен орасандығын айқын көруге болады», - деді өзінің Қ.И.Сәтбаевтың 100 жылдық мерейтойында «Рухы биік ұлы перзент» атты мақаласында. [4] Ғажайып энциклопедиялық білімі бар ғұламаның ұрпақ тәрбиесінде ұлттық тәрбиеге ерекше мән бергендігін оның еңбектерінен, жазған хаттарынан көруге болады. Солардың бірі өзінің жары Т.А.Кошкинаға 1926 жылдың 20 маусымында жазған хатында: «Қазақ даласы, сірә, геологиялық ізденістер жасасақ, өте-мөте қызғылықты һәм аса зор жаңалықтарға жолықтыруы хақ!». 1926 жылдың 8 тамыздағы хатында «Меніңше орыстарға Кремль қаншалықты қасиетті саналса, қазақ жұрты үшін Ұлытау да соншалықты қадірлі» [4], - деп жазуының өзі де оның ұлтжандылығын, отансүйгіштігін айқын көрсетеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. «Қазақстан 2050-стратегиясы - қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» Н.Ә.Назарбаевтың 2012ж жолдауы.
2. «Ай, заман-ай, заман-ай...» Жазушы баспасы, 1982 А, 1991.
3. Ақиқат журналы № 7, 1999 ж., 37-38 б-р.
4. «Қаныш Сәтбаев» Энциклопедия, Алматы, 2011ж., 5-7 б.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПОДРОСТКОВОГО ВОЗРАСТА

М.Е. КОЙКЕНОВА

педагог-психолог, СОШ имени А. Баймульдина, Лебяжинский района

Каждый возраст хорош по-своему. И в то же время, в каждом возрасте есть свои особенности, есть свои сложности. Не исключением является и подростковый возраст. Это самый долгий переходный период, который характеризуется рядом физических изменений. В это время происходит интенсивное развитие личности, ее второе рождение.

Из психологического словаря: «Подростковый возраст — стадия онтогенетического развития между детством и взрослостью (от 11–12 до 16–17 лет), которая характеризуется качественными изменениями, связанными с половым созреванием и вхождением во взрослую жизнь».

Психологические особенности подросткового возраста получили название “подросткового комплекса”. Что же он представляет собой?

Вот его проявления:

чувствительность к оценке посторонних своей внешности;
крайняя самонадеянность и безапелляционные суждения в отношении окружающих;
внимательность порой уживается с поразительной черствостью, болезненная застенчивость с развязностью, желанием быть признанным и оцененным другими - с показной независимостью, борьба с авторитетами, общепринятыми правилами и распространенными идеалами - с обожествлением случайных кумиров;

Суть «подросткового комплекса» составляют свои, свойственные этому возрасту и определенным психологическим особенностям, поведенческие модели, специфические подростковые поведенческие реакции на воздействия окружающей среды.

Причина психологических трудностей связана с половым созреванием, это неравномерное развитие по различным направлениям. Этот возраст характеризуется эмоциональной неустойчивостью и резкими колебаниями настроения (от экзальтации до депрессии). Наиболее аффективные бурные реакции возникают при попытке кого-либо из окружающих ущемить самолюбие подростка.

Для подростков характерна полярность психики:

Целеустремленность, настойчивость и импульсивность;

Неустойчивость может смениться апатией, отсутствие стремлений и желаний что-либо делать;

Повышенная самоуверенность, безапелляционность в суждениях быстро сменяется ранимостью и неуверенностью в себе;

Потребность в общении сменяется желанием уединиться;

Развязность в поведении порой сочетается с застенчивостью;

Романтические настроения нередко граничат с цинизмом, расчетливостью;

Нежность, ласковость бывают на фоне недетской жестокости.

Характерной чертой этого возраста является любознательность, пытливость ума, стремление к познанию и информации, подросток стремится овладеть как можно большим количеством знаний, но не обращая порой внимания, что знания надо систематизировать.

Стенли Холл назвал подростковый период периодом «Бури и натиска». Так как в этот период в личности подростка сосуществуют прямо противоположные потребности и черты. Сегодня девочка-подросток скромно сидит со своими родственниками и рассуждает о добродетели. А уже завтра, изобразив на лице боевую раскраску и проколов ухо десятком сережек, пойдёт на ночную дискотеку, заявив, что «в жизни надо испытать все». А ведь ничего особенного (с точки зрения ребенка) не произошло: она просто изменила мнение.

Как правило, подростки направляют умственную деятельность на ту сферу, которая больше всего их увлекает. Однако интересы неустойчивы. Месяц позанимавшись плаванием, подросток вдруг заявит, что он пацифист, что убивать кого бы то ни было — страшный грех. И по сему увлечется с тем же азартом компьютерными играми.

Одно из новообразований подросткового возраста – чувство взрослости.

Когда говорят, что ребёнок взрослеет, имеют в виду становление его готовности к жизни в обществе взрослых людей, причём как равноправного участника этой жизни. С внешней стороны у подростка ничего не меняется: учится в той же школе (если, конечно, родители вдруг не перевели в другую), живет в той же семье. Все так же в семье к ребенку относятся как к «маленькому». Многие он не делает сам, многое - не разрешают родители, которых все так же приходится слушаться. Родители кормят, поят, одевают свое чадо, а за хорошее (с их точки зрения) поведение могут даже и «наградить» (опять таки, по своему разумению – карманные деньги, поездка на море, поход в кино, новая вещь).

До реальной взрослости далеко – и физически, и психологически, и социально, но так хочется! Он объективно не может включиться во взрослую жизнь, но стремиться к ней и претендует на равные со взрослыми права. Изменить они пока ничего не могут, но внешне подражают взрослым. Отсюда и появляются атрибуты «псевдовзрослости»: курение сигарет, тусовки у подъезда, поездки за город (внешнее проявление «я тоже имею свою личную жизнь»). Копируют любые отношения.

Хотя претензии на взрослость бывают нелепыми, иногда уродливыми, а образцы для подражания – не лучшими, в принципе подростку полезно пройти через такую школу новых отношений. Ведь внешнее копирование взрослых отношений - это своеобразный перебор ролей, игры, которые встречаются в жизни. То есть вариант подростковой социализации. И где еще можно потренироваться, как не в своей семье? Встречаются по-настоящему ценные варианты взрослости, благоприятные не только для близких, но и для личностного развития самого подростка. Это включение во вполне взрослую интеллектуальную деятельность, когда подросток интересуется определённой областью науки или искусства, глубоко занимаясь самообразованием. Или забота о семье, участие в решении как сложных, так и ежедневных проблем, помощь тем, кто в ней нуждается. Впрочем, лишь небольшая часть подростков достигает высокого уровня развития морального сознания и немногие способны принять на себя ответственность за благополучие других. Более распространённой в наше время является социальная инфантильность.

Внешний вид подростка - еще один источник конфликта. Меняется походка, манеры, внешний облик. Ещё совсем недавно свободно, легко двигавшийся мальчик начинает ходить вразвалку, опустив руки глубоко в

карманы и сплёвывая через плечо. У него появляются новые выражения. Девочка начинает ревностно сравнивать свою одежду и причёску с образцами, которые она видит на улице и обложках журналов, выплёскивая на маму эмоции по поводу имеющихся расхождений.

Внешний вид подростка часто становится источником постоянных недоразумений и даже конфликтов в семье. Родителей не устраивает ни молодёжная мода, ни цены на вещи, так нужные их ребёнку. А подросток, считая себя уникальной личностью, в то же время стремится ничем не отличаться от сверстников. Он может переживать отсутствие куртки – такой же, как у всех в его компании, - как трагедию.

Внутренне происходит следующее. У подростка появляется своя позиция. Он считает себя уже достаточно взрослым и относится к себе как к взрослому. Желание, чтобы все (учителя, родители) относились к нему, как к равному, взрослому. Но при этом его не смутит, что прав он требует больше, чем берет на себя обязанностей. И отвечать за что-то подросток вовсе не желает, разве что на словах

Стремление к самостоятельности выражается в том, что контроль и помощь отвергаются. Все чаще от подростка можно слышать: «Я сам все знаю!» (Это так напоминает малышей «Я сам!»). И родителям придется только смириться и постараться приучить своих чад отвечать за свои поступки. Это им придется по жизни. К сожалению, подобная «самостоятельность» - еще один из основных конфликтов между родителями и детьми в этом возрасте. Появляются собственные вкусы и взгляды, оценки, линии поведения. Самое яркое - это появление пристрастия к музыке определенного типа. Ведущей деятельностью в этом возрасте является коммуникативная. Общась, в первую очередь, со своими сверстниками, подросток получает необходимые знания о жизни.

Очень важным для подростка является мнение о нем группы, к которой он принадлежит. Сам факт принадлежности к определенной группе придает ему дополнительную уверенность в себе. Положение подростка в группе, те качества, которые он приобретает в коллективе существенным образом влияют на его поведенческие мотивы.

Более всего особенности личностного развития подростка проявляются в общении со сверстниками. Любой подросток мечтает о закадычном друге. При чем о таком, которому можно было бы доверять «на все 100», как самому себе, который будет предан и верен, несмотря ни на что. В друге ищут сходства, понимания, принятия. Друг удовлетворяет потребность в самопонимании. Практически, друг является аналогом психотерапевта. Дружат чаще всего с подростком того же пола, социального статуса, таких же способностей (правда, иногда друзья подбираются по контрасту, как бы в дополнение своим недостающим чертам). Дружба носит избирательный характер, измена не прощается. А вкупе с подростковым максимализмом дружеские отношения носят своеобразный характер: с одной стороны – потребность в единственно-преданном друге, с другой – частая смена друзей. У подростков существуют и так называемые референтные группы.

Референтная группа - это значимая для подростка группа, чьи взгляды он принимает. Желание слиться с группой, ничем не выделяться, отвечающее потребности в эмоциональной безопасности, психологи рассматривают как механизм психологической защиты и называют социальной мимикрией. Это может быть и дворовая компания, и класс, и друзья по спортивной секции, и соседские ребята по этажу. Такая группа является большим авторитетом в глазах ребенка, нежели сами родители, и именно она сможет влиять на его поведение и отношения с другими. К мнению членов этой группы подросток будет прислушиваться, иногда беспрекословно и фанатично. Именно в ней будет пытаться утвердиться.

Ведущей деятельностью в этом возрасте является коммуникативная. Общась, в первую очередь, со своими сверстниками, подросток получает необходимые знания о жизни.

ЛИТЕРАТУРА

1. Цукерман Г. А., Мастеров Б. М. «Психология саморазвития». – М. Интерпракс, 1995.
2. Асмолов А. Г. «Психология личности». – М., 1990.
3. Немов Р. С. «Психология». – М., 1998. Братусь Б. С. «Аномалия личности». – М., 1988.

УДК 372. 362

ЭКСПЕРИМЕНТ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ ДОШКОЛЬНИКОВ О РАСТИТЕЛЬНОМ МИРЕ

Т.В. КОНСТАНТИНОВА
ГККП, «Ясли-сад №51», г. Павлодар

Экологическая культура является одним из этапов становления личности, поэтому неслучайно экологическое воспитание детей дошкольного возраста, имеет высокую значимость. Развитие основ экологического сознания, а значит и экологической культуры личности начинается в раннем дошкольном возрасте, когда ребенок начинает приобретать сенсорный и эмоционально-личностный опыт взаимодействия с окружающим миром, природой.

Следовательно, необходимо использовать в процессе ознакомления с окружающей природой такие методы и приёмы, которые позволяют ребёнку чувствовать её как тактильно, так и эмоционально.

Одним из таких методов является опытно - экспериментальная работа.

Опыт - это наблюдение, которое проводится в специально организованных условиях, в процессе опыта ребёнок не только знакомится со свойствами предметов или явлений, у него формируется познавательный интерес к растениям, развивается наблюдательность, мыслительная деятельность. В каждом опыте раскрывается причина наблюдаемого явления, дети подводятся к суждениям, выдвигают гипотезу и проверяют её, делают выводы, при этом развиваясь самостоятельно, а не усваивая готовые умозаключения. Опыты имеют большое значение для осознания детьми причинно-следственных связей.

Опытно – экспериментальная работа в дошкольном учреждении проводится не только с объектами неживой природы, но и с растениями, доказывая, что они - живые организмы.

Детское экспериментирование - это не изолированный от других видов деятельности.

Оно тесно связано со всеми видами деятельности. Но эксперименты с растениями, являясь длительными, в первую очередь связаны с наблюдением.

Живое общение, непосредственное ознакомление в ходе наблюдения с жизнью вызывает интерес к окружающему, умственную и эмоциональную активность.

Наблюдения за преобразованием предметов (в нашем случае - представители флоры), изменением их или ростом и развитием требуют более сложных умственных действий: сопоставления данного состояния объекта с предыдущим.

Наблюдение для детей дошкольного возраста практически является основным источником восприятия окружающего мира. Через собственные наблюдения ребенок приходит к способам личного отражения того или иного объекта или явления в своей деятельности - в рисовании, конструировании, в любой игре...

А это связано с наличием ранее сложившихся представлений и умений мобилизовать их, осуществить процесс сравнения на основе представлений памяти, умений, выделить среди разнообразия признаков тот, который свидетельствует о происходящих изменениях.

Наблюдение является непременной составной частью любого эксперимента, так как с его помощью осуществляется восприятие хода работы и его результатов.

Но само, наблюдение может происходить и без эксперимента. Например, наблюдение за сезонными изменениями природы не связано с экспериментом, поскольку процесс развития без участия человека.

Познание дошкольниками явлений природы возможно не только посредством наблюдений - большую помощь в этом может оказать моделирующая деятельность.

Модель - это предметное, графическое или действенное изображение чего-либо, а процесс создания модели называется моделирующей деятельностью. Моделирование основано на принципе замещения реальных объектов предметами, схематическими изображениями, знаками.

Моделирование рассматривается как совместная деятельность воспитателя и детей по построению моделей. Цель моделирования - обеспечить успешное усвоение детьми знаний об особенностях растений, их структуре.

Обучение детей моделированию должно быть связано с использованием обследовательских действий. Важно учить детей планомерно вести анализ и сравнение объектов природы. Например, при сравнении двух растений - учить вначале обследовать и моделировать признаки цветка или листа, а затем стебля, корня.

С дошкольниками можно создавать и использовать различные модели. Важнейшими из них являются календари природы, календари наблюдений за ростом и развитием растения. Календарь интересно рассматривать детям, потому что они сами рисовали, сами трудились.

Знакомя детей с природой, педагог использует разнообразный иллюстративно-наглядный материал: дидактические картины, репродукции с художественных картин, фотографии, модели, презентации.

Иллюстративно-наглядный материал помогает закреплять и уточнять представления детей, полученные в ходе непосредственного восприятия природных явлений. Этот материал позволяет дать детям представление о длительно протекающих в природе явлениях (например, рост и развитие растений).

В ознакомлении детей с природой широко используются разнообразные игры.

Дидактические игры – игры с правилами, имеющие готовое содержание. В процессе дидактических игр дети уточняют, закрепляют, расширяют имеющиеся у них представления о растениях. Игры дают возможность детям оперировать самими предметами природы, сравнивать их, отмечать изменения отдельных внешних признаков, обобщать и классифицировать.

Словесные игры - это игры, содержанием которых являются разнообразные знания, имеющиеся у детей, и само слово. Проводятся они для закрепления знаний у детей о свойствах и признаках тех или иных предметов.

Также воспитатель использует рассказы о природе. Основная цель этого метода - создать у детей точное, конкретное представление о наблюдаемом в данный момент или виденном ранее объекте. Рассказ должен привлекать внимание детей, давать пищу для размышления, будить их воображение, чувства.

Чтение художественного произведения для детей дошкольного возраста помогает воспитателю обогащать их знаниями, учить их глубже всматриваться в окружающий мир, искать ответы на многие вопросы.

После чтения художественных произведений организуется беседа об одной или нескольких прочитанных книгах. Цель беседы - помочь детям глубже узнать растения, обобщить и систематизировать знания о прочитанном. Беседа используется воспитателями с разными дидактическими целями: для создания интереса к предстоящей деятельности (перед наблюдением, экскурсией, просмотром кинофильма); для уточнения, углубления, обобщения и систематизации знаний детей о растениях. Прогулки – ежедневные прогулки широко используются для ознакомления

детей с природой. Они могут носить характер небольших экскурсий, во время которых воспитатель проводит осмотры участка, организует наблюдение за погодой, сезонными изменениями в жизни растений. На прогулках воспитатель организует игры с использованием естественного материала – песка, снега, воды, листьев. Работа на земельном участке, как и в уголке, сочетается с наблюдениями и способствует накоплению у них знаний о растениях.

Организация предметно – развивающей среды.

В группе. Одним из условий реализации системы экологического образования в дошкольном учреждении является правильная организация предметно - развивающей среды, которая должна способствовать развитию ребенка в целом. Так создаются в группе все необходимые условия для проведения системной работы.

Один из элементов развивающей предметной среды – уголок природы. Неотъемлемая часть которого - календарь погоды. В котором дети фиксируют систематические наблюдения за одними и теми же явлениями природы, прослеживают различные изменения растений, явлений неживой природы, а так же условия, при которых эти изменения произошли. Отображение событий значками, схематически или детскими рисунками имеет значение, прежде всего для эффективности самого наблюдения – ребенок возвращается к тем представлениям и впечатлениям, которые он получил. Ведение календаря развивает наблюдательность детей, совершенствует их способность к анализу, выделению главного и второстепенного.

Постоянные обитатели уголков природы в детском саду – комнатные растения. Одни из них обильно и долго цветут, другие имеют красивую листву, стебли их разнообразны. Большинство комнатных растений требуют различного ухода (разной почвы, поливки, степени освещенности и т.д.) Интересны комнатные растения и тем, что каждый вид имеет свои сроки и периоды активной вегетации. Комнатные растения – ценный дидактический материал, они являются обязательными обитателями уголка природы. При отборе растений для уголка природы следует учитывать требования, предъявляемые «Программой воспитания в детском саду». Только при этом условии можно обеспечить воспитательное и образовательное воздействие на детей труда и наблюдений.

Особое место занимает «огород на окне». Здесь знакомим детей с огородными культурами, с историей их происхождения, с этапами их роста и созревания. Дети в течение всего года; сажают овощные культуры на зелень и выращивают рассаду, ухаживают за ними, собирают урожай, а затем заносят свои впечатления в журналы наблюдений за ростом растений.

Важный элемент предметно - развивающей среды – это мини-лаборатория. Мини-лаборатория создаётся для развития познавательного интереса у детей к исследовательской деятельности, формирования у них научного мировоззрения.

В мини - лаборатории собрано оборудование для опытно-экспериментальной работы в живой и неживой природе (колбы, мензурки, пробирки, вторичные упаковочные материалы, ванночки и т.д.), разнообразные коллекции (минералов, почв, камней, семян и т.д.), природный материал (кора деревьев, ракушки, шишки, желуди и т.п.)

Важное место отводится для собрания детской художественной и познавательной литературы о природе. Это различные произведения классиков и современных писателей, справочная литература для детей.

Игры и игровые элементы позволяют развить у ребят самые разнообразные положительные качества и облегчают восприятие излагаемых проблем и знаний. Поэтому в предметно – развивающей среде предлагаются детям настольно-печатные, дидактические, развивающие игры экологического содержания.

На улице. В каждой группе детского сада есть участок на котором дети проводят значительную часть времени. Это то место, которое относится предметно – развивающей среде, и где проводится большая часть опытов с растениями в естественных условиях.

Озеленение участка – не только надёжная защита от ветров, городского шума, выхлопных газов. Это наблюдение детей за ростом, размножением деревьев, кустарников, за сезонными изменениями в природе. Деревья и кустарники должны быть различных видов, с разными сроками цветения и плодоношения.

Важное значение имеют цветники – здесь детей знакомят с многообразием цветущих растений, со способами ухода за ними, с условиями необходимыми для роста

и их размножением. Растения подбирают с условием постоянного цветения с ранней весны до поздней осени, используя как многолетние, так и однолетние растения.

Организация огорода позволяет проводить опыты с растениями в их естественных условиях произрастания. В начале лета «огород с окна» переносится в естественные условия, где и продолжаются эксперименты.

Содержание опытно – экспериментальной работы с растениями. Основная задача ознакомления с природой — формирование элементарных знаний о существенных зависимостях в мире природы: зависимости растений от комплекса условий (влаги, тепла, света и т. д.). Дети знакомятся с постоянно повторяющимися закономерными изменениями в жизни растений в разные сезоны, с основными периодами их роста и развития.

В содержание знаний о растительном мире включаются знания о некоторых способах вегетативного размножения растений. В соответствии с этим при подборе растений обращается особое внимание не только на разнообразие их строения, но и на приспособленность к определенным условиям среды.

Руководство экспериментальной деятельностью дошкольника. Роль педагога в экспериментировании является ведущей. Педагог непосредственно участвует в эксперименте таким образом, чтобы быть для детей равноправным партнером, руководить экспериментом так, чтобы у детей сохранялось чувство самостоятельности открытия. Подготовка к проведению экспериментов начинается с определения педагогом

текущих дидактических задач. Затем выбирается объект, соответствующий требованиям. Воспитатель знакомится с ним заранее – и на практике, и по литературе.

Предлагая детям поставить опыт, воспитатель сообщает им цель или задачу, которая должна быть решена, дает время на обдумывание и затем привлекает детей к обсуждению методики и хода эксперимента. Нежелательно заранее предсказывать конечный результат: у детей теряется ценное ощущение первооткрывателей.

Воспитатель постоянно должен стимулировать детское любопытство, быть готовым к вопросам детей, не сообщать знания в готовом виде, а помочь в ответ на вопрос ребенка получить их самостоятельно, поставив небольшой опыт. Желательно проверить все предложения детей, позволить им на практике убедиться в верности или неверности своих предположений (безусловно, если при этом никому не будет нанесен вред – ни объекту наблюдений, ни ребенку).

Заключительным этапом эксперимента является подведение итогов и формулирование выводов. При формулировании выводов необходимо стимулировать развитие речи детей путем постановки неповторяющихся по содержанию вопросов, требующих от детей развернутого ответа. При анализе и фиксации полученных результатов необходимо помнить, что непредусмотренный результат не является неправильным.

УДК 372.881.158.1

ТЕХНОЛОГИЯ ПОРТФОЛИО В ОБУЧЕНИИ КИТАЙСКОМУ ЯЗЫКУ

И.В. КОРОВАЙКО

к.п.н., доцент, кафедра ПИП, ПГУ имени С. Торайгырова, г. Павлодар

Р.Ә. ТАБЫНБАЕВ

магистрант, преподаватель, ПГУ имени С. Торайгырова, г. Павлодар

В настоящий момент Китай — одна из крупнейших держав мира, он занимает одно из ведущих мест в мировой торговле. Экономическое развитие Китая привлекает внимание всего мира. Вместе с этим растет и интерес к изучению китайского языка. Однако обучение китайскому языку по традиционным методикам требует больших затрат времени, и в современных условиях практически неприменимо. Особенностью преподавания китайского языка на современном этапе является, как правило, краткосрочность курсов и отсутствие базовых знаний по языку у обучаемых. В этих условиях особенно важно подкрепить и зафиксировать прогресс накопления знаний и достижений студентов по изученному курсу. Ежегодно во всем мире издаются новые учебники китайского языка, ищутся новые способы и методики обучения. Высокие темпы обновления научных знаний диктуют необходимость внедрения передовых педагогических технологий и в обучение китайскому языку.

Одной из современных инновационных педагогических технологий является технология портфолио, которая активно используется в преподавании иностранных языков. Особенностями этой технологии является личностно-ориентированное обучение и смещение акцента с недостатков знаний и умений учащихся, на конкретные достижения по данной теме, разделу, предмету. Портфолио является формой организации системы накопительной оценки, коллекция работ и результатов учащегося, которая демонстрирует его усилия, прогресс и достижения в различных областях [1].

По мнению Ивановой Н.В., технологию портфолио «нужно внедрять уже на ранних ступенях обучения, чтобы формировать и систематически развивать у учащихся умение представлять свой учебный и жизненный опыт и отслеживать собственные достижения» [2].

С этой целью в ПГУ им. С. Торайгырова технология портфолио была применена при обучении студентов третьего курса специальностей «Иностранный язык-два иностранных языка», «Переводческое дело», «Аударма Ісі». Были поставлены следующие педагогические задачи:

- повысить учебную мотивацию учащихся;
- расширить возможности обучения и самообучения;
- активизировать способности студентов организовывать собственную учебную деятельность – СРС (самостоятельную работу студента).

Студентам была предложена следующая форма организации разделов портфолио:

1. Раздел «Портрет».

Задача: представить личную информацию автора портфолио.

На начальном этапе обучения, когда студенты еще недостаточно владеют китайским языком, они указывают личные данные и данные об учебном заведении на казахском, русском, английском языках по своему выбору. В данный раздел включается краткое эссе на тему «Почему я выбрал в качестве элективной дисциплины китайский язык». Во втором семестре студенты дополняют данный раздел краткими сведениями о себе уже на китайском языке.

2. Раздел «Коллектор».

Задача: подготовить для работы учебные материалы, авторство которых не принадлежит учащимся. Студентам было рекомендовано включить в раздел распечатки текстов уроков, а также найденные ими самостоятельно распечатки статей, материалы периодических изданий, энциклопедические статьи, иллюстрации.

3. Раздел «Рабочие материалы».

Задача: систематизировать материалы, созданные учащимися. Студентам было рекомендовано включить в этот раздел рабочие прописи иероглифов, письменные доклады, рефераты по страноведческим темам, презентации, индивидуальные или групповые проекты, личные словари, глоссарии для выполнения проектов, написания эссе, личного и делового письма, резюме.

4. Раздел «Достижения».

Задача: студенты должны оценить свой уровень владения китайским языком. Студентам было рекомендовано включить в этот раздел такие результаты работы, как список изученных иероглифов, списки пройденных грамматических и страноведческих тем, индивидуальные письменные работы. Рефлексия включает самоанализ учащегося.

В качестве основы для самооценки были использованы требования международного квалификационного экзамена по китайскому языку HSK -Yanyu Shuipin Kaoshi, так как квалификационный экзамен HSK является единой формой аттестации иностранных учащихся. Результаты экзамена HSK признаются во всем мире. Сертификат о сдаче квалификационного экзамена HSK является документом государственного образца Министерства образования КНР, признан на международном уровне и отвечает требованиям, предъявляемым к языковым экзаменам. С учетом краткосрочности элективных курсов китайского языка и в соответствии с количеством часов учебной нагрузки, были использованы требования для первого уровня.

В качестве тем для индивидуальной работы студентам было предложено: с помощью преподавателя и работы со словарем подобрать написание своей фамилии и имени транскрипционными иероглифами, художественно оформить результат с указанием транскрипции пиньинь и порядка написания выбранных иероглифов, подготовить доклад на выбранную страноведческую тему о культуре Китая.

Предварительная презентация портфолио проводилась на рубежном контроле в середине учебного цикла (семестра), итоговая презентация - на завершающих занятиях курса.

Для рефлексивной оценки студентами собственных достижений, им было предложено ответить на следующие вопросы:

- Какого уровня владения языком я достиг?
- Действительно ли результаты удовлетворительны?
- Как я оцениваю это?
- Когда я знаю, что обучение было достаточно эффективным?
- Как я применил полученные знания и как я собираюсь применять их в дальнейшем?

В конце обучения проводилась презентация портфолио. Студенты высказывали свое мнение, отвечая на вопросы:

- Каково Ваше впечатление от представленного портфолио?
  - Что особенно понравилось, вызвало интерес?
  - Какие дополнительные материалы и технологии использовал автор?
- Результаты проведенной работы с использованием технологии портфолио:
- учебная мотивация учащихся повысилась;
  - были продемонстрированы результаты самообучения;
  - представлены результаты самостоятельной работы студентов.

Кроме того, можно сделать вывод, что и для преподавателя портфолио явилось инструментом неформального оценивания достижений учащихся по предмету, показателем степени вовлеченности студентов в учебный процесс и источником новых идей для совершенствования учебного процесса.

Технологию портфолио можно рекомендовать для использования в учебном процессе ВУЗа, для обучения студентов языковых специальностей китайскому языку на элективных курсах.

ЛИТЕРАТУРА

1. М.Ю. Демидова, С. В. Иванов, О.А. Карабанова и др.; под ред. Г.С. Ковалевой, О.Б. Логиновой. Оценка достижения планируемых результатов в начальной школе. Система заданий. В 2 ч. Ч.1. М.: Просвещение, 2009, 191 с.
2. Иванова Н. В. Языковой портфолио как инструмент самооценки и саморазвития ученика.

УДК 372.46

РАЗВИТИЕ РЕЧИ ДЕТЕЙ ЧЕРЕЗ ТЕАТРАЛЬНО-ИГРОВУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

Н.К. КРУХМАЛЕВА

воспитатель, ясли сад №27, г. Павлодар

Прогресс в современном мире движется огромными темпами, сегодня общество предъявляет высокие требования к личности. Дети с легкостью могут пользоваться сложной современной техникой, а проявлять же свое речевое творчество – нет. Легче найти в Интернете, чем показать свой словесный потенциал. Свой

личный опыт впечатлений, ощущений не могут описать даже в нескольких фразах. Живое общение, обмен впечатлениями переходит в краткий сленг или общение в чате, по телефону. Поэтому сегодня система образования Республика Казахстан отводит особое место вопросу качества образования. В настоящее время в Казахстане идет становление новой системы образования, ориентированное на вхождение в мировое образовательное пространство. Предъявляются новые требования в воспитании и образовании подрастающего поколения. Педагогам необходимо использовать новейшие технологии для реализации учебно-воспитательных задач, учитывая возрастные психолого-педагогические возможности детей. Дошкольное учреждение – это первое и самое ответственное звено в общей системе народного образования.

Дошкольное детство – особый период в жизни человека: закладываются основы здоровья, умственного, трудового, эстетического развития, активно познается окружающий мир. Научно доказано, что этот багаж является основой, фундаментом при формировании интеллекта личности в целом. Отсюда ясно, какой это продуктивный, насыщенный период жизни, и как важно, именно в этот период, помочь ребёнку развить свои способности, чтобы лучше реализоваться в будущем. А уровень развития речи – это главный фактор, который отображает уровень общего развития ребенка. Недостаточное развитие речевых средств, обуславливает, в свою очередь, снижения уровня познавательной деятельности и эмоционально-волевой сферы, что приводит, в дальнейшем, к появлению затруднений в овладении школьной программой, и, прежде всего, чтением и письмом. И, как следствие, у детей развиваются различные комплексы неполноценности, ограничение в выборе профессии, поведенческие отклонения и недоразвитие психических процессов (внимание, память, мышления).

Проблема родного языка всегда была в центре внимания педагогов, ученых. К ней обращались классики педагогики Я.А Коменский и Ж.Ж. Руссо, Г. Песталоцци и Ф. Фребель, К.Д. Ушинский и Л.Н. Толстой. Е.И. Тихеева – крупный педагог- методист и общественный деятель в области воспитания, ставила проблему родного языка в центр внимания, независимо от характера деятельности и возраста детей, воспитанием и обучением которых она занималась. На вопрос: «Что значит владеть всеми видами и проявлениями речи?» - она отвечает: «Значит, владеть могущественным орудием умственного развития человека, а стало быть, и культуры человечества».

Речь, во всём её многообразии, является необходимым компонентом общения, в процессе которого она, собственно, и формируется. Овладение речью является одним из важных приобретений ребенка в дошкольном детстве, именно приобретений, так как речь не дается человеку от рождения. Основной вид деятельности дошкольников – игра, игровое общение – это непринужденное общение. А именно театральная игра, в которой ребенок воспроизводит знакомые литературные сюжеты, активизирует мышление, тренирует память и образное восприятие, развивает воображение, совершенствует все стороны речи. Именно театрально – игровая деятельность помогает создать такие ситуации, в которых даже самые необщительные и скованные дети вступают в речевое общение и раскрываются. Такая речь включает в себя вербальные (интонация, лексика, синтаксис) и невербальные (мимика, жесты, поза) средства.

Театрализованная деятельность позволяет формировать опыт социальных навыков поведения, преодолевать робость, неуверенность в себе, застенчивость, познавать мир не только умом, но и сердцем, выражать свое собственное отношение к добру и злу.

Современный мир стал сложно динамичным, высоко-конкурентным, обладающий интенсивностью и быстрой сменой сфер межличностного общения. Современность отличается огромным разнообразием организационных сред (на работе, дома, с родственниками, в кругу друзей, на улице и так далее). Театральная модель жизненных ситуаций, «проба» ощутить себя в той или иной среде позволяют ребёнку приобрести полезные навыки для преодоления конфликтных ситуаций и создания вокруг себя комфортной среды. И готовить ребенка активно жить в этом огромном мире необходимо уже в дошкольном детстве.

Успешность развития и воспитания будет, если оно целенаправленно, планомерно и систематично. Но самое первое правило – это создание мотивации. Поэтому работа должна быть интересной, доступной, насыщенной и запоминаться.

Еще Е.И. Тихеева ставила перед детским садом актуальную и сложную задачу – создать условия для интенсивного развития всех способностей детей, в том числе и способность владеть речью. «Систематическое обучение, методическое развитие речи и языка должно лежать в основе всей системы воспитания в детском саду».

Педагог должен обеспечить максимальную активность детей в преобладающем самостоятельном процессе познания (творчества), сочетание коллективных и индивидуальных форм организации детей. А в театральной игре есть возможность – создать необходимые условия, в которых ребенок мог бы передать свои эмоции, чувства, как в обычном разговоре, так и публично, не стесняясь слушателей.

Театральная игра представляет собой богатейшее поле для творчества детей, поскольку текст произведения как канва, в которую дети сами вплетают новые сюжетные линии, вводят дополнительные роли, меняют концовку и т.д. В театрализованной игре образ героя, его основные черты, действия, переживания определены содержанием произведения. Умение представлять героя произведения, его переживания, конкретную обстановку, в которой развиваются события, во многом зависит от личного опыта ребенка: чем разнообразнее его впечатления об окружающей жизни, тем богаче воображение, чувства, способность мыслить. Для исполнения роли ребенок должен владеть разнообразными изобразительными средствами (мимикой, телодвижениями, жестами, выразительной по лексике и интонации речью и т.п.). Все эти показатели не складываются стихийно,

а формируются в ходе воспитательно-образовательной работы. Она имеет большое значение для развития личности ребенка-дошкольника не только потому, что в ней упражняются отдельные психические процессы, но и потому, что эти процессы поднимаются на более высокую ступень развития благодаря тому, что в игре развивается вся личность ребенка, его сознание и речь. Именно театрально-игровая деятельность позволяет решить одну из главных задач дошкольного образования: овладение детьми качественной стороной речи, что имеет приоритетное значение для полноценной подготовки ребенка к школьному обучению. Есть много разновидностей театрализованных игр, отличающихся художественным оформлением, а главное - спецификой детской театрализованной деятельности. В одних дети представляют спектакль сами, как артисты; каждый ребенок выполняет свою роль. В других дети действуют, как в режиссерской игре: разыгрывают литературное произведение, героев которого изображают с помощью игрушек, озвучивая их роли. Аналогичны спектакли с использованием настольного театра с объемными и плоскостными фигурками или так называемые стендовые театрализованные игры, в которых дети на фланелеграфе, экране с помощью картинок (часто вырезанных по контуру) показывают сказку, рассказ и др. Наиболее распространенным видом стендовых театрализованных игр является теневой театр.

Иногда дети выступают как настоящие артисты-кукловоды, в такой игре обычно используются два рода театральной игрушки. Первый - типа петрушки - театр петрушки (в практике часто называется театр бибобо), где используются куклы перчаточного типа и куклы, устроенные по принципу марионетки. Педагог учит детей, какими способами показывать движения кукол (наклон, поворот, взмахи рук), следит за тем, чтобы движение и речь персонажей совпадали.

Работа с куклой позволяет совершенствовать мелкую моторику рук и координацию движений; нести ответственность за управление куклой; проявлять через куклу те эмоции, чувства, состояния, движения, которые в обычной жизни по каким-либо причинам ребенок не может или не позволяет себе проявлять. Эта работа развивает произвольное внимание, а также позволяет совершенствовать коммуникативные навыки, культуру, но неизменно театральная игра совершенствует все стороны развития речи.

Часто дети выступают в роли изготовителей персонажей предстоящего спектакля. Изготовление кукол своими руками полезно для детей, так как это также развивает мелкую моторику руки, фантазию, образное мышление. Очень важно, какой персонаж выбирает ребенок для изготовления куклы, каким характером он его наделяет или какими чертами дополняет, какое придумывает выражение лица и настроение куклы. По этим признакам можно судить об особенностях настроения самого ребенка, о его психологическом состоянии, так как часто человек персонализирует, воплощает в кукле сокровенную часть себя. Что позволяет высказать именно то, что больше всего волнует ребенка, проявить эмоциональность, может и не всегда положительное настроение.

Как правило, детям – дошкольникам еще сложно самостоятельно изготовить даже простую куклу. Полезно к этому процессу привлекать родителей, старших братьев сестер. Эта деятельность развивает доброжелательные отношения, помогает решать самый важный педагогический принцип воспитания: сотворчество детей, родителей, педагогов.

Четкая постановка задачи, разнообразие и умелая организация игровой деятельности педагогом способна направить ее в определенное развивающее русло. Вместо уже привычной инсценировки литературного произведения можно предложить детям инсценировать, изобразить отдельные эпизоды прочитанного произведения, например такие, которые подробно в тексте не описываются, не раскрываются. Детям необходимо продумать поведение персонажей, их диалоги, реплики, а затем - проиграть. Можно сопровождать свои выступления, показы музыкальными фрагментами. Нужно предлагать участникам игр меняться ролями, чтобы каждый мог прочувствовать не только своего персонажа, выбранного согласно со своими внутренними симпатиями, но и других персонажей, с другими качествами, характерами и поведением, для того чтобы лучше понять и всесторонне оценить проблему, поставленную в произведении.

Все эти приемы стимулируют развитие мышления, фантазии, воображения, умение анализировать увиденное и прочитанное, умение переживать и сопереживать, обогащает детей художественными средствами передачи образа – это эмоциональное состояние дает толчок развитию диалогической и монологической речи. Таким образом, в процессе организации театрализованной игры у детей развиваются организаторские умения и навыки, совершенствуются формы, виды и средства общения, складываются и осознаются непосредственные взаимоотношения детей друг с другом, приобретаются коммуникативные умения и навыки, а Л.С.Выготский писал: “Есть все фактические и теоретические основания утверждать, что не только интеллектуальное развитие ребенка, но и формирование его характера, эмоции и личности в целом находится в непосредственной зависимости от речи”.

Участвуя в театрализованных играх, дети отвечают на вопросы кукол, выполняют их просьбы, дают советы, входят в образ, перевоплощаются в него, живут его жизнью. Поэтому, наряду со словесным творчеством драматизация или театральная постановка, представляет самый частый и распространенный вид детского творчества. Дети сами сочиняют, импровизируют роли, инсценируют какой-нибудь готовый литературный материал. Это словесное творчество детей, нужное и понятное самим детям.

В процессе работы над выразительностью реплик персонажей, собственных высказываний незаметно активизируется словарь ребенка, звуковая сторона речи. Эти задачи осязаемы в методике работы по усвоению детьми словообразовательной системы родного языка (Э.А. Федеравичене, А.г. Арушанова).

Новая роль, особенно диалог персонажей, ставит ребенка перед необходимостью четко, понятно изъясняться. У него улучшается диалогическая речь, ее грамматический строй, ребенок начинает активно пользоваться словарем, который, в свою очередь, тоже пополняется. Вопросами формирования синтаксической стороны речи занимался М.С. Лаврик. Увиденное и пережитое в самодеятельных театральных представлениях расширяет кругозор детей, вызывает потребность рассказывать о спектакле своим друзьям и родителям. Все это, несомненно, способствует развитию речи, умению вести диалог и передавать свои впечатления в монологической форме. При изучении проблемы связной речи как важнейшего показателя связности высказываний рассматривается умение ребенка структурно правильно строить текст и использовать необходимые для этого средства связи (Л.В.Ворошникова, Г.Я. Кудрина, О.С.Ушакова).

Период дошкольного детства в жизни человека сензитивен к усвоению речи, поэтому развитие этого процесса должно быть приоритетным в дошкольном возрасте. Методика развития речи – педагогическая наука, изучающая закономерности педагогической деятельности, направленной на формирование речи у детей дошкольного возраста в детском саду. «Педагогу необходимо использовать в своей работе наиболее эффективные средства, методы и приемы, чтобы они могли с максимальным успехом развивать у детей необходимые речевые способности и умения», - А.М. Бородич.

Сегодня дошкольные учреждения Казахстана руководствуются в своей работе Государственным общеобразовательным стандартом образования, в котором содержание программы структурировано по пяти образовательным областям: «Здоровье», «Коммуникация», «Познание», «Творчество», и «Социум». Театральная игра – это такой вид деятельности, который можно использовать в любой области, одновременно решая одну из главных задач – развитие речи. В современной педагогике широко известны авторские программы ориентированные на развитие художественно-речевого творчества детей посредством театральной - игровой деятельности, среди них «Арт-фантазия» А.Г. Чуриловой, а так же методические разработки, пособие А.И. Бурениной «От игры до спектакля», Т.Н. Дороновой «Играем в театр» и др.

«Красивая речь способна на все...» (народная мудрость)

И только при правильном постоянном педагогическом воздействии дошкольники овладеют правильной, чистой, красивой речью.

УДК 378.14

СТУДЕНТТЕРДІҢ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНА БЕЙІМДЕЛУІ

С.К. КСЕМБАЕВА, Ж. АСАИНОВА
оқытушылар, С. Торайғыров атындағы ПМУ, Павлодар қ.

Бейімделудің көптеген ортақ мәнді, өте кең мағыналы, биохимиялықтан әлеуметтікке дейінгі көптеген деңгейлердің құбылыстар сияқты анықтамалары бар. Мысалы, жалпы психологияда А. В. Петровский, В. В. Богословский, Р. С. Немов бейімделуге қоздырушы әрекетіне анализаторлар сезімталдығының шектеулі, спецификалық үйрену процесі ретінде бірдей анықтама берді. Бейімделу түсінігінің жалпы анықтамаларынан басқа оған қарастырылған аспектке байланысты бірнеше мағына беріледі:

а) ағзаның ортаға үйрену кезіндегі процесін белгілеу үшін бейімделу қолданылады;
ә) ағза мен ортаның арасындағы бекітілген тепе-теңдігінің (біршама гормония) қарым-қатынасын білгеу үшін бейімделу қолданылады;

б) бейімделудің астында ыңғайланған процестің нәтижесі ұғылылады;

в) бейімделу, ағза «талпынатын» белгілі бір «мақсатпен» байланысты.

ЮБәрінен бұрын, бейімделу астында динамикалық процесі ұғылады, тірі ағзалар жүйісінің қозғалысының арқасында өмір сүру, даму және түрді жалғастыру үшін қажетті тұрақтылықты жағдайлардың өзгеруіне қарамастан қолдайды. Ұзақ эволюция нәтижесінде бейімделу механизмі шығарылып, ортаның үнемі өзгеріп отыратын жағдайларында ағзаның өмір сүру мүмкіндігін қамтамасыз етеді.

Келесі мінездемелер жалпы ұғымдар сияқты «бейімделу» мазмұнын дарыптайды:

реакциялардың сыртқы өзгерісі мен ішкі қайта құрылыстың көмегімен әсерлердің өзара мәні тойтарыста тұрады, болмыстың айқындалған жақтарының байланыс жолы сияқты түсінік;

бейімделу құбылысының екі жақтылығы – бейімделу процесінің және бұл процестің нәтижесі;

бейімделудің белсенділігі;

бейімделудің мақсатты сипаты.

Бейімделу процесі ағзаның жұмыс істеуін ғана емес, «ағза – орта» жүйесіндегі тепе-теңдікті сақтауды да қамтиды. Бейімделу процесі «ағза – орта» жүйесінде белгілі өзгерістер болған кезде әрдайым іске асырылып отырады, физиологиялық функциялар мен жүріс-тұрыстық реакцияның тиімділігіне масималды жетуге мүмкіндік беретін жаңа гомеостатикалық күйін қалыптасуын қамтамасыз етеді. Ағза мен орта статистикалық емес динамикалық тепе-теңдікте болғандықтан, олардың арақатынасы үнемі өзгеріп отырады, сондықтан бейімделу процесі үнемі жүзеге асырылып отыру тиіс.

Бейімделудің жалпы заңдылықтары биологиялық, психологиялық және әлеуметтік деңгейлерде айқындалады.

Жоғарғы оқу орында басталған оқумен байланысты жас адам өмірінің қайта құрылуы күрделі және көпжоспарлы процесс. Психологияда бейімделу астында осы жағдайда студенттің топтағы, курстағы, факультеттегі, жалпы жоғарғы оқу орындағы қоршаған ортаға ыңғайлануы ғана емес, бұл саладағы белсенді оң іс-әрекетте түсінеді.

Көпжылдық үйреншікті жұмыс стереотипінің кенет сынуы, И. П. Павловпен ашылып негізін құраған психофизиологиялық құбылыс – динамикалық стереотип, кей кезде жүйке оқшылығына немесе стрессік реакцияларға әкеліп соғады. Осы себеп бойынша бейімделу кезеңінде бұрынғы стереотиптер сынуымен байланысты, бастапқы шақтарында үлгерімнің салымалы төмен және қарым-қатынаста қиындықтар себепші болуы мүмкін. Кейбір студенттердің жаңа стереотипті жасауы қарғылмалы түрде, ал басқаларда түзу өтеді. Әлбетте, осы қайта құрылыстың ерекшеліктері жоғарғы жүйке қызметімен байланысты, бірақ, мұнда әлеуметтік факторлардың шешуші мәні бар. Студенттің жеке ерекшеліктерін білу негізінде оны жаңа қатынас шеңбері мен жаңа қызметтер түрлеріне қосылу жүйесі құрылу, қайта бейімделу синдромынан құтылу, бейімделу процесін түзу және психологиялық тұрғыда комфортты ету мүмкіндігін береді.

Әлеуметтік түсінікте бейімделу – әрекеттердің нақты түрлеріне тұлғаны қатыстыру осы арнайы ортада өтеді. Басқа сөзбен айтқанда, бейімделу өзі жататын ортаға тұлғалық-әлеуметтік тәжірибені игерудің нақ өзі. Қарастырылып отырған сұрақта – бұл бірінші курс студенттерінің жаңа өмір жағдайлары мен жоғарғы оқу орнындағы қызметтерге бейімделуі.

Кешегі оқушылар мамандық тандап, институттарға, университеттерге түсті, ал олардың осы мамандыққа қызығушылықтары қаншалықты табанды болатыны, әсерлі және жан-жақты көмекті қажет ететін бірінші курс студенттерінің бейімделу процесіне тәуелді болады.

Жоғарғы оқу орын шарттарында бейімделу бірнеше жоспарларда түсіндіріледі. Тұжырымдамалардың біреуіне сәйкес, бейімделуші – бұл «жастардың рөлдер жиынтығы мен студенттіктің қызмет формаларының өрлеуі кезінде, міндетті түрде тәрбие, рухани әлем, қажеттіліктер, қызығшылықтар жүйесіне тұлғаны қосулар болады». Бейімделу формуласы осы концепцияда мұндай: «кәсіптік бейімделу – университеттегі оқыту талаптарына бейімделу – мамандандыру, кәсіптендіру».

Бірінші курс студенттерінің жоғарғы оқу орын талаптарына бейімделуі 3 формамен танып білінеді:

- формальді, жаңа ортаны, жоғарғы мектеп құрылымын, ондағы оқыту мазмұнын, оның дәстүрлерін, өз міндеттерін тану-ақпараттық құрылғыға қатыстысы;

- қоғамдық, яғни, бірінші курс студенттер тобының ішкі ықпалдау (біріктіру) және осы топтың жалпы студенттік ортамен ықпалдау процесі;

- дидактикалық, оқыту мекемесіндегі оқу жұмысының жаңа формалары мен әдістер дайындықтарына.

Кез-келген тұлғаның бейімделу әрекеті бастаушы сала деп саналанды. Сондықтан, студенттер үшін бастаушы сала әрекеті мен негізі ретінде оқыту ұсынылады, ал білімді, ептілікті, дағдыларды сәтті меңгеру негізгі критерийі болып әдетте академиялық үлгерім деп түсініледі. Бірақ, бұл фактор шынайы білімді және студенттің бейімделушілігін әрдайым қамтып көрсете бермейді.

Б. Г. Ананьев пікірі бойынша, оқыту бұл өзгерістер кезеңі, әрекеттер түрлері мен ауысуы кезінде жеке басты маңызды қайта жасалу – жеке бас, әлеуметтік нұсқаулар, позициялар, рөлдер құрамы өзгереді. Сондықтан, студенттердің жаңа әлеуметтік ортаға бейімделуін белсенді өзара әрекеттен мақсатты, күрделі, көпфакторлы процесс деп анықтау дұрыс болады. Бұл процес барысында студент өзін-өзі бағалау әрекеті негізінде оқу жұмысы мен өз тәртібін басқарады, өзінде дағдылар, икемді, таңдалған мамандықты сәтті игеру үшін қажетті тұлғалық сапаларды қалыптастырады және білім алады.

Бейімделу нәтижесі көбінен ішкі және сыртқы себептерге байланысты. Ішкі себебі болып топтың өзі, қоғамның өзі, оның әсері болады, ал сыртқысы – индивидтің тұлғалық мінездемелігі және типологиялық сапаты болады. Ішкі себептер бейімделудің сәтті өтуінде маңызды рөл атқарады, себебі, тұлға аралық қатынасқа кіру шеберлігі, демек, танысу, компромиске бару бейімделу кезінде өз орны болады. Білім алушылардың негізгі бөлігі жатақханада тұрады, ол әрине адаптацияға әсер етеді. Көптеген студенттер, тұлғалық ерекшеліктер күшіне қарай сырттай оқу бөліміне ауысады, топтағығылармен, оқытушылармен немесе жатақханада тұрумен қиындықтар болуы себебімен.

Жеке типологиялық мінедемелері туралы айта отырып, қатынас пен топтағы талапкерлердің өзара қатынас процесіне мінез бен темперамент әсері деп айтуға болады, сонымен қатар жастардың бейімделу кезіне дарыптау. Тұлғалық ерекшеліктер туралы айта, тұлға туралы бейімделу кезеңінде оның маңызды рөлді атқаратын қажетті-мативациялы саласы туралы айтуға болады.

Адам қоғамына даму барысында биологиялық қажеттіліктер шеңбер сапалы кеңейіп және өзгермей қана қоймай, әрдайым спецификалық әлеуметтік адами қажеттіліктер де пайда болады. Адам қажеттіліктері алуан түрлі: түрді сақтау мен бостандықта, еңбекте, тану мен қарым-қатынастағы қажеттілік. Бұл қажеттіліктерді қанағаттандыру адамға өз-өзіне маңыздылық пен дербестік сезімін береді. Жоғарғы оқу орнына түсу мен кейінгі білім алу көптеген студенттер үшін керек қажеттіліктер болып табылады, тіршілік әрекетінің мағынасын іздеу, тану мен қатынасу қажеттілігімен үйлеседі. Сондықтан, жағымды бейімделу кезеңінің маңыздылығы қажеттіліктің өзімен еріксіз қабылдатады.

Болашақ студент өзін қаншалықты түрткілесе, соншалықты оның алдағы оқуына байланыты болады. Сондай-ақ өзін-өзі бағалау тұлғаның орталық біліміне кіреді. Өзін-өзі бағалау тұлғаның әлеуметтік бейімделуін айтарлықтай дәрежеде анықтайды, тәртіп пен әрекет реттеуші болып табылады.

Бейімделудің үздіксіз сипатына қарамастан, әдетте оны индивидтің әрекеті мен оның әлеуметтік ортаның түбегейлі өзгерістер кезеңімен байланыстырады, яғни I курстағы кіріспе емтихандарын тапсырудан бастап бірінші сессия емтихандарын тапсыру аралығын талапкерлердің жоғарғы оқы оқуына бейімделу кезеңі деп атауға болады.

Сыртқы себептер. Әлеуметтік рөлі әлеметтік байланыс саласымен адамның нақты орнымен шартталған белгілі мағынада оның жеке-психологиялық қасиеттерінен байланысты. Осылайша оқытушының рөлі бір ресми ұйғарымда орындалуы қажет, ал студенттің рөлі басқаша орындалуы қажет.

Бейімделудің маңызды аспектісі болып бірінші курс студенттерді әлеуметтік рөлде талапкерлерді қабылдау, демек әлеуметтік-психологиялық статусы мен тұлғаның әлеуметтену механизмі де болады. Бейімделу кезеңінің нәтижесіне сыртқы себептер де әсер етеді. Бұл процестің тиімділігі көбінесе талапкердің өзін және өз әлеуметтік байланысын қаншалықты адекватты қабылдауына байланысты. Ерікті, коммуникативті қабілеттердің бар болуы бірінші курс студентіне жаңа мекен ету ортасына кіргенде тосқауылдарды жеңуіне көмектесе алады.

Осылайша, студенттердің бейімделуі - студенттердің жаңа әлеуметтік ортаға бейімделуін белсенді өзара әрекеттен мақсатты, күрделі, көпфакторлы процесс деп анықтау дұрыс болады. Бұл процес барысында студент өзін-өзі бағалау әрекеті негізінде оқу жұмысы мен өз тәтібін басқарады, өзінде дағдылар, икемді, тандалған мамандықты сәтті игеру үшін қажетті тұлғалық сапаларды қалыптастырады және білім алады. Талапкерге қоғам, жаңа ахуал, статус, топ қана емес, одан басқа студенттің өзінің ішікі тұлғалық сапасы да әсер етеді деп айтуға болады. Бұл компоненттердің арақатынастары мінез-құлық сипатын анықтауы, талапкердің құндылықтарының бағыты мен мақсатына, әлеуметтік ортадағы жетістіктердің мүмкіндіктеріне байланысты.

«Студент» термині латын тілінен аударғанда, ынтамен жұмыс істеуші, білімді меңгеруші дегенді білдіреді. Студенттің жеке басының қалыптасып, дамуына мынадай факторлар әсер етеді. Олар:

1) психологиялық. Жеке тұлғаның қалпы мен қасиеттерін, психологиялық процесстердің бірлігін білдіреді. Бұл факторлардың негізгісі – психологиялық қасиеттер (бағыттылық, темперамент, қасиет, мүмкіншілік). Бұларға психологиялық процесстердің ағымы мен психикалық жағдайдың пайда болуы тәуелді;

2) әлеуметтік. Студентке қатысты белгілі бір социалдық топқа, ұлтқа, т. б. қатыстылығынан туындайтын қоғамдық қатынастар арқылы әсер етеді;

3) биологиялық. Бұған жүйке жүйесінің типін, анализаторлар құрылысын, шартсыз рефлексстер, түйсіктер, физикалық күш, тұла бойы, бет әлпеті, терісінің түсі және т. б. кіреді. Әрине, негізінен тұқым қуалаушылық және туа біткен қабілеттермен байланысты болғанымен, белгілі шектерде өмір сүру жағдайының өзгеруіне байланысты өзгерістерге түседі.

Бұл әсерлерді зерттеу, студенттің сапалық ерекшеліктері мен мүмкіншілігін ашады. Мысалы, егер студентке белгілі бір жастағы адам ретінде қарасақ, оған жай, қыстырылған және сөздік сигналдарға латентті кезең реакциясының көлемі аз болады. Шапшаң жадтың ең жоғары жылдамдығы, назар аудару жылдамдығы күшейіп, вербальды – логикалық мақсаттарды шешу қабілетінің жоғарылауы байқалады. Жалпы студенттік жас биологиялық, психологиялық, әлеуметтік процесстерге негізделген ең жоғары «шындағы» нәтижелердің болуымен сипатталады. [4]

Егер студентті 18 – 20 жастағы тұлға ретінде қабылдаса, бұл кезең студенттің өнегелі және эстетикалық сезімдерінің активті дамуына, мінез - құлқының қалыптасуы мен тұрақтануына, есеюдің әлеуметтік рөлдерінің (азаматтық, кәсіптік, еңбек және т.б.) толық кешенін меңгеруіне байланысты. Бұл жаста «экономикалық белсенділік» басталады. Демографтардың пайымдауынша, осы кезеңде адамның дербес өндіру қызметі, еңбек биографиясының басы және отбасын құруға құлшынысы басталады.

Бір жағынан мотивацияны түрлендіруі, барлық бағалы бағыттар жүйесін құру болса, екінші жағынан мамандыққа үйрену жолындағы арнайы қабілеттіліктерді қарқынды ұйымдастырады. Бұл жас негізінен мінез – құлық пен ақыл – ойдың қалыптасу кезеңдеріне сәйкес келеді.

Орыс психологтары Б. Г. Ананьев, А. В. Дмитриев, И. С. Кон, Т. И. Лисовскилердің зерттеулері бойынша жоғары оқу орнында оқу уақыты жастық шақтың екінші кезеңімен және ержету шағының бірінші кезеңіне сәйкес келеді. Бұл кезең жеке бой сызықтарының қалыптасуының күрделілігімен ерекшеленеді. Өнегелі дамудың сипатты белгісі, ол мінез – құлыққа ықпал ететін себептерінің күшейуі. Сонымен қатар, мотивтелмеген тәуекелшілдікте аз болмайды, өзінің жасаған ісін алдын ала болжап көре алмаудан әрқашан лайықты мотиві бола бермейді. Мысалы, Т.И Лисовскийдің пікірінше 19 – 20 жас – бұл риясыз құрбан болу және толық жауап қайтару, бірақ жағымсыз көріністері де бар.

Студенттердің негізгі қасиеттері бірінші курста құрылып және қалыптасатыны анықталды. Осы жағдайларды ескере отырасақ, бірінші курстағы тәрбиелік жұмыстар ерекше орын алады.

Есеюдің бастауы болып табылатын бұл кезең кейбір спецификалық үрдістердің біртегізді өтуімен сипатталады, ол әлеуметтік орта сияқты оқу іс-әрекеті ерекшеліктерімен де байланысты. Мұндай динамикалық үрдістерге мыналарды жатқызуға болады:

- өзін-өзі кәсіби анықтау және онымен байланысты кәсіби маңызды қабілеттердің дамуы;

- өзін-өзі тұлғалық анықтау, оған құндылық бағыттар мен тұлғалық мағыналар жүйесінің қалыптасуы жатады;

- әлеуметтік орта мен оқу жағдайларына бейімделу, оған қабылданған әлеуметтік норма мен құндылықтарды меңгеру жатқызылады.

Біздің әлеуметтік психологиялық бейімделудің диагностикасына арналған зерттеуде тесттер мен әдістемелер қолданылды. Зерттеу жұмысы үш кезеңнен құралды: тұжырымдаушы, қалыптастырушы және бекітуші.

Тәжірибенің тұжырымдау кезеңінде біз студенттердің бейімделу үрдісінің ғылыми талдауы өткіздік, ол түрлі, бірақ өзара деңгейлерде қатар бағынанып іске асырылады: тұлғалық және үрдістік.

Біз бірінші курс студентінің тұлғалық өзін-өзі бағалау сапаларын, мінсіз адам түсінігін зерттедік, адамның топтағы тәртіп тенденциясы, оның ұжымдағы әлеуметтік мәртебесі қарастырылды, колледждің бірінші курс студенттерінің тұлғаның сапасы ретінде дамуы зерттелді.

Барлық нәтижелер негізгі кесте мен диаграмма түрінде берілген, онда бақылау топтағы және тәжірибелік топтағы студенттердің көрсеткіштері бір деңгейде екенін көрсетті. Алынған нәтижелер студенттердің әлеуметтік-психологиялық бейімделуі сапасын қамтамасыз ету үшін нақты қалыптастыратын жұмыс өткізу қажеттілігі туралы куәландырды.

Тәжірибелік жұмыстың тиімділігіне көз жеткізу үшін қалыптастырушы кезең тек эксперименталды топ студенттерінде ғана өткізілді, бақылау топтағы студенттербен алынған нәтижелерді салыстыру мақсатымен алынды.

Тәжірибелік жұмыстың үшінші кезеңі тәжірибенің анықталған кезеңіндегі барлық өлшемдері бойынша қайта өткізілген диагностика қорытындысы болып табылады. Нәтижесінде біздің қолымызға мынандай мәліметтер түсті: қалыптастырушы тәжірибенің кезеңінің тиімділігі жайлы куәлік, себебі тәжірибелік студенттер тобында өткізілген жұмыстың көрсеткіштері бірнеше бөлім бойынша қалыптастыру жұмысы өткізілмеген бақылау тобына қарағанда жоғары болды .

Осылайша біз зерттеу мақсатына жеттік. Зерттеудің біз болжаған дұрыстығына көз жеткіздік, оның қорытындысы осындай: егер оқу процесі жаңа әлеуметтік кеңістікті меңгерудегі студенттердің психологиялық ерекшеліктер тренингі есебімен іске асырылып отырса, онда студенттердің бейімделуі тиімдірек өтеді.

Зерттеудің бақылау және белгілеуші кезеңінде өткізілген зерттеудің нәтижелеріне негізделі отырып, бейімделу бойынша жұмыстар барлық оқу орындарында және арнайы-орта білім беру мекемелінде қажетті құрамдас бөлігі болып келеді деген шешімге келдік. Бірінші курс студенттері оқудың бастапқы кезеңінде әдеттегі іс-әрекет түрі мен жағдайдың ауысуына байланысты дағдарысты басынан өткізеді. Олардың көбіне біреудің көмегіне қайта орнығуына қиын болады, олар өз мамандығын таңдауында сенімсіз болады. Сондықтан, әр студент жеке және топтық психологиялық іс-әрекет арқылы қабілеттерін іске асыра алатындай, ойды, есті, қиялды дамыту, сөйлеумен жұмыс бағдарламасы қажет.

Тренингтік бағдарламасын қолдану нәтижесінде біз өз-өзіне қатынас және өзін-өзі қабылдау қатарындағы өлшемдерде айтарлықтай позитивті өзгерістердің пайда болғанын көреміз. Бұрынғы тәжірибе қарым-қатынастарын түзету болды, күшті эмоциялалды бастан өткізу нәтижесінде дербес құндылықтар мен тұлға аралық қатынас саласындағы кейінгі дамуының күшеюін қарым-қатынас ретінде белгілеу.

ӘДЕБИЕТТЕР.

1. А.В. Петровский Психология. Жоғары оқу орындарына арналған оқулық. М., 2005ж.

УДК 377.1

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ФОРМИРОВАНИЯ ОБЩЕЙ И ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ ПЕДАГОГА

Т.Н. КУПЕЕВА

преподаватель, Аксуский колледж имени Жаяу Мусы, г. Аксу

Математика объективно является наиболее сложным предметом, требующим более интенсивной мыслительной работы, более высокого уровня обобщений и абстрагирующей деятельности. Поэтому невозможно добиться усвоения математического материала всеми учащимися на одинаково высоком уровне. Даже ориентировка на «среднего» ученика в обучении математике приводит к снижению успеваемости в группе, к издержкам воспитательного характера у ряда учащихся (потеря интереса к математике, порождение безответственности, нежелание учиться и др.). Нынешнее отношение учащихся к математике характеризуется снижением ее популярности среди учащихся.

Признание математики в качестве обязательного компонента общего среднего образования в большей мере обуславливает необходимость осуществления дифференцированного подхода к учащимся - как к определенным их группам (сильным, средним, слабым), так и к отдельным ученикам. На своих уроках я использую дифференцированный (групповой и индивидуальный) подход, который необходим не только для поднятия успеваемости слабых учеников, но и для развития сильных учеников, причем его понимание не сводится лишь к эпизодическому добавлению в процессе обучения слабо успевающим учащимся тренировочных задач, а более подготовленным - задач повышенной трудности. Я использую дифференцированное обучение на различных

этапах изучения математического материала: подготовки учащихся к изучению нового, введение нового применения к решению задач, этапы контроля за усвоением. Дифференцированным может быть содержание изучаемого материала (выделение обязательного и дополнительного).

Уровневая дифференциация выражается в том, что обучение учащихся в одной и той же группе в рамках одной программы и учебника проходит на различных уровнях усвоения учебного материала. Определяющим при этом является уровень обязательной подготовки (базовый уровень), который задается образцами типовых задач. На основе этого уровня формируется более высокий уровень овладения материалом - уровень возможностей. Уровневая дифференциация предполагает, что каждый учащийся группы должен услышать изучаемый программный материал в полном объеме, увидеть образцы учебной математической деятельности. При этом одни учащиеся воспримут и усвоят учебный материал, предложенный учителем или изложенный в книге, а другие усвоят из него только то, что предусматривается обязательными результатами в качестве минимума. Привлекая учащихся к сотрудничеству, поддерживая инициативу и самостоятельность учащихся, которые добровольно выбирают уровень усвоения по каждой конкретной теме (разделу).

Выделим три уровня сложности учебных задач, которые соответствуют I, II и III уровням усвоения.

I уровень. Задачи решаются учащимися на основе только что изученных знаний и способов деятельности, которые они воспроизводят по памяти. Это типовые задачи на непосредственное применение теорем, определений, правил, алгоритмов, формул и т. п. в различных конкретных ситуациях, не требующих преобразующего воспроизведения структуры усвоенных знаний. Готовность учащихся выполнять воспроизводящую деятельность этого уровня рассматривается как обязательный результат обучения, который вычленен в большинстве школьных учебников.

II уровень. Задачи требуют от учащихся применения усвоенных знаний и способов деятельности в нетиповой, но знакомой им ситуации, которое сопровождается преобразующим воспроизведением. Учащийся, комбинируя известные приемы решения задач, уточняет, проясняет задачную ситуацию и выбирает соответствующий способ деятельности. К такого рода задачам относятся так называемые комбинированные задачи, требующие применения различных элементов знаний уже усвоенных на I уровне.

III уровень. Задачи этого уровня требуют от ученика преобразующей деятельности при избирательном применении усвоенных знаний и приемов решения в относительно новой для него ситуации, заключающейся в использовании действий I и II уровней, в конструировании новых для учащегося систем, позволяющих решить предложенную задачу. В процессе поиска решения задачи учащийся, используя интуицию, смекалку, сообразительность, сам выходит на неизвестный для себя способ решения, открывая новые знания. Деятельность учащегося постепенно освобождается от готовых образцов, сложившихся установок и приобретает гибкий поисковый характер.

Охарактеризованные три уровня умения решать математические задачи характерны для итогового контроля по теме (разделу), курсу. В процессе усвоения математических знаний необходимо выделить еще один уровень (нулевой), который показывает сформированность их на уровне понимания, узнавания. Учащийся решает типовую задачу на основе образца или подробной инструкции, пользуется учебником, справочником, записями в тетради. На этом уровне он демонстрирует своё понимание соответствия условия и цели задачи тому способу решения, который использует, но еще не его запоминание.

В процессе освоения умения решать задачу того или иного типа я сталкиваюсь с тем, что некоторые учащиеся долго не могут запомнить прием решения и даже на итоговом контроле показывают только умения 0 уровня. Учащиеся, которые путают способ решения и формулу, по которой решается задача не могут найти ее в учебнике и с ее помощью решать задачу, т.е. не освоили умение 0 уровня, без этого не смогут освоить I уровень - уровень решения типовой задачи по памяти. Поэтому недопустимо игнорировать контроль 0 уровня.

Полноценное учебно-дидактическое и материальное содержание кабинетов оказывает положительное воздействие на организацию учебных занятий и внеклассных мероприятий, результативность обученности учащихся.

Выводы:

1. Целенаправленно ведется подборка дидактического материала.
2. Дидактические материалы изготавливаются руками преподавателя и учащихся на занятиях кружка и во внеурочное время.
3. Продолжаю работу по созданию уровневого дидактического материала.

Важным звеном процесса обучения математики является контроль знаний и умений учащихся. От того, как он организован, на что нацелен, существенно зависит эффективность учебной работы. Именно поэтому уделяется серьезное внимание способам организации контроля, его содержанию. В процессе обучения контроль, как правило, присутствует на всех этапах, начиная с самых первых моментов в овладении учениками новым материалом и до завершения темы.

ПРОИСХОЖДЕНИЕ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ В РУССКОМ И КАЗАХСКОМ ЯЗЫКАХ

А.А. КУСАИНОВА

учитель русского языка и литературы, СОШ №12, г. Павлодар

Актуальность исследования определяется, прежде всего, тем обстоятельством, что Казахстан по своему этническому составу многонационален, на этой территории есть районы, где проживает смешанное население, что в свою очередь, ведёт к взаимодействию их культурных ценностей, в том числе и лингвистических. Коммуникативные потребности использования русского и казахского языка и их фразеологии в этих условиях связаны с несколькими факторами. С освоением лингвокультуроведческой традиции казахского (местного) населения, которая фиксируется, прежде всего, во фразеологии; этот процесс обеспечивает общение нерусского и русского населения в целях этнокультуроведческого взаимопонимания. С освоением фактов этнокультуроведческого взаимодействия русской и казахской культур, выработанных в процессе взаимного проживания и контактирования друг с другом. В связи с этим в процессе обучения русскому и казахскому языку возникает проблема межкультурной коммуникации, которая понимается не только как процесс обмена лингвокультуроведческими ценностями между представителями разных этнических групп, но и как процесс взаимодействия разных лингвокультуроведческих ценностей, продолжающийся в сознании обучающегося этих языков. Именно во фразеологии процессы межкультурного взаимодействия осуществляются с наибольшей интенсивностью. Фразеологический фонд русского и казахского языка, широко употребительный во многих функциональных стилях языка, составляет один из важнейших компонентов языковой коммуникации, и без умения пользоваться им не может быть обеспечена культура речи. Незнание фразеологии обедняет речь, делает её мало выразительной, затрудняет общение, препятствует правильному пониманию художественной специальной литературы.

Цель исследования – разработка и применение методики изучения фразеологических оборотов русского и казахского языка и обучение их использованию в текстообразовании через освоение значений опорных компонентов ФЕ.

Задачи исследования:

- изучение лингвистической, психологической, дидактической и методической литературы по теме исследования;
- отбор фразеологизмов русского и казахского языков, необходимых для экспериментального обучения;
- соотнесение фразеологизмов с текстовым содержанием;
- преобразование фразеологизмов, употребление их в тексте, развёртывание фразеологических единиц в тексте;
- построение системы заданий, учитывающих формирование лингвистической, языковой, речевой и коммуникативной компетенции, направленной на формирование умственных способностей.

Понятие фразеологизма.

1. Фразеология – наука, раздел языкознания, об устойчивых выражениях и конструкциях.
2. Совокупность устойчивых выражений и конструкций в языке.
3. Красивые, насыщенные фразы, скрывающие бедность и лживость содержания (книжн.)

Фразеология – (с греч. phrases – выражение и логия) – учение о синтаксических особенностях и оборотах речи, свойственных какому-нибудь языку.

Фразеологизм - (фразеологическая единица, идиома), выполняющая функцию отдельного слова устойчивое словосочетание значение которого не выводимо из значений составляющих его компонентов (например в каз. яз. – а в рус. яз. – «дать сдачи» - ответить ударом на удар).

Фразеологический перевод предполагает использование в тексте перевода устойчивых единиц различной степени близости между словами – от полного и абсолютного эквивалента до приблизительного фразеологического соответствия. Например: **Итжанды** в казахском языке, а в русском языке – **Живуч, как собака**. Фразеологический эквивалент Тепсе темір үзетін – во цвете сил; они могут быть весьма далёкими, но логически сопоставимы. Образы двух аналогов могут не иметь между собой ничего общего как образы, что не мешает эквивалентам исполнять исправно свою функцию в переводе. Чрезвычайно часты различия, возникающие в случаях использования таких приёмов перевода, как различного рода трансформации, конкретизации и генерализации, которым подаются и фразеологические единицы. При создании своего фразеологизма – аналога переводчик может воспользоваться уже существующими фразеологическими средствами и моделями. Близким к этому является приспособление к контексту уже существующего фразеологизма путём изменения структуры, добавления новых компонентов, придания при помощи фонетических средств вида пословицы, комбинирования из двух единиц одной и т. д. Приёмы перевода связаны отчасти и с языковым источником ФЕ. Национальный колорит ФЕ может быть обусловлен:

- 1) специфической окраской отдельного компонента (реалия, имя собственное)

2) характером самой единицы, связанной тем или иным путём с национальными особенностями соответствующего народа. Реалии сохраняют почти всегда если не весь колорит, то какой-то отблеск его. И отсюда - основная трудность перевода таких единиц: их нельзя передавать эквивалентами, так как эквивалентность предполагает идентичность всех показателей, в том числе и национальной окраски, а это практически невозможно. Переводу фразеологизмов уделено немало внимания в теоретических работах, в каждом пособии по переводу. Связанные с этим проблемы рассматриваются по-разному, рекомендуются различные методы перевода. Однозначного, стандартного, одного на все случаи жизни решения здесь быть не может. В различных ситуациях может потребоваться разный подход. Человек и только человек способен интегрировать в своё мышление всю громадную совокупность норм, правил, обычаев чужой культуры, одним словом реалий, и изложить чужие мысли так же ясно и свежо, как они были высказаны, используя при этом всё могущество и богатство языка, на котором говорит он сам. Фразеологизмы обычно делят на фразеологические словосочетания, фразеологические единства, фразеологические сращения и фразеологические выражения. Во фразеологических сочетаниях одно из слов употребляется лишь в сочетании с другим и к прилагательному обычно можно легко подобрать синоним. Например: **Қолы ұзын – длинные руки** (в казахском языке), а в русском языке.

Трескучий мороз – сильный мороз.

Что касается фразеологических единств, то в них каждое слово фразы имеет своё значение, но в совокупности они приобретают переносный смысл (например в казахском языке - **Күл талқан болу** – быть разбитым вдребезги, а в русском языке – **Ловить рыбку в мутной воде**. Фразеологические сравнения – это «застывшие», смысловые единицы, нерасторжимые, неразложимые словосочетания, свойственные только данному языку. Иногда их называют «витаминами» или «изюминками» речи. Значение идиоматических выражений никогда не совпадают со значением слов, их составляющих, и поэтому они не переводимы на другой язык. Например, как **құлақ тұру – внимательно прислушиваться** в казахском языке, а в русском – **как пить дать**, дать жизни. Во фразеологических выражениях каждое слово фразы имеет свободное значение, а все вместе они представляют собой законченное предложение с утверждением, назиданием или выводом. Примерами фразеологических выражений являются пословицы и афоризмы. Например: в русском языке – **под лежачий камень вода не течёт**, а на казахском языке – **жатқанға жан жуымас** – пословица. Если во фразеологическом выражении отсутствует назидание или имеются элементы недосказанности, то эта поговорка или крылатая фраза. Поговорка часто является отрывком пословицы: **Пьяному море по колено**, - утверждает поговорка. **А лужа – по уши**, - добавляет пословица. Другим источником фразеологических выражений является профессиональная речь. Например, держать нос по ветру.

Фразеологизмы являются украшением любого языка, но до наших дней некоторые из них дошли из столь далёкого прошлого, что значение отдельных сов оказалось, утеряно, а смысл, который мы в них вкладываем, часто оказывается противоположным изначально. С другой стороны, ряд известнейших фразеологизмов имеет реального автора. Например, такие фразеологизмы, как казанские сироты, филькина грамота, концы в воду связаны с именем Ивана Грозного, а выражение у него на лбу написано возникло при Елизавете Петровне, которая приказала клеймить лбы преступникам, чтобы они «от прочих добрых и неподозрительных людей отличны были». О фразеологизмах можно говорить много. Они в нашей повседневной жизни употребляются сплошь и рядом. Порой мы даже не замечаем, что произносим эти устойчивые выражения, - настолько они привычны и удобны. Здесь сказывается один из основных лингвистических законов – закон экономии средств. Теории фразеологизмов заложена была в начале XX века. Фразеологизмы отличаются образностью, картинка эта не перестаёт быть красочной, и никогда не нуждается в реставрации. Всякий раз это какой-то образ, возникший из той старой истории, которая была когда – то положена в основу. Фразеологизмы, могут быть, лучше, чем другие какие – то лексические единицы показывают особенность языкового менталитета и вообще менталитета того или другого народа. Именно поэтому их очень трудно переводить на другой язык. Практически невозможно. Буквальных переводов фразеологизмов быть не может. Если мы обращаемся к фразеологизму, это значит, что мы становимся художниками языка. Фразеологизмы отличаются недостоверной этимологией. Иногда, может быть, её стоит поискать, но для того, чтобы ещё раз обнаружить, насколько язык сложен. Будучи один раз зафиксированным, это передаётся из поколения в поколение, и живёт. Фразеологизмы принято называть **жемчужиной языка**. Порой фразеологизмы грубоваты, поэтому в официально-деловой речи, к примеру, ими следует пользоваться с большой осторожностью.

Заветы Мухтара.

У каждого народа есть свои духовные вершины. В повседневной суете люди забывают о них, но в трудные минуты инстинктивно обращают взоры на них и, глядя на их вдохновляющее величие, обретают уверенность в себе. Одной из таких вершин в казахской литературе, причём самой выдающейся, является эпопея Мухтара Ауэзова «Путь Абая». Это – книга – тайна, роман – завет, магическое зеркало, в которое надо постоянно всматриваться, чтобы понять степной характер и мотивы казахской судьбы. Читая «Путь Абая» на казахском языке, ты попадаешь в особое магнетическое поле, невольно преисполняешься чувством удивительного восторга и мистический трепет охватывает тебя. Ты начинаешь понимать, что твой язык – не случайный набор слов, и он не уступает почти любому из великих языков. И тогда становится ясно, почему греки молятся на Гомера, римляне – на Вергилия, иранцы – на Фирдоуси, англичане – на Шекспира, немцы – на Гёте, французы – на Вольтера, русские – на Толстого... Перевод – явление, при котором довольно часто теряется неповторимая

красота языка, нарушается естественная ритмика, погибают идиомы... Но, увы иноязыкий читатель только по нему можно судить о достоинствах творения. Поэтому от искусства литературного толмача зависит очень многое. Будем справедливы, первый коллективный перевод романа на русский язык сделал своё дело, в основном с него «Путь Абая» переведён на многие, он попал в золотую серию «Библиотеки всемирной литературы» из 200 томов, изданной в СССР в семидесятых годах прошлого века. Таким образом «Путь Абая» вышел на мировую орбиту. Однако чувство идеологического влияния той эпохи на перевод не покидало казахскоязычного писателя. Кроме того, при внимательном чтении можно заметить, как меняются стили по ходу романа. Ведь книгу переводили несколько переводчиков, каждый из которых придавал ему свой ритм и своё звучание. Поэтому и сам Мухтар Ауэзов был не очень доволен. Если не ошибаюсь, то он одному из переводчиков выговаривал: твой стиль неровный, ты всё время спотыкаешься и семенишь, а я люблю широкую плавную поступь. Многие видели огрехи старого перевода, но никто не мог решиться и взять на себя новый. И вот неожиданно к 110 – летию великого писателя мы получили ценный подарок - новый перевод на русский язык. Сделал его крупный российский писатель Анатолий Ким, автор известного сказания – притчи «Отец лес», всегда искавший параллели между разными духовными мирами. Сразу же, перевод удался на славу. Для подтверждения этого заключения приведу пример. Это то место, где юный Абай учился искусству физиогномики. В старом переводе это звучит так: «Лицо человеческое всегда казалось ему чудесным созданием природы». Всего привлекательнее были лица стариков, испещрённые морщинами. А вот как перевёл Анатолий Ким: «Облик человеческий был лучшим рассказом, и самым интересным рассказом был рассказ старого человеческого лица, испещрённого глубокими складками, изрезанного неисчислимыми морщинами. Сыграла свою роль и хорошее знание стихии казахского языка. Прежде чем взяться за «Путь Абая», он перевёл произведения ряда именитых казахских писателей. Немаловажными хорошие подстрочники и то, что переводчик работал в постоянном контакте с сыном писателя Муратом Ауэзовым. А Мурат прекрасно знает не только оба языка – казахский и русский – и тончайшие нюансы из взаимного перелива, но он ещё и посвящён в духовный мир отца и знает многие секреты мастерства, историю создания романа, его среду и намёки, которые недоступны непосвященным.

Происхождения фразеологизмов до сих пор является открытой. Но нужно сказать, что значение их велико и знать их истоки является важнейшей проблемой для любого времени и любого поколения. Фразеологизм в языке каждого народа своеобразной бытностью имеет свой смысл, несёт свою эмоциональную окраску, поэтому изучение данной темы является актуальной для взаимопонимания между народами.

ЛИТЕРАТУРА

1. В.В. Виноградов «Русский язык».
2. С.И. Ожегов «Словарь русского языка».
3. В.П. Жуков «Словарь фразеологических синонимов русского языка».
4. Бейсембаева, Г. Салкынова «Казахско-русско-английский предметно – тематический словарь».

УДК 376.32

ФОРМИРОВАНИЕ СЛОВЕСНОГО ОБЩЕНИЯ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С НАРУШЕНИЕМ СЛУХА

В.Н. КУЧУК

специальная коррекционная школа интернат №1 для глухих и слабослышащих детей, г. Павлодар

Обучение языку детей с нарушением слуха всегда находится в центре внимания педагогов. Любая методическая разработка способов обучения той или иной форме речи всегда свидетельством определенных поворотов и новых поисков в развитии системы обучения детей с нарушением слуха.

Почти каждая из известных форм речи – устная, письменная, дактильная – выдвигалась в определенных педагогических системах на центральное место.

История сурдопедагогики знает следующие педагогические системы: мимическую систему, чистый устный метод, письменный метод, а также многочисленные варианты этих систем.

Процесс обучения детей дошкольного возраста с нарушением слуха строится с учетом важнейших функций языка – быть средством общения и обмена мыслями между людьми. Дети с нарушением слуха вызывают потребность общаться, для них организуется речевая среда, обеспечиваются особые педагогические условия для пользования языком (совместная практическая деятельность детей), отбираются необходимые речевые средства. Отбор форм речи подчиняется задачам формирования речевого общения и осуществляется с учетом возможностей детей и содержания учебного материала.

Следует отметить, что основа системы работы в обучении их полноценной для общения звуковой речи, то есть, речи внятной, разборчивой для окружающих, а также в развитии способности воспринимать устную речь глухих и слышащих.

Решению этой задачи в обучении глухих детей языку подчинены и организация педагогического процесса, и выбор речевых форм, как основных, так и вспомогательных, для каждого конкретного случая.

В соотношении форм речи при обучении детей с нарушением слуха дошкольного возраста представляет собой достаточно важную проблему.

При нарушениях слуха основные усилия в обучении детей языку должны быть направлены на то, чтобы дети овладели звуковой речью, как общепринятым средством общения.

Общаться – значит поддерживать взаимные отношения. В таком общем виде мысль эта мало помогает уяснить всю сложность процесса, а тем более не указывает конкретные методические пути развития общения у человека без слуха и речи. Известно, что общение может быть словесное и без слов, словесное в свою очередь может быть в устной и письменной форме. Глухие пользуются еще и другими формами словесного общения – дактильной (пальцевой) азбукой, а иногда и дактилографией (изображением букв в воздухе).

Говоря об общении детей с нарушением слуха, следует иметь в виду общение как одно из средств формирования речи и общение (разговорное и на основе письменной речи) как одну из важнейших целей обучения ребенка. Естественно, что все эти формы связаны между собой.

Для того чтобы успешно учить детей словесному общению в процессе разнообразной деятельности, необходимо обучать их отдельным словам. Необходимо специальные речевые занятия, на которых значительное место уделяется овладению письменной речью (чтению и письму).

С первого же дня прихода в дошкольное учреждение с ребенком непосредственно общаются. В это время потребность маленького ребенка с нарушением слуха в общении настолько ограничена, что в начале может быть и без словесной речи.

На этом этапе развития ребенка ее заменяет непосредственное совместное действие, показ и элементарный жест. Естественную потребность в общении используем для обучения ребенка словам и выражением, которые необходимы для того, чтобы общение осуществлялось в словесной форме.

С этой целью все слова и выражения, которые могут понадобиться для общения с ребенком в процессе организации всей его жизни и деятельности в детском саду, педагоги пишут на специальных табличках. Эти таблички с первых дней прихода ребенка в дошкольное учреждение вводятся в «обращение»; перед предъявлением ребенку того или иного требования ему предлагается «прочитать» его по табличке; для выражения собственной просьбы или желания ребенок также должен их предварительно «прочитать», на первых порах это будет совместное с педагогом дактильное проговаривание. По мере усвоения дактильной азбуки ребенок делает это все более самостоятельно.

Многочисленное сочетание слова, выражения с соответствующими действиями делает его знаком, сигналом. Дети читают по табличке: «Идите в группу»,- и вслед за этим их ведут в соответствующую комнату. «Ешьте», «Пейте» - читают дети по табличке, и педагог показывает, что следует делать. Неречевые общение, в данном случае показ, становится как бы способом пояснения значения слова, выражения. Вскоре от повторения одних и тех же табличек в общении, а также от возраста детей, они начинают в определенной ситуации правильно реагировать на табличку без последующего подкрепления.

Глобальное чтение табличек, при котором написанное слово воспринимается зрительно, при дактилировании дети осуществляют буквенный анализ слова как зрительным получают тактильно-двигательные ощущения, это ускоряет процесс восприятия и запоминания слов.

Дактильное чтение табличек – это выполнение требования педагога, но не реализация потребности в общении, которую ребенку гораздо легче реализовать с помощью жестов. Обращение ребенка с помощью слова, дактилирования его по табличке – это действие на основе воспитываемой у него привычки. Использование дактильной речи дает возможность ребенку с нарушением слуха читать таблички и с их помощью накапливать словарь.

Дактильная речь при обучении детей до трех лет в большой мере служит воспитанию у них навыка дактилирования и воспитания установки на пользование этим средством в общении. Различение и запоминание отдельных слов, на первом этапе обучения протекает длительно. Чтобы организовать маленьких детей для коллективного чтения таблички представляет значительную трудность, так как у ребенка не сформированы умения и навыки.

Во всех разделах программы указаны слова для усвоения и формирование соответствующих умений и навыков. Формируя у детей навыки и умения, необходимы знания, педагоги обучают их тем словам и выражениям, которые необходимы для словесного общения.

Вся работа проводится на специальных занятиях по развитию речи. Работа над значением слова, над синтаксическим и грамматическим строем речи, над ее фонетической стороной – цель и содержание специальных занятий по развитию речи.

Все другие виды деятельности используются на занятиях и подчиняются решению специальной задачи. Особенностью занятий является то, что на них используются разнообразные формы общения (неречевая, словесная и письменная форма общения в виде чтения и письма).

На специальных занятиях проводится:

- система упражнений, необходимых для развития внимания, подражания, памяти на слова, что является необходимым условием для успешного усвоения речи.

- осуществляется обучение дактильному чтению, что обеспечивает развитие техники дактилирования, и закрепление словаря, необходимого для осуществления непосредственного общения.

- на занятиях создают специальную дидактическую обстановку, обеспечивающую подведение детей к первичным обобщениям, необходимым для осуществления полноценного общения.

- проводятся специальные игры-упражнения на материале разговорной речи.

- осуществляется обучение произношению и в специальных упражнениях совершенствоваться чтение с губ, что также составляет необходимое условие полноценного словесного общения.

- дети обучаются и письменной речи.

Письменная речь способствует развитию речи в качестве средства общения. Детей обучают чтению и выражению мыслей в письменной форме.

Л. С. Выготский указывал, что письменная речь не является простым переводом звуковой речи в графические знаки. При анализе процесса протекания письменной речи он отметил особую ее организацию: иную, чем в устной речи, мотивированность, большую произвольность, осознанность и абстракцию от звуковой стороны языка. Это речь без собеседника или с воображаемым собеседником, это речь вне, это речь без мимики, без элементарных жестов, так облегчающих понимание речи.

Процесс формирования речи разбит на три периода. Каждый период характеризуется по двум признакам: 1) уровень развития речи детей; 2) соотношение в процессе обучения различных форм общения.

Первый период. Главный период обучения является накопление слов и выражений, доступных для понимания. Дети научатся самостоятельно воспроизводить слова.

Второй период. Период накопления детьми понимаемой речи, и возрастает развитие самостоятельной речи. Произношение детей приближенное. Начинается обучение письменной речи (чтение).

Третий период. Для него характерно накопление словаря и первые шаги в овладении общением, в письменной форме. Связный текст (чтение) становится источником и средством развития речи. Третий период характеризуется бурным ростом самостоятельной речи детей за счет накопленного ранее запаса понимаемой речи и также развитием инициативной речи детей.

Роль занятий имеют большое значение. Занятие начинает играть ту роль, которую они выполняют при обучении речи слышащих. Большое место начинает занимать работа над связным текстом. Усиливается работа над письменной речью, это работа над пониманием печатного текста, но и обучение выражению мыслей в письменной форме (печатными буквами). Этот период характеризуется большой речевой активностью, возрастной потребностью детей в словесном общении, развитием у них познавательного интереса к речи, к узнаванию названий предметов и явлений окружающего мира.

Общение с взрослыми осуществляется в устной форме. Дактильная речь начинает играть вспомогательную роль.

Это деление на периоды условно. Развитие речи слышащего ребенка употребляют выражения «период лепета», «период слова», «период предложения» ..., что можно сказать о периодах, которыми охарактеризовали развитие речи глухих детей. Каждый период не может наступить, минуя предшествующий.

Все три периода обязательны в процессе овладения речью, не зависимо, с какого возраста начинается обучение: с 3-4 или с 5 лет. Возраст детей влияет лишь на продолжительность того или иного периода, в раннем возрасте начинается обучение детей, тем длиннее первый период.

Начинать обучение с индивидуальных занятий. Проводить специальные игры для развития сенсорной деятельности, в частности упражнения и дидактические игры на усвоение техники дактилирования, на различение букв и усвоение дактильного чтения и для развития навыка различения и запоминания слов по табличке.

Основные признаки, характеризующие завершение периода такие:

1. Наличие элементарных навыков поведения ребенка в коллективе, на занятиях.
2. Способность к сосредоточению и подражанию.
3. Появление у детей интереса к обращению взрослых в словесной форме с помощью табличек (ребенок ждет и требует этого обращения) и навыка воспринимать таблички как сигнал к действию или знак обозначения предметов.
4. Умение прочитать любую табличку дактильно.
5. Первичный навык без напоминания прочитать предъявляемые таблички и способность тут же воспроизвести наизусть слово, состоящее из 3-5 букв, после трех - четырехкратного повторения его по табличке.
6. Навык сопряженного устного и дактильного проговаривания при восприятии речи.
7. Наличие нескольких слов (5-10), самостоятельно воспроизводимых дактильно или устно.
8. Появление у детей интереса к узнаванию названий предметов окружающей действительности.

Завершение обучения каждого периода открывает новые большие возможности в развитии речи. Чем раньше оно наступает, тем раньше становится возможным непосредственно общаться словесной речью с детьми и обеспечивать словесное общение (в дактильной форме) детей между собой при активном контроле за этим общением со стороны взрослых, тем больше надежд стереть грань между глухим и его слышащим сверстником.

Мастерство педагога и строгое следование основным принципам, умелое творческое использование методики – решает успех дела. Психологи, изучающие детей с нарушением слуха, справедливо утверждают, что «глубоко ошибочен взгляд, пытающийся свести отличие психики глухого к низкому уровню ее развития и функционированию» ... что «не существует непреодолимых препятствий для того, чтобы структура глухого в процессе развития смогла достигнуть принципиально того же строения, что у слышащих». Справедливость этого положения доказывают те педагоги, которые обеспечивают детям уже в самом раннем возрасте возможность непосредственного словесного общения.

ЛИТЕРАТУРА

1. Б.Д. Корсунская. Вопросы обучения и воспитания глухих дошкольников. М., 1968г.
2. Е. Н. Понов. Знаки, символы, языки М., 1980 с.73.
3. Л.С. Выготский. Коллектив как фактор развития аномального ребенка, в сборник «Вопросы дефектологии»
4. И. М. Соловьева. Тезисы докладов по вопросам дефектологии, 1990г.
5. Л.П. Носкова. Обучение языку в дошкольных группах школ глухих. М., 1987г.

УДК

МЕТАЛЛУРГИЯЛЫҚ МАМАНДЫҚТАР ОҚУШЫЛАРЫ АРАСЫНДА СЫНЫПТАН ТЫС ӨТКІЗУ ЖӘНЕ ҰЙЫМДАСТЫРУ ӘДІСТЕРІ ЖӘНЕ ТҮРЛЕРІН ЖЕТІЛДІРУ

А.Н. ҚЫДЫРМОЛЛАЕВА, Г.К. МЫКТЫБАЕВА
оқытушылар, Жаяу Мұса атындағы Ақсу колледж і

Техникалық мамандық оқушыларының тәжірибелік ікемділіктерін және теориялық білімдерінің деңгейін анықтаудың әдістерінің бірі болып кадрларды кәсіби дайындау сапасы жоғарылайтын, мамандық мәртебесі жоғарылайтын, техникалық білім жүйесі және республиканың кәсіби кадрлар дайындау жүйесінің тиімділігі насихатталатын, сонымен қатар оқушылардың шығармашылық қабілеттері дамитын және теориялық білімдерін тәжірибелік қызметте пайдалана білуі ескерілетін кәсіби шеберлік сайыстары болып табылады.

Осыған сәйкес іс-шараларды ұйымдастыру дарынды оқушыларды анықтайды, олардың болашақ мамандыққа деген қызығушылықтарына демеу беріп, кәсіби дүниетанымын қалыптастырады.

Сайыс міндеттері:

1. оқыту процесін ары қарай жүзеге асыру мақсатында колледж оқушыларының білім деңгейлерін және тәжірибелік дағдыларын анықтау;
2. оқулық және өндірістік тәжірибелердің формалары мен әдістерін жетілдіру;
3. тәжірибе жүргізуге, колледж оқушыларының білім деңгейлері мен дағдыларына ортақ талаптарды анықтау;
4. болашақ маманның позитивті әлеуметтік және кәсіби имиджін қалыптастыру;
5. өз бетімен ойлану, өзін-өзі дамытуға, жетілдіруге қабілеттілігін қалыптастыру;
6. танымдық қабілеттерін және ізденіс ікемділіктерін дамыту;
7. сенімділік дәрежесін және күрделі жағдайларда оқушылардың жөн табуы және оларды шешудің жылдам жолдарын табуға үйрету.

«Үздік маман» сайысын ұйымдастыру кезінде Ереже, сайысты ұйымдастыру және өткізу реті шығарылады, қатысушылар құрамы және жастары айтылады.

Сайысты дайындау және өткізу бойынша жұмыстарды ұйымдастыруды іске асыру үшін құрамына колледж әдіскері, кәсіпорыннан келген қонақтар және арнайы пәндер оқытушылары кіретін ұйымдастыру комитеті құрылады:

Ұйымдастыру комитеті қамтамасыз етеді:

- сайысты дайындау және өткізуді;
- сайыс тапсырмаларын дайындау және жетілдіруді;
- сайыс өткізу үшін жұмыс орындарын және бөлмені дайындауды;
- сайыс барысында анықталған еңбек әдістерін және озық тәсілдерді жинастыру, бағалау, іріктеуді.

Сайыс бірнеше турлардан тұрады:

- бірінші тур, іріктеу арнайы пәндер оқытушылары өткізеді;
- сайыстың екінші туры негізгі қазылар алқасы мүшелерінің қатысуымен өткізіледі;
- сайыстың үшінші туры, қорытынды тур.

Сайыс барысында оқушылардың кәсіптік және шығармашылық қабілеттері көрінеді. Сайыстың барлық сатыларында қазылар алқасы – колледж әкімшілігі (колледж директоры, оқу ісі бойынша директор орынбасары, тәрбие жұмысы бойынша директор орынбасары, оқу-өндірістік жұмыс бойынша директор орынбасары, бөлім меңгерушісі), кәсіпорыннан келуші қонақтар (инженерлі-техникалық жұмысшылар) – үміткерлер қайраткерлігін келесі бағыттар бойынша бағалайды:

- мамандық бойынша кәсіби оқу, білім беру бағдарламасы шегінде жалпы техникалық және арнайы пәндер мазмұнын білуі;
- кәсіби дайындықтағы ікемділіктері мен дағдыларын тәжірибеде қолдану;
- компетентность, кәсібилігін, эрудициясын, шығармашылық талаптарын және өзіндік ойлаулары;
- қатысушылардың шығармашылық қабілеттері.

Арнайы пәндер бойынша теориялық және тәжірибелік тапсырмалар оқу бағдарламасына сәйкес алынады және бөлімнің пәндік циклдік комиссиясымен қарастырылады. Қазылар алқасы сайыс жеңімпаздарын анықтайды, бірінші, екінші және үшінші орындарды тағайындайды, бағалы сыйлықтармен және дипломдармен марапаттайды.

5 сайыстық тапсырмадан тұратын сайыстың үлгі бағдарламасы:

Бірінші тур «Металлург» (іріктеу) – тест тапсырмалары. Тапсырмаларды орындау қорытындылары бойынша қазылар алқасы екінші турға өтетін 8 үздік оқушыларды таңдайды. Сайыскерлердің ынталарын бағалау олимпиада ережесінде тағайындалған ұпайлар бойынша жүзеге асырылады.

Қажетті құралдар: 30 тест сұрақтары.

Бағалау: ұпайлар саны дұрыс жауаптар мөлшеріне сәйкес келеді.

Уақыт: 40 минут.

Екінші тур «Визиттік карточка» - сайысқа қатысушылардың презентациялары, болашақ маманның негізгі қасиеттерінің мінездемесі.

Оқушылар саны - 8 адам.

Сұрақтар:

1. Аты – жөні, қай мектепте оқыды, қазір қайда оқысың, үлгерімінің орташа балы?
2. Қызығушылықтары, жарыстарға, олимпиадаларға қатысуы
3. Неге «Қара металдар металлургиясы» мамандығын таңдадыңыз?
4. Мамандығымда маған менің қандай жақсы немесе жаман қасиеттерім көмектеседі немесе кедергі болады?
5. Колледжден кейін оқуымды жалғастырамын ба?
6. Болашақ мамандығымда неге қол жеткізгім келеді?

Қажетті құралдар: мультимедиялық экран

Бағалау: 5 бал.

Бағалау: әрбәр қатысушыға 2-3 минуттан

Үшінші тур - «Кәсіби шеберлік»

Оқушылар саны - 8 адам.

Бұл этапта күрделілігі әртүрлі деңгейдегі теориялық сұрақтар берілген. Қатысушы сұрақ деңгейін таңдайды және дұрыс жауабын береді, егер жауап болмаса онда келесі қатысушы дұрыс жауап беріп қосымша ұпайлар ала алады.

Қажетті құралдар: мультимедиялық экран

Бағалау: экранда таңдалған ұпайлар саны бойынша.

Уақыт: әрбір қатысушының жауабына 1 минуттан.

Төртінші тур - «Эрудит»

Оқушылар саны - 6 адам.

Қатысушылар терминологиясы бар негізгі және қосымша металлургиялық құрылғылар схемалары бойынша дұрыс жауап берулері керек. терминологияларына жұмыс. 10 ұпайлық жүйе бойынша бағаланады.

Қажетті құралдар: әрбір қатысушыға 10 карточкадан

Бағалау: дұрыс жауаптар мөлшері бойынша (максималды 10 ұпай)

Уақыт: қатысушылар жауабына 20 минут (әрбір карточкаға 2 минуттан).

Бесінші тур - «Металлургиядағы химия»

Оқушылар мөлшері - 3 адам.

Қатысушылар суреттеу бойынша химиялық зерттеуді орындайды, реакцияның бар немесе жоғын бақылайды, нәтижелерін өңдейді, карточка сұрақтарына сәйкес қорытындыларын тұжырымдайды. Құрастырған қорытындылардың дұрыстығы, орындалған тапсырмалардың дұрыстығы бағалау шарттары болып табылады.

Құрылғылар: екі пробирка, ерітінділер CuSO_4 , FeSO_3 , биялай, халаттар.

Бағалау: максималды баға 15 ұпай.

Уақыт: 20 минут

УДК 376.4

ТВОРЧЕСКИЕ ЗАНЯТИЯ С УМСТВЕННО ОТСТАЛЫМИ ДЕТЬМИ

К.С. ҚЫСТАУБАЕВА

воспитатель, специальная коррекционная школа-интернат, №4, г. Павлодар

Детям с нарушением интеллекта непросто заниматься творческой деятельностью. Тем более, им сложно доводить начатое дело до конца. В связи с этим в процессе обучения и развития этих детей встает первая важная задача – сформировать положительную мотивацию трудовой деятельности.

Процесс творческого развития тесно взаимосвязан с развитием сенсорно-перцептивной сферы ребенка с ограниченными умственными возможностями. Для того, чтобы он мог совершать различные операции, необходимо, чтобы он был знаком со свойствами различных предметов и веществ: воды, бумаги, ткани, глины, теста, пластилина.

Для того чтобы обучить ребенка тому или иному приему работы, педагог должен обладать огромным терпением и действовать в соответствии с принципом «пошагового обучения», который включает в себя длительную отработку каждого мельчайшего компонента творческого процесса. Важно следить за тем, чтобы неудачи не отпугивали ребенка, а его самостоятельная работа над заданием укрепляла уверенность в своих силах и способствовала развитию готовности заниматься творческой деятельностью.

Детям с умственно отсталостью характерно неустойчивость внимания, сниженная работоспособность, импульсивная, недостаточно целенаправленная деятельность и многое другое. Эти особенности носят стойкий характер и могут усугубляться с нарастающей сложностью учебного материала. Поэтому необходимы специальные творческие занятия с учетом индивидуально – типологических особенностей детей, выбор средств и приемов, позволяющих наиболее эффективно формировать как конкретно – трудовые, так и обще учебные умения учащихся, раскрывать их творческий потенциал, создавать атмосферу сотрудничества между детьми.

К творческим занятиям относятся лепка, изобразительная деятельность, аппликации, работа с природным материалом.

Лепка – один из видов продуктивной деятельности, значение которой для интеллектуального, эмоционального и речевого развития ребенка чрезвычайно высоко. Знакомить детей с лепкой можно тогда, когда у него появился интерес не только к предметам быта, но и к различным материалам, с которыми можно что-то сделать: песку, глине, тесту и многому другому. Игры с тестом знакомят детей с особым материалом - тестом, обогащают опыт ощущения и восприятия, подготавливают руки к работе с более тугими материалами (пластилином и глиной). Способствуют развитию воображения, памяти, внимания и могут стать мощным стимулом для интеллектуального развития ребёнка. А также формируют эмоциональный и речевой контакт со взрослыми, стимулируют понимание речи и активную речь самих учащихся и приучают детей к аккуратной работе за столом.

Для начала я предлагаю детям познакомиться с соленым тестом, показываю, что ему можно легко придать любую форму, что оно экологически безопасно. Именно со знакомства с тестом, с пробуждения интереса к самому материалу, пока еще без намерения научить учащихся что-то слепить, и начинается приобщение их к лепке.

Во время приобщения детей к игре с тестом нужно учитывать следующие рекомендации:

- все, что необходимо для занятия(тесто, игрушки), приготовьте заранее – в силу незрелости нервной системы дети не могут долго ждать;

- приучайте детей играть с тестом за столом, на клеенке, а после игры обязательно мыть руки;

- тесто – своеобразный материал для лепки и может сначала не понравиться учащимся. Начните игру с тестом вместе с ребятами; при первых же признаках снижения интереса переключите их внимание на другую игру, а к тексту вернитесь через одно - два занятия.

После того, как дети станут делать объёмные фигурки (например, самолёт или черепаху), я предлагаю своим ученикам перейти на работу с глиной.

Начинается лепка с того, что дети получают готовую глину и им предлагается вылепить, что они хотят. Можно лепить овощи и фрукты: морковь, свеклу, репу, горох, яблоки, груши, вишни, сливы. Лучше всего, делать это, имея перед собой натуру. Наличие натуры заставляет ребенка наблюдать. Здесь он видит цвет, форму, размеры. Вся работа по лепке проводится пальцами. Надо обращать большое внимание на то, чтобы в работу вовлекать большие пальцы. Лепка развивает наблюдательность, чувство формы, пространственные отношения.

Изобразительная деятельность является важным средством эстетического воспитания умственно отсталых детей. Она помогает открывать и познавать окружающий мир, формирует представления о нем; развивает эстетическое восприятие, образное мышление, формирует усидчивость и терпение, аккуратность и трудолюбие, внимание и интерес к окружающему миру, способствует эмоциональному и творческому развитию личности ребенка. Кроме того, нельзя недооценивать роль занятий изобразительной деятельностью в развитии мелкой моторики рук.

В ознакомлении учащихся с нетрадиционными художественными техниками изображения можно условно выделить три этапа:

На первом этапе я знакомя детей с инструментарием, демонстрирую приемы, характерные для нетрадиционной техники рисования. Они только наблюдают за моими действиями.

На втором этапе в процессе создания беспредметных изображений, учу правильно держать инструменты (тычок, кисть и т. д), пользоваться аппликационными заготовками, пальчиковыми красками.

На третьем этапе в процессе работы над созданием образов (предметных, сюжетных и декоративных), помогаю отрабатывать умения и навыки работы, как в традиционной, так и в нетрадиционной технике рисования. И постоянно стимулирую детей отвечать на вопросы об изображаемых объектах, рассказывать о создаваемых ими образах.

Поддержанию интереса к занятиям художественной деятельностью способствуют организация выставок детских работ, использование лучших индивидуальных и коллективных работ для оформления помещений, изготовление своими руками подарков для родителей и друзей. Дети приучаются ценить и уважать не только собственный труд, но и успехи своих товарищей, внимательно относиться к близким, получать удовольствие от того, что смогли доставить радость другим людям.

Наиболее простые работы по аппликации – это составление орнамента. Первые орнаменты представляют собой ритмическое повторение одного элемента: квадрата, треугольника. Затем можно дать двухцветный орнамент: половина синих фигур, а половина красных. Наклеиваются они чередуясь. Когда дети овладевают десятком отдельных форм, можно давать вырезать те же формы, но уже без наличия образца. От аппликации из бумаги можно перейти к аппликации из ткани. Здесь уже идет не только наклеивание, а вышивание. Можно делать при небольшом навыке прекрасные узоры, отделки.

Аппликация развивает точность руки и глаза, вкус.

При работе с природным материалом могут быть использованы сухие листья, ветки, сучки и т.д. На полоску бумаги можно наклеить высушенные листья разного размера, собранные с одного дерева. Получится работа на тему: «больше – меньше».

Огромное количество разнообразных игрушек можно сделать из сосновых шишек, из желудей, из молодых веток сосны и т.д. Эти работы крайне разнообразны.

Таким образом, в процессе творческих занятий дети решают разнообразные конструкторские и технологические задачи, задачи оформления, отделки изделия, сравнивают, сопоставляют приемы обработки разных материалов. Посильность и доступность предложенных заданий, теоретическая и практическая подготовленность детей к их выполнению способствует развитию познавательной сферы, улучшают мелкую моторику мышц рук, пространственную ориентировку, трудовые умения, увеличивают самостоятельность детей при коллективных формах работы. Правильная организация творческих занятий ведет к формированию ребенка как активного и самостоятельного субъекта деятельности, умеющего и желающего учиться.

УДК 373.2.025

ОСОБЕННОСТИ ПРОЯВЛЕНИЯ КАПРИЗОВ И УПРЯМСТВ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА НА ПРИМЕРЕ ВОСПИТАННИКОВ МИНИЦЕНТРА НА БАЗЕ УЗЫНСУСКОЙ СОШ

Н.Н. ЛИТВИНОВА

заместитель директора по воспитательной работе, Узынская СОШ, Село Узынсу, Иртышский район, Павлодарская область

Во все времена большой проблемой для взрослых были капризы и упрямства их детей. Поэтому для определения актуальности этой проблемы необходимо учесть особенности современного общества. Большое количество ценностей утратили свою силу, изменилось мнение людей по многим вопросам. Всё это, конечно, не могло не отразиться на детях. В наше время характер и глубина капризов изменились, так же как и сами дети. Ребята стали более эгоистичными, самолюбивыми и жестокими. Возможно, это происходит по причине того, что родители сейчас уделяют гораздо больше внимания материальной жизни детей, чем их духовному развитию и становлению. Взрослые стали меньше интересоваться внутренним миром детей, их переживаниями, тревогами, успехами и неудачами. Дети начали отдаляться от своих родителей, а те, в свою очередь, не пытаются воспрепятствовать им. Вследствие этого возникает недопонимания между самыми близкими людьми. Всё чаще и чаще можно встретить капризных и упрямых детей. Поэтому, я считаю, важно, чтобы родители умели правильно оценить уровень морального развития детей. Понимали причины появления отрицательных черт и пути их преодоления. А для этого необходимо больше внимания уделять для изучения проявления капризов и упрямства, их причины и пути преодоления. Чтобы педагоги совместно с родителями могли противостоять этой проблеме.

Содержание капризов и упрямств дошкольников

В самом общем виде под упрямством родители подразумевают непослушание, стремление ребенка все делать по-своему, желание настоять на своем и говорить «нет», когда, по их мнению, нужно говорить «да». Часто родители, жалующиеся на упрямство своего ребенка, забывают о заостренной потребности детей этого возраста в самоутверждении, выражении своего недавно появившегося «я», о том, что малыш уже может иметь свое, отличное от них мнение, отражающее индивидуальные особенности его темперамента и формирования характера. Когда ребенок не может быть тем, кем он хочет, он так или иначе выражает свое несогласие, с препятствиями на пути утверждения своего «я», и упрямство — один из способов выражения этого несогласия.

Каприз может выражаться в упорном нежелании ребёнка без внешне видимых причин подчиняться предъявленному требованию, негативизм, настаивание на выполнении своего желания.

Причины возникновения капризов и упрямства

Разобраться в причинах упрямства — значит подобрать ключ к ребенку, к его созидательной и творческой активности. Главное в работе с упрямыми детьми — это смотреть на них непредвзятыми глазами, пытаться увлечь их интересным заданием и игрой — всем тем, что создало бы условия для адекватной возрасту реализации возможностей, потребностей и интересов и послужило бы поводом для своевременного одобрения и похвалы.

Меры по искоренению капризов и упрямств в дошкольном возрасте.

Десять «НЕ»

Не кричите. Не бейте. Не поддавайтесь уговорам. Не пытайтесь вразумить. Не нервничайте. Не упрямивайте. Не наказывайте. Не задабривайте обещаниями. Не «покупайте» послушание. Не говорите о капризах в его присутствии.

Предъявляйте разумные требования.

Установите ограничения и не отступайте от них ни на дюйм.

Такт.

Терпение.

Сопrotивление ребёнка можно уменьшить, если двигаться с его эмоциональным потоком, а не против его.

Равновесие между требованием и уважением.

Игнорируйте ребёнка, как только можете.

Представляйте самостоятельность, где только возможно.

Предоставляйте новые формы деятельности и взаимоотношений, на которые претендуют дети.

Постоянство.

Предлагайте ребёнку выбор, который устраивает вас.

Ищите причины, а не устраняйте симптомы.

Стремитесь к построению гармоничных отношений с другими людьми.

Отвлекайте ребёнка, пробуйте свои уловки, когда только это возможно.

Попросите прощения, если вы накричали на ребёнка несправедливо.

Думайте наперёд, чтобы избежать проблем.

Создайте условия для занятия интересным делом.

Представляйте достаточно времени для самостоятельного выполнения действий.

Во время проведения наблюдения старалась на начальном этапе за короткий срок выделить для себя детей с типичным проявлением капризов и упрямства. Таким образом было замечено следующее.

Злата К. девочка пяти лет, часто отказывается выполнять предложенную работу. На занятиях сложно привлечь ее внимание. На все замечания со стороны взрослых она отказывается реагировать, молча смотрит в пол. Мать девочки часто жаловалась, что не в силах справиться со своей дочерью. Дома ребёнок постоянно капризничает и проявляет упрямство по типу: «хочу - не хочу», «буду – не буду», «то – не то». Сама мать упряма, обладает таким же, как и у Златы твердым и волевым характером. Она постоянно твердила девочке о хорошем поведении, вежливости, тихой игре желание иметь девочку,

Аня К. наверное, самый яркий пример проявления капризного поведения. Собираясь на прогулку, девочка отказалась надеть шапку. На вопрос - почему, ответила, что просила у мамы розовую шапку с цветочком, которую они купили на более тёплую погоду, а она отказалась. Объяснения и уговоры воспитателей не помогли. Аня громко кричит: «Не хочу!», «Не буду!», делает плаксивое лицо и ждёт реакции взрослых. Мы объяснили ей, что на прогулку идём сами без нее, если она не наденет шапку. На что Аня отреагировала, бросив шапку на шкафчик. Воспитатель начинает выводить детей на улицу, Аня остаётся в группе, бросается на пол, кричит, бьёт руками и ногами. Я договариваюсь с помощником воспитателя, чтобы она не трогала Аню, не разговаривала с ней, и ухожу. Через некоторое время Аня одевает свою старую шапку и выходит на прогулку.

Много жалоб поступало из уст родителей, бабушек и дедушек.

Бабушка Аимы М. спрашивала: «Как поступить с внучкой, она постоянно упрямится, капризничает. Мы с дедушкой в ней души не чаем, но иногда берёт такое зло, что и сказать не могу. Так, признаться, досадно станет, что кажется, рада была бы от нее избавиться. Мучает она нас своими капризами и упрямством. Не знаешь, чем угодить, исполнишь одно – требует другое. Вот расскажу как было однажды: сидит Айма за столом, ничего кушать не хочет. От всего отворачивается. Попробовала лаской, дедушка крикнул, пригрозил ремнём. Ничего не помогает, сидит, волком смотрит, так и не притронулась ни к чему. Не от болезни какой она капризничает».

Я постаралась разобрататься в поступках Аимы. В группе, среди сверстников она активна, внимательна на занятиях. Оказалось, во время обеда взрослые о чем-то разговаривали, не обращая внимания на Аиму. Как только девочка выразила своё недовольство, ситуация за столом поменялась. Всё внимание перешло к ней. Бабушка с дедушкой стали её успокаивать, уговаривать, следить за каждым движением внучки.

Ясно видно: цель каприза достигнута: Айма – главная персона за столом. Всё только на нее смотрят, только о ней говорят. Теперь понятно, что взрослые сами того не желая, только укрепляют в девочке капризное поведение, были не противниками, а союзниками ее каприза. Такое поведение означает, что весь уклад жизни, в котором растёт Айма не правилен. Неверно и общение взрослых к ней: необходимо в корне изменить его. Такой перелом может быть для родителей труднее, чем для девочки, но его необходимо произвести. Это самый верный путь к искоренению капризов. Для характера девочки вредно, если каждую минуту она слышит о родительской любви, чувствует заботу о себе и безграничное внимание. Она должна знать, что у родителей и других близких её людей могут быть важнее заботы и дела помимо нее, также как и у нее могут быть важнее заботы и дела помимо родных. Тогда лучше и спокойнее будет идти жизнь, без ежеминутных столкновений, и меньше станет причин для требовательности, прихотей и капризов.

Во время режимных процессов Сонита. проявляя в группе упрямство, не желая выполнять отдельные требования (категорически не хотела укладываться на дневной сон). Причем капризничала она периодически причиной капризов девочки оказалась постоянная смена условий жизни, а также различные требования обоих родителей. Мать довольно требовательная женщина, отец же, наоборот, баловал ребенка, разрешал допоздна смотреть телевизор, подолгу играть в компьютерные игры, есть что захочется, и когда захочется, в общем не соблюдал режима дня дошкольника. Изучив причины проявления капризов и упрямства, я посоветовала родителям обсудить их требования к ребёнку, найти оптимальный вариант, перестать бросаться в крайности.

Капризное поведение у Рафика А. возникает в тот момент, когда я предлагаю ребятам собрать игрушки и готовиться к занятию. Причина выяснилась, когда я случайно узнала от мамы Рафика, что они живут в однокомнатной квартире вчетвером: Максим, его родители и бабушка, которая очень любит порядок в доме. Посетив через несколько дней по поручению воспитателя квартиру этой семьи я увидела идеальную чистоту, это результат кропотливой работы бабушки, но и, как следствие, отсутствие у Рафика «своего уголка» в доме: машины аккуратно расставлены, из конструктора построен дом, нигде не было видно следов детской игровой деятельности. Стало ясно, почему мальчик так яростно борется за каждую минуту, проведенную в игровом

центре группы. Я посоветовала маме позволить мальчику играть с его игрушками и дома, объяснила, что это, практически, последний год, когда Рафик может уделять столько времени игрушкам, ведь скоро его ждет школа и учебная деятельность. Лучше научить ребёнка убирать за собой игрушки, чем отбирать у него эти незатейливые моменты детского счастья. Мама с пониманием и энтузиазмом отнеслась к необходимой перемене в укладе жизни семьи. Она рассказала, что и сама об этом думала.

Изучив особенности проявления капризов и упрямства, провела ряд мероприятий по их искоренению и закреплению полученных результатов. Проработав ряд методической литературы, выбрала для себя целый комплекс занятий и игр, соответствующих данной проблеме. Каждое занятие тщательно готовила: заранее продумывала вопросы к беседе, старалась насытить художественным словом, иллюстрациями. Проводила индивидуальную работу во вторую половину дня по формированию устойчивого поведения. Также в вечерний отрезок проводила игры-драматизации в которых старалась привлечь внимание детей к положительным качествам личности, заинтересовать их правилами поведения. В таких играх основные роли давала исполнять капризным, упрямым детям. Провела работу с родителями. Большое внимание уделяла индивидуальным беседам, стараясь выслушать родителей, дать им тактичный совет. Также провела заседание круглого стола с родителями «воспитание добром — основа нравственного поведения» во время которого провела тестирование. Результат обсудила совместно со всеми родителями и в индивидуальной беседе.

Анализ результатов и эффективности проделанной работы

Пронаблюдав за детьми и выяснив причины их неадекватного поведения, а так же проведя ряд мероприятий по их искоренению, я стала ждать результаты проделанной работы.

Скоро я заметила, что Злата К. стал реже капризничать. Она всё чаще старается выслушать, а затем и выполнять предложенное ей поручение или задание. Мама Златы старается выслушивать его мнение, больше уделять внимание работам Златы по рисованию, лепке, аппликации. Малышка начинает взаимодействовать с детьми группы. Мама также активно стала принимать участие в жизни миницентра.

Начало меняться в лучшую сторону и поведение Ани К. Девочка сама стала замечать бесполезность своих неправильных действий. Так на замечание одной из сверстниц, о том, что мама купит Ани такую же куклу если она покричит и упадёт на пол, девочка ответила: «Мама уже не пугается и не даёт мне что хочу. Совсем перестала меня слушаться».

Мама Ани рассказала что они с мужем изменили свое отношение к капризам дочери: стали часто их игнорировать и пристыжать подобное поведение. Вследствие этого девочка перестала после нескольких попыток использовать своё упрямство и капризы в качестве средств для привлечения внимания окружающих к себе. Бабушка Ани говорит, что внучка стала добрее, начала более уважительно относиться к ней и дедушке, чаще откликается на просьбы.

Изменилось поведение Аиды М. Больше времени он теперь проводит с мамой, которая тщательно следит за соблюдением режима дня. Мама девочки согласовала требования с его отцом. Теперь он меньше позволяет вольности девочке, больше требует от него. Аида стал стабильнее, сдержаннее, не так сильно и эмоционально реагирует на замечания. Беспрекословно выполняет требования режима дня группы, исчезли проблемы дневного сна.

Беседа с мамой Сониты также принесла свои плоды. Сейчас у девочки есть «игровой уголок» в доме, она в любое время может брать свои игрушки, действовать с ними. Кроме того, родители приучили дочь убирать после игры свой ящик. Это новое качество особенно оценила бабушка. В группе Сониты теперь не возникает проблем с подготовкой занятий. Она стала проявлять большой интерес к занятиям по математике.

После того мама Рафика. узнала о большом умственном потенциале мальчика, она стала уделять ему больше внимания, заниматься с сыном дома. Рафик А. стал ещё усерднее относиться к предложенным заданиям. Теперь он знает, что за хорошо выполненную работу, его ждёт похвала, его родители ценят то, что он делает. Поэтому мальчик стал более внимательным, усидчивым, исчезли капризы и упрямства.

Проанализировав изменения в поведении ребят, можно сказать, что проделанная работа была эффективной. Цели, поставленные в начале экспериментальной работы, достигнуты благодаря целенаправленной, планомерной, систематизированной деятельности. Уровень капризов и упрямства в группе намного изменился. Также много изменений произошло из-за комплекса занятий, посвященных профилактике и искоренению причин возникающего негативного поведения. Капризные и упрямые дети в театрализованных и дидактических играх занимали ведущие роли, что в дальнейшем привело к сплочению коллектива и взаимоуважению между детьми «сложными» дети стали понимать, что от их поведения и качества выполняемых действий, иногда зависит результат игры.

Хорошие результаты принесла и работа с родителями. Многие из них пересмотрели, благодаря индивидуальным беседам, коллективному обсуждению и результатам тестирования, своё отношение к детям, принципы воспитания и гармоничного развития.

Выводы и педагогические рекомендации по формированию устойчивого поведения

Исходя из проведённой работы можно с уверенностью сказать, что гипотеза, поставленная ранее, подтвердилась при изучении теоретических основ капризов и упрямства и во время практической деятельности. Действительно, меры по искоренению капризов и упрямства исходят из сущности причин их проявления.

Для достижения положительного результата в работе по формированию устойчивого поведения дошкольников, необходимо много уделять наблюдению за особенностями проявления капризов и упрямства.

Педагог должен понять, почему ребёнок в данной ситуации поступает именно так, а не иначе. Ведь каждый маленький по-своему воспринимает окружающий его мир, поэтому и причины неустойчивого поведения различны.

Важным шагом к успеху является индивидуальная работа с дошкольниками. Настоящий педагог должен подобрать ключи к сердцу каждого малыша, знать, что и когда сказать, использовать ласку и строгость в нужный момент.

Нельзя обойтись и без работы с родителями. Ведь единство требований в воспитании и обучении очень важный момент в формировании всесторонне развитой личности. Воспитатель группы должен вовремя, а главное тактично и ненавязчиво дать совет, рекомендацию родителям. Только во взаимодействии с самыми близкими людьми для ребёнка можно достичь хороших результатов в воспитании устойчивого поведения.

Главное в процессе работы по искоренению капризов и упрямства не забывать о внутреннем мире ребёнка, продумывать все свои действия и слова, чтобы не навредить маленькому человеку.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Просмотрев ряд литературы и успешно применив полученные мною знания, умения и навыки на практике, я сделала вывод, что ключ для понимания причин возникновения капризов и упрямства у детей дошкольного возраста кроется не только в типе темперамента ребёнка, его характере, но и в условиях его жизни, ситуации в семье, отношениях с родителями и сверстниками. К концу дошкольного возраста у ребёнка появляется чувство самооценки, собственной значимости и уникальности, на базе которой развивается его самооценка. Проявление этих чувств в коллективе влечет за собой негативизм и капризы.

Нервная система у детей близка к слабому типу, что ведёт к её быстрому истощению, повышенной возбудимости и чувствительности, неадекватному и капризному поведению (в ответ на замечание взрослого малыш плачет, выкрикивает обидные слова, на праздниках, концертах, в театрах, общественных местах дети кричат, капризничают, вскакивают со своих мест, нарушают правила поведения и т.п.).

Во многом влияние выше указанных факторов на предупреждение и искоренение капризов ребенка зависит от создания особой развивающей среды в дошкольном образовательном учреждении. Определяющую роль в это деле играют педагоги. Надо осознавать, что для полноценного развития ребёнка, он должен иметь разносторонний опыт взаимодействия с предметным миром и другими людьми. Очень часто ребёнок, движимый своими познавательными потребностями, как бы подсказывает взрослым, в чём он нуждается больше всего и к восприятию чего он готов. И задача последних сводится к тому, чтобы создавать оптимальные условия для удовлетворения новых возможностей ребёнка.

УДК 372.864

РАЗВИТИЕ ИНФОРМАЦИОННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГИИ

Л.М. ЛОПАТЮК

учитель технологии, СОШ №33, г. Павлодар

Современное общество называют информационным. В условиях быстроизменяющегося мира и увеличения потоков информации, фундаментальные предметные знания являются обязательной, но недостаточной целью образования. Обучающиеся должны не просто овладеть суммой знаний, умений и навыков. Гораздо важнее и сложнее привить обучающимся умение самостоятельно добывать, анализировать, структурировать и эффективно использовать информацию для максимальной самореализации и полезного участия в жизни обществ [1].

Преобразование современной цивилизации в информационное общество актуализирует, прежде всего, проблему формирования и развития информационной компетентности личности, которая становится определяющим фактором ее трудовой деятельности и повседневной жизни.

Термин «информационная компетентность» определяется как способность и умение самостоятельно искать, анализировать, отбирать, обрабатывать и передавать необходимую информацию при помощи устных и письменных коммуникативных информационных технологий. Информационная компетентность включает в себя различные аспекты (способы деятельности):

- планирование информационного поиска;
- извлечение первичной (необработанной) и вторичной (обработанной и представленной ученику) информации;
- первичная обработка информации;
- обработка информации;
- использование логических операций при обработке информации[1].

Главным в работе современного учителя должно стать не традиционное изложение учебного материала, а создание условий для овладения учащимися основными компетентностями. Без использования современных информационных технологий обойтись уже невозможно (учебные видеофильмы, интерактивные обучающие программы, стенды-тренажеры и др.). В известной мере они потеснят источники информации на бумажных

носителях, равно как и учительском монологе. «Технология» не является исключением среди других школьных предметов, и также как они, характеризуется избыточностью учебной информации (в том числе, без учета психологических и возрастных особенностей учащихся).

Одним из средств развития и формирования информационной компетентности на уроках технологии является применение компетентностно-ориентированных заданий. Если компетентность – это умение применить накопленные знания в практической деятельности и повседневной жизни, то компетентностно-ориентированные задания предназначены для реализации данной цели. Особенность компетентностно-ориентированных заданий заключается в том, что они носят практико-преобразовательный характер, однако их решение требует предметных знаний иногда даже нескольких учебных предметов. Ученик сам формирует понятия, необходимые для решения задач. При таком подходе, учебная деятельность, периодически приобретая исследовательский или практико-преобразовательный характер, сама становится предметом усвоения[3].

При решении компетентностно-ориентированных заданий учитель и ученик преследуют разные цели: учащийся нацелен на поиск решения соответствующего данной ситуации, учитель – на освоение обучающимися способов деятельности, то есть ключевых компетентностей. Решение компетентностно-ориентированных заданий часто связано с анализом конкретных, происходящих в реальной жизни, изменений в обществе, что является новым как для учителя, так и для ученика. В этом случае изменяется характер взаимоотношений между учителем и учеником, и они выступают как полноправные партнеры. Компетентностно-ориентированные задания, являясь межпредметными, интегративными, способствуют систематизации предметных знаний на деятельностной практико-ориентированной основе. При этом обучающийся, осваивая универсальные способы деятельности (ключевые компетентности), решает личностно-значимые проблемы посредством предметных знаний.

Формирование информационной компетентности проходит через определенные этапы. На начальном этапе самостоятельность учащихся является минимальной, задания даются конкретные (например, найти новые слова в тексте и определить их значение по словарю сообщение по теме урока). Постепенно задания усложняются, становятся менее конкретными, на конечном этапе определяется только цель, а как ее достичь, с помощью каких средств, в какие сроки определяет сам учащийся. На данном этапе поощряется выполнение задания группой учащихся, что дает им возможность работать в команде, так как приходится координировать свои действия друг с другом для достижения лучших результатов. Информационная компетентность формирует основу для обучения в течение всей жизни, позволяет учащимся стать более самостоятельными и взять на себя большую ответственность за результаты своей учебы.

Если ученик ничего не извлекает из своей опытной деятельности, даже многократно повторенной, то он не обогащает свой прежний опыт. Компетентным делает ученика не многократное выполнение какой-либо деятельности (например, большое число выполняемых упражнений, решенных предметных задач и др.), а сравнительный анализ, сопоставление с проектируемым ходом ее выполнения и реальным, получение соответствующих рефлексивных выводов.

Рассмотрим формирование информационной компетентности учащихся 5 класса на примере такого аспекта информационной компетентности, как планирование и поиск информации. Так, для уроков по технологии приготовления пищи, учащимся необходимо принести продукты. В качестве домашнего задания можно дать компетентностно-ориентированное задание на расчет количества продуктов на звено из четырех человек, при этом учитель может дать раскладку продуктов только на одного человека. За одну-две недели до урока-практикума учащимся выдается карточка с указанием набора данных, необходимых для урока. Учащиеся собирают данные, используя доступные им источники. Данные проверяются учителем при подготовке к уроку. При выполнении этого задания учащиеся пользуются знаниями школьного курса математики, что еще раз подтверждает интегративную составляющую информационной компетентности. При этом у учащихся дополнительно закрепляются счетные навыки.

Компетентностно-ориентированное задание первого уровня: из предложенной учителем в классе или имеющейся дома кулинарной книги выбрать и выписать рецепты трех овощных салатов. В этом случае определен источник (учитель предложил книгу, где обязательно есть такие рецепты, либо указал на возможный источник – кулинарную книгу).

Для того, чтобы задание было отнесено ко второму уровню, необходимо изменить условие задания. Задание второго уровня: подготовить для урока рецепты трех овощных салатов и выписать их в тетрадь. В данном случае учащийся должен самостоятельно спроектировать поиск нужных источников для выполнения задания.

В планировании и поиске информации могут помочь родители учащегося, что всегда положительно сказывается на достижениях ученика. В качестве источника информации, которым могут воспользоваться учащиеся дома, может быть и Интернет, значит, для критерия оценивания необходимо еще предусмотреть оценочный балл за использование Интернета. Если учащийся сделал ссылку на страницу Интернета, то его информационную компетентность в данном аспекте можно считать отличной.

Компетентностно-ориентированное задание третьего уровня, предусматривает выбор учащимися источников, необходимых для поиска информации и обоснование их выбора.

Представим модель компетентностно-ориентированного задания для самостоятельного конструирования учителем [4].

название задания;
 виды (аспекты) формируемых ключевых компетентностей;
 стимул (мотивация);
 лично-значимый познавательный вопрос (задачная формулировка);
 источник информации по данному вопросу, представленный в разнообразном виде (тексты, таблицы, графики, статистические данные ит. д.);
 задания (вопросы) по работе с данной информацией;
 бланк для выполнения задания (если оно подразумевает структурированный ответ);
 модельный (предполагаемый) ответ;
 инструмент проверки (оценочный бланк, ключ).

Рассмотрим пример компетентностно-ориентированного задания третьего уровня – «Виды продуктов, используемые в качестве начинки для бутербродов». Мотивационный аспект этого задания: Вы – повар. Для банкета вам поручили сделать различные виды бутербродов и самостоятельно выбрать начинку для бутербродов, но просили учесть, чтобы используемый в качестве основы хлеб был не только пшеничным, но и ржаным.

Задание: А) Организуйте самостоятельный поиск информации заполните дома предложенную таблицу 1 на основании найденной вами информации.

Таблица 1 Виды продуктов, используемых в качестве начинки для бутербродов

Закусочные продукты для бутербродов	Продукты для бутербродов, которые кладут прямо на хлеб без предварительного смазывания хлеба сливочным маслом	Продукты для бутербродов, которые сочетаются с ржаным хлебом	Продукты для бутербродов, которые сочетаются с пшеничным хлебом
1	2	3	4

Предполагаемый ответ представлен в таблице 2

Таблица 2 Виды продуктов, используемых в качестве начинки для бутербродов

Закусочные продукты для бутербродов	Продукты для бутербродов, которые кладут прямо на хлеб без предварительного смазывания хлеба сливочным маслом	Продукты для бутербродов, которые сочетаются с ржаным хлебом	Продукты для бутербродов, которые сочетаются с пшеничным хлебом
1	2	3	4
сыр, ветчина, колбаса, рыбная нарезка, икра, овощи, консервы	шпик, копченая корейка, копченая грудинка, жирная ветчина	жирные продукты, продукты, имеющие острый вкус (сельдь, килька), продукты, не обладающие отчетливо выраженным вкусом (плавленный сыр, яйца)	масло, сыр, ветчина, колбаса, рыбная нарезка, мясная нарезка, овощи, овощная икра, варенье, творожная масса

Критерии оценивания задания предлагаются в таблице 3

Таблица 3 Критерии оценивания задания

Показатель	Количество баллов
Выбрал не менее трех продуктов в табл 1	12 (3 за каждый столбец)
Допустил ошибку	-1
Правильно записал 2 источника	3
Предложил более двух источников	1
Правильно записал дополнительные источники	1
Допустил ошибки в написании выходных данных источника	-1
Воспользовался информационными ресурсами Интернет	5
Сделал ссылку на страницу Интернет	1
Максимальное количество	23

23-21 балла – отлично;
 20-17 баллов – хорошо;
 16-12 баллов – удовлетворительно;
 Менее 12 баллов - информационная компетентность в аспекте планирования и поиска информации не сформирована

Работая на уроках технологии с учениками 5-х классов, учитель сталкивается с такими проблемами, когда большинство учащихся практически не умеют самостоятельно пользоваться учебником: они ждут, когда учитель назовет номер страницы в учебнике, где находится нужная информация. Многие учащиеся не знают названия существующих словарей и практически не умеют ими пользоваться. Другими словами, учащийся принимает информацию или путь к ней только со слов учителя, не проявляя при этом никакой самостоятельности. Устранить эту проблему можно, применяя компетентностно-ориентированные задания.

Таким образом, содержание образовательной области «Технология» дает широкие возможности учителю через систему компетентностно-ориентированных заданий, уровневая структура которых позволяет выделить этапы и последовательность технологических шагов, формировать информационную компетентность учащихся.

ЛИТЕРАТУРА

1. Государственная программа развития образования в Республике Казахстан на 2005-2010годы. – Астана, 2004.
2. Бермус А.С., Тришина С.В. Информационная компетентность как педагогическая категория. \ \ Интернет-журнал «Эйдос»: [http:// www. eidos. ru\journal\2005\0910-11.htm](http://www.eidos.ru/journal/2005/0910-11.htm).
3. Хуторской А.В. Статья «Ключевые компетенции как компонент лично-ориентированного образования» \ \ Народное образование. 2003. №2.- с.58-64.
4. Загребина М.Г., Плотникова А. Ю., Севостьянова О.В., Смирнова И.В. Тесты внешней оценки уровня сформированности ключевых компетентностей учащихся. \ Под ред. И.С. Фишман. – Самара, 2006.

УДК 376.2:372.874

ОСОБЕННОСТИ ЛОГИКО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ПОСТРОЕНИЯ УРОКОВ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА В ЦЕНТРЕ РЕАБИЛИТАЦИИ

О.А. ЛУХМАНОВА

учитель изобразительного искусства, КГУ «Областной центр реабилитации детей с ограниченными возможностями», г. Павлодар

В.Х. АДИЛОВА

к.п.н., доцент, ПГПИ, г. Павлодар

Главная цель предметов художественного цикла это развитие эстетического сознания детей. Философия образования относит эстетическое сознание к сфере субъективного освоения действительности по законам красоты. Это эстетические чувства, вкусы, оценки, переживания, идеалы. Критериями эстетического сознания являются:

- освоенность способов действий;
- отношение к людям, к созданиям их труда, к природе, самому себе;
- совершенство деятельности;
- переход деятельности из утилитарной и ограниченной в свободную и универсальную.

При обучении детей искусству развивается способность воображения, или фантазии. Аспектами проявления данной способности является ее универсальность по отношению к любому виду деятельности и наиболее успешно она развивается именно в искусстве.

Создание художественного образа требует высокоразвитой формы воображения. Она характеризуется способностью «видеть целое раньше частей, и видеть правильно». Поэтому в процессе обучения изобразительному искусству формируется:

- умение выделять объекты, их части, отдельные свойства и отношения между ними;
- умение действовать с отношениями;

- умение обобщать эти отношения, приводить их к единству, к целостности. Построение образа происходит при движении сознания от целого к частям, от общего к частному. Такое построение характерно для научно – теоретического мышления и для процесса создания образов творческой фантазии.

На уроках изобразительного искусства, реализуя цель развития эстетического сознания, важно, чтобы способность воображения была направлена на формирование умения видеть мир глазами других. Это значит уметь «принимать близко к сердцу» интерес другого человека, его запросы к действительности, его потребности. Корни творческого преобразования действительности, корни эстетического созерцания лежат в таком умении.

Изобразительная деятельность появляется на втором году жизни и до десяти лет является устойчивым увлечением. Изобразительная самодеятельность считается сформированной у детей к концу дошкольного

возраста. Она выражается в потребности отразить в лепке, в рисунке, в поделках индивидуальное отношение к миру, в особой восприимчивости к выразительности художественного изображения. Практика показывает, если в процессе обучения не учитывать эти факты, то возникнет психологический конфликт в сознании, произойдет распад изобразительной деятельности. Поэтому необходимо стимулировать у учащихся «рисование для себя», чтобы увлечь их изобразительным искусством и «рисование на занятии» не стало скучной обязанностью. На уроках изобразительного искусства при обсуждении рисунков решается задача формирования учебного действия оценки. В зависимости от целей и периода обучения эта часть занятия проводится в форме фронтального обсуждения, в форме коллективного распределения позиции, свободной дискуссии. При фронтальном обсуждении педагог предлагает критерии оценки рисунков, задает вопросы и высказывает суждения. Учащиеся высказывают свое мнение.

При коллективном обсуждении педагог направляет диалог между группами, обобщает высказывания, «играет» роль арбитра.

Свободная дискуссия предполагает обмен мнениями. Опыт обмена проявляется у учащихся девятилетнего возраста. Как показывают наблюдения, если через 1 – 2 недели обновлять выставку рисунков и сопровождать ее обсуждением достоинств и недостатков, то это обеспечит преемственность между уроками и между разделами курса.

Задачей обсуждения рисунков является формирование умения относиться к изобразительной деятельности и к произведениям искусства с позиции художника, и с позиции зрителя. Наблюдения показывают, что распределение позиций и их обмен способствует совмещению позиций.

Контрольно – оценочный период обучения включает критерии оценки рисунков. К ним относятся способы и приемы художественной деятельности, которыми владеют обучающиеся. Критерии оценки рисунков служат средствами контроля обоснованности самостоятельных действий.

Средства художественного изображения раскрываются педагогом через демонстрацию произведений мастеров искусств. Это создает ситуацию поиска действий, составляющих неизвестный способ изображения.

Ситуация поиска помогает перейти к выполнению учебных заданий. Решение учебных задач, раскрывает особенности, структуру и последовательность действий при выполнении заданий. Составление нового способа действий, или выполнение заданий предполагает отработку этих действий. Важную роль в изображении имеют действия с красочным материалом. Способом определенного учебного задания или ограничений в использовании материала и инструментов создается ситуация, внутри которой совершаются действия. Например, практическое соединение на листе пятен красок разного цвета при последовательном применении кисти различного размера, формы, назначения. В результате возникает сочетание цветов, что создает условия для восприятия тонального различия между отдельными цветами, но и нового их качества – контраста. Цветовой контраст выражает особое чувство и придает рисунку новое содержание. При создании собственными действиями подобного сочетания, учащиеся открывают тот факт, что цветовые отношения передают на рисунке радость или печаль, движение или неподвижность, волнение или покой. Использовать данный способ учащиеся могут не сразу, для этого нужна длительная учебная работа. Но воспринимать выразительность колорита в произведениях мастеров живописи учащиеся научены. Это дает педагогу возможность совершенствовать колористические способности учащихся.

На занятиях изобразительного искусства для решения учебных задач используются своеобразные формы учебного моделирования. Например, при поиске учащимися динамических отношений композиции. Педагог дает задание самостоятельно придумать и записать на листочке замысел рисунка, который позже необходимо реализовать в графической технике темного силуэта на белом фоне. Общим условием для всех является следующее: на рисунке кто – то (или что – то) должен двигаться (медленно, быстро, очень быстро) и что – то (или кто – то) должен быть неподвижным. Если замысел готов, педагог предлагает, пользуясь прямоугольными фигурами из темной бумаги, поискать такое расположение на листе, которое передает движение или неподвижность. Учащиеся выполняют задание способом передвижения фигур на листе, изменяя их расположение и местоположение относительно центра, краев, вертикали и горизонтали. Каждый учащийся имеет при этом одинаковое количество фигур и листок белой бумаги.

Поиск динамических отношений композиции совершают два ученика: один как художник (автор замысла), другой как зритель (не знает этого замысла). Педагог выступает посредником, обращаясь в случаях разногласий или затруднений к образцам динамической композиции графических произведений, репродукции которых вывешены на доске.

Художник располагает на листе прямоугольные фигуры. Их положение и последовательность он определяет на основании сюжета своего замысла. За прямоугольниками он видит изображение отдельных фигур (людей, животных, предметов), находящихся в определенном движении или покое. Для ничего изображающих фигур их расположение, основанное на сюжетной схеме, недостаточно, чтобы передать композиционные отношения, показывающие статику или динамику. Далее в решение задачи включается зритель. Он не знает замысла рисунка и ему надо угадать по расположению прямоугольных фигур его содержание, пользуясь видимыми особенностями их взаиморасположения, пространственными связями и другими композиционными признаками. В результате у ученика – зрителя складывается своя версия содержания рисунка, она может не совпадать с авторской. Именно это расхождение является основанием для диалога и дискуссии. В результате учащиеся перестраивают расположение фигур на листе таким образом, чтобы не словесные пояснения, а зрительно воспринимаемое композиционное решение передавало содержание рисунка.

Данный пример отражает особенности построения учебных задач, характерные для обучения изобразительному искусству. Все способы художественного изображения осваиваются учащимися в процессе обучения как модификация способа композиции. Это и гармонизация отношений цвета, уравнивание расположения рисунка по величине и форме, организация пространственно – временных и эмоционально – смысловых отношений.

Композиция – это способ достижения единства между замыслом и его реализацией в любом материале, в технике, разных жанрах. Поэтому отношение *замысел – реализация* (противоречие между вербальным замыслом и формой его изобразительной реализации) является основой построения учебных задач. Чтобы создать такую ситуацию, надо в учебную задачу ввести разные точки зрения на осваиваемый способ. В описываемом выше примере это противоречие между приписываемым абстрактным фигурам движением и их видимой физической подвижностью на листе.

Распределение между учащимися (художником и зрителем) противоречивой предметности их действий требует так организовать поиск расположения фигур, чтобы их пространственное взаимодействие и положение на листе придавало рисунку динамичность. Именно поиск способа действий, который приводит к единству противоречия между замыслом и реализацией, а не обучение образцам «правильного» расположения фигур на листе составляет содержание данной учебной задачи.

Способ композиции является общим, так как позволяет реализовать уникальный замысел в особой, неповторимой художественной форме. При высоком уровне развития учащийся пользуется способом композиции для создания самого замысла. Распределение между учениками разных позиций и их смена в процессе решения учебных задач создают благоприятные условия для совмещения у одного ученика разных точек зрения на процесс и результат учебной работы. Средства контроля интериорируются, т.е. ученик контролирует свои действия и оценивает их результат.

УДК 376.3 – 058.264

РАЗВИТИЕ УСТНОЙ РЕЧИ НЕСЛЫШАЩИХ ДЕТЕЙ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Е.И. ЛЯГОЦКАЯ

преподаватель, СКШИ №1 для глухих и слабослышащих детей, г. Павлодар

Овладение речью – одной из центральных, важнейших психических функций – в определяющей степени зависит от слуха. Ребёнок, имеющий серьёзные дефекты слуха, не сможет самостоятельно научиться говорить, так как нечётко воспринимает звуковую речь, не слышит звуковых образцов. Слух имеет исключительное значение для формирования произносительной стороны речи. Ребёнок с недостатками слуха не может контролировать собственное произношение. Соответственно от этого в значительной степени страдает его устная речь. В процессе развития устной речи при обучении трудно устанавливается связь между словом и предметом, слова с трудом приобретают смысловую значимость. Нарушено не только понимание, но и воспроизведение речи. Воспроизведение информации происходит в основном благодаря двум сенсорным системам: слуховой и зрительной. Отсутствие или недостаток слуха способствуют более напряжённой работе зрительной системы и являетсяотягчающим фактором для её функционирования, что приводит к снижению зрительной работоспособности и устойчивости внимания. Рядом учёных, по утверждению Н.А.Красноперовой [1] в работе «Зрительная работоспособность у детей с нарушениями слуха», было обнаружено, что устойчивость зрительного внимания у неслышащих и слабослышащих детей с возрастом повышается: старшие дети точнее выполняют зрительную работу, делают меньше ошибок, но при этом на всех этапах обучения показатели зрительного внимания детей с нарушениями слуха остаются значительно ниже, чем у слышащих сверстников. В связи с этим необходим специальный постоянный контроль за дозированием зрительных нагрузок и состоянием зрения глухих и слабослышащих детей.

Как видим компенсаторные возможности глухих детей помогают им в преодолении своего основного дефекта – нарушения функций слухового анализатора. Однако, наглядно-зрительные формы познания всё же преобладают у таких детей над словесно-логическими. Чтение, письменные работы, а не устная речь в основном формируют словесно-речевую систему неслышащего ребёнка. Он оперирует наглядными образами, представлениями о внешнем мире. Потребность в общении с окружающими не может быть реализована с помощью речи. Ребёнок с недостатками слуха ищет другие способы общения с помощью предметов, действий, рисунков, обращается к вынужденной форме общения – мимико-жестикуляторной речи (жестовой речи), основанной на системе жестов, каждый из которых имеет своё значение. Однако, своеобразие и примитивизм такой речи очевидны. Число жестов несравнимо меньше числа имеющихся в языке слов. Нет жестов, обозначающих многие понятия, близкие понятия не дифференцируются. Бедно даны морфологические и синтаксические особенности языка. В какой-то степени дополняет и уточняет жесты мимика. Следовательно, мимико-жестикуляторная речь никогда равноценно не заменит словесной речи в качестве основы мышления, которое в этом случае останется наглядно-образным. Жестовая речь

может применяться в обучении узкого круга людей, владеющих системой её знаков. Столь важное для неслышащих общение со слышащими людьми в таких условиях исключается.

Полноценная компенсация отсутствия слуха немыслима без организации специального обучения неслышащих детей, в котором ведущую роль играло бы формирование у них словесной речи и речевого мышления. Эта центральная и наиболее трудная задача всего учебно-воспитательного процесса.

В статье М.А.Зыковой [2] «О речевом общении глухих младших школьников» рассматривается проблема формирования речевого взаимодействия неслышащих детей. Автор приводит различные методические положения, необходимые при формировании речевого общения глухих детей. Определяются исходные требования к методике обучения таких детей речевому общению.

Первоочередной задачей изучения систематического курса грамматики в школе для детей с нарушениями слуха является именно развитие речи учащихся. Это и обогащение лексики школьников; преодоление аграмматизма и недостатков произношения; развития слухового восприятия путём опознания и различения на слух слов, фраз, текстов; развитие познавательной деятельности школьников; совершенствование мыслительных операций; создание условий речевого общения; расширение речевой практики.

Современный подход в овладении языком, как средством общения, требует совершенствование в обучении языку в рамках существующей коммуникативной системы. Усиление функций коммуникативной направленности происходит при работе на всех этапах и на всех уроках гуманитарного цикла.

Знакомство с элементарной теорией морфологии и синтаксиса призвано способствовать совершенствованию речевых грамматических навыков и воспитанию культуры речи. Но у детей с нарушениями слуха, несмотря на специальное обучение, процесс овладения речью и формирование грамматического строя протекает более длительно и сложно. Становление грамматических правил речи у учащихся с нарушениями слуха сопровождается известными трудностями на всём протяжении школьного периода. Следует признать, что даже старшеклассникам не всегда удаётся полностью преодолеть своеобразие в овладении и владении грамматикой языка, что проявляется в устойчивых морфологических и синтаксических ошибках в самостоятельных устных и письменных высказываниях. Почему это происходит? Из-за бедности словарного запаса, из-за наличия в речи признака аграмматизма, недостатков произношения, кратковременной памяти и т.п. Относительная бедность словарного запаса сочетается с неправильным усвоением и употреблением понятий. Дети легко смешивают предметы и действия, близкие по звучанию слова (бутылка-булка, левый - ленивый, красный- красивый, ...). Общими характерными признаками произношения являются смазанность артикуляции и невыразительность интонации.

Следует отметить, что речевое развитие во многом зависит и от индивидуальных особенностей (активности, сообразительности, самостоятельности). Большую проблему в системе обучения языку в среднем и старшем звене представляет работа над предложением и смысловая сторона речи.

Для успешной работы по развитию речи неслышащих детей необходимо использовать самые разнообразные методы обучения языку:

репродуктивные методы, которые нацелены на воспроизведение содержания прочитанного текста;

эвристические методы, которые нацелены на развитие самостоятельной интеллектуальной и речевой деятельности учеников;

творческие методы, которые предполагают формирования творческого воображения, творческих способностей, умственного развития...

Также использовать элементы неожиданности, нетрадиционные формы преподнесения материала такого содержания, которое позволяет решать вопросы речевого характера.

Отклонение в понимании устной речи тормозят развитие активной речи у детей и влияют на весь процесс коррекционного обучения. Своевременное выявление особенностей импрессивной речи даёт возможность найти наиболее адекватные методы формирования нормальной речи.

Для выявления качества понимания номинативной функции слова используются различные приёмы. Особое внимание уделяется на понимание тех слов, которые сходны по звуковому составу (длина слова, количество слогов и место расположения ударного слога, т. е. общий звуко-слоговой рисунок слова).

Для детей, владеющих фразовой речью, используются сложные виды заданий, направленные на актуализацию значений слов, на их правильный выбор в том или ином контексте. Различные виды заданий, предполагающие выбор слов различных лексических типов (синонимы, антонимы, многозначные слова), направлены на выявление этой языковой особенности. В этих заданиях, в большей степени, взаимодействуют речевые и мыслительные операции.

При исследовании понимания слов наблюдается у детей непонимание оттенков значений, что затрудняет выбор и актуализацию слов и задерживает формирование развёрнутой активной речи. При анализе особенностей понимания слов, словосочетаний обращается внимание на речевой контекст и на контекст ситуации, т. е. на условия, в которых осуществляется речевое общение.

Понимание предложений – следующий этап изучения импрессивной речи. Для понимания предложений различной сложности требуются осознание различных грамматических отношений и умение удерживать в речеслуховой памяти серию слов, его составляющих. Следует учитывать сохранность интеллектуальных способностей, достаточный уровень развития фонематического восприятия (при устном предъявлении), навык чтения (при письменном предъявлении), факторы, обуславливающие «контекстную догадку». Необходимо проводить и работу над пониманием грамматических форм и употреблением предлогов.

На уроках литературы в старших классах идёт совершенствование речевых навыков, активизация познавательных и мыслительных процессов при работе над большими художественными произведениями.

Чтение художественной литературы – это труд и творчество. Необходимо стремиться к тому, чтобы заставить ученика попытаться перенести положительные качества литературного героя на себя, эмоционально украсить свою речь.

Понимание письменного текста – самая сложная форма импрессивной речи, так как в ней выявляется сложное взаимодействие процессов восприятия, понимания речи и мышления. Выделяют три основные ступени понимания текста:

1) понимание предметного или фактического содержания текста (усвоение о предметах, фактах, событиях);

2) понимание подтекста (понимание непрямо выраженной мысли);

3) понимание отношения читателя к содержанию. При этом используются разнообразные речевые показатели.

При анализе художественного произведения выясняется – достиг ли ученик необходимого понимания текста; какой уровень понимания, семантический или грамматический, страдает в большей степени.

В целях большей доступности, назидательности, а главное – вовлечение детей в самый процесс урока, постоянно приходится вести наблюдения за учащимися, за малейшими изменениями личностного характера, их общением не только на уроке, но и вне урока.

И в заключение представляем основные поэтапные приёмы обучения неслышащих школьников овладению речи.

Вся работа по развитию речи неслышащих детей подчинена цели: обогащение связной речи учащихся и осмысленное усвоение речевых навыков и умений, практическим умением построения предложений – связанной диалогической, а затем и монологической речью.

Задачи: научить школьников связно, логически последовательно и грамотно выражать свои мысли в письменной форме и адекватно воспринимать письменный текст. Овладеть техникой письма и чтения, понимать смысловую сторону речи, уметь самостоятельно строить свои собственные высказывания в устной и письменной форме.

1 этап. На этом этапе уделяется внимание формированию диалогической речи.

Отвечая на вопросы учителя и друзей, повторяя за учителем предложения, ученики практически усваивают лексику, грамматические формы слов и упражняются в построении предложений. Самое главное прививать умения связывать действие с речью.

2 этап. Продолжается формирование навыков выполнения заданий, усвоение и расширение знаний при условии больше самостоятельности.

Коррекционно-речевые задачи этого этапа заключаются в продолжение обучения диалогической форме речи с переходом к монологической в дальнейшем обогащении словаря учащегося, закрепление и усвоение различных грамматических форм. Важно формирование у учащихся – умение внимательно вслушиваться в сказанное учителем (умение считывать с губ), точно выполнять задания, правильно и полно повторять услышанное, отвечать на вопросы учителя, дополнять ответы одноклассников. Дети должны осознавать связь между словом и действием, а это вырабатывается не сразу. Особое внимание на этом этапе обращается на звуковую сторону речи, чёткость и громкость ответов, неторопливый темп.

Большое значение для речевого развития представляют загадки, пословицы, поговорки, скороговорки. Их можно использовать и в воспитательных целях, и в целях коррекционно-речевых. С усложнением задания появляется возможность давать предмету большее количество характеристик, акцентируя внимание учащегося на качество, признаки и свойства предмета и т.д.

Таким образом, у учащихся развивается умение наблюдать и сравнивать предметы, видеть их отличительные и общие признаки и находить для своих наблюдений адекватные формы словесного выражения. Поначалу переход к самостоятельному выполнению вызывает у учащихся некоторые трудности, они забывают названия отдельных операций, способы их выполнения и т.д. Это вынуждает учащихся обращаться к учителю и друг другу за советом и помощью. Для этого этапа характерна практика работы парами, при которой неизбежно возникают контакты. Учащиеся делятся опытом успешного выполнения задания, радуются своим успехом, или огорчаются неудачей, и, естественно, устанавливается речевое общение друг с другом и учителем.

На уроках проводятся специальные лексические упражнения, целью которых было – развить внимание к слову, его значению, научить точному употреблению слова, различение смысловых оттенков. Так, учитель упражняет способность видеть значения одного слова, умение пользоваться таким словом (Н: дождь идет). В словосочетаниях «человек идет», «дождь идет» предлагается заменить слово «идёт» синонимом. Дети дают ответы: «дождь льет, крапает...». Если учащиеся затрудняется в подборе синонимов, им предлагается перечень слов на доске, из которых учащиеся выбирают нужное. По мере усвоения тех или иных упражнений, связанных со словоупотреблением, учащимся предлагается задание на составление предложений с использованием отдельных слов и словосочетаний. Соединяя слова в словосочетания, а затем и в предложения, учащиеся самостоятельно обучаются осмысленному употреблению слов в различных грамматических формах. Например, со словом «красный и синяя» составляли словосочетания – «красный карандаш, синяя ручка» и т.п. Затем составляются распространённые предложения. «Я работал красным карандашом», «Я дал Вове синюю ручку» и т.п.

3 этап. Постепенно учащиеся переходят от ситуативной речи к контекстной. С целью обогащения речевого и практического опыта учащихся перед началом работы проводится анализ образца задания, что организует учащихся для последующей самостоятельной работы, а после выполнения задания дает возможность сравнить выполненное с образцом и работами других учащихся.

Постепенно учащиеся учатся составлять рассказ о проделанной работе, для чего учитель большое внимание уделяет развитию умения устанавливать последовательность выполняемых действий. Важно в этот момент помочь учащимся в их рассказе наводящими вопросами. Большое внимание уделяется умению сосредоточиться на ответе товарища, умению вовремя и быстро его проанализировать и, если необходимо, помочь. Следуя за ответом товарища, учащиеся вырабатывают привычку контролировать собственную речь.

Задача 4 этапа заключается в подведение итогов. В конце урока на обсуждение выносятся, прежде всего, самые хорошие работы, но разбираются и слабые, указываются причины неудачи.

В результате применения описанных приёмов обучения неслышащих учащихся происходят положительные сдвиги в развитии их речи – обогащается их словарный запас, слова-термины находят активное употребление.

В самостоятельной речи развивается контекстная речь, в которой важное место занимают высказывания, раскрывающие порядок и содержание умственных действий.

Контекстная речь развивается также и в процессе работы со сказками. В статье Ю.И. Мартыненко, Т.В.Марушкиной «Использование музыкальных сказок в коррекционно-образовательной работе с неслышащими школьниками» [3] показано, как в связи с постановкой музыкального спектакля ведётся работа по развитию у детей слухового восприятия, выраженной интонации, по преданию голосу нужной окраски, силы и громкости. Художественная деятельность является важнейшим источником приобретения школьниками нравственного и эстетического опыта. Она оказывает непосредственное влияние на чувства, развивая и обогащая их, содействует развитию у неслышащих школьников воображения. Эмоционально насыщенная она даёт выход детской жизнерадостности, фантазии, позволяет творчески выражать себя.

Постепенно, расширяя познавательные возможности неслышащего ребёнка, словесная речь способствует переходу его от наглядно – образного к словесно – логическому мышлению в старших классах, во многом формирует личность ребёнка, расширяет его социальные возможности.

При возможной тотальной коммуникации – общении неслышащих со слышащими детьми с использованием всех возможных средств: остаточного слуха, чтения с губ, жестов, мимики и дактилологии, происходит естественная реализация принципа коммуникации в обучении языку, совершенствования системы обучения языку, повышающее речевое развитие детей с нарушениями слуха.

Практика обучения глухих детей показывает, как, овладевая словесной речью и получая на её основе общеобразовательные и профессиональные знания, они приобретают возможности дальнейшего развития.

ЛИТЕРАТУРА

1. Н.А. Красноперова «Зрительная работоспособность у детей с нарушениями слуха» // Дефектология №1, 2001г, С.11.
2. М.А.Зыкова «О речевом общении глухих младших школьников» // Дефектология №3, 2001г, С.35.
3. Ю.И. Мартыненко, Т.В.Марушкина «Использование музыкальных сказок в коррекционно-образовательной работе с неслышащими школьниками» // Дефектология №2, 2001г, С.49.

УДК 372. 881. 111.1: 004.9

ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

В.В. ЛЯМЗИНА

старший преподаватель, ПГУ имени С. Торайгырова, г. Павлодар

Образование сегодня идет в ногу со временем и современный урок иностранного языка представляет сложное образование, подготовка и проведение которого требуют от учителя большой затраты творческих сил. На сегодняшний день в преподавании иностранного языка складываются тенденции, соответствующие нынешнему уровню технического прогресса. Эффективность применения информационных технологий на уроках английского языка уже не подлежит сомнению, так как известно, что чем больше систем восприятия задействовано в обучении, тем лучше и прочнее усваивается материал. Активное же внедрение информационных технологий в учебный процесс приумножает дидактические возможности, обеспечивая наглядность, аудио и видео поддержку и контроль, что в целом способствует повышению уровня преподавания. Осознание фундаментальной роли информации в общественном развитии и огромные темпы роста информационных технологий обусловили необходимость формирования особой информационной культуры личности. Для использования новых компьютерных технологий в жизни требуется новое мышление, которое должно воспитываться на самом раннем этапе обучения.

Для нынешнего специалиста, которому предстоит жить и работать в информационном обществе будущего, компьютер должен стать неотъемлемой частью его жизни. Бурное развитие компьютерных технологий

в последние годы, а также интенсивное их использование в учебном процессе уже привели к некоторым изменениям в системе образования. Процесс информатизации образования, поддерживая интеграционные тенденции познания закономерностей предметных областей и окружающей среды, актуализирует разработку подходов к использованию технических и дидактических потенциалов информационных технологий для развития личности обучаемого, повышения уровня его креативности, развития способностей к альтернативному мышлению, формирования умений разработки стратегий поиска учебных и практических задач.

В условиях информатизации системы образования в обучении иностранному языку активно и успешно используются информационно-коммуникационные технологии, которые позволяют значительно повысить эффективность этого процесса. В частности, применение ИКТ обеспечивает возможность создания обучаемым условий для формирования и развития лингвистических и коммуникативных навыков, максимально учитывая их личностные потребности. Однако педагоги нового поколения должны уметь квалифицированно выбирать и применять именно те технологии, которые в полной мере соответствуют содержанию и целям изучения конкретной дисциплины, способствуют достижению целей гармоничного развития учащихся с учётом их индивидуальных особенностей. В целом, анализ научных исследований показывает, что, несмотря на значительное продвижение, намечившееся в последнее время в реализации различных компьютерных технологий обучения, в том числе и обучения иностранным языкам, потенциал информационных технологий реализуется в учебно-воспитательном процессе еще недостаточно из-за отсутствия мультимедийных учебных комплексов, алгоритмов их разработки и применения, методических рекомендаций по их эффективному применению.

Однако процесс внедрения информационных технологий в образовательный процесс встречает на своем пути ряд проблем. Компьютеризация образовательных учреждений началась сравнительно недавно, и преподаватели испытывают трудности, заключающиеся в противоречии между возрастающей ролью и долей компьютерных технологий, повышающей эффективность формирования лингвистической и коммуникативной компетенции, при обучении иностранному языку и отсутствием научно обоснованной методики организации подобной деятельности.

Осуществив обзор и анализ существующих средств обучения с использованием ИКТ и способов их практического применения, нами были рассмотрены как их достоинства, так и ряд недостатков, связанных с их внедрением в учебный процесс и применением на уроках по иностранному языку.

Использованию информационных технологий в обучении иностранному языку посвящены труды таких исследователей в этой области как Полат Е.С., Попова Н.В., Сысоев П.В., Евстигнеев М.Н. и многие другие. Так, например, Попова Н.В. отводит особое место лингвокомпьютерным заданиям, выполнение которых обучающимися подразумевает как использование компьютерных программ, так и ресурсов Интернета. Примером использования лингвокомпьютерных заданий может служить учебное пособие по английскому языку «Медицина катастроф» [Ятунина А.И., Попова Н.В., 2009]. Пособие состоит из трех частей, особенностью второй и третьей частей пособия является широкое использование элементов компьютерной обучающей среды для аудиторной и самостоятельной работы студентов. Видами лингвокомпьютерных заданий являются поисковые задания с использованием Интернет-ресурсов, программа *Power Point* для подготовки презентаций обучающимися, системы машинного перевода, электронные словари и мультимедиа, которые уже давно широко используются в обучении иностранному языку. В пособии представлены следующие лингвокомпьютерные задания:

1) Use the underlined words in Text 6 to practice word formation by referring to *Lingvo* or any other dictionary on your computer or mobile phone. Translate this paragraph twice: by yourself and with the aid of any computer translation system like *Prompt* or *Translate*. Work in pairs to evaluate both.

2) Prepare two types of annotations of the above text:

- indicative annotation of only one sentence telling us what the text is about;

- informative annotation consisting of 3-4 sentences answering the question of what is said about the subject.

(See examples in Reference section). Tandem learning through collaboration via e-mail or SMS correspondence in English is encouraged and will add you more points at the lesson if proved by a printout.

3) Prepare a list of sentences (up to 15) for translation from the British National Corpus with the use of the following words from the above text: *tuberosity*, *surface*, *tenderness*, *healing* and use one of them for making up your own concordance. Use the site <http://info.ox.ac.uk/bnc> and an example of this task in the Reference Section.

4) Are you creative enough to prepare a presentation (3-5 minutes) on any problem relevant to the text? If you are, just do it via the Internet and *PowerPoint*.

Довольно неизученным ресурсом для создания лингвокомпьютерных заданий являются программы-конкордансеры – специализированные лингвистические прикладные программы, с помощью которых осуществляется автоматическая выборка заданных языковых единиц из электронных текстов. Аналогом конкорданса в известной степени может служить функция поиска в текстовом редакторе, которая позволяет находить в тексте все указанные пользователем языковые единицы. Возможности конкорданса по сравнению с текстовым редактором значительно шире. Конкордансер анализирует не один, а сразу несколько текстов или корпус электронных текстов [Бовтенко М.А., 2005; Sinclair D., 2004; Cobb T., 2003; Сысоев П.В., 2010 и др.] и предоставляет информацию о контексте использования языковых единиц. Кроме того, конкордансер может использовать более сложные, по сравнению с текстовым редактором, формы запроса искомым единицам (например, исключать из поиска определенные слова), выводить на экран информацию о частотности употребления языковых единиц и их сочетаемости в данном корпусе текстов; предоставлять возможность обращения к

конкретному тексту, в котором был найден пример; предлагать различные варианты вывода информации, например, в виде законченных предложений или с пропуском искомой лексической единицы и др. Так, например, Британский национальный корпус, <http://info.ox.ac.uk/bnc>, позволяет наиболее полно рассмотреть лексику английского языка, научиться понимать значения слов из контекста, составлять собственный терминологический конкорданс. Существует несколько вариантов использования лингвистического корпуса в составлении заданий: для определения значения слов (задание: изучите данные конкорданса и определите значение слова), для изучения полисемии слова (задание: пользуясь результатами поиска в лингвистическом корпусе, определите наиболее широко используемые значения слова, какие идиоматические выражения образует); для изучения управления глаголов (задание: изучите данные конкорданса и объясните управление глаголов tell и say); для составления лексико-грамматических тестовых заданий (задание: изучите данные конкорданса и определите зашифрованное слово, какой частью речи оно является); для изучения грамматических времен (задание: изучите данные конкорданса и сформулируйте правило образования настоящего длительного времени в английском языке); для выявления различий в употреблении близких по значению слов (задание: пользуясь результатами конкорданса, объясните различия в употреблении между глаголами to make и to do). Однако такую работу следует проводить в хорошо подготовленных группах и существенным недостатком является возможное отсутствие достаточного количества часов.

Использование компьютера в обучении иностранному языку существенно влияет на эффективность образовательного процесса. Существуют две основные области применения компьютеров в обучающей деятельности: компьютерная поддержка традиционного обучения и обучение, реализуемое с помощью компьютера. Персональный компьютер может применяться учителем для решения личных дидактических задач в течение урока: а) предъявление информации в различных формах; б) формирование у учеников общеучебных и специальных знаний и умений по предмету; в) контроль, оценка и коррекция результатов обучения; г) организация индивидуального и группового обучения; д) управление процессом обучения. Компьютер может использоваться на всех этапах процесса обучения: при объяснении нового материала, закреплении, повторении, контроле. Таким образом, обучение иностранному языку с использованием компьютера отличается рядом преимуществ: интерес учащихся к компьютеру приводит к высокой мотивации процесса обучения; ученики охотно ведут диалог с компьютером, у них повышается общая, компьютерная и языковая культура; индивидуализация обучения; возможность обеспечения непосредственной обратной связи; компьютер не проявляет отрицательных эмоций при повторении ошибок; объективность отметки; обеспечивается эффективное выполнение упражнений и тренировок. Вместе с этим деятельность учителя становится зависима от возможностей и безукоризненного функционирования компьютера. Также следует обратить внимание на то, что при его использовании нельзя потерять коллективный и соревновательный характер обучения, то есть учащиеся должны иметь возможность сравнивать свои успехи с достижениями своих одноклассников. Характерные недостатки обучения с помощью компьютера: злоупотребление компьютерными эффектами, избыточность красок; готовые учебные компьютерные программы по предмету очень сложно адаптировать к традиционному уроку, поскольку они не всегда соответствуют школьной программе, методическим целям и дидактическим принципам в обучении. Кроме того, специфика предмета «Иностранный язык» заключается в том, что ведущим компонентом содержания обучения иностранному языку являются не основы наук, а способы деятельности - обучение различным видам речевой деятельности: говорению, аудированию, чтению, письму. Обучать речевой деятельности можно лишь в живом общении, а для этого нужен партнер. Компьютерная программа, компакт-диск, какими бы интерактивными при этом они не были, могут обеспечить лишь квазиобщение (то есть общение с машиной). Исключение составляют лишь телекоммуникации, когда ученик вступает в живой диалог (письменный или устный) с реальным партнером - носителем языка. Из этого следует то, что в компьютерных технологиях учитель не является единственным носителем и владельцем информации, за ним остается авторский подход к ее интерпретации. Смещается акцент целей в сторону формирования умений работать с информацией, формирования исследовательских умений. При традиционном обучении коммуникативный аспект обучения иностранному языку реализуется более эффективно, поэтому необходимо сочетать обучение иностранному языку с помощью компьютера и традиционное обучение. В зависимости от дидактических целей компьютерные программы на уроках можно использовать в разных вариантах: как самостоятельно, так и в сочетании с другими традиционными средствами обучения на различных этапах урока. При такой методике соблюдаются санитарно-гигиенические нормы и правила за счет чередования различных видов деятельности.

Использование компьютера в обучении иностранному языку повлекло за собой освоение возможностей глобальной компьютерной сети Интернет. С одной стороны, с помощью эффективных поисковых программ здесь можно найти аутентичные и актуальные материалы легко, быстро, в любой момент времени и из любого места. С другой стороны, объём информации настолько велик, а происхождение данных часто неизвестно, что на сегодняшний день необходимой становится новая компетенция – способность к оценке, анализу, интерпретации такой информации. Интернет открывает для преподавателей и изучающих иностранный язык новые перспективы. Во-первых, появляется возможность легко, быстро и довольно дешево установить контакты с носителями языка или изучающими данный иностранный язык из других стран, экспертами для обсуждения различных тем. Для проектных форм обучения Интернет служит универсальным средством поиска. При этом учащиеся учатся самостоятельно искать необходимую информацию, систематизировать найденные данные, сортировать их и оценивать. Интернет выступает в данной ситуации как инструмент развития самостоятельности и автономии учащихся.

Явным преимуществом создания и размещения в сети электронных заданий и упражнений является то, что вместе с традиционными упражнениями здесь можно разместить тестовые задания и вопросы по теме. Кроме того, появляется возможность мгновенной обратной связи (учащиеся могут сразу же после выполнения задания или по ходу выполнения отдельных этапов упражнения получать информацию о правильности своих решений). В случае неправильных ответов в окне возникает подсказка. Текст для чтения в онлайн-овых заданиях, как правило, имеет гиперссылки на актуальные веб-страницы (тематически связанные с текстом сайты, словари, энциклопедии и другие источники). Задания в электронной форме можно выполнять сколько угодно раз, а благодаря их размещению в глобальной компьютерной сети, они доступны практически повсюду: могут выполняться как в учебной аудитории, так и дома.

В онлайн-овом формате нельзя, тем не менее, использовать какую-либо маркировку (подчеркивания, записи), как это часто делают учащиеся при выполнении традиционных заданий в учебнике или рабочей тетради к учебнику. Чтение информации с монитора компьютера несколько сложнее, чем чтение печатного текста с бумажного носителя. Данный аспект стоит особенно учитывать при заданиях, связанных с детальным чтением.

Тем не менее, интерактивные упражнения, распространяемые по Интернету, имеют ряд преимуществ по сравнению с их аналогами на бумаге. Во-первых, они предоставляют учащимся больше возможностей для проявления их индивидуальности, чем традиционные групповые занятия: время, место, продолжительность, темп изучения могут определяться учащимися самостоятельно. Самостоятельное обучение помимо всего прочего может стимулироваться диагностикой достижений учащихся (вступительные тесты, текущие тесты контроля знаний) и целенаправленно организованной обратной связью. Электронные задания предоставляют «терпеливую» поддержку обучающимся: те же самые ошибки компьютер может исправлять бесчисленное количество раз, не теряя при этом терпения. Компьютер не поддается никаким сменам настроения и не чувствует себя «лично затронутым», если учащийся совершает ошибки. Выполнение упражнений может повторяться в любое время любое количество раз, даже без привлечения дополнительных материалов.

Такие задания являются идеальным дополнением обычных учебных занятий, так как они освобождают преподавателя от рутинных функций по отработке и закреплению материала, исправлению ошибок, делают возможным многократное повторение изученного и многократную тренировку. Кроме того, интерактивные упражнения стимулируют индивидуальное погружение в учебный материал и расширение знаний.

Благодаря соединению с аутентичным учебным окружением глобальной компьютерной сети учащиеся побуждаются к самостоятельному обучению. Указатели на онлайн-овые словари, справочники или поисковые программы превращают упражнения в настоящее богатое учебное окружение. При возникновении технических или языковых проблем, вопросов и в случае более сложных заданий обучающиеся имеют возможность проконсультироваться по электронной почте с преподавателем. Учащиеся могут также размещать свои работы в различных форумах и вступать, таким образом, в активный обмен сообщениями и данными с другими обучающимися.

Таким образом, современные технологии, такие как новые педагогические технологии, Интернет-ресурсы, создают условия для приближения содержания образования, объема знаний, умений, навыков, а также темпа их усвоения к личности ученика, позволяют реализовать личностно-дифференцированный подход в обучении иностранному языку. Кроме того, они изменяют некоторые функции и роль субъектов (обучающегося и обучающего) учебно-воспитательного процесса. Новые информационные технологии и средства телекоммуникационной связи при изучении иностранного языка становятся привычным инструментом в руках учителей и преподавателей, которые, в свою очередь, учат технологиям будущего.

ЛИТЕРАТУРА

1. Попова Н.В. Профессионально-ориентированный учебник по иностранному языку нового поколения: междисциплинарный подход / Н.В.Попова. – СПб., Изд-во Политехн. ун-та, 2011. – С. 248.
2. Сысоев П.В. Лингвистический корпус в методике обучения иностранному языку. <http://www.lib.tsu.ru>
3. Аносова Н.Э. Обучающие компьютерные программы – новые возможности преподавания иностранного языка // Вопросы филологии. - 1995. - № 1. – с.102-103.

УДК 37.01:81'246.3

К ВОПРОСУ О ПОЛИЯЗЫЧНОМ И ПОЛИКУЛЬТУРНОМ ОБРАЗОВАНИИ

А.А. МАДЕЕВА
магистрант, ПГУ имени С. Торайгырова, г. Павлодар

Президент Республики Казахстан Н.А.Назарбаев поставил высокую планку перед отечественным образованием: оно должно стать конкурентоспособным, высококачественным, таким, чтобы выпускники университетов могли легко продолжать обучение, как в вузах своей страны, так и за рубежом. Поэтому важнейшей стратегической задачей образования в нашей стране является, с одной стороны, сохранение

лучших казахстанских образовательных традиций, с другой – обеспечение выпускников международными квалификационными качествами, развитие их лингвистического сознания, в основе которого – овладение государственным, родным, и иностранными языками.

Поликультурность и полиязычное образование сегодня обуславливается государственной национально-языковой образовательной политикой. Принципы ее отражены в Конституции Республики Казахстан, законах «О языках в Республике Казахстан» и «Об образовании», «О Государственной программе функционирования и развития языков в Республике Казахстан на 2011 -2020 годы»:

- открытость национальной системы образования, построенной на диалоге культур;
- учет специфических для Казахстана процессов меж- и внутриэтнической интеграции, этнокультурных особенностей каждого народа и этнической группы;
- воспитание уважения и интереса к национальным ценностям и особенностям Казахстана, языку, образу жизни, традициям, вере, национальной культуре;
- формирование у учащихся умения адаптироваться к поликультурной и полиэтнической среде.

В этой связи с особой остротой встает вопрос о результативности обучения языкам в школе и повышении уровня речевой подготовки учащихся в высшем учебном заведении. Эту задачу призвано решить поликультурное и полиязычное образование, которое заключается в формировании человека, способного к активной жизнедеятельности в многонациональной и поликультурной среде, уважающего другие культуры, умеющего жить в мире и согласии с людьми разных национальностей, рас и верований, а также способность оперировать несколькими языками в различных коммуникативных ситуациях.

Актуальность вопроса поликультурного и полиязычного образования требует детального его изучения. Данная проблема нашла свое отражение в зарубежных концепциях мультикультурного образования (Д. Бэнкс и др.), межкультурного образования (П. Бателан, Г. Ауернхаймер, В. Нике и др), глобального образования (Р. Хенви), а также в трудах известных ученых, таких как А.Тойнби, Э.Мейлер, Н. Данилевский. Ю. Яковец.

Исследования в области мультикультурного образования в российской педагогической науке представлены работами А.Г. Абсалямова, И.Б. Крылова, А.В. Шафрикова, Здесь разработаны концепции «Воспитание культуры межнационального общения» З.Т. Гасанова, «Многокультурное образование» Г.Д. Дмитриева и сложилась традиция поликультурного образования под влиянием теоретических исследований коллектива В.В. Макаева, З.А.Мальковой, Л.Л. Сунруновой.

Изучение проблемы поликультурного образования в Казахстане базируются на идеях этнографов (Ж. Артыкбаев, Ю.В. Бромлей), историков (М. Козыбаев, М. Муканов), социальных философов (Ж.М. Абдильдин, З. Мукашев, А.Н. Нысанбаев), этнополитологов (И. Кушербаев), этнокультурологов (Ж.К. Каракозова, А. Сейдимбеков), этнопсихологов (Н. Джандильдин, К.Б. Жарыкбаев, Ж.И. Намазбаева, В.К. Шабельников), этнопедагогов и социальных педагогов (Ж. Асанова, К.Б. Болеева, С.К. Калиева, К.Ж. Кожаметова) и др. [3]. Проблеме межнационального общения посвящены теоретические исследования Н.А. Асипова, Р.А. Дюсукова, Д.М. Жазыкбаева, З.Ж. Кашкимбаева, вопросам поликультурного обучения и воспитания студенческой молодежи - исследования З.Б. Кабылбекова, Б.Э. Тлеулова.

Несмотря на общественный интерес и большое количество исследований в данной области, до сих пор нет единого термина для обозначения поликультурного и полиязычного образования. В научных работах отмечаются разные подходы в формулировке данного понятия. В связи с этим считаем необходимым уточнение его научной формулировки.

Термин «полиэтническое образование» впервые появился в Америке в середине 1960-х годов. Спустя десятилетие некоторые исследователи стали использовать в своих работах термин «поликультурное образование», который прочно вошел в научный оборот.

Первое определение термина «поликультурное образование» было дано в «Международном словаре по педагогике» в 1977 г., как «воспитание, включающее организацию и содержание педагогического процесса, в котором представлены две или более культуры, отличающиеся по языковому, этническому, национальному или расовому признаку» [3].

В начале XX века Л. Гурлитт, Ф. Гансберг, Г. Шаррельман в понятие поликультурного образования включали знания этнической и мировой культуры, способствующие развитию общечеловеческого сознания и утверждению идей о едином мире.

До сих пор понятие «поликультурное образование» трактуется в методической литературе крайне неоднозначно. Наряду с терминами «поликультурное образование», «поликультурное воспитание» в научной литературе встречается термин «полиязычие». На наш взгляд это происходит потому, что данное понятие отличается многогранностью и комплексностью, так как это не только целенаправленный процесс приобщения к мировой культуре средствами нескольких языков, когда изучаемые языки выступают в качестве способа постижения сферы специальных знаний, усвоения культурно-исторического и социального опыта различных стран и народов» [5], но и процесс интернационального воспитания и самосознания личности, живущей в атмосфере дружбы и уважения между народами.

Наиболее полным, на наш взгляд, можно считать определение, которое дано Жетписбаевой Б.А.: «полиязычное образование – это целенаправленный, организуемый, нормируемый триединый процесс обучения, воспитания и развития индивида как полиязыковой личности на основе одновременного овладения

несколькими языками как «фрагментом» социально значимого опыта человечества, воплощенного в языковых знаниях и умениях, языковой и речевой деятельности, а также в эмоционально-ценностном отношении к языкам и культурам», в то время как «поликультурное образование - это важная часть современного образования, способствующая усвоению учащимися знаний о других культурах, традиций, образа жизни, духовных ценностях народов; воспитанию молодежи в духе уважения инокультурных систем и может способствовать повышению этнической идентичности будущего поколения» [6].

В данном определении подчеркнута, что полиязычное образование это не просто диалог культур, налаживание связей между сообществами людей, но и общение, погружение в специфику другой культуры, умение адекватно реагировать на проявления другой культуры и вместе с тем развивать собственную личную культуру, обогащать свой духовный мир.

ЛИТЕРАТУРА

1. Назарбаев Н.А. Стратегия трансформации общества и возрождения еираийской цивилизации. – М., 2000. – С.16-18.
2. Закон Ресублики Качахстан «Об образовании». Казахстанская правда, 11 июня 1999. – С.3.
3. Образование в поликультурной среде: Пособие для преподавателей факультативных курсов средней школы. – Алматы: ШДС «Парасат», 2001. – 218 с.
4. Джурицкий Л.Н. Поликультурное воспитание: сущность и перспективы развития. // Педагогика, 2002. – №10.
5. Герольд Бельгер. Достоинство судьбы. Издательство «Онер». Алматы, 1996.
6. Жетписбаева Б.А. Теоретико-методологические основы полиязычного образования// Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора педагогических наук Республика Казахстан, Караганды, 2009

УДК 37.091.3:811.512.122

ОҚУШЫЛАРҒА ОҚУДА КЕЗДЕСЕТІН ҚИЫНШЫЛЫҚТАРДЫ ЖОЮҒА КӨМЕКТЕСУ

Г.М. МАЖИТОВА

мұғалім, №34инновациялық үлгідегіжалпы орта білім беру мектебі, Павлодар қ.

Өз пікірін, ойын қоршаған ортаға жеткізе алмау, түсіндіре алмау тұлғаны жағымсыз сезімге ұшыратады. Бұл жетіспеушіліктер тұлғаның толыққанды жетілуіне кедергі келтіреді.

Сіз өміріңізде кітаптың немесе фильм атын үнсіз қимыл арқылы түсіндіретін ойынға қатысып көрдіңіз бе? Сізді ойыншылар ұға алмаса қандай сезімде болар едіңіз? Басқа тілде сөйлейтін адамдар арасында өз ойымызды жеткізу үшін біз де осындай амалдарды қолданамыз.

Психикалық кеш дамитын (ПКД) және аутизм қиындықтары бар балаларды оқыту ерекше сұраныстарды қажет етеді, бірақ олардың достары болмауы, оқшауланып қалуы және тентектердің мазағына ұшырауы мүмкін. Сынып ішінде өз қабілеттерін, біліктіліктерін көрсетуде де қиындыққа тап болады.

Дегенмен мұғалімнің оқыту кезіндегі қиындықтарды жеңу үшін қолданатын бірнеше стратегиялары бар. Сондықтан, ең біріншіден, мұндай балаларды оқытатын мұғалімдердің арнайы білімінің болғаны жөн.

Қоршаған орта: визуалды тәсілдерді қолданыңыз, мысалы, ауызша және жазбаша сөйлеуді ымдау, дене қимылдарымен толықтыруға болады. Көрнекті кесте жасаныз. Мүмкіндігінше бөгде дыбыстардан алшақтатыңыз. Жұмыста гүл терапиясын қолданып, сабақты өте жарқыраған заттармен ауырлатудан аулақ болу керек.

Тұрақты режим: балаларды оқытуды жеңілдетуге және олар өзін қамқорлықта сезінуі үшін мұның өмірлік маңызы зор. Егер де күн тәртібі өзгеріп жатса, ол туралы балаларға алдын ала хабарлауды ұмытпаңыз. Жаңа мұғалімдерді алдын-ала таныстырыңыз. Балалар болашақта одан қорықпау үшін, таныстыру барынша дәйектілікпен жүргізілуі керек.

Вербальды нұсқаулықтар: Мінез-құлықтың вербалды нұсқаулықтары қысқа әрі нақты болуы керек. Балалар сіздің тек өздеріне ғана көңіл бөлетініңізді білсін. Әр жағдайға байланысты бір ғана нұсқау беріңіз. Бала сіздің бет – жүзіңізді көріп тұрсын. Анық, қарапайым, қалыпты жылдамдықпен сөйленіз. Қимылдарды қолданыңыз. Анық жеткізілмейтін, дәлме–дәл қабылдануы мүмкін астарлы, бейнелі сөздерді қолданбаңыз. Балаға не істеуге болмайтынын емес, істеуге болатынын айтыңыз. Балаға осы кезде нақты не істеу керек екенін дәл айтыңыз.

Құрмет: егер балалар жұптасып, топтасып атқарылатын жұмыстарда өздерін еркін сезіне алмайтын болса, оларды мәжбүрлеудің қажеті жоқ. Осы мақсатта сыныптағы ПКД балалардың және аутист-балалардың кімдермен қарым-қатынас жасайтынын білу керек. Бұған «Достар ортасы» немесе «Әлеуметтік тарих» сияқты жаттығулар көмектесе алады.

Мадақтама: баланың қарым-қатынас жасау үшін қабылдаған барлық әрекеттерін марапаттаңыз. Баланың ауызекі тілін жөндеуден аулақ болыңыз, одан да сөйлеуді дамытатын жақсы модельдермен және мүмкіндіктермен қамтамасыз етіңіз. Баланың әлеуметтік дағдыларын, тіл қолданысын арттыруды баланың қызығушылық танытатын істері арқылы жүзеге асырыңыз.

Мультисенсорлы (көп сенсорлы): оқығудың көру және кинестикалық тәсілдерін қолданыңыз. Бірақ психикалық кеш дамыған бала құм мен суды жақсы көріп, ал аутист баланың оларды жек көруі ықтимал екенін естен шығармаңыз.

Сыныптан тыс әрекеттер: ПҚД балаларда және аутизммен сырқат балаларда қиындықтар үзілісте, тамактануда, аялдамада автобусты күткенде немесе кез келген уақытта туындауы мүмкін. Бұл уақыттағы жағдаяттардан компьютер клубтары, ұйымдастырылған ойындар және тәлімгерлер ұсынған онды қолдаулар оқушыларды әлеуметтік дағдыларға үйрете алады.

Егер баланың сөйлеу тілінде қиындықтар болған жағдайда ұсынылатын шешімдер
Оқушыға берілген сұраққа жауап беру үшін қосымша уақыт алуына мүмкіндік беріңіз;
Оның өзара қарым-қатынастан алар пайдасын бақылаңыз.

Осындай санаттағы балаларға көмегі болуы мүмкін қарым-қатынас жүйесін зерттеудегі британдық ымдау тілі (BSL) немесе Makaton тәжірибелерін зерделеніз.

(пәнді анықтауға арналған сөздерді қоса алғанда) жаңа сөздерді оқытыңыз.

Сөз қолданысына, сөздердің орын тәртібін жүйелендіруге арналған тапсырмалар беріңіз.

Ауызекі сөйлеу дағдысы жетілген балалармен қарым-қатынас жасауына, олармен түрлі тақырыпта диалог құруына жағдай жасаңыз.

Сөйлеу әрекетін жоспарлауда, ұйымдастыруда кездесетін қиындықтар

Құрбылары немесе мұғалім оқушының сөйлеу әрекетін ұйымдастыруға көмектесе алады. ПҚД балалар және аутизммен ауыратын балалар оларды күнделікті өмірде еш қиындықсыз қолдануы үшін сөйлемдердің ойластырылған құрылымын пайдалану керек.

Егер баланың қарым-қатынас жасауда проблемалары болса:

- баланы әрдайым атымен атаңыз;
- сабақтан тыс шаралар өткізу кезінде балаларға өздері отырғысы келетін орындарға (кілемде, диванда, т.б.) отыруға рұқсат етіңіз;

• балалардың компьютерге қолжеткізуін қамтамасыз етіңіз. Олар балаларға бар назарын қажетті мәселеге аударып, кедергісіз жұмыс істеуге мүмкіндік береді;

• қажет болған жағдайда, нұсқаулықты қайталап айтыңыз; бірақ басқа сөздермен қайталап айтудың ПҚД балаға көмектесіп, аутизммен сырқат баланы шатастыратындығын ұмытпаңыз;

• сұрақтарға өте мұқият болыңыз, себебі күрделі жауапты талап ететін сұрақтарға қарағанда, қарапайым жауапты талап ететін сұрақтар аутизммен сырқат бала үшін қолайлы жағдай туғызады;

• баладан олардың түсінігін тексеру үшін, сіздерге қандай әрекет жасау керектігін тағы басқаларға айтып көруін өтініңіз;

• баланың күнделікті қолдануы үшін қысқа сөйлемдерді үйретіңіз (бұл жөнінде үлкендердің барлығы білетіндігіне көзжеткізіңіз!) немесе оған көмек қажет болған жағдайда мағыналық арталар арқылы қолдау көрсетіңіз;

• сөті келгенде қалжың аралас метафораны қолдана оқытыңыз;

• ым мен мимика арқылы сөздердің мағынасын түсіндіріңіз;

• баланың жұмыс орнында қолайлы жағдай жасаңыз.

Оқудағы қиындықтарды жеңу

Өзара іс-әрекет арқылы оқу (интерактив) у

Құрамдас бөлшектері:

- Тиімділік: оқушылардың орнында болсақ, өзімізді қалай сезінер едік.

- Әлеуметтілік: өзара іс-әрекет арқылы оқыту.

- Когнитивтік: ойлау операцияларының үдерісі.

- Қиындықтарды түсіну.

- Оқуға деген танымдық қабілет.

Оқушыларға қажетті көптеген дағдылар бар: санай, оқи, жазабілу, жинақылық, қабылдау және қайтадан айтып беру. Кейбіреу оқушылар осы салаларда қиындық көріп жатады, сондықтан олардың өзіне деген сенімін арттырып, өздеріне беретін бағасын көтеру мақсатында алған білімдерін дұрыс қолдануға, бұл қиындықтарды барабар қабілдеуге және жеңуге бағытталған, арнайы әзірленген стратегияларды қажетсінеді. Оқуда белгілі бір қиындық көретін оқушылар жалпы білім беретін мектептерде кездеседі, бірақ едетте оларға аса көңіл бөліне бермейді. Дислексия оқушының танымдық қабілеттері шегіндегі оқудағы кедергілердің тағы бір үлгісі болып табылады. Бұл кемшілік оқушыны оқу, жазу, сауатты жазу, есептеу қабілеттеріне әсер етпейді. *Дислексияны* оқушы жадысын ыңқысқа болуынан, кеш түсінетіндігінен, қозғалыс үйлесімінің нәлсіздігінен көруге болады, сонымен қатар сауаттылықта дағдысы күнделікті өмірдің бір бөлігі болғандықтан және де бұл саладағы қиындықтар оқушының өзінің өзін еберетін бағасына ықпал етуі мүмкін болғандықтан, бұлақаулық жасырының бекке жарамсыздық болып табылады.

Әлеуметтілік: қарым-қатынас және интерактивтілік (өзара қарым-қатынас)

Оқу – әлеуметтік үдеріс, сондықтан оқушылар басқа оқушылармен өзара қарым-қатынас арқылы да, өзбеттерімен де дами алады. Осыған байланысты қазіргі кезде топтық және жұппен жұмыс істеуге көп көңіл бөлінеді. Сынып жұмысының мүшесі ретінде оқушыларға қойылатын негізгі талаптардың бірі: тындау, түсіну, сөйлеу және өз пікірін нақты және анық білдіру, дұрыс жауап беру, ұжымдық жұмыс пен ойын. Әлеуметтік тұрғыдан алғанда оқушылармен араласып, қарым-қатынас жасауда қиыншылық көретін оқушылар үшін проблема болып табылады. Қиыншылықтардың қатарына *дислексия* және *диспраксия* (қимыл қозғалысының бұзылуы) сияқты тілдік және сөйлеу проблемалары да кіруі мүмкін. Сөйлеудегі кедергілерді жеңу ең басты мәселе болып табылады. Бұл оқушыларға оқу бағдарламасына қолжеткізуге мүмкіндік береді.

Тиімділік: мінез-құлық, эмоциялық және әлеуметтік даму

Оқушылардың сенімін, ынтасы мен тәуелсіздігін дамытудың нәтижесінде әлеуметтік және психологиялық қабілеттері бар. Олар өзіндік «менін» тануды, эмоцияларын басқаруды, әлеуметтік тәжірибе, ынтасы және еаяушылықпен қарай білуді қамтиды. Кейбіреу оқушылар үшін инталандырудың жетіспей жататыны анықталды, олардың сәтсіздіктен қорқуы, қарым-қатынас жасаудағы, эмоцияларын басқарудағы қиыншылықтар кедергі жасайды. Жоғарыда айтылған қиыншылықтар оқуда айтарлықтай психологиялық және әлеуметтік кедергілердің пайда болуына әкелуі мүмкін. Оқушылар физиологиялық, ақыл-ой немесе қоршаған орта факторларына (себептерге) немесе осылардың барлығына байланысты бір қатар әлеуметтік, мінез-құлықтық, эмоциялық әрекеттер жасауы мүмкін. Бұл саладағы проблемалар уақытша (адамның өмір мәнін жоғалтуына байланысты) және тұрақты бола алады. Оқушылар өздерінің эмоциялық және әлеуметтік қажеттіліктерін өртүрлі тәсілдермен көрсетіп жатады. Олар оқшаулануға қала алады, жалғыздыққа ұрынып, ояларын жинақтай алмай қалуы да мүмкін, ал кейбір балалар керісінше өте белсенді, проблемалы болып кетеді.

Эмоциялық және физиологиялық қажеттіліктер

Жекелеген оқушыларда оқуда кедергі болып табылатын психофизиологиялық қаулықтар көп кездеседі. Сенсорлық проблемалар көру немесе есту қиыншылықтарын да қамтуы ықтимал, бірақ олар да уақытша болуы мүмкін. Физиологиялық қиындықтар *физиологиялық*, *заталмасу*, *неврологиялық* себептерден туындайды, олар сабаққа тетін сыныптарды лайықты түрде жабықтауды талап етеді. Бірақ көптеген оқушылар одан да күрделі білім беру және әлеуметтік қиындықтарға қалыпты. Кейбіреу оқушылар *мультисенсорлық* қиындық көрсетсе, кейбіреулері – физиологиялық қиындықта болады. Өте күрделі физиологиялық ауытқулары бар оқушылар үшін арнайы оқу және жабықтар қажет.

Тапсырма: арнайы білім беру қажеттіліктері (АБҚ) бар оқушыларды диагностикалау

Сыныбыңыздағы оқушылар туралы ойланңыз:

1. Қандай өзекті және әлеуметтік кедергілер бар?
2. Оқушылар кестеделтірілген АБҚ санаттарының біреуіне болсын сәйкес келеме? Оны қалай анықтадыңыз?
3. Сыныптан қандай қиындықтар келтірді? Оны қалай анықтадыңыз?
4. Қандай проблеманы жеңу ең қиын соқты және неліктен?
5. Бұл қиындықтарды жеңу үшін не істейсіз?
6. Осы оқушыларға көмектесу үшін Сізге қандай көмек, қолдау қажет?

Танымдық қабілет және оқу

Мұғалім әрекеттері оқушыға:

- пәнді түсінуін дамытуға;
  - ақпаратты естесактауға және толықтыруға (естесактау);
  - мәтінді оқудағы, жазудағы және ойлау қабілеттеріндегі қиындықтарды жеңуге мүмкіндік беруге тиісті.
- Саналы түрде ұғынып оқу оқушылар *орындауға тиісті* әрекеттермен және олардың өзіндік білім алуын дамыту үшін біздің *қолайлы жағдай жасауымызбен* ғана шектелмейтіндігін түсіну керек.

Сіздер оқушыларға оқу жоспарын менгеруге көмектесе алатын көптеген жолдар бар. Біз бірнеше стратегия ұсынамыз. Бірақ жекелеген оқушылардың қажеттіліктері, сіз жұмыс істейтін жағдайлар жеке оқушыларға оқуға көмектесетін бір қатар шығармашыл тәсілдерді мензейді.

Түсіну

• оқушылардың мәтінді оқуына және ережелерді дұрыс түсінуіне көмек көрсетуде ымды, визуалды белгілерді қолдану және өзге де көмек көрсету;

• сұрақты ұқпағанын, сұрақ қою немесе мәселе тудыру, бұл Сізге ережелердің реттілігі арқылы жүріп өтуге мүмкіндік береді;

• олардың қазір не істеулері керектігі туралы сұрақ қоя отырып, түсініктерін тексеру;

• нақты объектілерді, белгілерді, символдарды, фотосуреттерді, сандық осьтер және компьютерлік анимацияларды қолдану арқылы абстракттілі ұғымдарды нақты ұғымдарға айналдыру;

• мәтін құрылымын, сұраққа жауап берудің өртүрлі нысандарын құруға мүмкіндік беретін міндеттерді пайдалану. Қорыта келгенде оқушыларға кездесетін қиыншылықтардың жоя отырып, жадында қалтыра алу үшін...

- оқушыларға оқу мақсаты туралы еске салып отыру;

- көрнекі құралдар пайдалану;

- есептерді шешуде бұйымдарды, суреттерді, белгілерді немесе тірек сөздерді, алгоритмдерді пайдалану;

- оқушылардың орындауындағы нұсқаулардың дыбыстық жазбаларын жасау үшін диктофонды пайдалану;

- есте сақтауға қажетті тірек сөздердің қысқаша жазбаларын тақтаға жазып қою.

УЧЕТ ГЕНДЕРНЫХ ОСБЕННОСТЕЙ РАЗВИТИЯ ДЕТЕЙ ПРИ МОДЕЛИРОВАНИ ПРЕДМЕТНО-РАЗВИВАЮЩЕЙ СРЕДЫ ГРУППЫ

С.А. МАЙОРОВА
ГККП, «Ясли-сад №51», г. Павлодар

*«Нельзя считать один пол совершеннее
другого, так и нельзя их уравнивать»
Ж. Руссо*

Одним из важнейших факторов развития личности ребенка является среда, в которой он живет, играет, занимается и отдыхает. Пространство, организованное для детей в образовательном учреждении, может быть как мощным стимулом их развития, так и преградой, мешающей проявить индивидуальные творческие способности. Предметно-развивающая среда - необходимое условие для формирования у детей гендерной идентичности. Наша задача воспитать гармоничную, всесторонне развитую личность с учетом индивидуальных и гендерных особенностей. Пол или гендер? В современной науке используются два термина: sex (пол), если речь идет о биологических основах поведения, и gender (род), когда имеют в виду социокультурное содержание поведения. Ребенок рождается с определенным биологическим полом, а гендерную роль принимает в процессе социализации. Психологами доказано, что к 2-м годам ребенок начинает понимать, кто он - девочка или мальчик, а с 4-х до 7 лет дети уже осознают, что девочки становятся женщинами, а мальчики - мужчинами и что принадлежность к полу сохраняется, независимо от возникающих ситуаций или желаний ребенка (то есть формируется гендерная устойчивость). Гендер - Это важно???

В современном обществе проблема воспитания с учетом гендерных особенностей очень актуальна. В настоящее время наблюдается явный крен в сторону феминизации. Это связано с тем, что в самый ответственный период формирования гендерной устойчивости (в период дошкольного детства) и девочки, и мальчики в течение длительного времени находятся исключительно под женским влиянием: и дома, и в детском саду детьми традиционно больше занимаются женщины: мама, бабушка, женщина-воспитатель. Вместе с тем, женщинам, по мнению ученых значительно сложнее правильно воспитывать мальчиков, у них другой тип мозга и другой тип мышления. Анализ предметно-развивающей среды показал, что среда преобладает «девичья». Традиционно в каждой группе у девочек есть куклы, коляски, ванночки, посуда и прочие кухонные принадлежности, для них сформированы уголки ряжания, а у мальчиков, в лучшем случае, есть машины, строительный материал и набор инструментов. Помещение, в котором проводят время дети - это целый мир или даже множество миров для девочек и мальчиков. Здесь все, начиная от стен, мебели и заканчивая игрушками, становится для них своеобразным окном в мир. И то, что смогут увидеть девочки и мальчики из этого окна, повлияет на формирование их вкусов, взглядов, уверенности в себе и своих возможностях и многого другого, что связано с развитием личности маленького ребенка. Надо принципиально менять подход к организации среды: в помещении группы выделить специально оборудованные игровые центры - два царства: для девочек и мальчиков, а также место для совместных игр и общения. Содержание этих двух царств одинаково полное, целостное, многофункциональное. Материалы и оборудование, которыми будут пользоваться девочки и мальчики (мягкие игрушки, настольно-печатные игры, книги, комплекты предметов-заместителей), располагаются в группе по обоюдной договоренности. Разделение пространства группы на две зоны не говорит о том, что девочки и мальчики играют отдельно. Они также с удовольствием взаимодействуют друг с другом. Например, в зоне девочек находится чемодан с инструментами, то есть при игре в «Семью» мальчики могут использовать инструменты в роли папы. В зоне мальчиков расположен чемодан доктора, где девочки могут оказать «медицинскую помощь» мальчикам при необходимости, в соответствии с сюжетом игры.

Ученые установили, что особая роль в формировании у девочек и мальчиков гендерной устойчивости принадлежит сюжетно-ролевой игре. Поэтому подбору материалов и оборудования для игровой деятельности девочек и мальчиков надо уделять особое внимание. Центр для девочек оснащён функциональной мебелью, легко трансформируется, что позволяет варьировать пространство зоны (стеллаж для игрушек, мягкая мебель, столики и др.). Для девочек есть швейные машинки, утюги, куклы, пупсы, игрушечный домик для кукол, посуда, постельные принадлежности.

Оформлено оборудование к играм: «Салон красоты», «Ателье», «Больница», «Семья». Так же располагается уголок ряжания, способствующий стимулировать творческие замыслы, индивидуальные творческие проявления. Для мальчиков оборудован центр конструкторами, наборами инструментов, солдатиками, военной техникой, кубиками, машинами, что позволяет детям строить дома, мосты, арки, гаражи не только на столе, но и на полу. Организовывать сюжетные игры «Танкисты», «Строители», «Шофёры», «Ремонтная мастерская». Используем костюмы мужских профессий. Раньше, когда мальчики бегали по группе с машинками воспитатели считали, что это нарушение дисциплины.

Пытались переключить их на более спокойные игры. Изучив гендерные особенности детей, поняли, что двигательная активность мальчикам жизненно необходима. В раздевалке группы можно поместить уголок физического развития, целью которого является развитие двигательной активности и физических качеств детей. Предметное наполнение уголка применяется в подвижных играх (в группе и на улице), индивидуальной двигательной деятельности, в свободной деятельности детей. На прогулках предлагаем игры в «футбол», «хоккей», которые позволяют мальчикам проявлять мужской характер. Чем старше дети, тем больше они нуждаются в полифункциональном материале, обслуживающем их разнообразные игровые замыслы. Это различные детали крупных напольных строительных наборов, всевозможные объемные предметы (коробки, диванные подушки, специальные набивные модули), палочки, веревочки. Такое использование этих материалов позволяет экономить пространство в группе и способствует развитию творческой активности детей и умению взаимодействовать друг с другом.

Правильно оборудованное пространство группы позволяет ребёнку найти занятие, соответствующее собственному желанию, проявляя любознательность, пытливость ума, изобретательность и обеспечивает инициативную постановку и решение разного рода задач, которые возникают в жизни и деятельности. В группе надо создавать разные центры для совместного развития и девочек и мальчиков: центр творчества, мастерская, уголок природы, мини-библиотека, центр экспериментирования. Целью центра творчества является формирование творческого потенциала детей, развитие интереса к изо-деятельности, формирование эстетического восприятия, воображения, художественно-творческих способностей, самостоятельности, активности.

В этом центре дети обычно проводят много времени, рисуя, создавая поделки из пластилина, вырезая из бумаги и т. д. Подбирая раскраски, учитываем интересы мальчиков и девочек. В мастерской, находятся материалы для конструирования, а также игры по ориентировке в пространстве. Материал по конструированию классифицирован по форме и размеру и хранится в специально отведённых для него коробках. Крупный напольный строительный материал размещён в игровой зоне мальчиков, свободное пространство на полу даёт возможность сооружать постройки. Для обыгрывания готовых построек имеются наборы разных мелких игрушек. В мастерской помещён также природный материал, для изготовления поделок, который дети и родители сами собирают. Он хранится в специальных ёмкостях. Уголок природы располагать в удобном доступном месте. Цель: обогащение представления детей о многообразии природного мира, воспитания любви и бережного отношения к природе, приобщение детей к уходу за растениями и животными, формирование начал экологической культуры. Здесь надо создать условия для наблюдения за комнатными растениями, животными, учить детей правильному уходу за ними.

В уголке природы помещены краеведческие материалы (гербарии растений, виды полезных ископаемых, типичных для нашего района), книги и иллюстрации о природе. В центр экспериментирования, где дети проводят простейшие опыты, развивать мышление детей, любознательность, познавательную активность. Мини-библиотека представляет собой столик с полочками для книг и иллюстраций к сказкам, произведениям. Мини-библиотека, размещать рядом с центром творчества, чтобы дети могли рассматривать книги и здесь же рисовать к ним иллюстрации.

А так же с центром театрализованной деятельности, которая позволяет разыгрывать разные сказки при помощи разных видов театров. Здесь и мальчики и девочки могут выбрать себе костюм в соответствии с ролью (мальчики - мужскую, а девочки женскую). Эти центры позволяют создавать условия для творческой деятельности детей, развития фантазии, формирования игровых умений, реализации игровых замыслов, воспитания дружеских взаимоотношений между девочками и мальчиками.

Модель развивающей среды может включать инновационные компоненты в виде мини-музея. Такой мини-музей находится в групповой комнате. Экспонаты музея дети используют на занятиях и в свободной деятельности. В создании мини-музеев активное участие принимают родители и дети группы. Созданная эстетическая среда вызывает у детей чувство радости, эмоционально положительное отношение к детскому саду, желание посещать его, обогащает новыми впечатлениями и знаниями, побуждает к активной творческой деятельности, способствует интеллектуальному развитию детей дошкольного возраста.

Для успешного развития ребёнка с учётом гендерных особенностей необходимо ещё многое изменить в нашей работе. На начальном этапе формирования гендерной устойчивости рекомендуют цветные маркеры гендерных различий: полотенца, стаканчики для полоскания рта, постельное бельё, покрывала на кровати, ковровое покрытие в игровых зонах. Это необходимый элемент для визуального многократного подтверждения того, что она - девочка, а он - мальчик. Хорошо себя зарекомендовала работа по оформлению шкафчиков для одежды девочек и мальчиков.

В младшей группе картинки для шкафчиков изготавливают родители или воспитатель, а дети выбирают для себя наиболее понравившиеся. В старших и подготовительных группах картинки на шкафы девочки и мальчики делают сами. Девочки и мальчики - это два разных мира, поэтому надо организовывать воспитательную и образовательную работу так, чтобы в ней принимали участие наряду с педагогами - женщинами, педагогами-мужчинами. Задача педагогов-мужчин заключается не только в реализации специальных методик, но и в демонстрации манеры мужского поведения. Само их присутствие в женском коллективе дисциплинирует, мобилизует как мальчиков, так и девочек.

Работа по гендерному воспитанию осуществляется как на совместных, так и на специально организованных отдельных занятиях, которые содействуют становлению и развитию личностных качеств. Важно отметить,

что отдельные занятия проводятся не столько для того, чтобы научить особым умениям, сколько для того, чтобы содействовать становлению и развитию личностных качеств, как девочек, так и мальчиков. В специально оборудованных мастерских мальчики должны заниматься ремеслом.

Труд – лучший воспитатель практического характера. Мальчикам важно, чтобы их деятельность была социально значима для окружающих и его могли похвалить не вообще, а за вполне конкретное дело, тем самым повышается самооценка и их уверенность в своих возможностях. К работе с мальчиками привлекать дворника, рабочего по зданию. С четырехлетнего возраста девочки могут заниматься рукоделием. Даже самая большая непоседа меняется, садясь за рукоделие. Она становится аккуратнее и терпеливее.

Часть физкультурных занятий проводить отдельно в специально оборудованных спортивных залах. Мальчики занимаются силовыми упражнениями, работают над развитием смелости, выносливости, решительности и вместе с тем – осторожности и осмотрительности. Для девочек подбираются упражнения на развития гибкости и грациозности, чувства ритма, красоты движений.

Мы стоим в начале интересного сложного пути. Но мы отчетливо понимаем, что именно от нас зависит: будет ли мальчик настоящим мужчиной, а девочка истинной женщиной. И не случайно сегодня всемирным индикатором качества образования детей является воспитание детей с учетом их гендерных особенностей.

ӘОЖ 37.03

ОЙЫН АРҚЫЛЫ БАЛАНЫҢ АУЫЗША СӨЙЛЕУ ТІЛІ МЕН ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУЫ

Қ.Ж. МАЛДЫБАЕВА

мектепалды даярлық тобының тәрбиешісі, №2 Ертіс ЖОББМ, Ертіс ауылы,

Ойын дегеніміз - жас ерекшелікке қарамайтын, адамның көңіл-күйін көтеретін, ойландыратын үрдіс. Ойын-төзімділікті, алғырлықты, тапқырлықты, ұқыптылықты, ізденімпаздықты, іскерлікті, дүниетаным өрісінің көлемділігінің, көп білуді, сондай-ақ, басқа да толып жатқан сапалылық қасиеттердің қалыптастыруға үлкен мүмкіндігі бар педагогикалық, тиімді әдістерінің бірі. Сондықтан ойынды сабақтан тыс уақытта пайдалану - үлкен нәтиже берері анық. Ойынға зер салып, ой жүгіртіп қарар болсақ, содан үлкен мәнді де мағыналы істер туындап өрбитінін байқаймыз. Себебі, бар өнердің бастауы деп білеміз. Ойын-тек жас адамның дене күш қуатын молайтып, оны шапшаңдыққа, дәлдікке т.б ғана тәрбиелеп қоймайды, оның ақыл-ойының толысуына, жан дүниенің қалыптасуына, есейіп өсуіне де пайдасын тигізеді. Ойын баланың алдынан өмірдің есігін ашып, оның шығармашылық қабілетін оятып, танымдық қасиеттерін дамытады. Ойын-бала әрекетінің негізгі түрі. Ойын арқылы балалар қоғамдық тәжірибені меңгереді, өзінің психологиялық ерекшеліктерін қалыптастырады. Қазақ халқында «баланы ойын өсіреді» деген дана сөз бар. Бала ойнап жүріп ойланады, жүйкесі шынығады, тілі дамып, көңілі өсіп, ойы сергиді, денесі шымырланады. Кез келген бала еш уақытта жалғыз ойнамайды, қатар құрбыларымен бірлесіп ойнайды, сол арқылы бір-бірімен өзара қарым – қатынас жасайды. В.А. Сухомлинскийдің сөзімен айтар болсақ, «Ойынсыз ақыл - ойдың қалыптасуы да жоқ» және болуы да мүмкін емес. Ойын дүниеге қарай ашылған үлкен жарық терезе іспетті, ол арқылы баланың рухани сезімі жасампаз өмірмен ұштасып, өзін қоршаған дүние туралы түсінік алады.

Ойын дегеніміз-үшқын, білімге құмарлық пен еліктеудің маздап жанар оты.

Ұлы педагог А.С. Макаренко ойынға үлкен мән бере отырып, өзі басқарған мекемелерінде ойынды тәрбиеленушілер өміріне міндетті түрде енгізіп отырады. Ойын баланың өмірін қызыққа, қуанышқа бөлеуін қамтамасыз ету үшін ол балалардың ойынға деген сүйіспеншілігі мен қызығушылығын тәрбиелейді- деп қарастырады. Ойын процесінде балалардың өздері ойнаушылардың мінез-құлқы мен өзара қарым-қатынасын анықтайды және реттейтін ереже белгілейді. Егер тәрбиеші ойынды ақылмен ұйымдастырса, ол балаларға ықпал жасауға мүмкіндік алады. Тәрбиеші балаларға жақын болу, олардың ойындарының сүйікті қатысушысы болуға тиіс. Ойын ешқашанда өзінің қызықтылығын жоғалтпайды, тек оның мазмұны, сипаты өзгереді. Ойындар мазмұнына қарай өзіне тән ерекшеліктеріне қарай сюжетті-рөлді, драматизациялық, дидактикалық құрылыс ойындары, қимылды ойындар, ұлттық ойындар болып бөлінеді. Ұлттық ойындар халықтың әлеуметтік- экономикалық жағдайларына байланысты туып дамығанына қазақ халқының ұлттық ойындарымен таныса отырып, көзіміз әбден жетеді. Қазақтың ұлттық ойындары тақырыпқа өте бай, әр алуан болып келеді. Дегенмен халық ойынның неше алуан түрлерін туғызып қана қойған жоқ, соны іс жүзінде қолданып, оның тәрбиелік, білімдік жақтарын да көре білді. Уақыт мектеп мұғалімдеріне жастарды жаңа заман талаптарына сай, әрі озық ұлттық дәстүр рухында тәрбиелеп, өмірге әзірлеу секілді жауапты міндеттер жүктеп отыр. Бүгінгі күннің ұрпақ тәрбиесіне деген өз талабы, өз ерекшелігі бар. Халқымыз терең мағыналы дана сөзін :«Тауына қарай аңы, заманына қарай заңы» деп тауып айтқан. Еңселі ел болып, ана тілін, ата салтын, дәстүрін қайта түлетуде. Жаңарған елге жаңа тіл заңы және тұжырымдамалар мен бағдарламалар тәрбие жүйесіне жаңаша көзқарасты ұрпақ тәрбиелеуді талап етуде. Қазақтың ұлттық ойындары: ойын-сауық, тұрмыс-салт ойындары, дене шынықтыру, спорт ойындары және оймен келетін ойындар болып бөлінеді. Ұлт ойындары сонымен қатар ауыз әдебиетінің бір саласы болып есептеледі. Сюжетті-рөлді ойындар балалар өмірінде елеулі орын алады. Бұл ойындар ұзақ та, қысқа да болуы мүмкін. Өзінің сипаты

жағынан бұлар көбінесе еліктеу, шындықты көрсету болып табылады. Мысалы: «Дүкен» ойынын ойнағанда балалар сатушы мен сатып алушының әрекеттеріне, ал «Аурухана» болып ойнағанда дәрігер мен науқастың әрекеттеріне еліктейді. Мен өткізілген ойынға талдау жасаймын, ойын балаларға тигізген тәрбиелік ықпалын бағалаймын, өз тобымдағы сюжетті-рөлдік ойындарына одан әрі басшылық ету тәсілдерін ойластырамын. Ойынды зерттеу мәселесімен педагогтар мен психологтар ғана емес, философтар, тарихшылар, этнографтар т.б. әсіресе өнер қайраткерлері түрлі саладағы ғалымдар ерекше шұғылданған. Біздің қарастырып отырғанымыз-танымдық ойындар. Танымдық ойындардың түрлері көп. Мысалы, сөз жұмбақ, сөз тізбек, кроссворд, викторина, психологиялық жаттығулар, логикалық есептер, тренинг, тест, т.б. Танымдық ойындар жас ерекшеліктеріне қарай күрделене түседі. Адам бойындағы қызығушылығын, қабілеттерін арттыруда, білімін шындауда танымдық ойындардың алар орны ерекше. Адамның танымды биіктеген сайын, дүниеге көзқарасы да кеңейе түседі. Дидактикалық ойын кішкене балаларға мейлінше тән оқыту формасы болып табылады. Оның арғы тегі- ойынды өлеңмен, қимылмен ұштастыру негізінде көп нәрсеге үйрететін ойындарды жасаған халық педагогикасында жатыр. Мысалы: «Сықырлы қораптың сырын ашайық»-деген ойында мен балаларды зат туралы айта білуге үйретемін, олардың жүйелі сөйлеу қабілетін дамыту міндетін алға қоямын. Дидактикалық ойындарды айналамен, табиғатпен таныстыру сабағында, математика, тіл дамыту, сауат ашу, көркем әдебиет сабақтарында жиі қолданамын. Ойын- бала табиғатымен егіз. Өйткені, бала ойынсыз өспек емес, жан-жақты дамымақ емес. Бала отбасы тәрбиесі және өзін қоршаған ортамен тығыз араласа отырып, ана тілін үйренеді. Мектеп табалдырығынан алғаш аттаған балаларға ана тілін оқытудың тиімді әдістеріне ерекше мән берілуі тиіс. Ойын арқылы оқу процесін жандандырып, сабақтың сапасын арттыруға толық мүмкіншілік бар. Баланың сөздік қорын молайтып, сөзді еркін, өз мағынасында қолдануға, тез, жылдам сөйлеуге жаттықтыруға ойын-бірден-бір таптырмайтын құрал. Қимылды ойындар балаға дене тәрбиесін беру құралы. Балалардың жүгіру, секіру, өрмелеу, лақтыру қабілеттерін жетілдіруге дамытуға мүмкіндік береді. Қимыл ойынында ережелер ұйымдастырушы роль атқарады, олар ойынның барысын, жүйелігін, ойнаушылардың қарым-қатынасын, баланың мінез-құлқын анықтайды. Қимыл ойындары үйдің ішінде және серуен кезінде бірнеше баламен немесе бүкіл топпен өткізіледі. Олар сондай-ақ дене шынықтыру сабақтарының құрамына енеді. Балалар ойынды игерген соң өздігінен ойнай алады.

Қимылды ойындар баланың барлық жас кезеңінде өтеді. Күні бойы балалар жабдықталған ойын орталықтарында ойын алаңы ретінде ойнай алады.

Ал, қазақ халық педагогикасында саусақ ойыны ұрпақтан-ұрпаққа қалған мәдени шығармашылық болып табылады. Қазақ халқы саусақ ойыны арқылы баланың сөйлеуге деген талпынысын, қабілетін дамытып, ынтасын арттырамын білген.

Саусақ ойынын ойнай отырып, балалар қоршаған ортадағы заттар мен құбылыстарды, жан-жануарларды, құстарды, ағаштарды бейнелей алады. Ойынның да өзіне тән мотивтері болады. Мысалы, мазмұндық, рөлдік ойындар баланың зейінін, есін, ойлауын, қиялын қалыптастыруда зор маңыз атқарады. Ойын әсері арқылы бала өз қасиетін қалай қанағаттандыра алатынын, қандай қабілеті бар екенін байқап көреді. Ал, ақыл-ой ойындарында белгілі бір ережелерді сақтап ойнайды. Ол ойындар баланың тапқырлығын, байқағыштығын, зейінділігін арттырумен қатар, ерік сезім түрлерін де дамытады. Өмірдегі түсінігі, еліктеуі, бақылауы осы ойындар үстінде көрініс табады. Ойын-адамның өміртанымының алғашқы қадамы. Ойын- бір қарағанда қарапайым құбылыс немесе әрекет іспетті. Ол міндетті түрде ұжымдық, әрекет. Ойынның ережелері ойнаушылардың қисынды ой қабілетінің дамуы, бір-біріне деген сыйластық қажеттіліктерімен санасуы әр ойыншының жеке әрекеттерінен туындайды.

Ойынның басты шарты жеңіске жету болса, әр ойыншы өз қарсыласының мүмкіндігімен санасып, бір-біріне деген сенімін арттырады.

ӘОЖ 3

КЕСТЕЛЕР ДЕ СЫР ШЕРТЕДІ

А. МАЛАЙ

биология және химия пәнінің мұғалімі, №21 ЖББМ, Екібастұз қ.

Халқымызда «кестені көңіл сызады, қол тігеді, көз сынайды» дейтін ұлағатты ұғым бар. Демек кесте тігудің көпке беймалым қырлары аз емес.

Кесте – қазақ қол өнеріндегі кең тараған тәсілдің бірі. Жалпы алғанда ұлттық кестелеудің үш түрі бар: біз кесте – тамбуром, баспа – глядью және кешбе – орыстың «канва» кестесіне ұқсас. Кестелеу ағаш төртбұрышты жақтауда немесе кергіште жасалады. Жақтаудағы немесе кергіштегі жіп арқылы кестеленетін бұйым, тігілетін мата созылады. Оның үстіне алдын-ала бормен немесе қарындашпен ою-өрнекті сурет түсіріледі. Кесте құралына ұшы ұшталған біз жатады. Қазақ кестесінің екі түрі бар, олар – «біз кесте» және қол кесте» (бізбен кесте түсіру және қол инемен).

Бүгінгі еңбегімізде біз кестенің біз білмейтін сырларымен және бізбен тоқылған тұскиіздердің ерекшелігіне тоқталамыз.

Монғолияның кей жерлерінде ою-өрнектердің төртбұрыштар, ромбтар, «балдақ», «балға бас» түрі де қолданылады.

Тұскиіз кестелеудің негізгі сарыны өсімдікті кестемен толтырылған – шеңбер, (күн бейнесі, жылылық пен өмірді білдіреді, құдай тәңірі, ежелден көшпенділердің қадірлейтіні. Тұскиіз тек кілем түрінде ғана қолданыста емес, сондай-ақ отбасында қасиетті, өзіндік бойтұмар ретінде де қызмет атқарады. Ол ерекше шеберлікпен әсемделеді, оны қорғайды, онымен мақтанады, ұрпақтан-ұрпаққа жалғастырады.

Оралмандардың тоқыған кілемдері асқан шеберлікпен сәнделгендігімен және орындалу техникасымен де ерекшеленеді. Күрделі бұйраланған, айрықша стилді өсімдіктердің және зооморфтық ою-өрнектер бірігіп ортасында шеңбер немесе ромбтар түрінде белгілі бір жүйе бойынша орналасып жұқа тор көзді, шілтерлі болып тұтас кілемнің бетін жабады. Шетіндегі өрнек элементтері, тұскиізді үш жағынан көмкеріп, ортасындағы өрнекті қайталайды; бәрі қосылып, бір көріністі береді. Кілемдер түрлі өрнектерімен, мерекелік, мажорлы бейнесімен таң қалдырады.

Кестені еңкейген қалпында матаны екі тізенің ортасына қысып ұстап отыру керек, кестелі жіп сол қолдың сұқ саусағына оралады, екінші жағы матаның теріс жағында жатады. Ілмек бізбен матаның үстіңгі жағынан сызылған өрнектің бойымен түйреп алып өрнекті жіпті тартып үстіне шығарады. Матаның үстіңгі жағында жіп қалады, ілмек бізбен тағы да матаның үстіндегі сызылған өрнек бойымен жіпті түйреп алып алдыңғы жіптен өткізеді; бірінші жіпті тарту арқылы екінші жіпті қалдырады.

Халықтың сәндік өнері жергілікті халықтардың тумалас оралмандары, сондай-ақ Қытайдан, Монғолиядан келген ісмерлермен толықты.

Қазіргі кезде қытай қазақтарында «дүнген басы» атауы қолданылады., Қытайға кірген дүнгандар кей жерінде біз кестені, кей жерінде тығыз кесте техникасын қолданады. (К.Н.Раймханова, А.А.Мекебаева. Қазақ халқының кәсібі мен қолөнері, 29 бет.Алматы, 2003 ж.) Бұл коллекцияда аралас техникамен тігілген, көз тартарлық ерекше тұскиіз бар (15). Негізгі бөлігі – іші ұсақ өсімдікті өрнекпен толтырылған, ірі гүлөрнекті біз кесте тігісімен кестеленген. Жиіктің шеті – стилді геометриялық өрнекпен айқас тігіспен кестеленген. Ортасында, қызыл матадан қойылған тікбұрышында дәстүрлі емес сюжет: гүлдеп тұрған бұтақта отырған екі құс және ұшып жүрген көбелектер тығыз кестелеу әдісімен өсімдікті өрнектер (гүлдер, жапырақтар, бұтақтар) қолданады. Бір-біріне қарама-қарсы екі ұқсас құстың бұтақтың шетінде отырғаны бейнеленген.

Қытайдағы қазақ ісмерлерінен көркем Қытай халқының ісмерлеріне тән жан-жануарлар мен құстар бейнеленген, гүлді өрнектермен көмкерілген тұскиіздер жиі кездеседі.

Кез-келген халық өз ата-бабаларынан ең бай мәдени өмірінен үлгі алып, халық тұрмысындағы ұлттық дәстүрдің негізін сақтап, оған өзінің көркемдік шеберлігін қосады. Жоғарыда суреттелген кестелі тұскиіздер ұлттық дәстүрді сақтаған, ою-өрнектің бай әлемін құрайды.

Сан ғасырлар бойғы тәжірибенің негізінде талантты қазақ ісмерлері өз өнерлерін жетілдіріп, сақтап, өз шеберліктері мен білгендерін ұрпақтан-ұрпаққа жалғастырып келеді. Ертеден жалғасқан тәжірибенің негізінде қазақ халқы өнерінің ұлттық ерекшеліктері қалыптасып, халықтың эстетикалық сезіміне және үйдің әсемдік бұйымдары қажеттілігін қанағаттандырады.

Бізбен тоқылған тұскиіздер кестешілердің көркемдік және техникалық өзіндік шеберліктерін оқып білуге, олардың әдемілік пен сезім үйлесімдігі қазақ халқының мәдениеті мен тарихын оқып-үйренудегі қайнар көзі болып табылады.

Бабадан балаға жеткен бай мұраны болашақта сақтап, ұрпақ тәрбиесінде кеңінен қолдану, қыздарымызды әсемдікке, сұлулыққа, сабырлыққа, шыдамдылыққа тәрбиелеудің басты құралы деп есептеймін.

УДК 376

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТРИЗ - ТЕХНОЛОГИЙ В ДОШКОЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

А.В. МАРТЫНЕНКО

воспитатель, ясли - сад № 13 «Алтынай», г. Экибастуз

Обществу нужны люди интеллектуально смелые, самостоятельные, оригинально мыслящие, творческие, умеющие принимать нестандартные решения и не боящиеся этого. Дошкольное детство – это тот особый возраст, когда ребенок открывает для себя мир, когда происходят значительные изменения во всех сферах его психики (когнитивной, эмоциональной, волевой) и которые проявляются в различных видах деятельности: коммуникативной, познавательной, преобразующей. Это возраст, когда появляется способность к творческому решению проблем, возникающих в той или иной ситуации жизни ребенка (креативность).

Умелое использование приемов и методов ТРИЗ (теории решения изобретательских задач) успешно помогает развить у дошкольников изобретательскую смекалку, творческое воображение, диалектическое мышление.

В последние годы распространилось новое направление в развитии творчества детей – ТРИЗ, которая создана ученым-изобретателем

Т.С. Альтшуллером. Это прикладная диалектика, то есть система знаний о закономерностях развития, отказ от метода проб и ошибок в науке, технике, в повседневном нашем быту. Элементы ТРИЗа прекрасно стали вживаться в дошкольное воспитание. Воспитатель использует нетрадиционные формы работы, которые ставят ребенка в позицию думающего человека. Адаптированная к дошкольному возрасту ТРИЗ-технология позволит воспитывать и обучать ребенка под девизом «Творчество во всем!» Дошкольный возраст уникален, ибо как сформируется ребенок, такова будет и его жизнь, именно поэтому важно не упустить этот период для раскрытия творческого потенциала каждого ребенка.

Целью использования данной технологии в детском саду является развитие, с одной стороны, таких качеств мышления, как гибкость, подвижность, системность, диалектичность; с другой – поисковой активности, стремления к новизне; речи и творческого воображения.

Основная задача использования ТРИЗ- технологии в дошкольном возрасте – это привить ребенку радость творческих открытий.

В основе ТРИЗ-технологий лежат три принципа:

- Принцип объективности законов развития систем – строение, функционирование и смена поколений систем подчиняется объективным законам.

- Принцип противоречия – под воздействием внешних и внутренних факторов возникают, обостряются и разрешаются противоречия.

- Принцип конкретности – каждый класс систем, как и отдельные представители внутри этого класса, имеют свои особенности. Эти особенности определяются внутренними и внешними ресурсами

Основным рабочим механизмом ТРИЗ служит алгоритм решения изобретательских задач.

Овладев алгоритмом, решение любых задач идет планомерно, по четким логическим этапам:

1. Сообщение необходимых знаний.

2. Формирование умений на репродуктивном уровне:

– демонстрация деятельности в целом и по элементам;

– организация отработки умений в упрощенных условиях;

– организация самостоятельной практики с непрерывной обратной связью ребенка с педагогом.

3. Переход к поисковой (продуктивной) фазе:

– организация проблемных ситуаций – решение конкретных задач;

– обязательный анализ своей деятельности

Основным средством работы с детьми является педагогический поиск. Педагог не должен давать готовые знания, раскрывать перед ним истину, он должен учить ее находить. Если ребенок задает вопрос, не надо тут же давать готовый ответ. Наоборот, надо спросить его, что он сам об этом думает. Пригласить его к рассуждению. И наводящими вопросами подвести к тому, чтобы ребенок сам нашел ответ. Если же не задает вопроса, тогда педагог должен указать противоречие. Тем самым он ставит ребенка в ситуацию, когда нужно найти ответ, т.е. в какой – то мере повторить исторический путь познания и преобразования предмета или явления.

Для этого необходимо:

- Организовать проведение занятий таким образом, чтобы они естественно вписывались в естественную жизнь детей

- Иметь специальную игрушку – героя занятия, которая «помогает» воспитателю. От лица игрушки задаются проблемные вопросы, с ней проводятся обучающие диалоги по теме занятия. Игрушка активно выражает свое мнение, спрашивает и уточняет непонятное, порой ошибается, запутывается, не понимает. Детское стремление общаться и помогать ей существенно увеличивает активность и заинтересованность.

- В конце занятия подводить итоги для того, чтобы обучать детей навыкам рефлексивного анализа (чем занимались, что узнали нового, что осталось непонятным и другое). Итоги подводятся в самых разнообразных формах: игры «интервью», «копилка новостей», «доскажи предложение» и другие; обсуждение планов на будущее (вот мы сегодня узнали о ..., а в следующий раз узнаем еще и о .....); продуктивная деятельность и обсуждение полученных работ. При этом, желательно, обеспечить естественный переход детей от одного вида деятельности к другим, связав содержание занятия с последующим режимным моментом. После подведения итогов дети расстаются с игрушкой до следующего занятия.

- Проводить не только коллективные познавательные упражнения, но и индивидуальные на любом окружающем материале. Эти упражнения можно рекомендовать родителям для развивающего общения с детьми.

- Быть готовым использовать «тризовский» подход в повседневном взаимодействии с детьми, уметь самостоятельно подмечать и стремиться разрешать противоречия, уметь системно воспринимать и анализировать ситуацию.

Основной критерий в работе с детьми – доходчивость и простота в подаче материала и в формулировке сложной, казалось бы, ситуации. Не стоит форсировать внедрение ТРИЗ без понимания детьми основных положений на простейших примерах. Сказки, игровые, бытовые ситуации – вот та среда, через которую ребенок научится применять тризовские решения, встающих перед ним проблем. По мере нахождения противоречий, он сам будет стремиться к идеальному результату, используя многочисленные ресурсы.

В любом общении с детьми нужно стараться базироваться на методах РТВ (развитие творческого воображения). Одно из направлений – использование изобразительной деятельности, как основополагающего компонента в обучении детей творческому мышлению на базе ТРИЗ. Использование лепки, аппликации, конструирования важно

для начального моделирования каких-нибудь изобретений или ситуаций. Но для полного творческого раскрепощения детей необходимо стимулировать фантазию применительно к созиданию – это главное в тризовской педагогике. Можно применять в работе только элементы ТРИЗ (инструментарий), если педагог недостаточно освоил ТРИЗ-технологии. Игра является, как бы отправной точкой для дальнейшего преобразования, развития и создания множества интересных вариантов. Один из основных методов РТВ по выявлению противоречий – упражнение «хорошо - плохо». Разработана схема с применением метода выявления противоречий:

Первый этап – определение положительных и отрицательных свойств качества какого-либо предмета или явления, не вызывающих стойких ассоциаций у детей, например: деревянный карандаш, жаркое лето.

Второй этап – определение положительных и отрицательных свойств предмета или явления в целом, например: карандаш или лето (в целом, полная характеристика).

Лишь после того, как ребенок поймет, чего от него хотят взрослые, следует переходить к рассмотрению предметов и явлений, вызывающих стойкие ассоциации.

Зачастую, педагог уже проводит тризовские занятия, даже не подозревая об этом. Ведь, именно, раскрепощенность мышления и способность идти до конца в решении поставленной задачи – суть творческой педагогики.

Использование в работе методов и приемов ТРИЗ позволяет отметить, что младшие дошкольники почти не имеют психологических барьеров, но у старших дошкольников они уже есть. ТРИЗ позволяет снять эти барьеры, убрать боязнь перед новым, неизвестным, сформировать восприятие жизненных и учебных проблем не как непреодолимых препятствий, а как очередных задач, которые следует решить.

Кроме того, ТРИЗ подразумевает гуманистический характер обучения, основанный на решении актуальных и полезных для окружающих проблем.

Таким образом, результативность проводимой работы по использованию приемов ТРИЗ-технологий в процессе работы с детьми дошкольного возраста соответствует высказыванию Л. С. Выготского о том, что «педагогика должна ориентироваться не на вчерашний, а на завтрашний день детского развития. Только тогда она сумеет вызвать к жизни те процессы развития, которые сейчас лежат в зоне ближайшего развития».

ЛИТЕРАТУРА

1. Альтов Г.С. И тут появился изобретатель. - М.: Детская литература, 1984 г. - 243 с.
2. Альтшуллер Г.С. Найти идею. Введение в теорию решения изобретательских задач. - Новосибирск: Наука, 1991 год. - 223 с.
3. Ардашева Н.И., Гуткович И.Я, Костракова И.М., Сидорчук Т.А. Истории про... -Ульяновск, 1993г. - 46с.
4. Григорович Л.А. Педагогические основы развития творческого мышления на начальном этапе становления личности. Автореф. на соиск. ученой степени канд. пед. наук. -М. 1996 г.
5. Гуткович И.Я. Методическое пособие по организации и проведению развивающих занятий с дошкольниками. \сборник конспектов занятий воспитателей Центра. -Ульяновск, 1996г. -100 с.
6. Мурашкова И.Н. Развивающие игры. Игра «Теремок». -Рига 1994 г.
7. Нестеренко А.А. Страна загадок. - Ростов-на-Дону, 1993г. - 32 с.
8. Подъяков Н.Н., Сохин Ф.А., Умственное воспитание детей дошкольного возраста. - М, 1998 г.

372. 367

МУЗЕЙНАЯ ПЕДАГОГИКА В ДОШКОЛЬНОМ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ УЧРЕЖДЕНИИ

Ж.К. МАХМЕТОВА
ГККП «Ясли-сад №51», г. Павлодар

*«Пройдет и сто, и двести лет, И триста лет пройдет.
Но каждый снимок и портрет, Любую вещь, любой предмет
Здесь сохранит народ».*
С.Михалков

В настоящее время изменения в образовании требуют от педагогов не только качественных предметных знаний, но и профессиональной гибкости по отношению к ребенку, необходимость организации воспитательно-образовательного процесса с учетом индивидуальных особенностей каждого воспитанника.

В рамках модернизации образования акцент делается на личностно-ориентированную модель взаимодействия взрослого и ребенка. Целью такого взаимодействия является обеспечение ребенку чувства психологической защищенности, доверия к миру, радости существования (психическое здоровье), радости от собственных открытий, формирования начала личности.

Актуальной задачей становится поиск новых моделей и форм организации всей деятельности детей в условиях воспитания и обучения в ДООУ. Обучение ребенка -дошкольника, в первую очередь, должно опираться на эмоциональную, чувственную сторону его личности.

Музейная педагогика, возникшая на стыке педагогики, психологии, музееведения, искусства (как части общей культуры) и краеведения. создает условия для развития личности ребенка путём включения её в многообразную деятельность, охватывающую эмоциональную, интеллектуальную и деятельностьную сферы.

Музейная педагогика интегрально решает задачи эстетического, нравственного, духовного, патриотического воспитания дошкольника. Способствует развитию его социальных, коммуникативно-речевых, творческих компетенций.

Методы музейной педагогики берутся и из сферы наук, и из сферы культуры. Исходя из этого, обучающий, развивающий, воспитывающий потенциал музейной педагогики – огромен и разносторонен.

Организация в детском саду мини-музея, посвященного определенному предмету, объекту природы или явления, отдельной тематике способствует использованию метода системного анализа. Этот метод ТРИЗ- РТВ хорошо описан А.М.Страунигом в пособии «Методы активизации мышления дошкольников».

Проиллюстрируем работу системного оператора на более конкретном, как может проводиться работа в мини-музее с детьми.

Например, педагоги одной из групп в детском саду решили посвятить мини-музей пуговице и назвали его «Чудо-пуговка».

1.Пуговица – система, герой музея. Изображение огромной пуговицы стала экспозиционным центром.

2.Надсистема . Пуговица –часть одежды .Значит, могут представлены предметы, расширяющие представления детей о том, где могут использоваться пуговицы. Это могут быть качественные иллюстрации, кукольная одежда, часть одежды национальной, форменной, праздничной, мужской, женской и т.д.

3.Подсистема предусматривает рассмотрение частей, из которых состоит пуговица.

4. Система в прошлом. В этом разделе можно рассматривать в 2 позициях:

* материал, из которого изготовлена пуговица может быть представлена в прозрачных емкостях: стекло, дерево, кость, пластик, металл и др.

* история возникновения. Из чего раньше изготавливалась пуговица? Первобытнообщинный – костяная -деревянная - из рогов, раковин - стеклянная, кожаная – шкуры и т.д.

7. Система в будущем. Здесь могут быть самые различные экспонаты:

* пуговицы сломанные (для безопасности их лучше хранить в пластиковых контейнерах. И это повод для беседы о бережном отношении к одежде, об опрятности и аккуратности и т.д.)

* какие предметы украшения, аксессуары, которые можно изготовить из пуговиц

* дизайнерские штучки для оформления интерьера, мебели, на которые наводят сейчас нас российские телепередачи как «Фазенда», «Квартирный ответ».

* В качестве будущего системы можно рассмотреть и возможные варианты нового дизайна пуговиц.

Последние три позиции системы в будущем предполагают выставку детских, совместных с родителями, педагогами творческих работ, поделок, которые обязательно должны быть в каждом мини-музее. Например, в нашем («Чудо-пуговка») имеются: елка, созданная родителями и воспитанником к Новому году, машинки, панно, ваза с цветами и др.

Метод фокальных объектов, используемый в ТРИЗ РТВ, помогает дошкольникам овладеть мыслительными операциями, рассуждать, нестандартно, развивать креативное мышление

Создание мини-музея позволяет рассматривать предмет с самых разных сторон. Можно сказать, что мини-музей есть видоизмененная объемная таблица системного оператора.

Первым этапом (аналитико-исследовательский) введения в учебно-воспитательный процесс детского сада технологии музейной педагогики – становится изучение педагогами научно-педагогической литературы на данную тематику, посещение музеев города, встреча со специалистами музеев, посещение обучающих семинаров.

Второй этап (вводный, подготовительный)– это уже разработка музейного комплекса в детском саду, включающего мини-музеи в каждой группе. Этому предшествует предварительная подготовительная работа с родителями воспитанников и детьми. Термин «мини-музей» принципиально важен, т.к. размещаясь в предметно-развивающей среде группы, он является ее структурным подразделением, при этом отражает и возраст детей, для которых они предназначены, и размеры экспозиции, и определенную ограниченность тематики. Выбор тематики представляет огромное значение, так как работа мини-музеев – это не кратковременный проект, а долгосрочный: нужно учесть озвученные желания детей, интересы родителей, ведь как раз и они станут основными исполнителями содержания мини-музея, также не следует забывать и тот факт, что дети будут расти, а значит будут изменяться и возрастные их особенности и предпочтения, таким образом следует учесть перспективы развития направленности мини-музея, его потенциал.

Разработка долгосрочного проекта «Мини-музей в группе» стала основной работой второго этапа группы. Результатом работы стали оформленные мини-музеи различных тематик: посвященные одному предмету, например, «Чудо-пуговка», «Музей времени», «Как свет к нам домой пришел», «Транспорт», «Музей чая», «Мини-музей бумаги» - они все посвящены одному предмету. Некоторые коллективы групп создали такие многоплановые как мини-музеи «Краеведческий». «О семейных реликвиях».

Третий этап – практический. Мини-музей в группе, по сути представляющий собой еще один центр активной деятельности детей в предметно-развивающей среде группы, обязательно должен работать и развиваться. Перспективное планирование работы в мини-музее на каждый учебный год разрабатывается с учетом возрастных

и индивидуальных способностей детей группы, при этом необходимо планировать работу сразу по нескольким направлениям: учебная, совместная, самостоятельная деятельности, работа с родителями, с сотрудниками.

Экспонаты используются для проведения различных занятий, для развития речи, воображения, интеллекта, эмоциональной сферы ребенка. Любой предмет мини-музея может подсказать тему для интересного разговора, беседы, опытно-исследовательской работы. База мини-музея, используемая педагогами по разным видам организованной деятельности детей, становится неотъемлемой частью предметно-развивающей среды группы, одним из центров активной познавательной деятельности.

Важная особенность - участие в их создании детей и родителей. Каждый мини-музей - результат общения, совместной деятельности работы воспитателя, детей и их семей. Общение на таком уровне, непосредственное, деятельностное, основанное на принципах партнерства и единомыслия, повышают самооценку ребенка, активизируют его личностные качества, содействуют формированию и принятию правильных человеческих ценностей таких как красота, сопереживание, терпимость, умение понять и принять мнение другого, чувство коллективизма, формируют положительный психологический мотив к обучению и саморазвитию.

В деятельности мини-музеев можно проследить большое разнообразие форм и методов работы при организации учебной деятельности детей, обогащение содержания работы новыми формами, подсказанными современностью. Так появились такие новые формы учебного взаимодействия, как экспресс-выставки, когда в структуру занятия вводится приглашение группы детей из других параллельных групп, например, на занятиях по развитию речи, ознакомлению с окружающим миром.

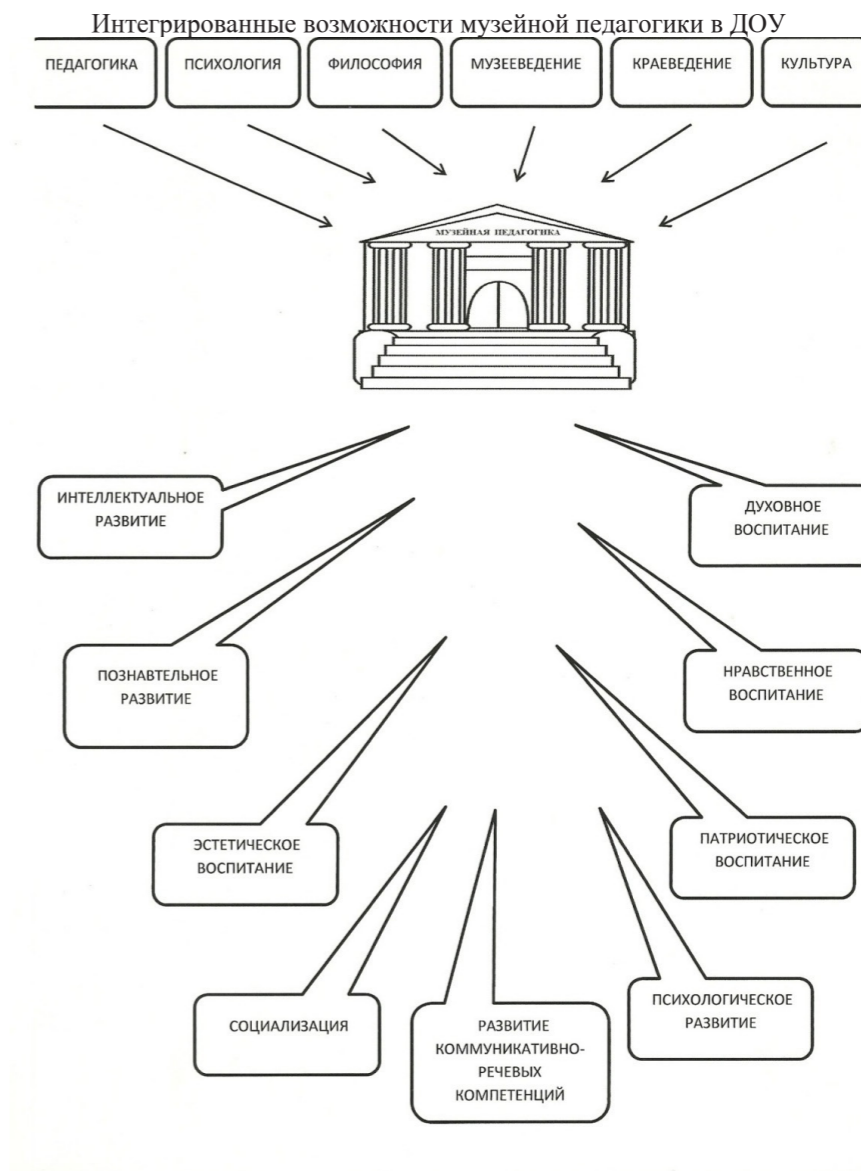
Использование мини-музея предполагает нетрадиционные формы учебных занятий: интегрированные, основанные на межпредметных связях; в форме соревнований и игр, конкурсов, турниров, эстафет, викторин; занятия, основанные на исследовании, поисковой работы, изобретательства, анализа первоисточников, комментариев, путешествий, репортажа; занятия с использованием фантазийной концепции: занятие-сказка, занятие-сюрприз; занятия, основанные на имитации деятельности учреждений и организаций: работа в редакции газеты, в мастерской и др.

Воспитание и обучение ребенка в условиях дошкольного образовательного учреждения предполагает непрерывный педагогический процесс, поэтому организация совместной с педагогом и самостоятельной свободной деятельности ребенка – это один из важных моментов. В этом плане в рамках мини-музея можно организовать: практические опыты, разработку и изготовление детских коллективных и индивидуальных работ-экспонатов, выставки, экспресс-выставки, чтение художественной литературы, сюжетно-ролевые игры, подвижные народные игры, театрализованные игры, игры-драматизации, посиделки с песнями, беседы, поисковая работа, запись рассказов детей на электронный носитель (аудио, видео), занимательные познавательные и творческие задания (ребусы, логогрифы, составление словариков и др.), праздники (развлечения, конкурсы, викторины и т.п.).

Музейная педагогика дает возможность: осуществлять нетрадиционный подход к образованию, основанный на интересе детей к исследовательской, поисковой деятельности; сочетать эмоциональные и интеллектуальные способы воздействия на детей; раскрывать значимость и практический смысл изучаемого материала; познакомиться с собственными силами и самореализоваться каждому ребенку в соответствии со своими склонностями и интересами, выявить свою неповторимую индивидуальность; объяснять учебный материал на простых и наглядных примерах; организовать интересные нетрадиционные формы организованных учебной и совместной с педагогом деятельности детей; формировать самосознание, становление активной жизненной позиции, умения успешно адаптироваться в окружающем мире.

Музейная педагогика, изначально решая педагогические задачи по обучению и воспитанию детей, параллельно трансформирует их в психологические, когда ребенок включается в совместно-взрослую деятельность по решению поставленной проблемной ситуации или задачи и принимает ее уже внутренне. У дошкольника зарождается интерес, и это находит свое отражение в его мыслях, предполагаемых действиях, что положительно влияет на его эмоциональную психологическую сферу. Все, что интересно ребенку, приобретает для него ценность. В итоге у ребенка повышается мотивация к обучению, уровень и качество приобретаемых знаний и умений.

Приложение 1

**ЖАС ҒАЛЫМДАР, СТУДЕНТТЕР
МЕН МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ
«XIII СӘТБАЕВ ОҚУЛАРЫ» АТТЫ
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ КОНФЕРЕНЦИЯСЫНЫҢ
МАТЕРИАЛДАРЫ**

XV ТОМ
1 Бөлім

Техникалық редактор М.К. Альжанова
Корректорлар: Б.Б. Әубәкірова, А.Р. Омарова, А. Елемесқызы
Компьютерде беттеген М.А. Абжанова

Басуға 25.03.2013 ж.
Әріп түрі Times.
Пішім 29,7 × 421/2. Офсеттік қағаз.
Шартты баспа табағы 21,8 Таралымы 500 дана.
Тапсырыс № 1983

«КЕРЕКУ» баспасы
С. Торайғыров атындағы
Павлодар мемлекеттік университеті
140008, Павлодар қ., Ломов к., 64.